

Національний авіаційний університет
Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій

**VI Всеукраїнська науково-практична конференція
«Актуальні проблеми в системі освіти:
заклад загальної середньої освіти —
доуніверситетська підготовка —
заклад вищої освіти»**

9 червня 2020 року

WWW.IIOT.NAU.EDU.UA

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ:
«ЗАКЛАД ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ –
ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА –
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

*Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
9 червня 2020 року*

КИЇВ 2020

УДК 378.01/.09(082)

A437

Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти : зб. наук. праць матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, 9 червня 2020 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н.П. Муранова. – К. : НАУ, 2020. – 170 с.

До наукового збірника увійшли наукові статті доповідей (матеріалів) учасників VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної середньої освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти» (9 червня 2020 року, м. Київ), що проводилася в Навчально-науковому інституті інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, аспірантам, викладачам ЗЗСО і ЗВО та працівникам у галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н.П., доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету (голова);

Бруяка О.О., кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету (заступник голови);

Божко І.Г., провідний фахівець Центру обдарованої учнівської молоді Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету;

Бугайов О.Є., кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету.

Співорганізатори конференції:

- ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України»;
- Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України;
- Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій Національного авіаційного університету (протокол № 6 від 26.06.2020 р.).

За достовірність наведених даних і посилань несе відповідальність автор публікації.

ЗМІСТ

Абисова Марія. Технології дистанційного навчання: проблема підготовки викладачів	6
Абрамян Олександр, Дубінченко Юрій. Гуманістичні аспекти військової освіти	8
Аніщенко Олена. Цифрові компетенції педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих: рекомендації щодо розвитку в умовах нестабільності	13
Анненков Віктор. Формування компетентнісного підходу у студентів в навчальному закладі як важлива компонента якості підготовки фахівців	15
Баніт Ольга. Актуальні проблеми розвитку корпоративної освіти	20
Безносюк Олександр, Остапчук Світлана. Актуальні проблеми якості освіти в європейській і світовій системах підготовки фахівців	21
Безносюк Олександр. Дуальна освіта вчителів	25
Бондаренко Галина. Родина Шухевичів у контексті української історії	30
Бруйка Ольга. Технологія створення електронного курсу з навчальної дисципліни «Фізика»	37
Бугайов Олександр. Деякі проблеми утворення множини англійських іменників	41
Веліховська Алла, Літвінчук Світлана, Курепін Вячеслав. Мережеві технології формування професійних якостей майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи	47
Волярська Олена, Муранова Наталія. Професійний розвиток викладачів у контексті неперервної освіти	54
Гінкул Ганна. Соціальний проєкт як засіб формування громадянської відповідальності	57
Горник Володимир. Прогнозування соціальної потреби у фахівцях з вищою освітою	60
Дем'янюк Олексій, Коваль Юрій. Система дистанційного навчання у збройних силах України	63
Іванюк Ірина. Розвиток цифрової компетентності вчителів Фінляндії	68
Іменинник Іван. Використання веб-систем для організації дистанційного навчання	70
Каюмова Вікторія. Особливості використання технологій дистанційного навчання в приватних школах	74
Кільченко Алла. Методика використання системи «Бібліометрика української науки» для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників	76
Ковтун Ірина. Виклики організації навчання в Україні під час пандемії COVID-19	78
Крамчанін Вячеслав. Чинники підготовки вчителів в умовах магістратури	81
Куделя Людмила. Використання інтерактивних методів навчання на уроках географії	83
Лактіонова Людмила. Основи наукових досліджень з обліку, контролю, аналізу та аудиту в підготовці висококваліфікованих фахівців	88
Литвинова Світлана. Чотири підходи до організації дистанційної форми навчання в закладах освіти	92
Мар'єнко Майя. Етапи проєктування хмаро орієнтованої системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї	96
Матюк Людмила. Психолого-педагогічні засади розвитку особистості	98
Мілютіна Катерина, Колодич Дар'я. Особливості психологічного супроводу дітей в системі інформальної освіти	100
Moiseeva Natalia, Velko Oksana. Innovative educational environment as a critical thinking development factor	102
Науменко Оксана. Удосконалення взаємодії, рівня відповідальності між освітніми установами через чіткий розподіл функціональних обов'язків і прав	108

Овчарук Оксана. Використання міжнародних рамкових підходів у процесі розвитку цифрової компетентності вчителів	110
Останчук Світлана, Тодавчич Наталія. Інтегративна виховна діяльність з учнями у різновікових колективах	112
Постригач Надія. Актуальні аспекти професійної підготовки грецького вчителя в умовах європейських інтеграційних процесів	116
Приходько Оксана. Технології дистанційного навчання у процесі підготовки до ЗНО з української мови та літератури	123
Рудик Олександр, Посполіта Віталій. Підготовка висококваліфікованих фахівців автомобілебудування на базі застосування SolidWorks	130
Скібіцька Ліана. Психологічні засади групової динаміки в антикризовому управлінні авіапромисловими підприємствами	135
Скібіцький Олександр. Впровадження навчальних інновацій для розвитку людського капіталу підприємств	137
Скібіцький Олександр, Скібіцька Ліана. Мотивація педагогів в управлінні навчальним закладом	139
Струк Жанна. Удосконалення педагогічної майстерності як пріоритетний напрям професійного розвитку викладача	142
Струк Жанна. Інноваційні технології у підготовці кваліфікованих робітників	145
Тодавчич Наталія. Естетичне виховання особистості підлітка	148
Федорченко Світлана. Психологічні особливості взаємодії учасників дистанційного навчання в освітньому процесі ЗВО	151
Халемендик Юлія. Англomовна професійна компетентність викладачів і студентів закладів вищої освіти: стан і перспективи розвитку	156
Чечель Анна. Виклики та особливості дистанційної освіти для державних службовців	161
Шелудченко Микола, Анненков Віктор. Деякі аспекти формування національної еліти України в умовах навчального закладу	163
Відомості про авторів	168

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ

Стаття присвячена проблемі відсутності або недостатньої готовності викладачів закладів вищої освіти до діяльності в системі дистанційного навчання як однієї з причин, що не дозволяє повноцінно функціонувати системі дистанційної освіти. Система підготовки викладачів закладів вищої освіти до роботи з технологіями дистанційного навчання як інтегративна сукупність особистісного, когнітивного та практичного компонентів дозволить підвищити якість професійної педагогічної кваліфікації, внесе істотний внесок у вирішення науково-практичної проблеми модернізації вищої професійної освіти.

Ключові слова: *технології дистанційного навчання, модернізація освіти, заклад вищої освіти, професійна педагогічна діяльність*

The article is devoted to the problem of absence or insufficient preparations of lecturers of higher educational establishments to work in the system of distance learning as one of obstacles of full functioning of the distance education system. The system of training of lecturers of higher educational establishments to work with distance learning technologies is an integrative set of personal, cognitive and practical components. The personal component includes motives, content, goals, intention of a lecturer to organize distance learning and apply distance learning technologies in professional activities combined with traditional ones, the theoretical component covers knowledge of an effective use of distance learning technologies in the context of models and systems of distance learning and the practical component is a readiness to implement activities on the use of distance learning technologies. The system of training of lecturers involved all the components mentioned above will improve the quality of professional pedagogical qualifications, make a significant contribution to solving the scientific and practical problem of higher professional education modernization.

Keywords: *distance learning technologies, modernization of education, higher educational establishment, professional pedagogical activity.*

Перехід суспільства до цифрової стадії розвитку, цифровізація економіки та суспільного життя висувають нові вимоги до професійної підготовки сучасних педагогів.

Дистанційне навчання, розцінене як комплекс освітніх послуг, які надаються за допомогою спеціалізованого інформаційно-освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані, має безліч позитивних характеристик: можливість дистанційної підтримки слухачів очної та заочної форм навчання всіх рівнів освіти, що реалізуються у закладі вищої освіти; залучення студентів з географічно віддалених регіонів; організація навчання для людей з обмеженими можливостями та ін. Однак критики дистанційної освіти заявляють, що відсутність безпосереднього спілкування викладача та студента виключає можливість виховання студентської особистості, дозволяє отримати диплом із мінімальним вкладенням сил та коштів без набуття фактичних знань.

Низьку якість дистанційної освіти, на думку низки фахівців, можна пояснити відсутністю якісних методик дистанційного викладання. Звідси, мета нашого дослідження – виявити методико-педагогічні умови, що забезпечують ефективну підготовку викладачів до застосування технологій дистанційного навчання у закладах вищої освіти.

Підготовка викладачів закладів вищої освіти – цілеспрямований безперервний процес з оволодіння новими професійними знаннями, уміннями та навичками з використання інформаційних та комунікаційних технологій, в тому числі, технологій дистанційного навчання. Аналіз психолого-педагогічних досліджень з питання структури педагогічної професійної готовності до застосування технологій дистанційного навчання, показує, що

більшість авторів включають в неї три взаємопов'язані аспекти: особистісний, когнітивний та практиологічний [1].

Особистісний компонент включає мотиви, смисл, цілі, наміри викладача організувати дистанційне навчання та застосовувати технології дистанційного навчання у власній професійній діяльності; зацікавленість в інтеграції нових форм навчання із традиційними; прагнення брати участь в інноваційних конкурсах та наукових роботах, конференціях, семінарах.

Когнітивний компонент готовності викладачів до застосування технологій дистанційного навчання включає знання моделей та систем дистанційного навчання, їх переваг та недоліків.

Можливості технологій дистанційного навчання демонструють моделі організації навчального процесу [2]:

- інтеграція очних та дистанційних форм навчання;
- мережеве навчання – автономні мережеві курси, інформаційно-предметне середовище. Наприклад, на основі платформи Sakai створені різні сайти [3]: 1) персональний сайт, який створюється автоматично при реєстрації користувача, є місцем зберігання особистих ресурсів (аудіо-, відеофайлів, зображень, текстових документів та ін.), а також робочим простором (персональні настройки системи, резюме, персональний wiki-журнал); 2) сайт навчального курсу (*course worksite*), де студенти можуть ознайомитися з програмою, календарем курсу та отримати доступ до матеріалів занять, пройти тести та письмові іспити, виконати і відправити завдання викладачеві, взяти участь в інтерактивних онлайн-заняттях із використанням аудіо- та відео- конференцзв'язку та віртуальної класної дошки; 3) сайт-проект (*project worksite*) для внутрішньої взаємодії (кафедри, лабораторії, навчального відділу, адміністрації); 4) сайт-портфолію зберігає інформацію персонального характеру, яка демонструє виконання студентом, викладачем, дослідником, підрозділом заздалегідь визначених завдань та ін.;

- кейс-технологія – вид дистанційної технології навчання, заснований на використанні наборів (кейсів) текстових, аудіовізуальних та мультимедійних навчально-методичних матеріалів та їх розсилці для самостійного вивчення студентами за умов організації регулярних консультацій викладачів традиційним або дистанційним способом;

- дистанційне навчання на базі інтерактивного телебачення або комп'ютерних відеоконференцій.

У зарубіжній практиці використовуються різноманітні педагогічні моделі дистанційного навчання. Наприклад, в університетському коледжі Мерілендського університету застосовані наступні моделі [4]:

- розподілена аудиторія (трансляція аудиторного курсу здійснюється за допомогою інтерактивних телекомунікаційних технологій у форматі відеозв'язку між двома (або більше) віддаленими сторонами);

- незалежне навчання (індивідуальний зв'язок студента і викладача забезпечено за допомогою телефону, голосової пошти, комп'ютерної конференції, електронної пошти та ін.),

- відкрите навчання (мова йде про змішану модель, що дозволяє студенту індивідуально вивчати курс згідно із власним графіком у поєднанні з технологіями інтерактивної телекомунікації для групових занять всіх зареєстрованих студентів).

Технології дистанційного навчання, що реалізують інтерактивну взаємодію між учасниками навчання, є частиною різних навчальних комплексів та систем дистанційного навчання:

- IBM Learning Accelerator (розробник Компанія IBM);
- системи дистанційного навчання Competentum. Magister; Competentum. ShareKnowledge (Компанія «Competentum»);

- комплекс програмних додатків Learn eXact (Компанія «Giunti Interactive Labs»);

- система управління контентом навчання ATutor (поширюється за ліцензією GNU General Public License);

- мультимедійний сервер Blackboard (Компанія «Blackboard, Inc»);
- модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment (Moodle) (поширюється за ліцензією GNU General Public License) та інші.

Системи дистанційного навчання дозволяють реалізувати функції [5]:

- управління навчальною платформою з навчальними ресурсами, відстеження проходження навчальних програм студентами;
- розробки флеш-анімаційних роликів, роботи з публікацією матеріалів в Web;
- проведення інтерактивних персональних занять, семінарів з інтерактивною взаємодією для великих груп, інформаційних нарад і зборів, тощо;
- первинного аналізу рівня слухачів, вироблення стратегії і методів навчання;
- створення структури курсів, сертифікації та проведення аналізу результатів навчання;
- адміністрування курсів, засобів спілкування, розкладу;
- проведення живих web-конференцій, персональних зустрічей та презентацій тощо.

Практичний компонент сформованості готовності до застосування технологій дистанційного навчання викладачів – сукупність практичних умінь з використання основних можливостей та прийомів роботи системи дистанційного навчання для організації спільної роботи, оцінювання робіт, спілкування та консультування.

У рамках дослідження готовність викладачів вищого навчального закладу до застосування технологій дистанційного навчання включає наступні компоненти: морально-психологічний (мотиви, зміст, цілі, бажання викладача організувати дистанційне навчання і застосовувати технології дистанційного навчання у професійній діяльності), теоретичний (знання, що дозволяють ефективно використовувати технології дистанційного навчання в контексті моделей та систем дистанційного навчання) і практичний як готовність до здійснення діяльності з використання технологій дистанційного навчання.

Список використаних джерел

1. Грабко Е.Ю. Принципы организации внутривузовской подготовки профессорско-преподавательского состава к применению дистанционного обучения. *Информационные и коммуникационные технологии в науке и образовании* : сб. тр. М. ; Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2012. С. 155–158.
2. Развитие личности будущего педагога в контексте профессиональной подготовки : монография./ Н.В. Ипполитова [и др.]. – Шадринск : ШГПИ, 2010. 244 с.
3. Полат Е.С. Модели дистанционного обучения / Лаборатория дистанционного обучения, Ин-т содержания и методов обучения РАО URL: <http://www.distant.ioso.ru/for%20teacher/25-11-04/model.htm> (13.11.2009)
4. О системе сетевого дистанционного обучения Sakai@СПбГУ // Портал сетевого дистанционного обучения СПбГУ URL: <http://dl.spbu.ru/o-distancionnom-obuchenii> (дата звернення: 14.11.2009).
5. Institute for Distance Education, USM. – 1999. – Retrived from: <http://www.umuc.edu/index.shtml>; <http://academy.odportal.ru/documents/akadem/bibl/menegment/system/4.3.html>

УДК 355

**Абрамян Александр
Дубінченко Юрій**

ГУМАНІСТИЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

У статті наведені основні напрямки впровадження гуманістичних аспектів військової освіти у процес підготовки майбутніх військових фахівців у вищих навчальних закладах. Визначені найоптимальніші підходи до нього – моделювання процесу їхньої підготовки.

Ключові слова: *військова освіта, вищі навчальні заклади, військові фахівці, педагогічна діяльність, моделювання.*

The article presents major implementations of the humanitarian aspects of military education into the training process for future military specialists in higher education institutions. One of the most optimal approaches to it – modeling of their training process – is defined.

Keywords: *military education, higher education institutions, military specialists, pedagogical activities, modeling.*

За умов переходу національної системи освіти на гуманістичне – особистісно-орієнтоване спрямування, реалізації Державної програми розвитку Збройних Сил України на та відмови від догматичних підходів до підготовки майбутніх фахівців у тому числі і військових, актуальними виявляються проблеми підвищення якості підготовки військових фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО). Така необхідність зумовлена, по-перше, тією ситуацією, яка склалася у вищій школі. Бурхливий розвиток інформаційних технологій, з одного боку, і можливість їх застосування, з іншого, ставлять перед освітянами завдання щодо знаходження нових підходів до організації навчально-виховного процесу та моделювання його наслідків, формування особистості військового фахівця – толерантної, відкритої до демократичного спілкування і здатної до вдосконалення в національному і світовому вимірі, справжнього професіонала.

По-друге, застосування принципово нових форм, методів і засобів воєнної боротьби для досягнення політичних цілей на геополітичному просторі. Це і інформаційне протиборство, і надання професіоналізму вирішальної ролі у досягненні перемоги.

По-третє, з одного боку, зростання ролі людського фактору в сучасних збройних силах та, з іншого – специфічним професійним вимогам до військового фахівця (магістра військово-соціального управління).

По-четверте, безпосередньою участю військовослужбовців Збройних Сил України (ЗСУ) у підготовці та проведенні миротворчих операцій в різних регіонах світу, участю у програмі «Партнерство заради миру» тощо.

Метою статті є впровадження гуманістичної системи освіти до процесу підготовки майбутніх військових фахівців у ЗВО та визначення найоптимальніших підходів до нього – моделювання процесу їхньої підготовки.

Пошук сучасних теоретичних засад підготовки офіцерів дозволяє зробити висновок, що педагогічна наука як галузь професійної освіти розвивається відносно успішно. Останнім часом здійснювалися дослідження, що певним чином стосуються професійної підготовки та діяльності офіцерів. Вони присвячені визначенню педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів (О. Аксьонова); проектуванню процесу виховання військовослужбовців (Є. Литвиновський); педагогічній оцінці управлінської діяльності офіцерів та готовності до неї (М. Руденко); процесу вдосконалення організаційних форм і методів навчання майбутніх офіцерів і його оцінювання (Ю. Юрчук); адаптації курсантів до навчальної та професійної діяльності (С. Казьмірчук); дослідженню компонентів педагогічної культури майбутніх офіцерів (В. Маслов); системи підготовки організаторів виховної роботи (О. Автушенко); модульно-рейтингової системи навчання (О. Безносук); особистісно-орієнтованій підготовці військових фахівців (В. Ягупов); розвитку військової освіти в Україні (М. Нещадим).

Запропонована система представляє собою модель, яка використовується для вирішення не лише дослідницьких, але й практичних завдань у певній галузі діяльності. Необхідність обґрунтування нової системи виникає тоді, коли є потреба переходу до нового типу мислення і сучасних методів і методик, технологій професійної діяльності. Отже на сучасному етапі, пов'язаному з гуманізацією та демократизацією в Збройних Силах України вимагається принципово нова система освіти з певних причин.

По-перше, у зв'язку з інтеграцією військової освіти до національної системи освіти.

По-друге, інтеграцією національної системи освіти до світового та європейського освітянського простору.

По-третє, істотними змінами у духовній сфері українського суспільства та гуманізацією і демократизацією військової служби.

По-четверте, гуманізацією і демократизацією системи освіти.

Усі ці процеси, насамперед, повинні впливати на змістовний і процесуальний компоненти освітнього процесу у ЗВО. Щоб врахувати попередні помилки і вийти до світових стандартів військової освіти доцільно критично переосмислити теоретично-методологічні основи підготовки військових фахівців для ЗСУ та визначати нові орієнтири розвитку.

Стосовно вищої школи новий гуманістичний підхід передбачає, насамперед, гуманізацію освітнього середовища та гуманітаризацію (збільшення соціально-гуманітарних дисциплін у навчальних планах підготовки фахівців) освіти [1, с. 22–23]. Це означає, що в освітньому процесі доцільно створити оптимальні умови для цілеспрямованого розвитку особистості курсанта (студента), передусім, його пізнавальних і духовних якостей, гармонізувати вплив різних видів службової та навчально-виховної діяльності на його військово-професійну соціалізацію, на професійне самовизначення та само актуалізацію [2; 3, с. 23–25]. Одним із ефективних напрямків покращення їхньої підготовки є моделювання цього процесу, основною метою якого є забезпечення творчої пізнавальної діяльності курсантів (студентів) та формування їхньої різнобічної компетентності.

Як відомо, у науковців є різні підходи до підготовки фахівців. Перший напрям (Я. Коменський, І. Герbart, А. Дістерверг, Д. Дьюї, К. Ушинський, С. Рубінштейн) спрямований на набуття тими, хто навчається, знань з різних наукових галузей, напрацювання вмінь і навичок у вирішенні практичних завдань. Другий напрям (Д. Уотсон, Е. Торндайк, Е. Толман, П. Гальперін, В. Давидов, Д. Ельконін) узагальнює професійне навчання як процес набуття знань і досвіду тими, хто навчається, що пов'язує навчання із змінами, що відбуваються у суспільстві. Третій напрям висвітлює таке навчання, як процес оволодіння культурою, напрацьованою людством (А. Вербицький, Л. Виготський, Г. Щедровицький). До третього напрямку належить особистісно-орієнтований підхід до освіти.

Основною вимогою особистісно-орієнтованої освіти повинне бути оптимістичне мислення щодо особистісних спрямувань і життєвих орієнтирів курсантів (студентів), які спроможні діяти ефективно не лише «під спостереженням», але й самостійно, за власним бажанням. Провідною постаттю, на яку здійснюється вплив під час освітнього процесу у ЗВО є курсант (студент). Тому основні зусилля, наприклад, керівництва Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ імені Т. Шевченка) доцільно спрямувати, передусім, на роботу з ним. Ця робота, на сьогодні, суттєво змінилася. Це пов'язано, як з престижністю вищої освіти взагалі, так і ставленням до військових у суспільстві – зокрема, що суттєво впливає на життєдіяльність курсанта (студента). До об'єктивних показників якої цілком можна віднести результати діяльності особистості, її відповідальність, старанність, розумну ініціативність, сумлінність, взаємодопомогу.

У наш час на перший план виходить проблема оптимальної, особистісно-орієнтованої організації та управління освітньою діяльністю курсантів (студентів). Такий підхід вимагає також застосування таких педагогічних методик, які враховують мету їхньої підготовки, особистісні відмінності, досвід, потреби кожного курсанта (студента) [4, с. 72–74].

Педагогічна методика – це суто наукове проєктування і відтворення (наскільки це можливо за допомогою технічних засобів навчання) у навчальній аудиторії певних явищ, що вивчаються, які гарантують успіх. Її предметом є проєктування (моделювання) систем навчання та професійної підготовки майбутніх фахівців, а специфіка полягає в

конструюванні та здійсненні такого навчального процесу, який повинен гарантувати досягнення визначеної мети. Мета формується у вигляді завдань, які організують і спрямовують діяльність науково-педагогічних працівників на вдосконалення курсанта (студента).

Досягнення мети передбачає наукове обґрунтування цих аспектів, методів і методик. Одним із ефективних методів є моделювання, яке сьогодні набуває надзвичайної актуальності тому, що система освіти орієнтується на загальні вимоги Болонського процесу. Моделювання щільно пов'язане з такими основними компонентами: змістом навчання, системою методів, системою засобів та формами навчання [6, с. 24–26]. Адже доцільне їх компонування у підготовці сучасних фахівців обов'язково сприятиме оновленню, особистісному, професійному та технологічному збагаченню військово-професійної освіти, її виходу на рівень європейських освітніх стандартів.

Система навчального процесу, яка утворює сучасну модель підготовки фахівців для Збройних Сил та інших військових формувань України – це цілісна множина сукупності її основних складових. «Модель... в логіці і методології науки – аналог (система, структура, знакова система) певного фрагменту природної або соціальної діяльності, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення тощо – оригіналу моделі» [7, с. 374].

Основні вимоги до процесу моделювання підготовки військових фахівців в КНУ імені Тараса Шевченка визначимо таким чином.

По-перше, він повинен здійснюватися відповідно до характеру та змісту майбутньої професійної діяльності курсанта (студента). Йдеться про контекстний підхід, в якому здобуття освіти виступає засобом прямого формування необхідних предметно-професійних і соціальних якостей військового фахівця на ґрунті фундаментальної професійної підготовки.

По-друге він повинен бути особистісним. Бажане докорінне поліпшення діагностування та врахування індивідуально-психологічних якостей особистості як науково-педагогічного працівника (НПП), так і курсанта (студента); надання можливості до творчої діяльності під час викладання та учіння; стимулювання та різнобічне забезпечення самостійної розумової діяльності курсантів (студентів); поглиблення індивідуалізації у методиці проведення навчальних занять.

По-третє, характерною його рисою повинна бути творча пошукова діяльність курсантів (студентів). Навчальний процес необхідно орієнтувати не стільки на інформаційне насичення, скільки на формування продуктивного мислення, розвиток інтелектуального потенціалу особистості майбутнього фахівця, інтуїції, способів логічного аналізу та всебічного опрацювання інформації, творче її використання.

По-четверте, він повинен запобігати негативним соціальним наслідкам однобічного технократичного розвитку особистості. Йдеться про гуманітаризацію та гуманізацію освіти.

По-п'яте, він повинен ґрунтуватися на комплексному, системному та діяльнісному підходах, на використанні доцільних традицій науки.

Відповідно, виникає проблема добору дидактичних систем. Розглянемо їх.

Педагогіка співробітництва – спільна діяльність НПП та курсанта (студента), яка має гуманний та демократичний характер і ґрунтується на взаєморозумінні, на єдності їхніх інтересів і прагнень, основною метою якої є професійний і особистісний розвиток курсанта (студента) в процесі його підготовки;

Гуманістична педагогіка – це система наукових теорій, що затверджує курсанта (студента) у ролі активного, свідомого, рівноправного учасника освітнього процесу, який вдосконалюється відповідно до власних можливостей, особливої уваги приділяє розвитку психічних, фізичних, інтелектуальних, моральних та інших сфер своєї особистості, а не прагне опанувати певною обмеженою сукупністю військово-професійних знань, вмінь та навичок; зосереджує увагу на формуванні вільної, самостійно мислячої та дієвої особистості офіцера; це перехід до особистісно-орієнтованої освіти.

Особистісно-орієнтована освіта ґрунтується на образі суб'єктивності курсанта (студента), визнання за ним права на самовизначення та самореалізацію в пізнанні через опанування способів навчальної роботи та майбутньої професійної діяльності [8, с. 45–49].

З метою комплексного втілення провідних ідей цих систем до практики підготовки фахівців – магістрів військово-соціального управління – доцільно творчо змодельовати цей процес. Охарактеризуємо його провідні компоненти.

Цільовий – по-перше, забезпечує усвідомлення НПП мети професійної підготовки курсантів (студентів) та її доведення до них; по-друге, формує у них позитивне ставлення до самовдосконалення, майбутньої військово-професійної діяльності; по-третє, визначає основні обов'язки їхньої діяльності; по-четверте, формує у них мотиви і мотивацію до освіти та майбутньої діяльності.

Загальну мету підготовки курсантів (студентів) у КНУ імені Т. Шевченка визначимо таким нижче.

Вдосконалювати культуру та методику загальної навчальної діяльності; формувати культуру управлінської діяльності на відповідному рівні (тактичному); формувати та вдосконалювати систему військово-професійних знань, напрацьовувати вміння та навички, розвивати лідерські якості, настанови, які необхідні для успішної професійної діяльності.

Стимулюючо-мотиваційний компонент, який має значний вплив як на ефективність навчальної діяльності курсанта (студента), так і на його майбутню професійну діяльність. Формування мотивації навчальної діяльності – це відповідальний етап діяльності НПП. Ґрунтовні, стійкі, емоційно забарвлені та змістовні мотиви забезпечують ефективність навчальної діяльності курсантів (студентів) і надають їм конкретну спрямованість і позитивне забарвлення.

Мотивація навчальної діяльності курсантів (студентів) складається із сукупності певних мотивів досягнення успіху.

Змістовний компонент містить усе те, що становить поняття «зміст освіти», під яким розуміється сукупність професійних знань, вмінь та навичок, яка входить до освітньо-професійної підготовки фахівця.

Список використаних джерел

1. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. К. : Вид. дім «Ін Юре», 2003. 416 с.
2. Наказ МОН України № 164 від 25.09.99 «Про підвищення якості та вдосконалення підготовки офіцерських кадрів у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України».
3. Нещадим М.І. Теоретико-концептуальні основи змісту військової освіти. *Наука і оборона*. 1999. № 3. С. 23–29.
4. Хорєв І.О. Сучасні аспекти формування особистості викладача вищої школи. *Проблеми та перспективи формування національної еліти* : зб. наук. праць. Харків : НТУ «ХП», 2002. Вип. 3. С. 299–302.
5. Біжан І.В. Проблеми та шляхи удосконалення професіоналізації військових фахівців. *Наука і оборона*. 2000. № 4. С. 24–28.
6. Указ Президента України «Про заходи щодо подальшого зміцнення обороноздатності держави». *Народна армія*. 2001. 11 грудня.
7. Философский энциклопедический словарь / [редкол. : С.С. Аверинцев и др.]. 2-е изд. М. : Советская энциклопедия, 1989. 374 с.
8. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения. *Вопросы психологии*. 1995. № 2. С. 45–49.
9. Ягупов В.В. Військова дидактика : підруч. К. : ВПЦ Київський університет, 2004. 656 с.

ЦИФРОВІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ У СФЕРІ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Автором обґрунтовано рекомендації щодо розвитку цифрових компетенцій педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих в умовах нестабільності. Рекомендації візуалізовано на концептуальному, законодавчому, організаційному, методичному, інформаційному, міжнародному рівнях.

***Ключові слова:** освіта дорослих; педагогічний персонал у сфері освіти дорослих; цифрові навички; рекомендації.*

The author substantiates the recommendations for the development of digital competencies of teachers in the field of adult education in conditions of instability. Recommendations are developed at the conceptual, legislative, organizational, methodological, informational, international levels.

***Keywords:** adult education; adult education specialist; digital skills; recommendations.*

Україною проголошено курс на впровадження «прискореного сценарію» цифрового розвитку. Йдеться про «виконання комплексу завдань, що позитивно вплинуть на економіку, бізнес, суспільство та життєдіяльність країни в цілому» [1]. Прискорений сценарій цифрового розвитку зокрема передбачає «розвиток та поглиблення цифрових компетенцій громадян для забезпечення їх готовності до використання цифрових можливостей, а також подолання супутніх ризиків» [1].

В умовах запровадження загальнонаціонального карантину відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19», а також на основі рекомендацій МОН України, національні заклади освіти, і, зокрема, у сфері освіти дорослих, перейшли на дистанційну форму навчання. Це актуалізує нагальність розв'язання проблеми розвитку цифрових компетенцій педагогів-андрагогів, а також формування й розвитку готовності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих здійснювати професійну діяльність в умовах дистанційного навчання. Цифрові вміння й навички поступово набувають значення ключових серед інших компетенцій молоді та дорослих.

Викладене вище зумовило доцільність розроблення відповідних рекомендацій щодо розвитку цифрових компетенцій педагогів у сфері освіти дорослих в умовах нестабільності, сформульованих на основі аналізу світового й українського досвіду професіоналізації педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих.

Концептуальний рівень:

- сприяти об'єднанню зусиль усіх соціальних партнерів для розроблення концептуальних основ розвитку цифрової компетентності педагогічного персоналу закладів формальної і неформальної освіти дорослих на засадах неперервності, відкритості та випереджувального розвитку;

- спрямовувати зусилля науковців і фахівців-практиків на розроблення концептуальних засад розвитку цифрової освіти дорослих, створення відповідних практико орієнтованих програм для педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих;

- розробити науково обґрунтовані практико орієнтовані концептуальні підходи до організації неперервної цифрової освіти в Україні;

- стимулювати наукові дослідження у сфері цифрової освіти дорослих, педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих.

Законодавчий рівень:

- у законопроекті «Про освіту дорослих» передбачити блок щодо розвитку цифрової освіти суб'єктів педагогічної взаємодії у сфері освіти дорослих;

- сприяти забезпеченню державної підтримки програм і проєктів щодо цифрової освіти педагогів-андрагогів;
- залучити громадськість до визначення переліку суспільно значущих послуг у сфері цифрової освіти педагогічного персоналу закладів формальної і неформальної освіти;
- створити умови для задоволення потреб педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих щодо отримання доступних якісних освітніх послуг (цифрова освіта).

Організаційний, методичний рівні:

- започаткувати моніторингові дослідження щодо освітніх потреб педагогічного персоналу у сфері цифрової освіти щодо;
- розробити рекомендації щодо формування й розвитку готовності педагогічного персоналу в сфері освіти дорослих здійснювати професійну діяльність в умовах дистанційного навчання;
- забезпечити науково-методичний супровід формування й розвитку готовності педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих здійснювати професійну діяльність в умовах дистанційного навчання;
- ініціювати створення на базі закладів вищої, післядипломної освіти освітніх центрів, діяльність яких спрямовуватиметься на розвиток цифрових навичок педагогів-андрагогів;
- розробити тренінгові програми з професійного розвитку педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих із урахуванням специфіки цифрової освіти, перспектив розвитку онлайн навчання;
- удосконалити систему дистанційного навчання на курсах підвищення кваліфікації педагогів;
- розширити напрями наукових досліджень з проблем цифрової освіти, особистісного й професійного розвитку педагогів-андрагогів в Україні та зарубіжжі тощо.

Інформаційний рівень:

- сприяти створенню на державному і регіональному рівнях ресурсних центрів (служб інформації) для педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих, а також відповідних інформаційних платформ для надання інформаційно-освітніх послуг педагогічному персоналу у сфері освіти дорослих з питань цифрової освіти і навчання;
- поширювати конструктивні ідеї досвіду дистанційного навчання та підвищення кваліфікації на базі закладів вищої, післядипломної освіти України, упровадження яких уможливило б набуття педагогами цифрових компетенцій, їх удосконалення без відриву від виконання основних професійних обов'язків;
- запроваджувати регіональні програми популяризації цифрової освіти для педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих через місцеві засоби масової інформації;
- стимулювати публікації у сфері цифрової освіти дорослих, знайомити з успішним досвідом цифрової освіти педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих через загальнонаціональні та регіональні ЗМІ;
- підтримувати фахові та інші видання, в яких висвітлюється досвід і проблеми розвитку цифрової освіти дорослих, і, зокрема, педагогів-андрагогів.

Міжнародний рівень:

- залучати педагогічний персонал українських закладів формальної і неформальної освіти дорослих до участі у глобальному світовому опитуванні щодо впливу пандемії COVID-19 на підвищення кваліфікації, навчання персоналу державних і приватних підприємств, установ, організацій [2];
- посилювати міжнародне співробітництво у галузі цифрової освіти дорослих із урахуванням національних інтересів, здійснювати підготовку та впровадження спільних міжнародних проєктів з освіти впродовж життя, і, зокрема, цифрової освіти дорослих;
- налагоджувати міжнародні зв'язки, підтримувати участь закладів формальної і неформальної освіти дорослих, громадських організацій у програмах з цифрової освіти педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих.

На нашу думку, упровадження наведених рекомендацій сприятиме розвитку компетентнісного потенціалу педагогів-андрагогів, що уможливить удосконалення освітнього процесу у закладах формальної і неформальної освіти на основі використання прогресивних форм організації освітнього процесу, сучасних інформаційних технологій, інтерактивних методів навчання тощо.

Список використаних джерел

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
2. Global Survey on staff development and training in the context of COVID-19 pandemic for Public and Private Enterprises and other Organizations. URL: <https://www.surveymonkey.com/r/XVV32FC?fbclid=IwAR3jyJ1ajKMifhd2DXK6vEw-TKJ9SYao5KqLtYmB7Xy-o7cySldan6W0bgU> ; <https://ru.surveymonkey.com/r/HJ99MBB?fbclid=IwAR3uE3HVgW2Gig3Jo9PDI5OMV9g7FkU5EOjgnoIVOfYrBilXJ2gFv0I3tLg>

УДК 378.147-057.87:378.4

Анненков Віктор

ЯКІСТЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАКЛАДАЄТЬСЯ В ШКОЛІ

У статті розглянуті деякі аспекти моніторингу якості освіти в школі. Проконтролювати рівень підготовки тих, хто навчається – значить отримати найповнішу інформацію про самоту учня та про навчальний заклад в цілому.

Якість шкільної освіти ніколи не аналізувалася професійно, лише оцінювалася майже на побутовому рівні. Невисока якість підготовки школярів зважає їм нормально освоювати програми підготовки у вишах.

Останні роки набуло дуже великих розмірів таке явище, як «репетиторство» випускників школи, то яскраво свідчить про недостатність шкільної підготовки.

Ключові слова: моніторинг, якість, підготовка, успіх, репетиторство, абітурієнт.

The article considers some aspects of monitoring the quality of school education. To control the level of training of students means to get the most complete information about the loneliness of the student and about the educational institution as a whole.

The quality of school education has never been analyzed professionally, only assessed almost at the household level.

The low quality of training of schoolchildren prevents them from mastering the training programs in Vyshky.

In recent years, such a phenomenon as "tutoring" of school graduates has become very large, which clearly indicates the lack of school training.

Keywords: monitoring, quality, preparation, success, tutoring, entrant.

Школа – це дзеркало родини, вона може ефективно надати добрі знання лише тих, хто прагне до цього, спонукати до навчання повинна саме сім'я, закладаючи дитині елементи духовності та освітянської мотивації. Шкільні знання є визначальними в освіченості і вихованні молоді, впливати на майбутній рівень фахової підготовки.

Освіта є визначальна складова формування соціокультурного розвитку суспільства:

- К. Ушинський – дослідник ідеї цілісності педагогічного процесу, як єдність адміністративного навчального і виховного процесу;
- Я. Каменський, К. Халькевич, Й. Юнгу – педагоги просвітителі розвинули науку «дидактику» – вона розумілася, як мистецтво навчання;
- А. Духович, М. Левицький, Т. Лубенець, Б. Зінченко, Х. Алчевська, С. Ковалев,

Ю. Бабенський – розглядали як цілеспрямовану взаємодію викладача і студента в процесі навчання;

• І. Зюсюн, Н. Нічкало, А. Олексюк, В. Чепелев – трактують процес навчання як специфічну форму пізнання дійсності, оволодіння суспільно-історичним досвідом та інші.

Система вищої освіти України, яка презентується технікумами, коледжами, інститутами, університетами, академіями, активно готується до назрілих перетворень, які мають загальну назву «Болонський процес». Міністр науки та освіти України у травні 2005 року своїм підписом під «болонською» угодою почав цей важливий процес у вітчизняній освіті – інтеграція з європейським освітянським середовищем. Таким чином, «західний» вектор розвитку держави почався саме з освіти, підкресливши її першочергове значення при реформуванні суспільства. Після освітянських перетворень прийдуть проблеми вступу до СОТ, потім до НАТО, врешті решт, приєднання до ЄС. Ці етапи – фактори майбутнього, але покращення освіти – це сьогоднішня.

Наріжним каменем усіх болонських «випробувань» є якість освіти. Вона визначає професійні якості фахівців, а тому і стан економіки в цілому, привабливість ЗВО для студентів, в тому числі і закордонних, успіхи науки та, врешті решт, професійний ценз нації.

Якість освіти – системна категорія. Тому доцільні поняття «якість навчання» і «якість підготовки». Перше багатоскладове, у множині його критеріїв входять кваліфікація викладачів, стан матеріальної та лабораторної бази, якість та кількість науково-методичної літератури, сучасність навчальних програм, якість професійних студентських практик та ін. Якість підготовки – це, в решті решт, спроможність студента, майбутнього фахівця відповідати вимогам галузі народного господарства, до виконання завдань якої він готується у ЗВО. Дефініція цього поняття включає як необхідність підсумувати дієвість навчального процесу, так і можливість діагностування професійної компоненти випускника, а значить і його готовність як спеціаліста без тривалої адаптації увійти до виробничої діяльності.

Таким чином, моніторинг якості освіти може здійснюватись двома принципово різними шляхами: контроль навчального процесу та контроль знань випускника. Перший споріднений з контролем, наприклад, металообробного верстата: здійснюється поточний аналіз багатьох конструкторських систем самого верстата, але не його вихідного виробу – деталі. Він об'єктивно може оцінити освітню, але не професійну підготовку студента. Цей шлях моніторингу більш висвітлює в знаменитій тріаді знання, але не уміння.

В умовах дефіциту ресурсних можливостей підвищення кондицій професійної школи альтернативні шляхи можуть зіграти безумовно позитивну роль. Серед таких шляхів можна виділити найдоступніше – ініціювати ефективну систему контролю навчального процесу та дієво впровадити її результати у діяльність навчальних закладів.

Ефективність такої системи полягає в її всезагальності, справедливості, професіоналізмі, адекватності часу та обов'язковому використанні її результатів. Довіра до неї як самої освітньої системи, так і суспільства в цілому буде настільки виправданою, наскільки і сам контроль буде однаково і доброзичливим, і суворим.

Подібно до будь-якої атестації, ретельний контроль навчального закладу в якості інституту зовнішнього «догляду», здатний викликати соціальну напруженість у колективі. Але він в повній мірі може бути скомпенсований створенням таких умов у закладі, які б гарантували необхідну якість навчання.

У ЗВО технічного профілю моніторинг якості навчання методично добре відпрацьований та виконується систематично та регулярно. Його характерні риси – всеохоплюючий характер, але лише тактична дієвість, тобто така, яка не забезпечує надійного прогнозування якості навчання, а лише пов'язана з нею опосередковано. Він реалізується періодично та постійно. Періодично це ліцензування, акредитація та атестація. Постійний контроль за станом навчального процесу здійснюється «власними» силами – ректоратом, деканатом, кафедрами; він ґрунтується на нечіткій правовій основі та охоплює в

першу чергу стан навчально-методичного забезпечення, лабораторну базу, кадровий склад та, по-друге, організацію навчального процесу.

Моніторинг якості підготовки – це контроль рівня знань, вмінь, навичок студентів, особливо він важливий серед випускників, в більшій мірі він повинен діагностувати професійну готовність студента чи випускника, в меншій – фундаментальну, теоретичну.

Проконтролювати рівень підготовки тих, хто навчається, або випускників – значить отримати найповнішу інформацію про самого студента та про навчальний заклад в цілому. Контроль тих, хто навчається, багатоплановий – за окремими дисциплінами, за кінцевими результатами навчання, за формою – це екзамени (заліки), контроль так званих залишкових знань, захист випускної роботи, прийняття участі в студентських олімпіадах (за спеціальністю та за окремими дисциплінами), виконання комплексно-кваліфікаційного завдання.

Сказане стосується професійної освіти, бо «болонський процес» стосується безпосередньо університетської освіти, але опосередковано воно торкається і загальної школи. Фахівці системи вищої освіти добре усвідомлюють, що серед багатьох чинників, які визначають якість підготовки у ЗВО (кадри викладачів, лабораторна база, рівень наукових досліджень, якість навчальних програм та підручників тощо) у першу чергу (мабуть на 40%) на першому місці стоїть рівень підготовки абітурієнта.

Ми можемо з подивом констатувати, що немає наразі конкретних ознак, критеріїв, за якими можна більш-менш надійно та об'єктивно оцінювати якість шкільної освіти, «якість» школи, «якість» її випускника. Ця дивовижна обставина може бути пояснена декількома причинами. Перша – у суттєвій соціально-громадській автономності всупільстві системи освіти. Це призводить до майже відсутності системи освіти. Це призводить до майже відсутності, як у зацікавленості; з боку держави в сучасних принципах її функціонування, так і дієвого контролю якості.

Друга причина в тому, що сфери подальшого навчання випускників школи такі, як ПТУ, ВПУ, технікуми, коледжі та інші ЗВО, навіть III і IV рівня акредитації, нажаль, майже байдужі до рівня та якості знань своїх абітурієнтів.

Це говорить про те, що ринкові відносини між загальною школою і суспільством поки відсутні. І на останнє, наша хибна думка, яка прийшла до нас від авторитарного режиму, коли передбачалося що у нас все найкраще, тому і наша загальна освіта краща ніж будь яка. Можна лише гадати, чого тут більше – професійної сліпоті чи щільної наївності.

Якість шкільної освіти ніколи не аналізується професійно, лише оцінюють майже на «побутовому» рівні – частіше йдеться про вік школи, її традиції, її знаменитих випускників, кількісне зростання. Ми не обтяжуємо себе якістю нашої освіти, вона замінена нами категорією «кількість», або некритичними парадно-барабанными звітами на всіляких нарадах щодо «досягнутих успіхів».

Невисока якість підготовки школярів заважає їм нормально освоювати програми підготовки, особливо на перших роках навчання, курсах, що призводить до неприпустимої деформації програм їх підготовки у професійних закладах освіти, які, нажаль, ефективно конкурсно при вступі не відбирають добре підготовлених, але, «заплющуючи очі» приймають до, наприклад, ЗВО і не підготовлених абітурієнтів. Це бажання заповнити усі «виділені» місця першого курсу є натеper найважчою хворобою професійної освіти.

Останні роки набуло дуже великих розмірів таке явище, як «репетиторство» випускників школи, що яскраво свідчить про недостатність шкільної підготовки.

У цій проблемі бентежить і те, що курс школи на підготовку слабих учнів та «середнячків» не дозволяє сконцентруватися на пошуку та підготовці обдарованої молоді, вона є, але її, на жаль, не виявляють, це, можливо, одна з найгірших вад у «молодіжній» політиці.

Внесок загальноосвітньої школи в гуманітарне виховання молоді недостатній. Цій думці треба тим більше довіряти, що деякі негативні тенденції середньої школи

особливо відчутні у вищій професійній технічній освіті. Шкідливо, нам здається, бачити в основних задачах середньої школи лише підготовку учня до одержання вищої професійної освіти. Основна її – загальної школи -задача – підготовка громадянина з добре розвинутими культурою, мораллю, ідейністю, естетикою, патріотизмом, здоров'ям – усім тим, що складає основу особистості. Школу, особливо дванадцятирічну, має закінчити свідомий громадянин і духовно дозріла особистість. Предмети, що розвивають ці категорії, якості повинні бути основними і переважаючими, у той же час, дисципліни природно-фундаментального циклу можуть бути поставлені в базовому варіанті.

До них повинні відноситися не тільки дисципліни, що відкривають основи побудови «неживого» світу, але й основи біології, анатомії людини, принципи валеології. Розуміння цінності людського здоров'я, як і способів здорового способу життя, – також повинне формуватися в загальній школі.

Особи, що бажають після школи одержати вищу професійну освіту, можуть з успіхом задовольнити свої соціальні запити в базовій бакалаврській освіті в коледжах, інститутах, університетах, якій повинне передувати профільне навчання в старшій загальноосвітній школі.

Задача ж загальної школи більш важлива – системно підготувати громадянина адекватно сучасній цивілізації, де людський фактор – культура, духовність, звичайно ж, більш значимий, ніж технологічний. У цьому зв'язку, до речі, не дуже правомірне визначення цього рівня освіти як середнього. Середня школа – середня лише на часовому інтервалі освіти людини, однак вона повинна бути вищою коли йдеться про її значущість в забезпеченні культури і свідомості кожного громадянина суспільства.

У чому бачаться основні витoki проблеми імперативності підвищення якості освіти у загальній школі, чому майже байдужість до цього освітян, а може суспільства в цілому. Слово «байдужість» може різке, може воно для передових освітян несправедливе, але все ж таки проблема є і таким дефініціям, як «якість шкільного навчання», «моніторинг якості» тощо, в педагогічній, у тому числі, періодичній літературі, на семінарах, конференціях уваги приділяється замало. Може тому, що ми розуміємо її важкість, непідйомність, залежність від суто педагогічних проблем.

Однією з причин освітянської інфантильності школярів є незадовільні відносини в родині молоді людини стосовно морального клімату, «верховенства» в ній ідеалів освіти, культури, духовності. Дефіцит ідей «знань» суттєво знижує мотивацію навчання, знецінює приклади гідного ставлення до таких соціальних явищ як прогрес, суспільний розвиток, матеріальна та духовна культура, продукує легковажне ставлення до особистого життя, успіху, особистої кар'єри, до майбутньої спеціальності, професії. У більшості родин (а це мільйони) панує синдром не потрібності освіти як причинний елемент успіху людини у житті.

Зменшенню в сім'ї мотивації знання, загубленню атмосфери праці та освіченості сприяє і соціально-економічний стан у державі – стагнація економіки, безробіття, невіра у краще майбутнє, яскраві «приклади» успішності людей в бізнесі, політиці, які є неуками, невігласами. Не «виражене» бажання вчитися штовхає школяра з класу на вулицю, у коло, однолітків. Адже тут процвітає, ще більше укорінюючись, сурогатна поп-культура з її лжекультурами і вульгарними кумирами, що підвищує сприйнятливості до крикливих гасел і примітивних ідеологічних кліше.

Школа – це дзеркало родини, вона може ефективно надати добрі знання лише тим, хто прагне до цього, спонукати до навчання повинна саме сім'я, закладаючи дитині елементи духовності та освітянської мотивації.

Інший чинник якості освіти – кадровий склад викладачів, ця проблема багатовекторна, складна, має велику соціальну значущість. Якість викладацьких кадрів – це багатовимірна функція, аргументами якої є педагогічний професіоналізм викладача, «психологічні» здібності, рівень загальної культури та освіти, мотивація роботи, професійний стаж тощо.

Оцінка цих якостей конкретного колективу – невдячна праця, яка, нажаль, не має для нього наслідків, незалежно від результатів здійсненого моніторингу.

Навчальні плани та програми – це третя, з основних, складова, що визначає якість шкільної підготовки.

Починаючи з кінця 90-х років науковці стали переконувати суспільство в тому, що учні в школі перевантажені, а це впливає на стан здоров'я дітей і треба зменшувати кількість годин шкільних занять. Так звана розвантаженість учнів навряд чи зберегла їх здоров'я, але значно погіршилися знання, які виявляють абітурієнти на вступних іспитах у ЗВО. Досвід авторів, набутий при роботі в приймальних комісіях ЗВО, свідчить про невміння абітурієнтами розв'язувати арифметичні, алгебраїчні задачі, задачі на дослідження функцій і використання їх властивостей, текстові задачі на відсотки, особливо задачі на доведення. З'ясовується, наприклад, відсутність у школі процесу повторення матеріалу, який вивчався у молодшій школі та в п'ятому-шостому класах, дефіцит задач обчислювального характеру, відсутність виховання логічного мислення для доведення і спростування математичних тверджень, взагалі культури елементарного математичного моделювання. Сказане, в свою чергу, є результатом відсутності концентричної ідеології навчання математики, відсутності лінії наскрізних задач, які б охоплювали кілька тем та ілюстрували єдність математики, а також лінії задач, які б враховували внутрішньо-предметні математичні зв'язки.

Не кращу картину ми спостерігаємо і з мови та літератури, фізики, хімії. На іспитах з мови та літератури абітурієнти показують невміння зробити синтаксичний розбір речень, недостатньо знають правопис, роблять багато помилок при написанні тексту, пояснювання, висновків.

У них недостатньо знань для аналізу твору, не вміють дати зв'язну характеристику образу, що свідчить про те, що вони мало читають художню літературу. Знання з фізики взагалі не піддаються аналізу – їх, мабуть, просто немає.

Цей прикрий факт тотальної зневаги загальною школою фізики як навчального предмета, взагалі як галузі знання не піддається розумінню, це мабуть з області ірраціонального, бо дефіцит цих знань визначає взагалі низький рівень природничо-наукової компоненти підготовки сучасного вітчизняного школяра. Задовільно програмно розвинута потужність математичної підготовки у школі ніяким чином не може компенсувати незадовільного навчання з фізики, бо математика дає методологію пізнання світу, фізика – це сам всесвіт.

Виникає питання, чи забезпечують шкільні знання вступ до ЗВО? Відповідь – майже ні!

Треба розуміти – або шкільні програми дуже складні, тому вони розраховані лише на ознайомлення з предметом, а не на його засвоєння, або методологія навчання хибна. Можна зробити гіркий висновок – сучасні програми шкільної освіти, мабуть, не повною мірою відповідають можливостям сучасних школярів.

Загальна обов'язкова освіта є головним чинником у досягненні високого культурного цензу нації. Якісне професійне навчання як подальший етап становлення людини неможливе без міцного загального фундаменту.

Шкільна освіта – базовий етап отримання знань кожним громадянином, її якість визначає загальний успіх людини у житті і повинна стати об'єктом прискіпливої уваги педагогічної громадськості та предметом зацікавленості суспільства вцілому.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Вища освіта в пост-Болонському просторі: спроба прагматичного аналізу. *Філософія освіти*. 2005. № 2. С. 6–19.
2. Кремень В.Г. Проблеми якості управлінської освіти в контексті сучасних цивілізаційних змін. *Професійно-технічна освіта*. 2014. № 4. С. 5–8.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОЇ ОСВІТИ

На міжнародних конференціях все частіше піднімається питання щодо світової освітньої кризи у зв'язку зі швидким застаріванням навчальних програм та низькою здатністю формальної освіти адаптуватися до глобальних змін. Стає очевидним, що здобути необхідні знання лише в системі формальної освіти неможливо. Ні в якому разі не заперечуючи її важливість і потрібність, водночас варто наголосити на її консервативності й надмірній бюрократичності: поки програма розробляється, затверджується і впроваджується, проходить кілька років і вона вже встигає застаріти. З огляду на це поруч із формальною освітою, яка домінувала в минулому столітті, актуальною постає неформальна та інформальна освіта.

Ключові слова: корпоративна освіта, інформальна освіта.

International conferences are increasingly raising the issue of the global education crisis due to the rapid obsolescence of curricula and the low ability of formal education to adapt to global change. It becomes obvious that it is impossible to acquire the necessary knowledge only in the system of formal education. By no means denying its importance and necessity, it is worth emphasizing its conservatism and excessive bureaucracy: while the program is being developed, approved and implemented, several years have passed and it has become obsolete. In view of this, along with formal education, which dominated in the last century, non-formal and informal education is relevant.

Keywords: corporate education, informal education.

У неформальній освіті нині чітко прослідковується два напрями розвитку: професійне спрямування і загальнокультурний розвиток. Різновидами неформальної освіти професійного спрямування є додаткова освіта, бізнес-освіта, корпоративна освіта, а також як її окремий напрям – внутрішньофірмове навчання.

Системно цей процес можна прослідкувати на прикладі міжнародних і транснаціональних корпорацій. Усі вони без виключення мають корпоративні навчальні центри – університети чи академії. Корпоративні університети з'явилися з метою прив'язати теорію й практику навчання до потреб бізнесу і як відповідь на нездатність традиційної академічної освіти вирішити проблему своєчасної підготовки кваліфікованих фахівців в умовах зростаючої конкуренції. Їх основна ціль – в потрібний час і найбільш ефективними методами організувати навчання тієї категорії персоналу, якій воно необхідне [2]. У кожному з них вибудована система корпоративної освіти. Здебільшого вона базується на моделі потрібної спіралі, запропонованій Г. Іцковіцем: Університет → Бізнес → Влада. Бізнес зацікавлений у високопрофесійних, інноваційних, творчо мислячих фахівцях і створює консорціум підприємства та закладу освіти, що не лише здійснює підготовку таких фахівців, а й пропонує інноваційні розробки для подальшого розвитку підприємства. Влада, зі свого боку, створює відповідні умови (законодавче й нормативно-правове забезпечення, податкова політика, субсидії) для підтримки підприємств, які організують навчання своїх співробітників.

Система корпоративної освіти охоплює:

1) базову професійну освіту, здобуту в освітньому закладі за спільною програмою. Це означає, що корпорації укладають угоди з Міністерствами освіти різних країн про підготовку фахівців на базі їхніх закладів освіти. У закладі освіти формується окрема група учнів/студентів, які навчаються за спеціальною програмою, підготовленою спільно з корпорацією. Такі програми зазвичай передбачають дуальне навчання: 2 дні учні навчаються в коледжі, отримують теоретичні знання, і три дні вони вчаться на виробництві, на базі підприємства, в реальних виробничих умовах. Там навчання проводять спеціально підготовлені майстри;

2) внутрішньофірмове навчання: для цього кожна корпорація має власний корпоративний навчальний центр, який організовує короткострокове обов'язкове навчання, що здійснюється на підприємстві, а також наставництво, підвищення кваліфікації, професійну перепідготовку, короткострокове додаткове навчання;

3) зовнішнє навчання, зокрема, довгострокову обов'язкову освіту менеджерів, що передбачає отримання другої вищої чи бізнес-освіти;

4) післянавчальний супровід;

5) самоосвіту і саморозвиток [1].

Помимо організації навчання, корпорації розробляють систему заохочення й стимулювання персоналу, та що найважливіше – утримання вивчених фахівців в організації. Для цього розробляються програми лояльності, індивідуальні траєкторії професійного розвитку тощо.

Незважаючи на те, що корпоративна освіта – це значною мірою індивідуальний «продукт», налаштований під вимоги та завдання конкретної компанії, натомість як показує практика, ці структури стають все більш потужними й впливовими завдяки їхній інноваційності, мобільності й незаформалізованості. Загалом, цей комплекс дає можливість реалізувати Концепцію неперервної освіти, що стала трендом початку 3 тисячоліття, і передбачає перехід від освіти на все життя до навчання впродовж життя.

Список використаних джерел

1. Баніт О.В. Системи професійного розвитку менеджерів у транснаціональних корпораціях досвід Німеччини і Польщі : монографія. К. : ДКС-Центр, 2018b. 414 с.
2. Баніт О.В. Корпоративні університети як одна з сучасних форм внутрішньофірмової підготовки персоналу. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи, 2015. Вип. 1. С. 164–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2015_1_21

УДК 378

**Безносюк Олександр
Остапчук Світлана**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ І СВІТОВІЙ СИСТЕМАХ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ

Глобалізація світової економіки торкнулась і галузі освіти. Сучасна освіта має готувати фахівців, компетентність яких визнавалася б у світовому освітньому просторі. Підґрунтям цього визнання повинна стати система міжнародних стандартів вищої освіти, аналогічно до того, як це відбувається у різних галузях промисловості. Пропонується модель підготовки учителя, де школа нарівні з ЗВО бере активну участь у підготовці свого майбутнього педагога. Студенти активно беруть участь у житті школи і закінчивши ЗВО, стають професіоналами, які знають колектив школи і стають майстрами своєї справи.

Ключові слова: вища освіта, вищий навчальний заклад-ЗВО, студент, вчитель, загальне управління якістю – TQM.

The globalization of the world economy has also affected the education sector. Modern education should prepare specialists whose competence would be recognized in the world educational space. The basis for this recognition should be a system of international standards of higher education, similar to what is happening in various industries. A model of teacher training is proposed, where the school, along with the university, takes an active part in the training of its future teacher. Students actively participate in the life of the school and after graduating from university, become professionals who know the school staff and become masters of their craft.

Keywords: higher education, higher educational institution-university, student, teacher, general quality management – TQM.

Досвід країн – економічних лідерів – переконливо свідчить, що інвестиції у розвиток вищої освіти і науки на рівні 3–8% внутрішнього валового продукту дають змогу цим країнам залишитися на рівні передових. І це зрозуміло, оскільки в умовах переходу від індустріального до інформаційного суспільства та економіки знань рівень розвиненості країни визначається рівнем розвитку особистостей, тобто інтелектуального потенціалу нації.

У зв'язку з цим визначальною стає категорія якості освіти, причому не в традиційному вузькому значенні, а в більш широкому змістовому аспекті: при переході від здатності студента накопичувати певну інформацію до виховання вміння навчатися самостійно, навичок творчого мислення, продукування нових ідей і знань, прийняття науково обґрунтованих рішень, також до конструктивної діяльності. Досягнути цієї мети можна через фундаменталізацію освіти, тобто зосередження уваги на вивченні фундаментальних законів суспільства і природи, введенні нових навчальних дисциплін, орієнтованих на формування цілісної картини світу.

Освіта має бути інноваційною. Необхідно готувати людину, здатну ефективно працювати за умов змінюваності та невизначеності багатьох чинників, що впливають на результат, і спроможну при цьому приймати правильне рішення і домагатися його виконання.

Ще одним напрямом забезпечення більшої досконалості якості вищої освіти є її гуманізація. Мається на увазі те, що вища освіта – не спосіб підготовки кваліфікованого спеціаліста, а здатність людини до розвитку і самовдосконалення. Крім того, гуманістичний підхід освіти передбачає пріоритет екологічних та етичних принципів.

Сучасна вища освіта розглядається як неперервний процес, що основне завдання вищої освіти – це можливість отримання вищої освіти протягом усього життя.

Однією з ознак вищої освіти має стати її адаптивність, тобто здатність швидко і адекватно реагувати на нові потреби суспільства, економіки, особистості. З цією метою ЗВО налагоджують тісні партнерські стосунки з органами влади, громадськими організаціями, роботодавцями, організують навчання відповідно до конкретних соціальних, економічних і культурних потреб. З цим пов'язана ще одна ознака, властива вищій освіті, – її випереджальний характер. Іншим словами, вища освіта повинна не тільки реагувати на поточні потреби, а й випереджати очікування суспільства у підготовці спеціалістів.

Вища освіта має також стати більш доступною для всіх, хто бажає навчатися. Її доступності протягом усього життя людини, незалежно від місця її проживання, мають сприяти сучасні інформаційні та комунікаційні технології. На сьогодні вже набули широкого поширення дистанційні форми навчання.

Науково-технічний прогрес вимагає постійного оновлення знань, а це, у свою чергу, потребує від закладів вищої освіти, з одного боку, своєчасного перегляду навчальних програм і методик, удосконалення навчального процесу, а з іншого – підвищення компетентності професорсько – викладацького складу і персоналу ЗВО.

Зрозуміло, що впровадження нових методів навчання ставить перед викладацьким складом нові додаткові вимоги, які відмінні від тих, що застосовувалися ще декілька років тому. Це стосується і розроблення лекційних матеріалів, матеріалів практичних занять, методологій навчання, які ґрунтуються на інформаційних та комунікаційних технологіях. Місія викладача як передавача і контролера знань трансформується у функції консультанта, який спрямовує процес навчання, коригує його і сприяє активізації творчих здібностей студентів.

І ще одна ознака, властива вищій освіті світового рівня, – це не тільки навчати, а й виховувати свідомого члена суспільства і громадянина.

Управління якістю є ключовою функцією управління будь-якої організації та основним засобом досягнення і підтримання його конкурентоспроможності. Найпотужнішим науковим і методологічним напрямом у ХХ столітті стало загальне управління якістю – *Total Quality*

Management(далі *TQM*). Цей підхід передбачає участь усього персоналу організації у створенні високоякісної продукції або послуги на всіх етапах її життєвого циклу від стадії маркетингу, проектування, виробництва, експлуатації, обслуговування до утилізації [1].

Один із видатних теоретиків концепції *TQM* Едвард Альберт Фейгенбаум зазначив, що *якість освіти – це ключовий чинник у заочному змаганні між країнами*, оскільки якість продукції та послуг визначається тим, як менеджери, викладачі, інженери та економісти думають, діють і приймають рішення щодо якості.

Сучасна концепція *TQM* ґрунтується на таких принципах, як залучення вищого керівництва та всього персоналу, орієнтація на споживача, процесний і системний підходи, постійне вдосконалення якості, прийняття рішень на основі фактів, налагодження партнерських відносин з постачальниками [1].

Цікавим є порівняння сьогоднішніх підходів у діяльності традицій по працюючих ЗВО і промислових підприємств 20–30 років тому. Якщо раніше компанія здійснювала жорсткий вхідний, операційний, вихідний контроль, тобто переміряла все, що піддавалося перевірці, то тепер вона все робить інакше. Завдяки впровадженню системи якості компанія впевнена у постачальниках і контролює не продукцію, а свої ключові процеси, вихідний контроль також відсутній.

На сьогодні для того, щоб закінчити ЗВО, студент має здати 150 екзаменів і заліків. Аналогічно до промислової компанії ЗВО, який впровадив систему якості, може суттєво зменшити обсяги тотального контролю, зосередивши увагу на контролі за ключовими процесами ЗВО. Робити це ЗВО має у спосіб, який практикує сучасний бізнес, а саме і потреба і частота випробувань визначаються варіаціями процесу. Поки продукція перебуває у межах нормальних варіацій, вона переходить до наступної стадії або нового процесу.

Ще одним важливим моментом є спільна робота ЗВО і школи. Для того щоб до ЗВО приходив підготовлений абітурієнт, необхідно забезпечити у постачальників (шкіл) якісні процеси навчання. Крім того, на протилежному кінці єдиного ланцюжка навчання треба забезпечити тісну співпрацю з працедавцями, разом з якими необхідно визначити, чому саме вчити студента, зокрема й у сфері якості.

Зазвичай, ЗВО, що створювали у себе власні системи якості, зосереджували увагу на навчальному процесі, створенні та документуванні методик і процедур згідно зі встановленими стандартом вимогами, а також здебільшого на формалізованому підтвердженні їх виконання. Тобто загальний недолік версії 1994 року щодо необхідності створення і підтримання актуалізованого великого за обсягом масиву нормативних документів системи якості не обминув і ЗВО. У деяких випадках це стало причиною розчарування й опору персоналу ЗВО, а відтак – і відмови від продовження роботи у сфері якості. Типова структура системи якості, її спрямованість і зміст документації залежать від відповіді на ключове питання: чи розглядати студентів як продукцію ЗВО за аналогією з виробництвом промислової продукції?

Виробнича аналогія передбачає, що студенти – це «продукт», який випускає ЗВО, абітурієнти – «сировина», послідовність вивчення дисциплін студентами – «стадії оброблення продукції», випускники – «готова продукція», працедавці – «споживачі», кількість випускників, що отримали роботу, – «обсяг реалізації», а тих, що не знайшли її, – «запаси нереалізованої продукції», початкова заробітна плата випускників – «ціна продукції». Таке розуміння ролі студента формулювало сутність системи якості, що здебільшого зорієнтована на організацію контролю за рівнем навченості студента й передусім спрямована на недопущення до «споживача» «неякісної продукції» – випускника. Подібні системи переважно розробляли саме технічні ЗВО [2].

Стосовно студента, то у процесі навчання він постає, по-перше, як внутрішній споживач навчального матеріалу; по-друге – послуг, що надаються різними службами ЗВО, такими, як їдальня, медпункт, бібліотека, комп'ютерні класи, гуртожиток; по-третє, як

співробітник ЗВО, який спільно з викладачами бере участь у науковій роботі й продукуванні нових знань; по-четверте, як продукція ЗВО: на вході «сировина» – абітурієнт, на виході «готова продукція» – випускник.

Надання якісної, доступної, неперервної, інноваційної, випереджальної вищої освіти, яка розвиватиме таланти й здібності людини, формуватиме гуманістичне світосприйняття, високу мотивацію до побудови демократичного суспільства і сприятиме творчій самореалізації особистості, ми пропонуємо в співпраці *навчального закладу і замовника*.

Якщо і починати підготовку фахівців спільно із замовником, то схема ШКОЛА-ПЕДВИШІВ ідеальна, так як Міністерство освіти і науки України є одночасно і «споживач», і «виробник».

Але скільки було новаторських педагогічних ідей поховано в минулому, у нас не дуже бажають змін, киваючи на завантаженість, фінансування і таке інше.

Що цікаво, це не зовсім нові ідеї, ще в 60 роки підготовкою протягом всього навчання разом з ЗВО займалися в КБ конструктором космічних кораблів С. Корольовим [3], а в наші часи особливо активну участь у підготовці фахівців беруть замовники європейських та американських компаній, а вони не звикли викидати гроші на вітер.

Приведемо приклад нових підходів до навчання в Німеччині. В якості успішної моделі такої освіти хочеться навести створення в Німеччині так званої подвійної освіти.

Німецька модель управління якістю освіти включає дві основні оціночні системи: 1) поточний моніторинг якості освіти та 2) оцінка «періоду напіврозпаду знань» [4].

Насправді, ця концепція заснована на 35-річній історії успіху і тісної інтеграції теорії і практики, що перейшла у вищу форму здобуття освіти. Ця форма практичного комплексного підходу є чудовою детермінантою працевлаштування: 80–90% студентів отримують постійне місце роботи після закінчення навчання. Одним з яскравих представників такої форми освіти є університет Мангейма [5].

Університет Мангейма є першим університетом кооперативної освіти (3 місяці навчання в університеті, 3 – на підприємствах і компаніях) і очолює рейтинг престижних університетів Німеччини, його випускники є провідними бізнесменами та представниками адміністрації в регіоні Баден-Вюртемберг. На успішну концепцію кооперативної освіти в Мангеймі націлене більше 2000 підприємств і компаній, що беруть участь в процесі утворення з практичної сторони, які направили своїх співробітників на навчання. Підсумовуючи описану вище систему освіти, її можна охарактеризувати наступним девізом: «з практики для практики» [6, с. 6–17].

Жити і вчити по новому, тільки разом, замовник, ЗВО і студент здатні підготувати фахівця, який буде задовольняти реалії сьогодення і майбутнього.

Список використаних джерел

1. Джордж Ваймерскірх А. TQM Всеобщее управление качеством. СПб., 252 с.
2. Безносюк А.А. Качество образования: современные стратегии и перспективы развития. *Профессиональное образование: современное состояние, проблемы и перспективы развития* : сб. статей VII Междунар. науч. чтений. М. : ФГБНУ «Институт стратегии развития РАО». 2015. С. 110–118.
3. Осташев А.И. Сергей Павлович Королёв – гений XX века. Прижизненные личные воспоминания об академике С.П. Королёве. 2010 г. М. ГОУ ВПО МГУЛ .
4. Die Halbwertszeit des Wissens. URL: <http://wb-cc.de/im-erlag/demo/demolc/th01/in0104c.htm>.
5. DHBW Mannheim. URL: <http://www.dhbw-mannheim.de/>
6. Schaefer M., Galkowski A., Getman O. Hochschulbildung im 21. Jahrhundert – neue innovative Wege. *Journal L'Association 1901 SEPIKE*, 2014. Osthofen, Deutschland ; Poitiers, France, Los Angeles, USA. Ausgabe 05, 2014. S. 6–17. ISSN 2196-9531.

ДУАЛЬНА ОСВІТА ВЧИТЕЛІВ

Основне завдання упровадження елементів дуальної форми навчання – усунути основні недоліки традиційних форм і методів навчання майбутніх вчителів, подолати розрив між теорією і практикою, та підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно-відмінних форм навчання. В статті проаналізований досвід засновників дуальної освіти, а саме дуальне навчання в Німеччині. Також представлена дуальна модель підготовки учителя в системі: заклад вищої освіти-школа. Жити і вчити по новому, тільки разом, педагогічний виш і школа здатні підготувати фахівця, який буде задовольняти реалії сьогодення і майбутнього.

Ключові слова: *дуальна форма навчання, заклад вищої освіти, студент, учитель, школа.*

The main task of introducing dual-form elements is to eliminate the main shortcomings of traditional forms and methods of teaching future teachers, to bridge the gap between theory and practice, and to improve the quality of training of qualified personnel, taking into account the requirements of employers in the framework of new organizational and different forms of learning. The article analyzes the experience of the founders of dual education, namely dual education in Germany. Also presented is a dual model of teacher training in the system: institution of higher education-school. To live and learn in a new way, only together, the pedagogical university and the school are able to prepare a specialist who will satisfy the realities of today and the future.

Keywords: *dual form of education, institution of higher education, student, teacher, school.*

Вища освіта в Україні стає автономною. А це означає, що навчальні заклади тепер повинні думати, де знайти кошти на свій розвиток, і як оновити матеріально-технічну базу так, щоб абітурієнт захотів вступити саме до них. Це одна проблема. Інша – відсутність мотивації: спеціальності учителя зараз у дефіциті [1].

Україна – надзвичайно освічена країна: ми посідаємо четверте місце в світі за кількістю громадян із вищою освітою. Однак за якістю підготовки персоналу в компаніях та організаціях – 94-ті, а дипломи припадають пилом у 80% громадян. Роботодавці скаржаться, що навіть магістри виявляються не готовими до роботи, а тому студентів доводиться перенавчати [6].

Термін «дуальна система» (від лат. dualis – подвійний) був введений у педагогічну термінологію в середині 60-х років минулого століття у Німеччині – як нова, більш гнучка форма організації професійного навчання. Дуальність як методологічна характеристика професійної освіти передбачає узгоджену взаємодію освітньої та виробничої сфери з підготовки кваліфікованих кадрів певного профілю в рамках організаційно-відмінних форм навчання.

Основне завдання упровадження елементів дуальної форми навчання – усунути основні недоліки традиційних форм і методів навчання майбутніх кваліфікованих робітників, подолати розрив між теорією і практикою, освітою й виробництвом, та підвищити якість підготовки кваліфікованих кадрів із урахуванням вимог роботодавців у рамках нових організаційно-відмінних форм навчання.

Позитивні показники дуальної освіти:

- організація співпраці політиків, бізнесу, соціальних партнерів;
- розробка законодавчого підґрунтя для визнання національних стандартів якості професійної освіти;
- навчання студентів під час трудової діяльності;
- залучення кваліфікованого персоналу зі школи до педагогічної діяльності в ЗВО (інструктори, вчителі, викладачі);

- здійснення інституційних досліджень і консультування (моніторинг якості надання освітніх послуг у сфері професійної освіти, оновлення освітніх стандартів);
- врахування конкретних запитів школи до змісту та якості професійної освіти.

Саме тому необхідно сприяти подальшому розвитку експорту елементів дуальної форми підготовки кваліфікованих кадрів та прискорити запровадження її елементів у систему професійної освіти України [3].

Щоб було зрозуміло, чому дуальна освіта конче потрібна Україні, – декілька цифр, які показують, що відбувається на ринку праці та в освіті.

Україні гостро бракує працівників робітничих професій. Лише 20% випускників шкіл обирають навчання у профтехучилищах – проти, скажімо, 70% у Чехії, Хорватії, Австрії чи Фінляндії. Інакше кажучи, працювати руками практично ніхто не вміє й не хоче.

Зношеність обладнання закладів вищої освіти сягає 60–80%, а профосвіти – 60–100%. Це означає, що подекуди студентів навчають на таблицях і на пальцях.

Постійно працюють за кордоном близько двох мільйонів українців. Це приблизно кожен восьмий працездатного віку (15–70 років). Державна служба статистики дає таку цифру зайнятості населення за перше півріччя нинішнього року: 16 283200 людей. Тобто 56,8% від усього населення віком 15–70 років. Додайте до цього ще близько семи мільйонів українців, які виїжджають на сезонні роботи. Кожні чотири з десяти фірм у ключових секторах української економіки вказують на значний розрив між навичками, які є в молодих працівників, і тими, яких потребують фірми [4].

Здебільшого роботодавці нарікають на те, що українським випускникам часто бракує так званих «м'яких» навичок – таких вмінь, як, наприклад, здатність самостійно ухвалювати рішення, швидко знаходити вихід у стресовій ситуації. А на наявність «твердих» навичок, тобто професійних, таких, як діловодство, логістика, годі й сподіватись. Згідно з дослідженням Гарвардського університету, їх очікують побачити лише 15% роботодавців.

Зрозуміти причини цієї проблеми доволі просто. Якщо радянська вища освіта гарантувала, що по закінченню навчання випускник точно буде працевлаштований, то сучасна не гарантує нічого. Вона просто не може дати студентові необхідних навичок.

Студентів вчать застарілої теорії – особливо це стосується ІТ-спеціальностей. Адже перспективні випускники вишів, які приходять вчителювати, не приживаються. Низькі зарплати та тони «паперової роботи» вбивають їхнє бажання вчити. Незмінно поколіннями висиджували свої місця вчителі похилого віку, втомлені від студентів і від пар. Врешті-решт, студенти розчаровуються у системі освіти, кидають навчання і влаштовуються на роботу. А там лунає вже легендарне «забудьте те, чого вас вчили в університеті» [6].

Дуальна форма навчання, яку пропонують у Міністерстві освіти і науки України (МОН), передбачає поєднання навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) з навчанням на робочих місцях. Лекційні заняття проводять в університетських аудиторіях, а практичні та лабораторні, а також курсові проєкти – в компанії. Такий студент-робітник повноцінно виконує свої обов'язки, отримує стипендію, наближену до зарплатні [6].

У найближчі чотири роки 44 заклади фахової передвищої та вищої освіти України втілюватимуть експеримент із впровадження дуальної освіти.

За цей час разом з роботодавцями вони напрацюють оптимальні способи використання такої форми освіти, а результати використають для створення правил, за якими ця система діятиме у майбутньому.

Важливо, що учасниками експерименту стали роботодавці різних напрямів: ІТ-компанії, конструкторські бюро, банки, промислові, харчові та аграрні підприємства.

Цікавим є порівняння сьогоденних підходів у діяльності традицій по працюючих ЗВО і промислових підприємств 20–30 років тому. Якщо раніше компанія здійснювала жорсткий вхідний, операційний, вихідний контроль, тобто переміряла все, що піддавалося перевірці, то тепер вона все робить інакше. Завдяки впровадженню системи якості компанія впевнена у постачальниках і контролює не продукцію, а свої ключові процеси, вихідний контроль також

відсутній. На сьогодні для того, щоб закінчити ЗВО, студент має здати 150 екзаменів і заліків. Аналогічно до промислової компанії ЗВО, який впровадив систему якості, може суттєво зменшити обсяги тотального контролю, зосередивши увагу на контролі за ключовими процесами ЗВО. Робити це ЗВО має у спосіб, який практикує сучасний бізнес, а саме і потреба і частота випробувань визначаються варіаціями процесу. Поки продукція перебуває у межах нормальних варіацій, вона переходить до наступної стадії або нового процесу. Ще одним важливим моментом є спільна робота ЗВО і школи. Для того щоб до ЗВО приходив підготовлений абітурієнт, необхідно забезпечити у постачальників (шкіл) якісні процеси навчання. Крім того, на протилежному кінці єдиного ланцюжка навчання треба забезпечити тісну співпрацю з працедавцями, разом з якими необхідно визначити, чому саме вчити студента, зокрема й у сфері якості [2, с. 50].

Типова структура системи якості, її спрямованість і зміст документації залежать від відповіді на ключове питання: чи розглядати студентів як продукцію ЗВО за аналогією з виробництвом промислової продукції?

Виробнича аналогія передбачає, що студенти – це «продукт», який випускає ЗВО, абітурієнти – «сировина», послідовність вивчення дисциплін студентами – «стадії оброблення продукції», випускники – «готова продукція», працедавці – «споживачі», кількість випускників, що отримали роботу, – «обсяг реалізації», а тих, що не знайшли її, – «запаси нереалізованої продукції», початкова заробітна плата випускників – «ціна продукції». Таке розуміння ролі студента формулювало сутність системи якості, що здебільшого зорієнтована на організацію контролю за рівнем навченості студента й передусім спрямована на недопущення до «споживача» «неякісної продукції» – випускника. І роль дуальної освіти в системі якості безцінна.

Якщо і починати підготовку фахівців спільно із замовником, то схема школа-педвишів ідеальна, так як МОН є одночасно і «споживач», і «виробник».

З 19 по 21 січня 2015 року на базі Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка і Кременецької загальноосвітньої школи-інтернату I–III ступенів відбувалася Всеукраїнська науково-практична конференція «Зміна управлінської парадигми в умовах модернізації загальної середньої освіти», де співorganizаторами конференції була і Асоціація керівників шкіл України, були присутні директори шкіл з багатьох регіонів України. Виступаючи перед ними я запитав, чи згодні вони протягом навчання в ЗВО, планувати, готувати зміну, не формально в вигляді практик, а персонально вчителя для своєї школи? Всі підтримали ідею. Ректор КОГПА професор А. Ломакович також підтримав цей науково-педагогічний експеримент. Навіть перший заступник Міністра МОН України автору статі написала «МОН розглянуло Ваше звернення стосовно вдосконалення навчального процесу... висловлюємо Вам вдячність за небайдужість до актуальних освітніх проблем та надані пропозиції, які враховуватимуться Міністерством при підготовці нормативно-правових актів».

Але скільки було новаторських педагогічних ідей поховано в минулому, у нас не дуже бажають змін, киваючи на завантаженість, фінансування і таке інше.

Але як бачимо зрушення вже є, наказ МОН України № 1296 від 15.10.2019 року «Щодо запровадження пілотного проєкту у закладах передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» [5]. Ми звернулися, щоб нас включили в пілотний проєкт.

На жаль в пілотному проєкті немає педагогічних ЗВО, але починаючи з 2017 року, завдяки керівництву академії та директорам шкіл ми почали впроваджувати дуальну систему в підготовці вчителів.

Що цікаво, це не зовсім нові ідеї, ще в 60 роки підготовкою протягом всього навчання разом з ЗВО займалися в КБ конструктором космічних кораблів С. Корольовим.

Засновником дуальної освіти вважають Німеччину. Від неї цю систему перейняли Канада, Австрія, Швейцарія та інші країни.

Це поєднання роботи і навчання, коли молодого спеціаліста навчальний заклад готує разом з підприємством. Компанія визначає потрібні їй спеціальності й замовляє вишу.

Бізнес повертає собі 70% інвестицій у дуальну освіту, але це – в Німеччині. Тут на бізнес працюють і освіта, і держава. У Німеччині спеціальна середня освіта – це втілення принципу самоврядності економіки. Три дні на тиждень школяр або учень коледжу вчиться на підприємстві за справжнім трудовим договором, а два дні він – на заняттях. Або інша схема: два тижні на підприємстві, один – у школі. І це один із чинників успіху Німеччини, саме звідси з'явилася легендарна німецька якість. Бо навіть звичайний робітник три роки отримує якісну освіту. І три роки його «заточують» на забезпечення якості [4].

У Вищій дуальній школі Гера-Айзенах навчання триває шість семестрів – три роки. Кожен семестр ділять на три місяці теорії і три – роботи на підприємстві. Хоча в інших закладах для отримання теоретичних знань студенту достатньо 1–2 дні на тиждень відвідувати виш, а також працювати самостійно. Решта підготовки – робота на підприємстві.

У компанії студент має наставника. Упродовж трьох місяців він займається разом зі студентами проектами, які мають безпосередній зв'язок з підприємством. А це є суттєвою перевагою для компанії, учень інтегрується в систему підприємства, вивчає всі робочі механізми. Також цим випробовуються і впроваджуються ті чи інші проекти, які мають значення для майбутнього компанії. Ці проекти оцінює і наставник, і професор вищої школи. Але є і традиційні контрольні роботи та домашні завдання. Дуальна освіта закріплена на законодавчому рівні. Однак після завершення навчання випускник не зобов'язаний працювати в компанії, яка його вчила [1].

Слідуючий приклад нових підходів до навчання в Німеччині. В якості успішної моделі такої освіти хочеться навести створення в Німеччині так званої подвійної освіти. Німецька модель управління якістю освіти включає дві основні оціночні системи: 1) поточний моніторинг якості освіти та 2) оцінка «періоду напіврозпаду знань». Насправді, ця концепція заснована на 35-річній історії успіху і тісної інтеграції теорії і практики, що перейшла у вишу форму здобуття освіти. Ця форма практичного комплексного підходу є чудовою детермінантою працевлаштування: 80–90% студентів отримують постійне місце роботи після закінчення навчання. Одним з яскравих представників такої форми освіти є університет Мангейма [7].

Університет Мангейма є першим університетом кооперативної освіти і очолює рейтинг престижних університетів Німеччини, його випускники є провідними бізнесменами та представниками адміністрації в регіоні Баден-Вюртемберг. На успішну концепцію кооперативного освіти в Мангеймі націлене більше 2000 підприємств і компаній, що беруть участь в процесі утворення з практичної сторони, які направили своїх співробітників на навчання. Підсумовуючи описану вище систему освіти, її можна охарактеризувати наступним девізом: «з практики для практики» [7, с. 6–17].

У школах і коледжах Узбекистана підготовкою учнів і особливо методичною підготовкою вчителів, не формально, займаються викладачі ЗВО (навіть доктори наук, професори 2–4 години на тиждень читають лекції в коледжах, а начальники цехів, майстри з підприємств проводять практичні заняття з своїми майбутніми співробітниками, як в коледжах так і на виробництві).

І, як писав вище завдяки керівництву академії та директорам шкіл ми почали впроваджувати дуальну систему в підготовці вчителів. Допомогла в запровадженні дуального навчання і ситуація – дефіцит педагогів в сільських навчальних закладах.

Нами пропонується (рис. 1.) наступна модель підготовки вчителя. Спільно з керівниками школи, ЗВО і побажаннями студентів в майбутньому працювати у відповідній школі, складається індивідуальна програма підготовки, де активну участь з першого дня приймають вчителі школи, як у школі, так і на деяких практичних заняттях у ЗВО. Школа нарівні зі ЗВО бере активну участь у підготовці свого майбутнього вчителя [2, с. 51].

З 2017 року в експерименті спочатку приймали участь магістранти спеціальності: 012 Дошкільна освіта, а з 2018 року – магістранти спеціальності: 014 Середня освіта, 014.11 Фізична культура.

Рис. 1. Дуальна модель підготовки учителя в системі ЗВО-ШКОЛА

Під час навчання вони отримали наставника в дошкільному навчальному закладі (Дошкільна освіта) та школі (Фізична культура), зарплату й стали повноцінними членами колективу. Результати такого навчання оцінюватимуть і роботодавець, і навчальний заклад. Роботодавець бере участь у відборі студентів, які працюватимуть у нього й паралельно навчатимуться у виші. В індивідуальному плані є місце і традиційним лекціям, контрольним модулям та домашнім завданням.

Викладаючи в академії дисципліну «Методологія науково-педагогічних досліджень», основне завдання, це організувати науково-педагогічне дослідження, дати інструментарій майбутньому науковцю, навчити працювати з літературою, проводити дослідження. Протягом багатьох років, особливо в спеціальності: фізична культура, були великі проблеми з написанням кваліфікаційної роботи, а з експериментом у багатьох науковців не було можливості його повноцінно проводити і відповідно роботи були низької якості. І от, як тільки почався експеримент, у всіх магістрантів з'явилися можливості працювати з контрольними та експериментальними групами в повному об'ємі, і результат не заставив себе чекати, роботи магістрантів, які навчаються за системою модульного навчання стали високої якості, незважаючи на зайнятість роботою та відповідно браком часу.

Студенти – магістранти завдяки дуальній освіті, працюють учителями в школі під керівництвом наставника активно беруть участь у шкільному житті і закінчивши ЗВО уже є повноцінними учителями, знаючими і колектив школи, і учнів, і майстрами своєї справи.

Ще один позитив дуального навчання, зв'язок ЗВО та школи зростає на порядок, викладач має можливість не тільки навчити, а й побачити реалії школи (багато викладачів педвишів далекі від сьогоднішнього дня шкільного життя), аналогічно і вчитель школи побувавши на практичних заняттях у ЗВО не тільки віддає, але й здобуває нові знання.

Головне в такій схемі підготовки бажання, можливості ректора і професорсько-викладацького складу ЗВО, директора і вчителів шкіл. Ми спробували, ентузіасти можуть зробити багато, але не все, від керівництва міністерства освіти і науки залежить створення механізму організації даного процесу, ми надіємося стати в пілотному проекті у закладах передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти 45 ЗВО і довести, що дуальна освіта-це дійсно вимоги сьогодення.

У період карантину змінюються підходи до системи навчання, зросла роль дистанційного навчання, важливого елемента дуальної освіти.

Жити і вчити по новому, тільки разом, ЗВО і школа здатні підготувати фахівця, який буде задовольняти реалії сьогодення і майбутнього.

Список використаних джерел

1. Андрейців І. Що таке дуальна освіта і навіщо вона українцям. *Українська правда. Життя*. URL: <http://osvita.ua/vnz/reform/54683/> (дата звернення: 15.11.2019).
2. Безносок О.О. Майбутній вчитель і контекстне навчання. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогіка*. Кременець : ВЦ КОГПА ім. Тараса Шевченка, 2017. Вип. 7. С. 43–51.
3. Дуальна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnicna-osvita/dualna-osvita> (дата звернення: 16.11.2019).
4. Москвіна І. Дуальна освіта – партнерство вишів і бізнесу. URL: https://dt.ua/EDUCATION/dualna-osvita-partnerstvo-vishiv-i-biznesu-295022_.html (дата звернення: 17.11.2019).
5. Наказ МОН № 1296 від 15.10.2019 р. «Щодо запровадження пілотного проекту у закладах передвищої та вищої освіти з підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-zaprovadzhennya-pilotnogo-proektu-u-zakladah-fahovoyi-peredvishoyi-ta-vishoyi-osviti-z-pidgotovki-fahivciv-za-dualnoyu-formoyu-zdobuttya-osviti> (дата звернення: 15.11.2019).
6. Пешкова Г. Вчитися на роботі: як працюватиме дуальна освіта в Україні. *Український інтерес*. URL: <https://uain.press/articles/vchytysya-na-roboti-yak-zapratsyuue-dualna-osvita-v-ukrayini-943921> (дата звернення: 18.11.2019).
7. Schaefer M., Galkowski A., Getman O. Hochschulbildung im 21. Jahrhundert – neue innovative Wege. *Journal of Association 1901 SEPIKE*, 2014. Osthofen, Deutschland ; Poitiers, France, Los Angeles, USA. Ausgabe 05, 2014. S. 6-17.

УДК 94(477.8) «19»Р.Шухевич (043.3)

Бондаренко Галина

РОДИНА ШУХЕВИЧІВ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ

Стаття приурочена відомій українській родині Шухевичів. Коротко досліджено вісім осіб даної родини у контексті української історії (Осипа, Зенона, Ольги, Володимира, Гермینی, Степана, Романа, Юрія Шухевичів). Авторка акцентує увагу на важливості людського чинника при вивченні історичного та краєзнавчого минулого нашої держави, адже саме люди будують і формують нашу історію.

Ключові слова: *родина, походження роду, шляхетність, родова традиція, родинна духовна спадщина, переконання, священник, літератор, громадський та культурний діяч.*

This article is dated to the famous Ukrainian Shukhevych family. Eight persons of this family were briefly examined in the context of Ukrainian history (Osip, Zenon, Olga, Vladimir, Hermina, Stepan, Roman, Yuri Shukhevych). The author emphasizes the importance of the human factor in studying the historical and local history of our country, because it is people who build and shape our history.

Keywords: *family, lineage, nobility, family tradition, family spiritual heritage, beliefs, priest, writer, social and cultural figure*

Україна – країна з багатою історією та відомими на весь світ іменами та цілими великими родами та родинами. Однією з таких є родина Шухевичів – відома і znana у світі і довгий час замовчувана в Україні через бажання радянської влади знищити пам'ять про славу та героїчну історію України.

Досліджена генеалогія родини доводить, що рід Шухевичів бере свій початок з XVIII

століття від шляхтича-селянина Івана Шука (1710–1810), який був першим осадником села Розвадова на Львівщині і мав шістьох дітей, п'ятеро з яких було синами. П'ятий син Івана Шука – Євстахій (1778–1824) – назвав себе Шухевичем і був священником спочатку в рідному селі, а пізніше – в селі Раковець на Городенківщині [4, с. 5].

У Євстахія Шухевича і Марії Липецьких (Ланецьких) було восьмеро дітей, двоє з яких – Юліан та Йосип – стали священниками. З цього кореня Шухевичів беруть свій початок дві родовідні лінії – Олієво-Королівська і Тишківська [29, с. 13].

Предки сучасних Шухевичів були священниками. Ситуація типова для української інтелігенції Галичини кінця XVIII – першої половини XIX століття. Для польської історіографії та публіцистики вона стала приводом обзивати галицьке суспільство «народом попів». При цьому забувалося, що панівна в Галичині польська верхівка не допускала українців, дискриміновану націю до жодної іншої вищої освіти, крім богословської. Таке становище зберігалось, по суті, до революції 1848 року, до часу заснування Головної руської ради. Тому представники родини Шухевичів – отець Євстахій та його сини Юліан і Йосип – могли стати лише священниками. Пізніше, після революції, з родини Шухевичів вийшли педагоги, лікарі і вчені, офіцери високого рангу, громадські діячі, юристи.

Шухевичі виконуючи важливі місії в житті західноукраїнських земель протягом двох століть, затвердили за собою місце в історії України, про що свідчить «Енциклопедія Українознавства» [10, с. 3907–3909], яка у проміжку між 1816–2001 роками подає шість імен з роду Шухевичів: Йосип, Володимир, Германа, Степан, Роман та Юрій, котрі відзначилися в тій чи іншій сфері культурно-політичного та культурно-громадського життя.

Зі спогадів Степана Шухевича дізнаємося, що рід велику увагу приділяв освіті, порядності, повазі та шані людям, ще починаючи з Йосипа Шухевича, котрий стояв на позиції українознавства [6, с. 777; 9, с. 3; 29, с. 25].

Йосип Шухевич (4.01.1816, с. Раковець Городенківського повіту – 24.03.1870, с. Тишківці Городенківського повіту) був здібним літератором і перекладачем, вільно володів 12 мовами [7, 894; 28, арк. 39–43], співробітничав із Іваном Вагилевичем, Яковом Головацьким [15, с. 156] приятелював з Маркіяном Шашкевичем [11, с. 4–5]. Його перу належать переклади таких творів: античної поеми Вергілія «Пісня про хліборобство»; поем «Заклята рожа» та «Сонетії» Ернеста Шульце; «Подорожній» Вальтера Скотта; «Хоробрий воїн» Й. Гердера [5, с. 24] тощо. Основні видання Йосипа Шухевича до 1848 року були знищені цісарською охранкою. До нас дійшла тільки наукова доповідь 1840 року «Відношення підданих до монарха» [16, с. 48]

Крім літературних праць 1848–1850 роках, відомо про деякі уривки поем і рукопис проповідей, датований 1866 році У своїх творах письменник висловлює любов до рідного народу й віру в його кращу долю [15, с. 164].

У церкві с. Тишківцях, до недавнього часу, зберігався особистий архів Йосипа Шухевича, де були листи письменника, його проповіді, рукописи літературних творів. Останні його праці у 1977 році були вилучені з церковного архіву села та спалені [13, с. 3–4; 14, с. 95].

Літературний талант Йосипа Шухевича високо цінував Іван Франко [2, с. 65]. У передмові до книги «Переводи і наслідування Йосипа Шухевича», котра вийшла у Львові в 1883 році, Іван Якович писав: «Переводи і наслідування... – пам'ятка життя і праці чоловіка майже незнаного в нашій літературі, а претім заслуговуючого на всенародне визнання. Переводи дуже корисно свідчать про те, як пильно Йосип Шухевич прислуховувався до мови народної, яким обширним способом тієї мови він володів» [22, с. 4].

За свідченнями Степана Шухевича, «...родина ніколи не зійшла зі шляху народної мови і фонетичного правопису з витискуванням польської «аристократичної» мови та деформованого «язичія» із симпатіями до Москви, як ідеологічного центру» [29, с. 14].

Будинок та родина отця Йосипа дуже відрізнялися від звичайних і були подиву гідні. Отець Йосип та вся родина розмовляли тільки українською мовою [29, с. 24].

Змінивши протягом восьми років кілька парафій, у 1848 році Йосип Шухевич стає парохом у с. Тишківцях. У цьому ж році селяни разом із отцем Йосипом заклали пам'ятний хрест про скасування панщини [1, с. 4; 9, с. 3; 29, с. 25].

У селі пароха дуже поважали. Він брав активну участь у звільненні селян від опікунських повинностей пана в 1850–1855 роках.

А в 1856 році віддав будинок, у якому жив, під школу і за морг поля (0,5755 га) виміняв у місцевого пана ще одне приміщення для школи, яку називали Шухевичівкою. Це була одна з перших народних шкіл Городенківського повіту [6, с. 777; с. 29, с. 48]. Сам Йосип оселився в резиденції [11, с. 4–5].

У 1948 році він очолив повітову Раду Руську, яка домагалася викладання українською мовою в школах повіту [5, с. 25; 17, с. 5].

У 1861 році через велику посуху в селі був голод, і майже 100 учнів місцевої школи перебували на утриманні отця-декана [11, с. 4; 13, с. 6–7].

З 1856 році і аж до смерті (помер Йосип Шухевич у 1870 р. під час пошесті холери [13, с. 7]) він займає посаду декана Городенківського повіту та інспектора народних шкіл Городенківщини [7, с. 894].

У 1863 році селяни Тишківців висунули священника кандидатом до Віденського парламенту, але через протистояння польських можновладців, його не було обрано [29, с. 28].

У Йосипа та Анни Шумило-Кульчицької (1822–1867) було дванадцятьох дітей [4, с. 14].

Справу батька продовжив син о. Зенон. Зенон Шухевич (1842–1931), громадсько-культурний діяч, священник у селі Тишківцях (1870–1931), радник єпископської консисторії, віце-декан Городенківщини, інспектор шкіл Городенківського повіту, опікун великої родини Шухевичів. З приходом на парохію молодого енергійного о. Зенона Шухевича в селі з 1870 року починається велике соціально-культурне та економічне зростання. У 1874 році на місці корчми громада побудувала гарну простору школу.

У 1877 році священником було освячено нову муровану церкву Церкву Воздвиження Чесного Хреста, іконостас якої писав на прохання пароха відомий іконописець Корнило Устиянович. Зараз церква вважається перлиною сакрального мистецтва Галичини.

У 1885 році, за сприяння Зенона, у Тишківцях відкривається перша у Городенківському повіті читальня «Просвіти».

Тишківці були – чи не єдиним селом в Україні, яке мало чотири читальні з власними будовами.

Дім о. Зенона у Тишківцях був «культурним Афоном» у повіті. Тут гостювали І. Франко, О. Кобилянська, О. Огоновський, Й. Кобринський, Н. Кобринська, В. Стефаник, С. Крушельницька, О. Окуневська, О. Кульчицька, К. Устиянович, І. Плешкан, Ф. Ржегож та інші відомі люди, у ньому збиралась вся велика родина Шухевичів.

Поруч із батьком завжди господарювала та допомагала йому єдина і улюблена дочка Ольга.

Ольга Шухевич громадська діячка – організаторка першого у Галичині сільського жіночого товариства, яке налічувало 200 членкинь, пізніше – Союз українок. Це було одне з перших подібних сільських товариств на теренах Західної України.

У 1891 році за її ініціативи, у селі Тишківці, відкрито дитячі ясла, де утримувалося 140 дітей.

У 1892 році під керівництвом Ольги Шухевич селянські діти вперше поставили оперу М. Лисенка «Коза-Дерева».

Одним із найвідоміших усьому світу українців з роду Шухевичів є Володимир Шухевич (15.05.1849, с. Тишківці Городенківського повіту – 10.04.1915, м. Львів) – професор, викладач німецької та української мов у І реальній школі Львова, засновник

Християнсько-суспільної партії та її щоденної газети «Руслан» [17, с. 6], політичний дорадник Галицького митрополита, кардинала Сильвестра Сембратовича [23, арк. 2], відомий етнограф, фольклорист, педагог, публіцист, дослідник, а також визначний громадський діяч – засновник у 1891 році та перший голова хорового товариства «Боян» та музичного товариства імені Лисенка (1913–1915) [4, с. 85–87]; голова Руської бесіди (1895–1980) [16, с. 52], ініціатор та керівник перенесення тлінних останків Маркіяна Шашкевича до Львова [5, с. 4]. Він був засновником та редактором двотижневика для дітей «Дзвінок» (1890–1895), котрий виходив українською мовою, щоб протидіяти ополяченню українців. На сторінках «Дзвінка» Володимир Шухевич друкував твори Олени Пчілки, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, Івана Нечуя-Левицького, Агатангела Кримського тощо [19, с. 672].

Починаючи з 1889 року у місті Львові виходить педагогічний журнал «Учитель». З 1893 року його постійним дописувачем став Володимир Шухевич. У редакційній статті першого номера за 1893 рік він писав: «Який вчитель – такі й діти, які діти – такий народ» [29, с. 87]. За десять років редакторства науковець, майже, третину кожного номера журналу заповнював своїми статтями, котрі стосувалися психології, фізіологічних та психологічних особливостей дітей, проблем середніх шкіл, негативного впливу алкоголю тощо [17, с. 6].

У своїй багатогранній діяльності вчений співпрацював із рядом народовських газет, зокрема з «Ділом», «Зеркалом», «Новим зеркалом» та «Зорею». Ще за життя дослідника було опубліковано ряд статей про його культурно-громадську, педагогічну, природничу, редакторську та етнографічну діяльність [10, с. 3907].

У 1873 році засновується культурно-освітнє товариство «Просвіта». Як один із членів головного відділу товариства, Володимир Шухевич брав участь у підготовці до видання українською мовою популярної літератури, шкільних підручників, творів українських, російських та західноєвропейських письменників. Завдяки йому було видано біографію та твори Т. Шевченка [4, с. 111], а чеський етнограф-українофіл Франтішк Ржегорж (близький приятель отця Євгена (1847–1924), пароха с. Підберізців Львівської області, рідного брата Володимира Йосиповича [16, с. 4]), у 1880 р. передав «Просвіті» свою цінну бібліотеку [9 с. 3].

У грудні 1873 року з ініціативи Йосипа Кониського, Михайла Драгоманова у Львові було засновано літературне товариство імені Тараса Шевченка. Володимира Шухевича неодноразово обирали членом відділу товариства, а два роки він займав посаду заступника голови НТШ (своєрідної на той час Української Академії Наук) [19, с. 672].

У 1862 році у Львові було створено культурно-освітнє товариство «Руська бесіда», яке влаштувало концерти, театральні вистави тощо. У 1873 році Володимир Шухевич стає членом товариства і протягом 1896–1904 рр. займає посаду його голови, розробляючи новий статут та залучаючи нових членів [19, с. 672].

З ініціативи «Руської бесіди», 2 лютого 1891 року у Львові було засновано хорове товариство «Боян», головою якого до 1903 р. був Володимир Шухевич [12, с. 6–7].

За енергійне керівництво в товаристві, у 1898 р. Шухевича обрано його почесним членом.

Як керівник «Бояна» він спілкувався з багатьма композиторами і, завдяки товариству, познайомився та потоваришував із Миколою Лисенком [4, с. 112], який на прохання Володимира в 1894 р. підібрав для української крайової виставки українські народні інструменти [18, с. 54].

Володимир Шухевич був чудовим антропологом, етнографом, краєзнавцем. Саме його перу належить авторство монументальної п'ятитомної праці «Гуцульщина» (1897–1908).

«Гуцульщина», – відзначав він, – то плід моєї більш, як 20-літньої праці. Подаю в ній тільки то, що сам пізнав чи записав» [27, арк. 65].

Про те, в яких умовах доводилося дослідникові збирати етнографічний матеріал, довідуємося з його листування. Борису Грінченку він писав, що майже кожне свято, на весілля чи похорон, їздив з Львова на Гуцульщину, рвав одяг, мок, мерз, голодував, часто зазнавав неприємностей [21, арк. 40099, 40100].

Всесвітньовідомий український антрополог і етнограф Федір Вовк (1847–1918) писав про «Гуцульщину»: «Праця... найкраща і з наукового і з артистичного погляду із усього, що було досі надруковано про гуцулів. Ми можемо тепер бути спокійними, що все таки маємо докладну монографію хоч однієї з наших земель» [26, арк. 6, 7].

Федір Колесса у листах до Володимира Шухевича та в праці «Історія української етнографії» зазначав, що вчений своєю знаменитою монографією здобув собі почесне місце між українськими етнографами і «цим виданням можуть українці похвалитися перед заграницею» [26, арк. 51].

Етнографічні зацікавлення Володимира Шухевича знаходили свій вияв у його багатогранній діяльності. Як великий знавець домашнього промислу українського народу, він тривалий час був членом Крайової промислової комісії [25, арк. 175]. Зберігся лист австрійського прем'єр-міністра про призначення Володимира другим представником галицьких українців у Раді сприяння промисловості при Міністерстві публічних робіт у Відні [25, арк. 175].

У 1889 році В. Шухевич стає членом надзірної Ради Промислового музею [7, с. 1257]. Наступного року його було обрано заступником члена виконавчого комітету музею [16, с. 65].

Завдяки організаторським зусиллям етнограф, гуцульські етнографічні матеріали, вироби народних промислів і традиційного мистецтва широко експонувалися на різних виставках (у Львові в 1885, 1887 і 1894 роках; у Відні – 1890 рік; Тернополі – 1887 рік; Стрию – 1909 рік; Коломиї – 1913 рік тощо), ними поповнювали збірки музеїв у Львові (Промислового, Дідушицьких, Наукового Товариства імені Т. Шевченка, Українського Національного Музею), у Відні, Будапешті, Петербурзі [12, с. 6; 25, арк. 65, 175; 24, арк.10].

Багато праці доклав науковець у дослідження генеалогічного дерева своєї родини, але за нестачею інформації, як указує Степан Шухевич, «дальше як до прадідів не можна було засягнути відомостей» [29, с. 23]. Ним було встановлено, що рід Шухевичів шляхетського походження і тому повинен мати герб Шумило, але, не маючи можливості довести це, він тільки зробив те, що для деяких своїх літературних, зрештою, дуже дрібних творів, вживав псевдонім «Шумило» [29, с. 24].

У листі до Михайла Грушевського Володимир Шухевич писав з с. Підлютого: «Мене буде історія судити, а що тепер говорять про мене, то не дбаю. Ділами докажу, що я дбав про розвій народу» [24, арк. 10].

Він був близьким знайомим Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Миколи Лисенка, Михайла Грушевського, Андрея Шептицького.

Поруч із чоловіком завжди була Герміна (Гедиміна) Шухевич, уроджена Любович [4, с. 114], (1853–1939), акторка, співачка [8, с. 4], співзасновниця «Клубу русинок» (1892) та його багатолітній голова [10, с. 3907], а також голова «Надзірної ради» промислового кооперативу «Труд» (1900–1904) у Львові, котра відкрила власний кравецький цех із пошиття жіночого одягу [10, с. 15]; голова клубу «Української захоронки», опіки над домашньою прислугою, інституту для дівчат імені святої Ольги [255, с. 52 – 53]. Разом із учительками Марією Білецькою та Костянтиною Малицькою (за те, що вони боролись за рівноправність жіноцтва з чоловіками, їх прозвали «три Марини»), Герміна заснували «Союз українок» та першу жіночу українську гімназію (1906) [4, с. 89].

Герміна, як і Володимир Шухевич, захоплювалася краєзнавством та етнографією. Разом із чоловіком вона працювала при організації Українського етнографічного відділу на великій Крайовій виставці у Львові (1894) [10, с. 3907].

Герміна булапочесним членом товариства Просвіти [8, с. 4] та однією з провідних піонерок феміністського руху українського жіноцтва в Галичині.

Степан Шухевич (1.01.1877, с. Серафинці Городенківського повіту – 6.06.1945, м. Амберг (Західна Німеччина) – двоюрідний дядько Романа Шухевича [29, с. 5].

Степана відносять до третьої гілки генерації [9, с. 3], в якій остаточно визріває національне самоусвідомлення, що виявляється у збройній боротьбі.

До Першої світової війни Степан працює суддею в містечках Раві-Руській, Долині, Дрогобичі [29 с. 372]. На початку Першої світової війни – він комендант корпусу Українських Січових Стрільців (УСС). Генерал Кольошварі доручив Степану Шухевичу організувати легіон УСС-ів у Львові, в окремому добровільному корпусі якого він перебував до кінця квітня 1915 року, отримавши чин коменданта куреня УСС. У 1919 році він – отаман Української Галицької Армії (УГА), командир Четвертої Золочівської бригади, пізніше – референт Начальної команди [29].

Він не тільки творив історію як дійовий старшина, а й «намагався її утривалити у зобов'язуючій традиції» [29, с. 415], ставши співорганізатором і головою Надзірної Ради видавничого кооперативу «Червона Калина» (1921–1939) [10, с. 3907], яка збирала і видавала матеріали, документи, спогади з часів визвольних змагань та періоду української державності. Товариство, ліквідоване з окупацією Західної України більшовиками, видало за вісімнадцять років праці близько вісімдесяти творів. Степанові Шухевичу належить видання збірок оповідань «Видиш, брате мій», «Гіркий то сміх» [1, с. 4–5] та «Невідомий», які вийшли 1930 р. накладом видавництва «Червона калина» [4, с. 103].

Він є автором біографічної праці «Моє життя. Спогади», яка була видана в 1991 році після його смерті у Лондоні завдяки дочці [29].

Після війни Степан Шухевич працює адвокатом. Захищає українців у політичних процесах. Бере участь у тисячах процесів, серед яких справа членів Української Військової Організації Романа Шухевича та Богдана Підгайного, які здійснили атентат (замах – Г.Б.) на Собінського, судова розправа над учасниками першого конгресу Організації Українських Націоналістів у Відні 1929 році, атентат Юрія Березинського на польського урядовця Чеховського та ін. У процесі з приводу вбивства польського міністра внутрішніх справ Перацького, докторові Степану Шухевичу вдалося врятувати від смерті весь крайовий провід Організації Українських Націоналістів на чолі зі Степаном Бандерою [29, с. 415–417].

Як знавець карної процедури Степан Шухевич мав славу найкращого касатора (адвоката – Г. Б.) в цілій Польщі [9, с. 4] .

Роман Шухевич (30.06.1907, м. Львів – 05.03.1950, с. Білогорща Львівської області) – генерал-хорунжий Української Повстанської Армії; належить до четвертої генерації, котра пережила визвольні змагання у дитячі та юнацькі роки.

Діяльність Романа Шухевича умістовлюється в чверті століття, відмежованому датами 19 жовтня 1926 рік – атентат на польського шкільного куратора Якова Собінського за денационалізаційну політику в українських школах та 5 березня 1950 рік – смерть у бою з відділами радянських силових структур у с. Білогорща біля Львова.

Юрій Шухевич (28.03.1933, с. Оглядів Львівської області) – син Романа Шухевича, котрий належить до п'ятої гілки генерації, в п'ятнадцять років був ув'язнений і відбув близько тридцяти п'яти років покарання у в'язницях (Владимирська та Чистопольська), концтаборах (Мордовія) і засланнях (Тюменська обл.) за відмову відректися свого батька та негативно відзиватися на адресу українського визвольного руху [10, с. 3909; 30].

Під час ув'язнення брав участь у протестувальних акціях проти бруталного ставлення тюремної адміністрації та в кампаніях за визнання окремого статусу політв'язня [10, с. 3909].

У 1988 році (55 років) закінчився термін заслання у Сибір. Після повної втрати зору в радянських тюрмах потрапляє у будинок для інвалідів [16, с. 3].

У 1990 році (57 років) отримує дозвіл повернутись в Україну.

Після проголошення Незалежності України у 1991 році, Юрій Шухевич на запрошення світових правозахисних організацій та української діаспори відвідує країни Західної Європи, США, Канаду і поселяється в Україні.

Юрій – член Української Гельсінської Групи. На третій сесії Української Міжпартійної Асамблеї, яка відбулася 22–23 грудня 1990 року, його обрали головою організації [3, с. 2].

23 серпня 2006 року Юрієві Шухевичу присвоєно звання Герой України [30].

З 2006 до 2014 року Юрій Шухевич був Головним командиром Української Народної Самооборони (УНА-УНСО). 26 жовтня 2014 року – обраний народним депутатом України Верховної Ради України VIII скликання від «Радикальної партії» Олега Ляшка де йшов під № 5. Ініціатор «Проекту Закону про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» який набув чинності 21 травня 2015 року [30].

На сьогодні Юрію 86 років. Незважаючи на свій вік та фізичний стан, як і всі його родичі-попередники та легендарний батько, він є активним громадсько-політичним діячем, який переймається долею України та вболіває за неї.

Підсумовуючи матеріал ми доходимо до таких висновків – родина Шухевичів належить до однієї із заслужених і відомих ще з ХVIII століття родин Галичини.

Близько двох століть послідовно через п'ять поколінь вона служила працею та терпінням, творчістю та жертвовністю становленню української модерної нації та боротьбі за її права: від несміливих проблесків мовного відродження до Легенди УПА.

З роду Шухевичів вийшло багато культурно-громадських, культурно-політичних та військових діячів: священників, учителів, науковців, юристів, співаків, музикантів, військових, які завжди дбали про долю українського народу, очолюючи національно-визвольний рух; захищаючи українців на судових процесах, де головними обвинувачувачами були не просто люди, а цілі ідеології; служачи народу духовно й морально, підтримуючи його в найважчі та найважливіші моменти.

Список використаних джерел

1. Арсенич П. Династія свідомих українців. *Край*. 2005. 9 липня. С. 4.
2. Арсенич П. Родина Шухевичів. Коломия: Вік, 1995. 113 с.
3. Арсенич П. Шухевичі. *Україна*. 1994. № 6. С. 23–27.
4. Ганкевич Р. Тишковецький рід Шухевичів. *Городеничина*. Нью-Йорк; Торонто; Вінніпег, 1978. С. 777–780.
5. Дашкевич Я. Шухевичі від минулого і донині. *Край*. 2007. 14 квітня. С. 3.
6. Купчинський Б. Володимир Шухевич. *Край*. 2007. 17 березня. С. 6–7.
7. Купчинський Б. Жертовне служіння Українському народові. Тишківці в житті Шухевичів. *Галичина*. 2005. 9 липня. С. 3–4, 7.
8. Купчинський Б. Родина Шухевичів. Коломия : Вік, 1996. 87 с.
9. Липовецький С. Юний Шух. Про рід і дитинство головнокомандувача УПА Романа Шухевича. *Музеї України*. 2007. 17 червня. С. 5–6.
10. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського НАН України (НБУ). Відділ рукописів. Листування Володимира Шухевича.
11. Франко І. Переводи і наслідування Осипа Шухевича. Львів, 1883. С. 4.
12. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДА у Львові). Ф. 735. Шухевич Володимир, педагог, етнограф, громадський діяч. Оп. 1. Од. зб. 1. Володимир Шухевич – етнограф. Арк. 65.
13. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (ЦДА у Львові). Ф. Духовне і літературне відродження українського народу в Галичині середини та кінця ХІХ ст. Оп. 1. Од. зб. 3019. Особова справа Осипа Шухевича. Арк. 39–43.
14. Шухевич С. Мое життя. Спогади. Лондон, 1991. 619 с.
15. Шухевич Юрій-Богдан Романович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Шухевич_Юрій-Богдан_Романович (дата звернення: 12.12.2019).

УДК 37.018.43

Бруяка Ольга

ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КУРСУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИКА»

У статті розглядаються основні етапи проєктування електронного курсу з навчальної дисципліни «Фізика». Описаний напрямок роботи має на меті розв'язати проблему викладання навчального матеріалу з фізики під час карантину та в умовах надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: дистанційне навчання, інтерактивне навчання, комп'ютерні технології, платформи для дистанційного навчання, онлайн-курс, тестові завдання.

The article considers the main stages of designing an electronic course in the discipline «Physics». The way of work described aims to solve the problem of timely learning the material during the quarantine and in emergency situations.

Keywords: distance learning, interactive learning, computer technologies, distance learning platforms, online course, test tasks.

Із стрімким розвитком інноваційних технологій, появою нових можливостей змінюється і навчальний процес. Дистанційна освіта займає все більшу роль в вдосконаленні нових моделей та методів навчання, тому що дозволяє побудувати індивідуальні освітні траєкторії кожного слухача. Тим самим, можливо розширити цільову аудиторію підготовчих курсів, пропонує велику свободу у виборі коштів, матеріалу і часу навчання.

На відміну від традиційного очного курсу фізики, розробка онлайн-курсу поєднує вміст навчальних матеріалів викладача, з творчою роботою над дизайном та оформленням курсу та технічною підтримкою мультимедійного спеціаліста. Електронний курс – це спільна праця викладача, технічного редактора, навчальних дизайнерів, мультимедійних спеціалістів, програмістів.

У Національному авіаційному університеті на підготовчому відділенні для ефективної організації навчання слухачів виникла потреба створення такого курсу з окремих навчальних предметів.

Специфіка дистанційного навчання, що базується на інформаційних, комунікативних та телекомунікаційних технологіях, Інтернет-ресурсах і послугах, впливає на способи відбору і структуризації змісту навчального матеріалу, реалізації тих чи інших методів і організаційних форм навчання слухачів.

Для того, щоб створений курс був ефективним та захопливим треба дотримуватися певного плану дій. Так спочатку потрібно детально опрацювати структуру самого курсу, для цього треба визначити цілі курсу та стратегії навчання слухачів. Мета курсу повинна містити видимий результат навчання – навчити слухачів розуміти суть фізичних процесів і явищ, завданнями навчальної дисципліни «Фізика» є: оволодіння фундаментальними поняттями, законами і теоріями класичної і сучасної фізики; формування фізичних знань, опанування методів розв'язування конкретних задач з різних розділів фізики; відпрацювання навичок виконання тестових завдань різної форми й різного ступеня складності для якісної підготовки слухачів курсів до проходження зовнішнього незалежного оцінювання відповідно до вимог Українського центру оцінювання якості освіти. Навчальні матеріали повинні враховувати потреби слухачів (що вони повинні знати та вміти робити наприкінці онлайн курсу). Так при проєктуванні онлайн-курсу «Фізика» доцільно використовувати: графік навчального процесу, робочу програму з навчальної дисципліни, навчальний план, відповідні нормативні документи.

Далі потрібно підготувати креслення курсу з темами занять, підтемами, оцінками, потенційними ресурсами та іншою визначеною інформацією яка знадобиться на ранніх

етапах планування дистанційного курсу. Вибрати зручну онлайн платформу для навчання слухачів. Одна з найпопулярніших у світі платформ для дистанційного навчання Moodle 3.4. Статистика показує, що існує близько 1,4 мільйона курсів, які розповсюджуються за допомогою цієї платформи. Moodle – це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, зручний інструмент системи дистанційного навчання.

Moodle легко інтегрується з іншими платформами і сервісами, У Moodle можна завантажити будь-який тип контенту: текстовий (включаючи PDF і XLS), зображення, презентації (через плагін Presentation), тести і курси. У Moodle можна налаштувати форуми, чати, коментарі та систему оповіщення.

Кожна розробка на Moodle може виглядати унікально і мати функціонал, заточений під конкретні цілі. Але в Moodle немає вбудованого редактора курсів, тому краще використовувати зовнішні платформи, на зразок iSpring Suite.

Як електронне навчальне середовище, Moodle пропонує: блоги; чати; діяльність з базою даних; глосарії; системи підтримки; управління контентом; регулярне обстеження та оцінювання; підтримування безліч варіантів плагінів, таких як графічні теми та фільтри вмісту; процеси реєстрації та автентифікації; схеми ресурсів та питань.

Наступний етап – структурування навчального матеріалу дистанційного курсу з фізики на основі робочої програми і розміщення їх в оболонці Moodle. Рис. 1.

Загальна структура I семестру курсу

- Новини Форум
- Навчальний план
- Робоча програма з фізики
- План графік
- ВСТУПНА СПІВБЕСІДА Тест

I СЕМЕСТР

КІНЕМАТИКА

- *Тема 1. Основи кінематики*
- ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ
- ОПЕРАЦІЇ З ВЕКТОРНИМИ ВЕЛИЧИНАМИ
- Тестові завдання № 1
- ВІДНОСНІСТЬ РУХУ. КЛАСИЧНИЙ ЗАКОН ДОДАВАННЯ ШВИДКОСТЕЙ
- Лекційні питання
- ПРЯМОЛІНІЙНИЙ РУХ
- Лекційні питання
- Рівномірний прямолінійний рух)
- Тестові завдання № 2
- Вертикальний рух під дією сили тяжіння URL (веб-посилання)
- Приклади розв'язування задач
- Приклади розв'язування задач
- Тестові завдання № 3
- Домашня робота

Консультації

- Консультація № 1 Файл
- Консультація № 2 Файл
- Консультація № 3 Файл
- Проміжний екзамен № 1т

Рис.1. Загальна структура I семестру курсу «Фізика»

Структура курсу фізики для першого семестру. Яка включає 4 модуля: «Кінематика»; «Динаміка»; «Закони збереження»; «Елементи механіки рідин та газів».

Кожна основна тема потім розбивається на відповідні розділи або підтеми для висвітлення необхідного змісту робочої програми з фізики. Так в електронному курсі представлені:

1. Загальна інформація про навчальну дисципліну (робоча програма, тематичний план, критерії оцінювання).

2. Навчально-методичні матеріали для кожного семестру:

2.1. Структуровані навчальні матеріали (посібник у вигляді ресурсів або Книги, мультимедійні презентації);

2.2. Лекції – короткі відео, для продовження яких треба дати відповіді на лекційні питання;

2.3. Приклади розв'язування типових задач;

2.4. Комплексні методичні інструкції з різних тем;

2.5. Додатковий теоретичний матеріал.

3. Домашнє завдання – метод самоконтролю, що дозволяє викладачу здійснювати моніторинг навчального процесу.

4. Проміжні тести та екзамени.

Це основа курсу – тепер можна додати додаткові матеріали (відеофайли, презентації) та контрольні заходи. Зверніть увагу: більш складні теми розбити на окремі підрозділи, щоб створити більш легкий та міцний скелет курсу. Слухачу на ваших курсах повинно вчитися комфортно, цікаво, зрозуміло для цього можна використовувати аудіо та відео розповіді. Це допоможе слухачам дістатись до суті речей і не пропустити нічого важливого. Крім того, це допомагає вашому курсу бути більш ефективним для учнів з більш наочними чи слуховими стилями навчання.

Контроль навчальних досягнень у дистанційному курсі «Фізика» передбачає такі заходи:

1) вхідний контроль – вступне тестування, для того щоб провести діагностику слухача;

2) тематичний контроль – тестові завдання по кожній темі;

3) самоконтроль – домашню роботу;

3) підсумковий контроль – контрольну роботу за I семестр;

4) проміжний екзамен.

Система оцінки отриманих слухачами знань потребує перегляду. У домашніх умовах слухачу, який виконує тести, доступні всі електронні ресурси та допомога членів сім'ї. Для якісної оцінки знань при перевірці завдань треба робити акцент не на фінальну цифрову відповідь, а на детальну перевірку логіки рішення фізичної задачі. Також має сенс запровадити системи прокторінга. Платформа Moodle дозволяє створювати тестові завдання 10 різних типів. Доцільно використовувати тестові завдання різної форми і різного ступеня складності не тільки як контрольну форму перевірки знань, умінь і навичок слухачів, але як продуктивний навчальний прийом. Рис. 2,3.

Результати оцінювання навчальних досягнень слухачів автоматично заносяться до електронного журналу. Рис. 4.

Різноманітні тестові завдання – це, безумовно, ефективний інструмент перевірки знань слухачів. Але треба завжди надавати розгорнуте пояснення, чому кожна відповідь є правильною чи неправильною. Так слухачі зможуть отримати чітке уявлення про основні поняття теми, міцно закріпити пройдений матеріал і набути впевненості в своїх знаннях. Це дуже мотивує, активізує увагу, запам'ятовування, інтерес, сприйняття і мислення.

Обов'язково треба мати зворотній зв'язок зі своїми слухачами. Один з найбільш ефективних способів – змоделювати реальну ситуацію, яка буде відображати конкретну практичну проблему. Завдання слухачів – виробити самостійно або в ході колективного

VI Всеукраїнська науково-практична конференція 9 червня 2020 року

обговорення рішення поставленої задачі. Важливо, щоб при цьому вони задіяли ті практичні вміння та навички, які були отримані в рамках вивчення курсу. Дуже мотивують слухачів різні геймерські прийоми такі як: рівні, рейтинги, статуси, квести, батли, скіли.

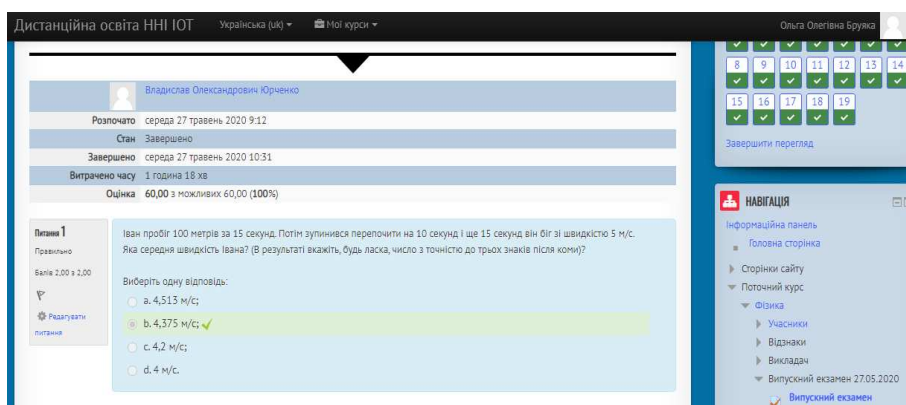

Рис. 2. Приклад тестового завдання з вибором правильної відповіді

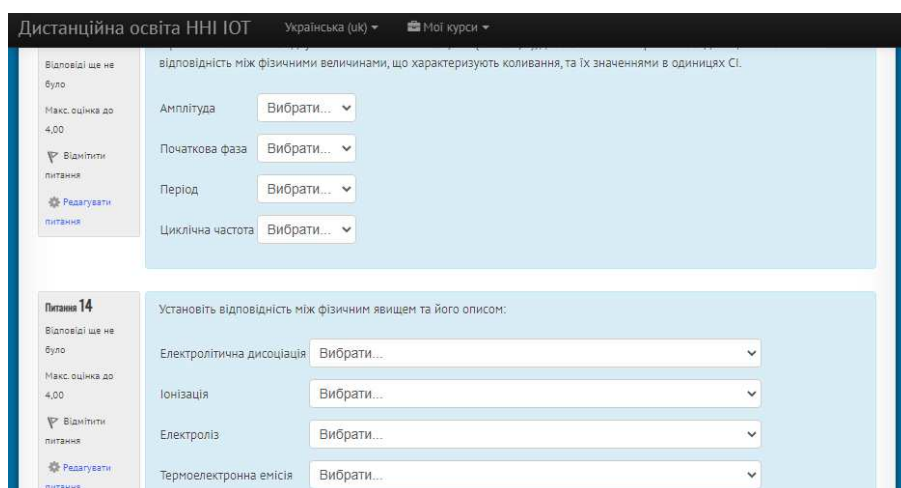

Рис. 3. Приклад тестового завдання на відповідність

Журнал оцінок
Окремі групи: Усі учасники
Усі учасники: 101/101
Ім'я :
Вибрати все А Б В Г Д Е Є Ж З І Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ю Я
Прізвище :
Вибрати все А Б В Г Д Е Є Ж З І Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ъ Ю Я
Сторінка: 1 2 (Далі)

Прізвище	Ім'я	Електронна пошта	Українська мова та література	Контрольна робота № 1	Контрольна робота № 2	Контроль
Анастасія	Єфіменко	nas.efimenko@gmail.com	-	52,00	52,00	
Софія	Олександрівна Ещенко	sofaesenko85@gmail.com	56,00	46,00	45,00	
Дарина	Олегівна	Алєва	dassaaleva7@gmail.com	-	-	-
Денис	Олексійович Бесогонов	denbess2015@gmail.com	-	-	-	-
Олександр	Бабак	tailowchannel@gmail.com	-	-	-	-
Загальне середнє			47,29	43,00	43,59	

Рис. 4. Журнал оцінок слухачів

Не нехуйте оформленням навчального матеріалу – використовуйте привабливий інтерфейс.

При оформленні курсу бажано використовувати специфічні прийоми, що дозволяють слухачу краще засвоїти матеріал, дотримуйтеся єдиного стилю. Рис. 5.

Рис.5. Приклад оформлення навчального матеріалу

Підвищуйте інтерес слухачів курсу, акцентувавши увагу на їхніх перемогах і не давайте засмутитись коли вони зазнають невдачі.

Таким чином, створення онлайн курсу вимагає ретельної та ґрунтовної підготовки. Від того, наскільки опрацьовані ідея, цілі і завдання вашого дистанційного навчання, залежить, чи буде проєкт успішним.

Список використаних джерел

1. Кухаренко В.М. Тенденции развития образования в 2014–2015 гг. URL: <http://kvn-e-learning.blogspot.com/2014/07/2014-2015.html>
2. Кузьменко Г.М., Хорольський, О.В. Масові відкриті онлайн-курси у контексті євроінтеграції вищої освіти України. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/4348> (дата звернення 27.07.2016).
3. Кочисов В.К. Роль дистанционного обучения в изменении способ и приемов образовательного процесса в вузе. *Образовательные технологии и общество*. № 1, Т. 18, 2015. С. 395–407. URL: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v18_i1/pdf/4.pdf
4. Документація Moodle: курси розробникам. URL: Режим доступу: <https://docs.moodle.org/dev/>
5. Морзе Н.В., Буйницька О.П., Варченко-Троценко Л.О. Створення сучасного електронного курсу в системі MOODLE : навчальний посібник. Кам'янець Подільський : ПП Буйницький О.А., 2016. 232 с.

УДК 811.111:81'36:371.315(045)

Бугайов Олександр

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ УТВОРЕННЯ МНОЖИНИ АНГЛІЙСЬКИХ ІМЕННИКІВ

У статті йдеться про особливості утворення множини деяких іменників і зумовлені цим труднощі, з якими стикаються українські учні при вивченні англійської граматики. Наводяться приклади тренувальних вправ, виконання яких сприятиме кращому засвоєнню матеріалу, про який йдеться.

Ключові слова: категорія числа, однина, множина, голосний звук, приголосний звук, коренева голосна, дифтонг, інішомовні іменники, складні іменники.

The paper deals with some peculiarities of forming the plural of some nouns, which is the source of problems that Ukrainian students encounter when learning English grammar. Example sentences exercises the doing of which is conducive to better learning of the material in question.

Keywords: *the category of number, singular, plural, vowel sound, consonant sound, radical vowel, diphthong, foreign nouns, compound nouns.*

Як відомо, граматична категорія числа відтворює кількісні співвідношення предметів і явищ навколишньої дійсності [1], що у випадку злічуваних іменників знаходить свій прояв у протиставленні двох форм: однини і множини. При цьому те, наскільки різноманітними (чи нерізноманітними) є форми множини іменника в тій чи іншій мові, зумовлюється нормами конкретної мови, і, відповідно, дане питання становить більше або менше труднощів при вивченні мови іноземцем. Так, українській мові притаманним є багатство форм множини іменника, оскільки вони визначаються, відміною іменника (яких, як відомо, є чотири), до того ж перша і друга відміни містять іменники різних груп (тверда, м'яка, мішана), кожна з яких має свій окремий спосіб утворення множини. Наприклад, велика кількість українських іменників утворює множину шляхом додавання до форми однини відповідного закінчення, наприклад: *поет – поети, лідер – лідери, фактор – фактори*. В іменників, які закінчуються на голосну або на *-й* відбувається заміна цієї кінцевої голосної або *-й* на закінчення (*гасло – гасла, машина – машини, обрій – обрії*). Часто утворення множини супроводжується зміщенням наголосу (*шахтар – шахтарі, директор – директорі, місто – міста*). А деякі іменники середнього роду з закінченням *-я* мають у множини таку саму форму, як і в однині (*це знаряддя – ці знаряддя, велике сузір'я – великі сузір'я, цікаве змагання – цікаві змагання*). Тобто, можна сказати, що в українській мові не існує загального (або хоча би приблизно загального) принципу утворення множини, який поширювався би на більшість іменників.

Що стосується утворення множини англійських іменників, то тут можна говорити про існування такого загального (або приблизно загального) правила, яке можна сформулювати таким чином, що більша частина англійських іменників утворює множину шляхом додавання до них закінчення *-s*, яке, залежно від звуку, що йому передує, має такі варіанти вимови:

1) /s/ (після глухих приголосних):

cat – cats	hook – hooks	month – months
map – maps	roof – roofs	plate – plates

2) /z/ (після дзвінких приголосних або після голосних):

dog – dogs	king – kings	tree – trees
crab – crabs	name – names	banana – bananas

3) /ɪz/ (після шиплячих):

place – places	rose – roses	page – pages
face – faces	hose – hoses	bridge – bridges

Наявність такого правила, яке поширюється на переважну більшість іменників, зумовлює той факт, що форми множини іменника в англійській мові поступаються в різноманітності відповідним формам в українській мові, що, в свою чергу, значно полегшує засвоєння даного питання українськими учнями. Проте існують іменники, множина яких утворюється інакше, ніж це передбачено згаданим вище загальним правилом. І хоча кількість таких іменників є значно меншою, їх цілком вистачає, щоб утворити декілька груп за певними ознаками утворення множини. Саме наявність таких груп іменників з окремими випадками утворення множини і є джерелом проблем, з якими стикаються наші учні при вивченні даного питання. Нижче розглянемо ці групи.

I. Іменники, що закінчуються на -s, -x, -z, -ch, -sh.

Множина таких іменників утворюється шляхом додавання закінчення не з однієї, а з двох літер: *-es*, яке звучатиме /ɪz/, позаяк зазначені букви дають шиплячі звуки:

bus – buses	box – boxes	waltz – waltzes	match – matches
cross – crosses	quiz – quizzes	bush – bushes	complex – complexes

Виняток становлять іменники, у яких кінцеве буквосполучення **-ch** вимовляється /k/. Такі іменники утворюють множину за загальним правилом:

epoch – epochs   monarch – monarchs   stomach – stomachs

II. Іменники, що закінчуються на -o.

Множина іменників, що закінчуються на **-o** утворюється трьома різними шляхами [2].

1. Частина таких іменників утворює множину відповідно до вже розглянутого загального правила – додається закінчення **-s**, яке вимовляється /z/ (відповідно до пункту **b** загального правила). До таких, як правило, належать:

а) іменники, що перед кінцевою **-o** мають іншу голосну літеру:

kangaroo – kangaroos   embryo – embryos   studio – studios

portfolio – portfolios   shampoo – shampoos   radio – radios   zoo – zoos

б) іменники, що вказують національність:

Filipino – Filipinos   Eskimo – Eskimos

с) іменники, які є музичними термінами італійського походження:

piano – pianos   soprano – sopranos   cello – cellos

solo – solos   concerto – concertos

та деякі інші іншомовні іменники:

avocado – avocados   dynamo – dynamos   kimono – kimonos

д) іменники, що утворилися шляхом скорочення:

photo – photos   kilo – kilos   memo – memos

2. Більшість іменників, що перед кінцевою **-o** мають приголосну літеру утворюють множину шляхом додавання закінчення з двох літер: **-es**, як так само звучатиме /z/ (оскільки закінченню передує голосний звук):

potato – potatoes

echo – echoes

mosquito – mosquitoes

embargo – embargoes

tomato – tomatoes

veto – vetoes

domino – dominoes

torpedo – torpedoes

3. Деякі іменники, що закінчуються на **-o** можуть утворювати множину обома розглянутими способами:

banjo – banjos *or* banjoes

flamingo – flamingos *or* flamingoes

cargo – cargos *or* cargoes

mango – mangos *or* mangoes

fresco – frescos *or* frescoes

memento – mementos *or* mementoes

lasso – lassos *or* lassoes

volcano – volcanos *or* volcanoes

motto – mottos *or* mottoes

zero – zeros *or* zeroes

III. Іменники, що закінчуються на -fabo -fe.

Іменники, що закінчуються на **-fabo -fe** також утворюють множину трьома шляхами.

1. Більша частина таких іменників утворює множину відповідно до загального правила – додається закінчення **-s**, яке вимовляється /s/ (відповідно до пункту **a** загального правила). До них належить більшість таких іменників. Наприклад:

roof – roofs   safe – safes   chief – chiefs   kerchief – kerchiefs

cliff – cliffs   gulf – gulfs   belief – beliefs   handkerchief – handkerchiefs

2. Невелику групу становлять іменники, які утворюють множину шляхом додавання закінчення з двох літер: **-es**. При цьому має місце чергування **f→v**, внаслідок чого закінчення **-es** вимовляється /z/ (оскільки літера **v** тут дає дзвінкий приголосний звук):

calf – calves   leaf – leaves   wolf – wolves   half – halves   sheaf – sheaves

elf – elves   loaf – loaves   shelf – shelves   thief – thieves

self – selves   knife – knives   life – lives   wife – wives

3. Деякі іменники, що закінчуються на **-fabo -fe** можуть утворювати множину обома наведеними вище шляхами:

hoof – hoofs *or* hooves

turf – turfs *or* turves

scarf – scarfs *or* scarves

wharf – wharfs *or* wharves

IV. Іменники, що закінчуються на-у.

З точки зору утворення множини іменники, що закінчуються на **-у** мають чіткий розподіл на дві групи залежно від того, який звук передує кінцевій **-у**: голосний чи приголосний. В першому разі множина утворюється за загальним правилом із додаванням закінчення **-s**, яке після голосного звука дасть /z/ (пункт **b** загального правила):

day – days   boy – boys   toy – toys   buy – buys   way – ways

В разі, якщо кінцевій **-у** передує приголосний звук, множина утворюється додаванням закінчення **-es** із чергування **y**→**i**. Закінчення **-es** при цьому вимовляється /z/ оскільки перед ним іде голосний звук):

baby – babies   lady – ladies   city – cities   country – countries

V. Іменники з індивідуальним утворенням множини

Тут ми розглянемо іменники, множина яких утворюється в індивідуальний спосіб. Це, зокрема, такі:

а) іменники, в яких відбувається зміна кореневої голосної або дифтонга:

man – men   foot – feet   tooth – teeth   mouse – mice

woman – women   goose – geese   louse – lice

б) декілька іменників з архаїчною формою множини із закінченням **-en/-ren**:

ox – oxen   child – children   brother – brethren (в релігійному значенні)

в) іменники, форма множини яких збігається з формою однини:

– назви деяких тварин:

bison – bison   deer – deer   sheep – sheep   swine – swine

– назви деяких видів риб:

bass – bass   carp – carp   dace – dace   pike – pike

cod – cod   plaice – plaice   trout – trout   salmon – salmon

bream – bream   mackerel – mackerel

Деякі інші назви риб мають форму множини відповідно до загального правила:

eel – eels   herring – herrings

sardine – sardines   shark – sharks

Саме слово «риба» має форму множини, яка збігається з формою однини: *fish*. Форма *fishes* застосовується лише в значенні «види риб».

– деякі інші іменники:

barracks – barracks   means – means   series – series

offspring – offspring   species – species   craft – craft (в значенні «судно»)

VI. Іншомовні іменники

Багато слів потрапило з інших мов до англійської в добу Відродження, коли бурхливого розвитку дістали такі сфери людської діяльності як наука, культура, різні види мистецтва. Саме тому в цих сферах ми часто стикаємося зі словами, в т. ч. іменниками, які прийшли до англійської мови з інших мов (переважно з латинської та давньогрецької), зберігши при цьому аутентичний спосіб утворення множини. Нижче розглянемо деякі з таких іменників.

1. Іменники давньогрецького походження, що закінчуються на **-is** утворюють множину, замінюючи **-is** на **-es**:

crisis – crises   analysis – analyses   synthesis – syntheses

axis – axes   diagnosis – diagnoses   hypothesis – hypotheses

basis – bases   thesis – theses   emphasis – emphases

oasis – oases   ellipsis – ellipses   parenthesis – parentheses

2. Іменники давньогрецького походження, що закінчуються на **-on** утворюють множину, замінюючи **-on** на **-a**:

criterion – criteria   phenomenon – phenomena

3. Іменники латинського походження, що закінчуються на **-us** утворюють множину, замінюючи **-us** на **-i**:

alumnus – alumni   nucleus – nuclei   stimulus – stimuli

bacillus – *bacilli*   *radius* – *radii*

Окремі іменники на **-us** в множині беруть закінчення **-ora/-era**[3]:

corpus – *corpora*   *genus* – *genera*

4. Іменники латинського походження, що закінчуються на **-um** утворюють множину, замінюючи **-um** на **-a**:

erratum – *errata* *addendum* – *addenda* *bacterium* – *bacteria*

stratum – *strata* *datum* – *data* *medium* – *media* (в значенні «засіб»)

5. Іменники латинського походження, що закінчуються на **-a** утворюють множину, додаючи на кінці слова **e** [2, 3]:

alumna – *alumnae* *alga* – *algae* *larva* – *larvae* *vertebra* – *vertebrae*

6. Іменники латинського походження, що закінчуються на **-ex** або **-ix** утворюють множину, замінюючи **-ex/-ix** на **-ices**:

index – *indices*   *matrix* – *matrices*   *vertex* – *vertices*

Але в сучасній англійській мові для більшості подібних іменників, в тому числі й щойно наведених, дозволяється паралельне утворення множини традиційним англійським способом [4]:

index – *indexes*   *matrix* – *matrixes*

7. Значна кількість іменників іншомовного походження з часом прийняла паралельне утворення множини в традиційний англійський спосіб, як було щойно зазначено вище. Наведемо декілька прикладів [3,4]:

cactus – *cacti* *or* *cactuses*   *millennium* – *millennia* *or* *millenniums*

formula – *formulae* *or* *formulas*   *referendum* – *referenda* *or* *referendums*

fungus – *fungi* *or* *funguses*   *memorandum* – *memoranda* *or* *memorandums*

Для деяких іменників іншомовного походження форма множини залежить від конкретного лексичного значення. Наприклад [4]:

antenna – *antennae* в значенні «вусики комах» та *antennas* (антени);

appendix – *appendices* в значенні «додатки» (книги, енциклопедії, дисертації) та *appendixes* на позначення людського органу;

genius – *genii* – генії (в духовному значенні, наприклад, злий геній) і *genius* – *geniuses* – генії (в значенні «розумні, геніальні люди»).

VII. Складні іменники

Іменники, складові частини яких з'єднані дефісом, утворюють множину по-різному в залежності від свого складу [2].

1. Якщо з-поміж складових частин складного іменника є іменник, то саме його слід ставити в множину:

passer-by – *passers-by*   *looker-on* – *lookers-on*   *hanger-on* – *hangers-on*

washer-up – *washers-up*   *fire-fly* – *fire-flies*   *yes-man* – *yes-men*

merry-meeting – *merry-meetings*   *lady-in-waiting* – *ladies-in-waiting*

ex-president – *ex-presidents*

2. Якщо з-поміж складових частин складного іменника є два (або більше іменників), то в множину слід ставити той, який в даній комбінації є головним. Наприклад:

shoe-maker – *shoe-makers*   *mother-in-law* – *mothers-in-law*

fire-fighter – *fire-fighters*   *man-of-war* – *men-of-war*

toy-car – *toy-cars*   *fellow-worker* – *fellow-workers*

Часто слова *man* і *woman* у складному іменнику вказують стать. В такому разі в множину ставляться обидва іменники:

man-driver – *men-drivers*   *woman-doctor* – *women-doctors*

Втім, це не стосується іменників *boy* і *girl*:

boy-messenger – *boy-messengers*   *girl-friend* – *girl-friends*

3. Якщо жоден зі складових складного іменника не є іменником, то закінчення множини приймає останній з елементів:

grown-up – grown-ups   forget-me-not – forget-me-nots
go-between – go-betweens   merry-go-round – merry-go-rounds

VIII. Фонетичні особливості деяких іменників у множині

1. Іменник **house** у множині змінює приголосний звук /s/ на /z/:

house – houses /haʊs/ – /'haʊzɪz/

2. Іменник **woman** у множині змінює голосний звук /ʊ/ на /ɪ/:

woman – women /'wʊmən/ – /'wɪmɪn/

3. Іменники, що закінчуються на **-th**, мають такі особливості вимови:

а) після короткого голосного звуку або після приголосного **-th** вимовляється /θ/, а кінцева **-s** дає звук /s/:

month – months /mʌnθ/ – /mʌnθs/   death – deaths deθ/ – /deθs/

myth – myths /miθ/ – /miθs/   smith – smiths /smiθ/ – /smiθs/

б) після довгого голосного звуку або після дифтонгу **-th** вимовляється /ð/, а кінцева **-s** дає звук /z/:

bath – baths /bɑːθ/ – /bɑːðz/   mouth – mouths /maʊθ/ – /maʊðz/

birth – births /bɜːθ/ – /bɜːðz/   oath – oaths /əʊθ/ – /əʊðz/

З метою кращого засвоєння учнями матеріалу, що стосується утворення множини іменників, видається доцільним пропонувати для виконання ними певної системи вправ, як, наприклад, таких, що наведені нижче. Правильні відповіді позначені символом «~».

Виберіть правильну форму множини іменника.

1. Portfolio

~a) portfolios   b) portfolioes   c) both

2. Oasis

a) oasis   b) oasises   ~c) oases

3. Bush

a) bushes   ~b) bushes   c) bushis

4. Cargo

a) cargoes   b) cargoes   ~c) both

5. Monkey

~a) monkeys   b) monkiees   c) monks

6. Shelf

a) shelves   ~b) shelves   c) both

7. Goose

a) goosis   b) gooses   ~c) geese

8. Ox

a) oxs   b) oxes   ~c) oxen

9. Lady

a) ladys   ~b) ladies   c) ladyes

10. Toy-deer

a) toy-deers   b) toys-deer   ~c) toy-deer

Із чотирьох запропонованих іменників у множині виберіть той, який утворено неправильно.

1)	a) faces	~b) spys	c) leaves	d) data
2)	a) women	b) feet	c) toys	~d) tomatos
3)	~a) sheeps	b) mice	c) echoes	d) forget-me-nots
4)	a) swine	b) foxes	~c) calfs	d) studios
5)	~a) elfs	b) zeroes	c) crises	d) ladies-in-waiting
6)	a) salmon	b) enemies	c) roofs	~d) woman-drivers
7)	a) vetoes	b) cities	~c) bisons	d) grown-ups
8)	a) youths	b) ships	c) bacteria	~d) mother-in-laws

Вкажіть правильну вимову іменника в множині.

1) path	a) pa:θs	~b) pa:ðz
2) wreath	a) ri:θs	~b) ri:ðz
3) length	~a) leŋθs	b) leŋðz
4) youth	a) ju:θs	~b) ju:ðz
5) growth	a) grəuθs	~b) grəuðz
6) breath	~a) breθs	b) bredz
7) hearth	a) ha:θs	~b) ha:ðz
8) labyrinth	~a) læbərɪnθs	b) læbərɪnðz

Виконання вправ, подібних до тих, що наведені вище, допоможе учням краще засвоїти правила утворення множини англійських іменників, що дозволить їм якщо не позбутися, то принаймні мінімізувати кількість пов'язаних з цим помилок.

Список використаних джерел

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. морфологія. К. : Либідь, 1993. 336 с.
2. Хоменко Е.Г. Граматика англійської мови : навч. посіб. К. : Знання-Прес, 2007. 606 с.
3. Collins COBUILD English Grammar. Glasgow: Harper Collins Publishers, 2005. 486 p.
4. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford University Press, Walton Street, Oxford OX2 6DP, 1989. 1046 p.

УДК 378:656.071.1:681

**Веліховська Алла
Літвінчук Світлана
Курепін Вячеслав**

МЕРЕЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

У статті обумовлено переваги побудови інформаційно-освітнього середовища професійної навчальної програми з дисципліни «Психологія» на базі хмарних технологій. Універсальним інструментом побудови інформаційно-навчального середовища є пакет сервісів для освіти і професійної діяльності, розроблений Google, за допомогою якого можна ефективно формувати професійні якості в ході ефективної взаємодії усіх учасників освітнього процесу, спланувати спільну діяльність, раціонально розподілити ресурси і забезпечити необхідними інструментами процес розв'язування різноманітних навчальних завдань. Наведено приклади використання сервісів Google в організації спільної діяльності викладачів кафедри методики професійного навчання Миколаївського національного аграрного університету для підвищення ефективності реалізації освітньої програми з психології за напрямом підготовки «Готельно-ресторанна справа».

Ключові слова: мережеві соціальні сервіси, мережеве співробітництво, хмарні технології, професійні якості, бізнес-план, мультимедіа, рейтинг-план, інформаційно-освітнє середовище, хмарні технології.

The article deals with the advantages of building a vocational training program in the discipline of «Psychology» based on cloud technologies. A versatile tool for building an information and learning environment is Google's educational and professional services suite that helps you build professional qualities effectively through the effective engagement of all participants in the educational process, plan collaborations, streamline resources, and provide the necessary development tools. ultrasound of various educational tasks. Examples of the use of Google services in organizing the joint activity of teachers of the Department of Vocational Training at the Mykolayiv National Agrarian University to increase the effectiveness of the

implementation of educational program in psychology in the direction of preparation of «Hotel and Restaurant Business».

Keywords: *network social services, network collaboration, cloud technologies, professional qualities, business plan, multimedia, rating plan, information and educational environment, cloud technologies.*

Сьогодні перед представниками готельно-ресторанного бізнесу гостро стоїть проблема залучення і утримання висококваліфікованих професійних кадрів. Особливо актуальним при відборі й кар'єрному зростанні співробітників стає виявлення і розвиток у кандидатів і працівників умінь й навичок працювати в колективі, з клієнтами закладів, постачальниками послуг, представниками контролюючих органів тощо.

Враховуючи той факт, що основним напрямом діяльності працівників готельно-ресторанного бізнесу є постійне спілкування і задоволення потреб клієнтів, причому отримані гроші напряму залежать від якості наданих послуг, зрозумілим стає той факт, що саме формування професійних якостей майбутнього фахівця є основним напрямом професійної підготовки.

Проблема підготовки майбутніх фахівців заслуговує на особливу увагу і тому неодноразово виступала предметом досліджень науковців, основними з-поміж яких є: В. Андрущенко, І. Бех, А. Линенко, Є. Лукіна, А. Маслоу, В. Шебанін [10] та інші. Проблема відноситься до найактуальніших і тому, особливе місце у наукових працях відведено висвітленню питань загальної підготовки студентів, готовності до здійснення професійної діяльності, творчого саморозвитку особистості майбутнього фахівця. Це висвітлено в працях А. Алексюка, Б. Гольдшмидта, Дж. Рассела, М. Шияна та інших.

Головним завданням університетів є підготовка фахівця, який має відповідний набір професійних якостей. Таку підготовку забезпечує використання орієнтованої технології організації навчальної діяльності. Даний підхід є відмінним від традиційної технології навчання, і передбачає створення умов для розкриття індивідуальних особливостей суб'єктів навчання і сприяє встановленню партнерських, дружніх стосунків між викладачами і студентами [1; 2; 4; 7].

Завдання викладача у тому, щоб організувати активну самостійну діяльність здобувачів вищої освіти (далі – студентів) при вивченні нового матеріалу, виступаючи при цьому не стільки джерелом інформації, скільки радником, консультантом, партнером. Основу освітнього процесу складає співробітництво і продуктивне навчання студентів спрямоване на спільне розв'язання проблеми, формування здатності правильно виставляти пріоритети, ставити цілі, планувати діяльність, розподіляти функції і відповідальність, критично мислити, досягати значних результатів.

Сучасна молодь частіше виходить в Інтернет зі своїх власних мобільних пристроїв, ніж з комп'ютерів. Про це заявили 87% студентів, які брали участь в опитуванні. Інші 13% однаково використовують для виходу в Інтернет гаджети і стаціонарні комп'ютери.

Основи теорії й практики упровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту висвітлено в працях В. Давидова, Н. Морзе [8], І. Воротнікової, Л. Панченка, Н. Тализіної та інших.

Мобільний пристрій є потужним засобом навчання студента, адже він дає можливість у будь-який час і з будь-якого міста отримати доступ до інформації, переглянути відеоматеріали, вести навчальний блог тощо. Такій підхід забезпечує формування у майбутніх фахівців не лише навички роботи у соціальних мережах, а й професійні якості, що дозволяють: спілкуватися з клієнтами, налагодити з ними зворотний зв'язок, вести власний сайт ресторану/готелю, поширювати рекламу, здійснювати аналітику, обробляти великий обсяг статистичної інформації.

Актуальною є проблема інформаційного супроводу управління професійною освітньою програмою в рамках інформаційно-навчального середовища кафедри. Інформаційно-освітне

середовище (ІОС) – системно організована сукупність інформаційного, технічного, навчально-методичного забезпечення, безпосередньо пов'язана з людиною як суб'єктом освіти [2]. Основною метою побудови інформаційно-освітнього середовища університету є створення умов для підвищення якості навчання, доступності освіти, забезпечення її відкритості. Проблему побудови ІОС університету присвячені багаточисленні дослідження [2, 3, 7].

У Миколаївському національному аграрному університеті використовується система «Moodle» та інші інтегруючи сервіси для автоматизації процесу створення навчальних матеріалів; доступу до них; збору, накопичення і обробки статистичної інформації; ведення електронного документообігу. Дана система, безперечно, має переваги, проте вони не завжди є зручними для викладачів і студентів через обмежені можливості комунікації суб'єктів з урахуванням ідеології мережевої спільноти; утрудненої спільної діяльності тих, хто навчається.

Альтернативою побудови ІОС викладачами кафедри і студентами є використання хмарних технологій – інформаційно-технологічної концепції, яка передбачає забезпечення повсюдного і зручного мережевого доступу до загального кола конфігуруємих обчислювальних ресурсів, які можуть бути надані і звільнені з мінімальними експлуатаційними затратами чи зверненнями до провайдера [5].

Для організації роботи кафедри це, в першу чергу, організація ефективної взаємодії викладачів і студентів.

Для мережевого співробітництва викладачів кафедри в хмарі GoogleApps на Google-диску організовано папки спільного доступу, де розміщені робоча програма модуля і дисципліни, кейси для оцінювання, рейтинг-плани, навчально-методичні комплекси, звіти з наукової діяльності тощо.

Наведемо приклад організації взаємодії студентів і викладача при викладанні навчальної дисципліни «Психологія» для здобувачів вищої освіти освітнього рівня «Бакалавр», які навчаються за освітньою спеціальністю «Готельно-ресторанна справа».

Формат «flippingclassroom» надає можливість вивчати навчальні матеріали і виконувати завдання у протилежній стандартному заняттю послідовності. Вдома студент переглядає теоретичну частину, що запропонував викладач, часто у форматі мультимедіа. На занятті ж використовуються практичні заняття. Такий підхід дозволяє зекономити час на опрацювання навчальних матеріалів і вивільнити його для більш глибокого спілкування та роботи в групах.

Теми практичних занять розроблені таким чином, щоб студент ще під час навчання зміг вивчити необхідні методики проведення планування (Карти Знань, Проектна діяльність).

Роботу над цілями навчання починаємо з виконання елементарних завдань.

Суть першого «домашнього завдання» полягає в тому, що студент повинен самостійно обрати для себе «особистості-ідеали» (5–6) з будь-яких сфер діяльності, ознайомитися із їхньою біографією, проаналізувати якості, що дозволили людині досягти «успіху». Друга частина завдання полягає в співставленні власних рис характеру з рисами особистості. Такий підхід дозволяє з перших кроків навчання виявити риси характеру, які потрібні в майбутньому для того, щоб досягти успіху в обраній сфері діяльності.

Після проведення вправи на розуміння феномену «щаслива людина», студенти починають розуміти свої прагнення. І це лягає в основу розробки їхньої власної траєкторії навчання на заняттях з «Психології».

На другому етапі, після знайомства з технологією розробки Ментальних Карт, студенти працюють над розробкою плану побудови власної кар'єри. Їм запропоновано для роботи використовувати сервіси як із лаконічним дизайном (Xmind, Draw.io, Mindmeister, Simple Mind, Mindjet), так і з яскравим, не звичним дизайном (Coogle, iMindMap, Mindmup, Mapul, Mindomo). Студенти не лише ознайомилися із сервісами для розробки Карт Знань, що

дозволять унаочнити логіку розумового процесу, а й створили порівняльну таблицю, щодо можливостей, доступності, ціни використання та дизайну і привабливості для роботи студентів [3].

Після ознайомлення з даними сервісами, студенти починають активно їх використовувати для навчання. Також кожен зміг оцінити переваги планування роботи за допомогою сервісів, а також побачити можливості їх використання для розвитку власного бізнесу, а саме:

- продумувати автоворонки продаж;
- унаочнити логіку діяльності закладу (готелю/ресторану);
- продумати сегментацію бази клієнтів;
- придумати омніакальні взаємодії (інтеграція розрізнених каналів комунікації в єдину систему);
- скласти розпорядок дня і список справ.

Далі студенти почали працювати в групах. Метою цієї роботи стало побудова бізнес-плану створення власного бізнесу (ресторану, готелю). Спочатку студенти знайомилися з ідеями найбільш вдалий стартапів. Потім у мережах обирали для себе «приклад» успішного готелю/ресторану. Шукали інформацію щодо розробки бізнес-планів, дивилися виступи власників (на каналі TED), опрацьовували інформацію з сайтів, спілкувалися наживо з власниками готелів і ресторанів нашого міста.

Велика увага на заняттях приділялася виступам самих студентів. Під час вступного тестування, лише 18% опитуваних заявили, що мають достатній досвід публічних виступів, 72% відповіли, що мають ускладнення при презентації власним ідей, 10% ніколи не мали практики публічного виступу [9].

Свої презентації і виступи студенти записували і викладали в мережеве середовище групи для подальшого обговорення на занятті. Така робота дала можливість опрацювати техніку розробки презентації ідеї, озвучування, запису виступу, викладення в мережу для опрацювання і оцінювання усіма членами академічної групи. Також така робота стимулює аналіз власного виступу кожної групи. Студенти мали можливість ознайомитися, проаналізувати й оцінити виступи, виявити сильні та слабкі сторони в презентації власних бізнес-планів, написати коментарі, надати та сприйняти конструктивну критику, побачити власні помилки.

Наступним етапом стала робота над кожною складовою бізнес-плану. Після знайомства з матеріалами книги Джефа Смарта «Хто вирішить проблему № 1» студентам було запропоновано: розробити/прописати якості майбутніх працівників; ознайомитися з правилами проведення співбесід; опрацювати резюме кандидатів; сформулювати вимоги до працівників. Далі кожна група розробляла по 10 питань на співбесіду, які ставила перед учасниками співбесіди. Причому ділова гра була побудована таким чином, щоб кожен мав можливість як поставити питання, так і сам побувати на місці учасника співбесіди.

Кожен член академічної групи знайомився з вимогами до написання резюме, шукав приклади «найкращих» і «найгірших», створював власне резюме з урахуванням вимог роботодавців, розміщав його в мережі. Така робота дала можливість розробити шаблон власного резюме.

Всі практичні матеріали знаходяться в Інтернет – середовищі групи і доступні лише для членів групи і викладача.

Заняття, проведені у вигляді «ділової гри», за відгукми студентів, дозволили їм не лише стати учасником співбесіди, ознайомитися із основними питаннями, які ставлять роботодавці, виявити «шаблонні» запитання і підготувати на них відповіді. Перед проведенням ділової гри, студентам було запропоновано вивчити інформацію, що знаходиться в Інтернеті, передивитися виступи на каналі з даного питання, матеріалами тренінгів, виявити проблеми, з якими стикаються ті, хто бере участь у відборі й ті, хто

його проводить [6].

Після проведення практичної частини заняття зі студентами було обговорено ті питання, відповіді на які була складною або потребувала їхнього осмислення. Також значну увагу було приділено осмисленню емоцій, які виникали під час проведення співбесіди. Результатом діяльності став план щодо роботи над доданням проблем, викликаних невмінням проявляти власні емоції і розуміти емоції інших. Також кожному студентові стало зрозумілим, над чим йому потрібно працювати.

Кожне заняття починалося з того, що студенти передивлялися поставлені минулого тижня цілі і завдання з власного плану розвитку за трьома напрямками: навчальні (пов'язані з навчанням в університеті), власного розвитку (саморозвиток і особисте життя), здоров'я. Метою такої роботи було навчитися правильно виставляти пріоритети, чітко формулювати цілі і завдання, цілеспрямовано працювати над їх досягнення. Як показала практика, на початковому етапі студенти мали труднощі у чіткому і конкретному формулюванні цілей і завдань. Наступний етап – студенти повинні були досягти стовідсоткового виконання поставлених цілей. З метою стимулювання результатів нами було введено правило, що коли студент досягає 100% виконання поставлених цілей він має право додати всі корисні справи, що були їм для себе виконані. Така робота дала свої результати, і якщо на 2–3 тижні навчання лише 12% досягли 80% бар'єру виконання, то на 10–12 тижні таких вже було 79%. Серед тих, хто повністю виконував поставлені цілі, відсоток тих, хто перевиконав власний тижневий план (105–280%) сягнув 67%.

Важливою часткою роботи при підготовці до практичних занять, а також певних видів роботи, став перегляд відеоматеріалів за такими напрямками: мотиваційні, інформаційні, навчальні. Кожного ранку, студентам було запропоновано передивлятися одне-два мотиваційних відео на 3-5 хвилин. За відгуками самих студентів, це не лише надихало їх на навчання, а дало розуміння необхідності самовдосконалення, розробки плану самоосвіти.

Інформаційні матеріали дали змогу знайти відповіді на такі питання: «Як контролювати власний час», «Як вдосконалювати себе», «Ідеї для досягнення успіху», «Долання невдач», «Самотивація» тощо.

Навчальні матеріали містили конкретну інформацію, що дозволяли студентам постійно вдосконалювати власний бізнес-план і траєкторію особистісного росту.

Окрім зазначених напрямів, частина роботи була спрямована на розкриття рецепту «успішного виступу»: яку структуру має виступ, його тривалість, емоційне забарвлення. Як бути цікавим для слухачів, тримати зоровий контакт, здолати внутрішній страх перед аудиторією, відчути аудиторію. Як навчитися виступати перед різними категоріями слухачів: клієнтами, спонсорами, постачальниками послуг, аудиторами, замовниками послуг, конкурентами.

Головною умовою успішної роботи студентів була розробка критеріїв оцінювання кожного з виду робіт. Ознайомлення з критеріями оцінювання роботи перед її початком дозволило студентам працювати більш свідомо, враховуючи всі складові роботи, заздалегідь орієнтуючись на якісне і свідоме виконання завдання [9].

У ході занять студенти знайомилися з сучасними вимогами щодо ведення ділової переписки в електронній формі і в мережах, а також вивчали правила етикету, відпрацьовували їх в групах.

Як показав досвід трьох років проведення практичних занять у формі тренінгів і ділових ігор, студенти:

- чітко й конкретно ставлять цілі і завдання;
- формують навички раціональної роботи: здатні отримувати значний результат при мінімальних затратах часу і енергії;
- не порушують етичні принципи;

- стають більш упевненими: розуміють необхідність робити те, що правильно, а не те, що вигідно;

- навчаються організації й умінню планувати: складають плани роботи, розробляють вимоги до працівників; чітко формулюють свої очікування для шукачів роботи; вміють правильно розставляти пріоритети;

- формують навички швидкого реагування на нестандартні ситуації, навчаються правильно їх усвідомлювати і діяти відповідно до ситуації;

- навчаються тримати слово як перед керівництвом, так і перед підлеглими;

- здатні швидко навчатися, сприймати і використовувати в роботі нову інформацію;

- навчаються структурувати і обробляти якісні і кількісні дані, робити з них конструктивні висновки, демонструють допитливий і діяльнісний розум;

- демонструють увагу до деталей, починають бачити дрібниці, що здатні вплинути на результат роботи в цілому;

- стають більш завзятими і розкутими, демонструють наполегливість щодо поставленої мети;

- починають діяти самостійно, без спонукань, пропонують колегам нові ідеї;

- стають більш гнучкими, швидко адаптованими до змін: швидко сприймають зміни у пріоритетах і умовах роботи; ефективно пораються з викликами і змінами;

- навчаються стратегічно мислити; формують стратегічну уяву, уміння мислити і бачити загальну картину у позитивному аспекті; вчасно помічати потенційні можливості і загрози завдяки порівняльному аналізу сучасних і майбутніх тенденцій;

- демонструють творчий підхід, прагнення до інновацій: уміють знайти новий, часто неочікуваний підхід щодо існуючих проблем;

- демонструють небайдуже і оптимістичне ставлення до роботи; вірять у власні сили;

- у студентів формуються високі стандарти якості;

- навчаються слухати співрозмовника, формулюють аргументи і заперечення, дають висловитися опонентам і враховують їхню точку зору;

- стають більш сприйнятливими до критики, розуміють умови для досягнення ефективного зворотного зв'язку, спокійно реагувати на негативні відгуки і критику;

- стають більш комунікабельними: чітко висловлюють свої думки як в усній, письмовій і електронній формі;

- розуміють переваги командної роботи; вибудовувати толерантні робочі стосунки; вести перемовини; вирішувати робочі конфлікти; створювати оптимальні умови для співробітництва;

- починають розуміти сутність «ролей» в команді, формують лідерські якості.

За допомогою Google-документів і Google-таблиць було: організовано спільну діяльність щодо планування роботи в рамках ІОС, збору даних, підготовці звітів; проводилися «Мозкові штурми»; здійснювався моніторинг і контроль навчальної діяльності. Засобами Google-форм проводилися опитування, збір думок; встановлено швидкий зворотній зв'язок.

Google-календар – було використано для управління і планування навчальної діяльності (розклад занять, календар заліків і іспитів, консультацій, конкурсів тощо).

Групи Google дали можливість керувати груповою роботою у модерновому форумі. У групі проводилася спільна робота над загальними проблемами, а саме: «мозкові штурми»; підготовки до презентацій ідей; спілкування і консультування; рецензування, оцінювання; самовираження.

Відеосервіс YouTube, що поєднує відеохостинг відеороликів користувачів та пошукову систему ними, було використано для створення навчальних відео; розміщення відеоспостережень; соціальних експериментів; відеоінтерв'ю, презентацій тощо.

Вдалою виявилася робота з сервісом Сайти Google (конструктор сайтів), що

дозволяють додавати на сайт різноманітну інформацію (календарі, презентації, документи, гаджети). На даному сервісі кожна група розробляла модель сайту готелю/ресторану. Така діяльність дала можливість: ознайомитися з прикладами відповідних сайтів; оцінити їх переваги і можливості, що вони надають для власного бізнесу; розробити власну модель сайту.

Застосування хмарних технологій корисно при використанні різних педагогічних технологій, але найбільш ефективно із застосування при використанні проектного метода, який сприяє розвитку самостійності студентів, всіх сфер їхньої особистості. Студенти навчаються використовувати набуті знання для розв'язування пізнавальних і практичних завдань; формують комунікативну компетентність, коли працюють у групах; розвивають в себе дослідницькі навички. А ІОС побудоване засобами мережевих сервісів доповнює необхідні організаційно-педагогічні умови.

Список використаних джерел

1. Веліховська А.Б., Курепін В.М., Комісаренко К.М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у освітньому процесі закладів вищої освіти. Перспективна техніка і технології : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів. Миколаїв : МНАУ, 2019. С. 132–134.
2. Веліховська А.Б. Нові підходи до організації освітньої діяльності майбутніх інженерів з дисципліни «психологія управління» в умовах переходу до економіки знань. *Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні* : матеріали причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, м. Миколаїв, 25–27 квітня 2018 р. Миколаїв : МНАУ, 2018. С. 86–88.
3. Веліховська А.Б. Психолого-педагогічні аспекти використання майдмепінгу для моделювання індивідуальної освітньої траєкторії здобувачами вищої освіти спеціальності «Метрологія». *Інноваційна педагогіка*. № 11. 2019.
4. Воротникова І.П. Система підготовки вчителів до використання інформаційних технологій у професійній діяльності у післядипломній освіті URL: <http://www.cipre.edu.ua/forum/viewforum.php?f=1>.
5. Камерилова Г.С., Прохорова І.В., Агеева Е.П., Баталова Э.Н. Информационно-образовательная среда вуза как средство реализации информационного подхода в образовании. *Вестник Мининского университета*. 2015. № 4(12). С. 16.
6. Круподерова Е. П., Калиняк Т. И. Сетевые сервисы для построения информационно-коммуникационной предметной среды. *Проблемы современного педагогического образования*. 2016. № 51–3. С. 144–150.
7. Круподерова Е.П., Короповская В.П. Использование социальных сервисов для формирования ИКТ-компетентности студентов. *Наука и школа*. 2010. № 4. С. 19–21.
8. Морзе Н.В., Співак С.М. Формування сучасного хмароорієнтованого персоналізованого освітнього середовища враховуючи ікт-компетентність учасників навчального процесу. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2017. Вип. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oeemu_2017_3_44.
9. Петрук В.А. Модель формування фахової компетентності в майбутніх випускників технічних ВНЗ у процесі двоступеневого навчання [Електронний ресурс] е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку». 2009. Вип. 3. URL: http://www.intellectinvest.org.ua/ukr/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n3_2009_st_7/
10. Шибанін В.С., Кормишкін Ю.А. Зміна парадигми підготовки здобувачів вищої економічної освіти покоління Z. *Modern Economics*. 2019. № 18(2019). С. 224–229. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V18\(2019\)-34](https://doi.org/10.31521/modecon.V18(2019)-34).

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу професійного розвитку викладачів у системі неперервної освіти. Визначено роль неперервної освіти у підготовці педагогів у зарубіжних країнах та в Україні. Доведено необхідність системного впровадження освітніх інновацій у зміст післядипломного навчання. Здійснено опитування викладачів із метою оцінювання різних видів підвищення кваліфікації в умовах неперервної освіти. Узагальнено сучасні напрями удосконалення професійного розвитку викладачів.

Ключові слова: викладач, неперервна освіта дорослих, неформальна освіта, післядипломна освіта, професійний розвиток.

The analysis of development of the postgraduate education tendencies, life-long professional education of adult learners, long-term scientific and pedagogical experience have revealed the relevance of research in the improving of the teachers professional development. The aim of the research is to identify the spheres of improvement for the professional development of teachers in the system of postgraduate education. In the further researches we consider the necessity of studying and generalization of international and national databases on the teachers' continuous professional development.

Keywords: adult education, life-long informal education, postgraduate education, professional development, teacher.

Сучасне суспільство висуває вимоги до професійної підготовки особистості, задовольнити які можливо лише в системі неперервної освіти. Проте, економічні умови і ринок праці, з одного боку, детермінують перетворення освіти на соціально-економічний механізм розвитку особистості, з іншого – орієнтують систему неперервної освіти на підготовку фахівців, які здатні до викликів ХХІ століття. Актуалізується необхідність підвищення якості неперервної освіти в умовах її глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграційних процесів в соціальній сфері. Цілеспрямована неперервна професійна освіта зумовлена сучасною потребою суспільства в підготовці конкурентоспроможних фахівців для зарубіжного й українського ринків праці.

Неперервна освіта як передумова удосконалення професійних компетентностей фахівців стає вагомим чинником соціального прогресу. У зв'язку з цим все більшого значення набуває професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти у контексті неперервної освіти.

Аналіз наукових праць українських і зарубіжних науковців показав, що проблема вдосконалення професійного розвитку викладачів активно представлена в теорії і практиці філософської, психологічної та педагогічної науки. Ученими обґрунтовано філософсько-психологічні закономірності розвитку особистості (В. Вернадський, В. Кремень); доведено доцільність використання андрагогічної моделі навчання дорослих (С. Брунер, Д. Джонсон, Д. Дьюї, Д. Колб, М. Ноулз), розкрито концептуальні положення щодо інтеграційних та глобалізаційних процесів у неперервній освіті в Україні й закордоном на різних історичних етапах (О. Аніщенко, Н. Ничкало, Л. Лук'янова, Н. Пазюра).

У контексті нашого дослідження особливого значення набувають результати наукових розвідок з проблеми професійного навчання дорослого населення, висвітлені у працях українських педагогів-дослідників (В. Кременя [1], Л. Лук'янової [2], В. Олійника [3], Л. Пуховської [4] та ін.). Водночас нами не виявлено праць, у яких досліджувалася дістала розв'язання проблема вдосконалення професійного розвитку викладачів в умовах неперервної освіти.

Аналіз тенденцій розвитку неперервної професійної освіти, багаторічний власний науково-педагогічний досвід дав змогу виявити низку суперечностей, які нами виокремлено на двох контекстних рівнях. Зокрема: у контексті потреб педагогічної науки – між зрослими вимогами до неперервної освіти та традиційним підходами до формування професійної компетентності сучасних викладачів, необхідністю подолання сформованих стереотипів, зміною поглядів і підходів до проблеми їх професійного зростання; у контексті потреб педагогічної практики – між доведеною необхідністю створення науково обґрунтованої ефективної моделі професійного розвитку викладачів та недостатньою розробленістю освітніх технологій реалізації змісту цього розвитку в умовах неперервної освіти.

Отже, відсутність системного наукового аналізу професійного розвитку викладачів в умовах неперервної (формальної, неформальної та інформальної освіти, її вагоме соціальне значення, а також виявлені суперечності зумовили вибір теми цієї роботи.

Здійснений теоретичний аналіз праць зарубіжних учених [5; 6; 7], присвячених питанням розвитку післядипломної освіти педагогів, довів, що серед науковців не існує єдиного підходу до визначення мети, змісту та напрямів удосконалення підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Багатоаспектність підвищення кваліфікації викладачів, як зазначає більшість європейських дослідників, розглядається в контексті реалізації «освіти впродовж життя». Викладачі мають можливості продовжувати підвищувати свій професійний розвиток протягом усього періоду професійної діяльності в установах як формальної освіти, так і неформальної.

Проблема професійного розвитку педагогів та окремі її аспекти знайшли висвітлення у працях наукових співробітників відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (О. Аніщенко, О. Баніт, О. Василенко). Науковцями опрацьовані результати наукових досліджень із питань теорії і практики особистісного і професійного розвитку дорослого населення.

Мета статті – визначити й обґрунтувати напрями професійного розвитку викладачів у системі неперервної освіти.

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що для позначення професійного розвитку викладачів як окремої категорії дорослого населення у світовому досвіді неперервної освіти використовуються різні терміни: розвиток педагога (teacher development), розвиток кар'єри (career development), розвиток персоналу (staff development), розвиток людських ресурсів (human resource development), професійний розвиток (professional development), неперервна освіта (continuing education), освіта впродовж життя (life long learning) [4].

У зв'язку з тим, що зміст цих термінів частково збігається, нами конкретизовано тлумачення професійного розвитку викладачів як зростання їхньої професійної компетентності в результаті накопичення практичного досвіду і пролонгованої цілеспрямованої та скоординованої самоосвітньої діяльності в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти. Наприклад, у педагогічних дослідженнях викликає дискусію питання взаємозв'язку формальної і неформальної освіти дорослих. Неформальна освіта розуміється як нова якість і спосіб організації професійного розвитку фахівців. У цьому зв'язку організація і функціонування системи освіти повинні забезпечити неперервність професійної підготовки шляхом багаторівневої (довузівський, вузівський і післявузівський етапи) побудови на підґрунті принципу наступності.

Підкреслимо, що сучасні вимоги до змісту неперервної освіти полягають не тільки у збагаченні та оновленні предметних і навчально-методичних знань викладачів, і не в простому додаванні до них соціальних, психологічних і культурологічних знань, хоча їх важливість не заперечна, а характеризуються необхідністю розробки освітніх програм, які орієнтовано на розв'язання основних завдань підвищення професійного розвитку викладачів, їх конкурентоспроможності на ринку праці. Наголосимо, що зміни у спрямованості змісту післядипломної формальної, неформальної та інформальної освіти викладачів привнесені

новою соціально-освітньою ситуацією. На нашу думку, ця різниця полягає не в кількісному зростанні набутих знань, а в інтегративному характері отриманої інформації, що віддзеркалює реальні проблеми, з якими стикаються викладачі в процесі навчально-педагогічної діяльності.

Зауважимо, що характеристика якості такої освіти в сучасній парадигмі розвитку суспільства свідчить про збагачення її функцій. Ідеться не тільки про «додавання» розвивальної функції до адаптивної та компенсаторної, а й про їх якісну перебудову. Вважаємо, що провідною функцією має стати розвивальна, оскільки післядипломна педагогічна освіта орієнтується на визнання педагога як активного та самостійного суб'єкта власного професійного розвитку. Водночас результативність післядипломної освіти відбивається у практичній діяльності на теоретичному, психолого-педагогічному та предметно-практичному рівнях з урахуванням факторів, що сприяють професійному становленню викладачів.

Таким чином, задля оцінки корисності різних видів підвищення кваліфікації викладачів як структурного компонента професійного зростання слід здійснювати систематичні огляди досліджень у сфері їхнього професійного розвитку.

Одне із таких досліджень було нами здійснено. Мета дослідження – вивчення пріоритетних для викладачів форм і методів післядипломної формальної, неформальної та інформальної освіти. Вибірку респондентів склали 64 викладача державних і приватних закладів вищої освіти Запорізького і Дніпропетровського регіонів. Узагальнені результати опитування щодо визначення ставлення педагогів до професійного зростання в умовах післядипломної освіти такі:

1. На питання «Яким видам підвищення кваліфікації Ви надаєте перевагу?» 18,75% респондентів відзначили навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації. Тематичні постійно діючі семінари як вид підвищення кваліфікації визначили 3,13% респондентів. Спеціалізованим короткостроковим навчальним курсам у форматі неформальної освіти надали перевагу 21,87% викладачів, дистанційній освіті – 46,87%, а самостійне навчання вибрало 9,38% опитаних. Зазначимо, що організація дистанційного навчання з професійного розвитку в умовах післядипломної освіти – вимога сьогодення.

2. На питання «Як Ви оцінюєте власну здатність до професійного розвитку?» відповіді розподілилися так: більшість (54,69%) викладачів відзначила, що із задоволенням засвоюють нові знання і готові самостійно працювати для досягнення поставленої мети; 45,31% респондентів «готові час від часу щось вивчати, але потрібен наставник». Отже, педагоги мають достатню готовність до керованого навчання і самостійного опрацювання професійно важливої інформації.

3. На питання «Які Ви маєте очікування від освіти з метою професійного розвитку?» 26,56% респондентів відповіли, що це – набуття компетенцій; 31,25% – кар'єрне зростання; 14,06% – задоволення потреб у самоосвіті; 28,13% викладачів відзначили, що в результаті навчання хотіли б отримати свідоцтво, диплом чи сертифікат. Отже, більшість респондентів очікує отримати офіційне підтвердження того, що вони пройшли певний вид підвищення кваліфікації.

Таким чином, за результатами опитування і бесід із респондентами встановлено, що серед респондентів спостерігається бажання підвищувати рівень професійного розвитку за власною потребою через самостійну навчальну діяльність.

До основних напрямів удосконалення професійного розвитку викладачів у системі неперервної освіти слід віднести: 1) системне впровадження освітніх інновацій у зміст формальної, неформальної й інформальної неперервної освіти; 2) розвиток очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації педагогів із метою надання можливості навчатися на різних спецкурсах за вибором, відвідувати навчальні тренінги і семінари на очному етапі навчання, консультуватися, брати участь в інтернет-конференціях, електронних форумах, чатах на дистанційному етапі. Результати дослідження дали змогу констатувати,

що для викладачів необхідно створити комплексне особистісно орієнтоване післядипломне навчання (у форматі формальної, неформальної та інформальної освіти) з метою формування готовності до підвищення результативності власної професійної діяльності.

До напрямів наступного наукового пошуку слід віднести вивчення ефективності використання видів неформальної освіти дорослих для професійного розвитку викладачів.

Список використаних джерел

1. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). К. : Грамота, 2003. 216 с.
2. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади : монографія. / [Л.Б. Лук'янова, Л.Є. Сігаєва, О.В. Аніщенко [та ін.]. К. : Пед. думка, 2012. 272 с.
3. Олійник В.В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посіб. ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К. : «А.С.К.», 2013. 312 с.
4. Пуховська Л.І. Теоретичні засади професійного розвитку вчителів: рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка* : наук. журнал. 2011. Вип. 1. С. 97–107.
5. Inservice Training and Educational Development: An International Survey / Hopkins D. (ed.). – London, Sydney, Dover, New Hampshire : Croom Helm, 1986. 334 p.
6. Lambert D., Totterdell M. S. Training tomorrow's teachers today. *Magister*. 1995. № 5. 56 p.
7. Smith R. The Role of Higher Education in Initial Teacher Training. Routledge, 2013. 192 p.

УДК 37.017.4

Гінкул Ганна

СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЄКТ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті актуалізується роль шкільних соціальних проєктів у формуванні громадянської відповідальності. Подано рекомендації для успішної організації та реалізації соціального проєкту.

Ключові слова: соціальний проєкт, громадянська відповідальність, громадянська компетентність, наскрізна лінія, інтеграція.

The article deals with the role of school social projects in the formation of civic responsibility. Recommendations for successful organization and implementation of the social project are given.

Keywords: social project, civil responsibility, civic competence, cross-cutting, integration.

Сьогодні українська держава переживає фундаментальні зміни: утвердження демократичних цінностей, децентралізація, глобальне реформування та утвердження нової ролі людини – агента змін та розвитку. Всі ці виклики сучасності ставлять перед освітою відповідальне завдання, яке полягає у підготовці молоді до життя через формування компетентностей для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх [1].

Серед ключових компетентностей, які сприяють формуванню особистості, громадянина та фахівця важливо виділити соціальну та громадянську компетентності. Відповідно до Концепції Нової української школи ці компетентності включають усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі у громадському житті, в сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів; поважати закон, дотримуватися прав людини і підтримувати соціокультурне різноманіття [1].

Зважаючи на актуальність формування громадянської компетентності Міністерство освіти і науки України виділяє питання громадянської відповідальності як одну з чотирьох наскрізних ліній. Тобто таку, що є соціально значимою надпредметною темою, яка допомагає формувати у здобувачів освіти уявлення про суспільство в цілому, розвиває здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях [2]. Метою вивчення наскрізної лінії «Громадянська відповідальність» є формування відповідального члена громади й суспільства, який розуміє принципи й механізми його функціонування, а також важливість національної ініціативи [3].

І сьогодні перед освітянами постає актуальний виклик – пошук ефективних методів формування громадянської відповідальності в освітньому закладі. Слід зазначити, що ідея громадянського виховання була актуальною в різні історичні періоди – Г. Гегель, Т. Мор, Ж.Ж. Руссо, Сократ, В. Сухомлинський, К. Ушинський приділяли увагу даній проблематиці [4, с. 200].

Сучасні дослідники Т. Бакка, І. Бех, Т. Дем'янчук, Т. Ладиченко, С. Мірошник, О. Пометун, Т. Ремех, Т. Смагіна, О. Сухомлинська, К. Чона та інші в своїх працях розглядали становлення й розвиток громадянської освіти, сутність та структуру громадянської компетентності, шляхи її формування [5, с. 35].

Команда Програми «Демократична школа» у 2017 році створила методичні рекомендації та практичні приклади реалізації наскрізної тематичної лінії «громадянська відповідальність» у навчальних програмах для 5–9 класів для 12 різних предметів. За допомогою цих рекомендацій учителі можуть одночасно реалізувати як предметні навчальні цілі, так і цілі виховання активних і відповідальних громадян. Робоча група прагнула показати, як у рамках окремих предметів – без додаткових уроків, а тільки за допомогою зміни акцентів, додаткових запитань і коротких вправ можна розвивати громадянські компетентності учнів [6, с. 9].

Сьогодні Міністерство освіти та науки України зазначає, що наскрізна лінія «громадянська відповідальність» освоюється через колективну діяльність – дослідницькі роботи, роботи в групі, проекти тощо, яка розвиває в учнів готовність до співпраці, толерантність щодо різноманітних способів діяльності і думок [3].

Приєднуємося до думки, що громадянська компетентність успішно формуватиметься у здобувачів освіти не через ретрансляцію теорії, а в процесі активної діяльності, зокрема через реалізацію соціальних проектів. Олеся Саноцька, виконавчий директор ЛМГО Спільнота взаємодопомоги «Оселя» зазначає: «Соціальний проект – це проект, що приносить користь громаді, а не тільки вузькому колу осіб. Така діяльність, орієнтована на користь громади, є важливою для кожного суспільства, бо покращує його загальний стан, вчить людей спрямовувати свої вміння і увагу не тільки на власне збагачення, а на загальне благо. Наявність соціальних проектів в суспільстві свідчить про його дорослість та більш глибоке розуміння реальності, розуміння, що кожен є співвідповідальним за долю свого міста, краю, народу і що неможливо побудувати комфортне життя відірвано від того, що робиться навколо. Соціальні проекти творять соціально активні люди. А країна, де багато соціально активних людей завжди розвивається і прогресує» [7].

У дуже спрощеному вигляді можна виділити такі структурні компоненти соціального проекту: тема, мета, цільова аудиторія, план реалізації, строки реалізації, реалізація проекту, рефлексія.

Розпочинаючи соціальний проект в закладі освіти перш за все необхідно визначитися з його тематикою. Застосувавши методи «Брейншторм», «Анкетування», «Мікрофон» тощо, запропонуйте дітям поділитися своїми мріями, пропозиціями, ідеями щодо змін які б вони хотіли бачити в своїй школі, місті або громаді. Це дозволить в результаті побачити коло інтересів учасників та сформулювати тему та мету соціального проекту, який би зацікавив якомога більше активістів з числа школярів. Так формуватиметься команда, спільнота небайдужої молоді, яка об'єднана спільною метою. Важливо, щоб ідеї генерувалися учнями,

в такому випадку вони матимуть особистий інтерес та внутрішню мотивацію до активної діяльності.

Визначившись з темою проєктів, потрібно окреслити мету та цільову аудиторію. Учасники проєкту мають чітко розуміти для чого та для кого вони діють, ясно уявляти кінцеву мету та можливі шляхи її досягнення. Робота над проєктом внесе корективи у форми та засоби досягнення мети, можливо, з'являться супутні питання, які зможуть вирішити учні, або ж, навпаки, можуть зіштовхнутися з форс-мажорними обставинами, які скорегують план дій. Проте, як зазначають експерти, кінцева мета має бути незмінною. На старт, увага: як запустити соціальний проєкт [7].

Наступний крок – створення плану реалізації проєкту. Чітка візуалізація покрокового досягнення мети дасть можливість вкластися в строки, а розмежування обов'язків зробить роботу більш ефективною. На даному етапі корисним стане дослідження обраної проблеми, наприклад, вивчення досвіду інших у вирішенні аналогічних питань (не лише вітчизняного, а й світового).

Як показує практика, шкільні соціальні проєкти повинні мати чітко визначені строки реалізації. Ці терміни можуть варіюватися від трьох місяців до одного навчального року. За таких умов учасники проєкту мобілізують свої сили, не відкладають «на потім» реалізацію поставленої мети. Звичайно, проєкти можуть бути і довгостроковими, в такому випадку керівнику слід подбати про додаткові мотиваційні засоби, які б змогли підтримувати бажання працювати над вирішенням поставлених цілей.

На етапі планування важливо подумати про залучення до реалізації проєкту органів місцевої влади, приватних підприємців, установи та організації, а також громаду. Така співпраця дасть можливість не лише підвищити шанси на успіх проєкту, а й сприятиме формуванню ключових компетентностей.

Коли готовий план дій, можна розпочинати роботу над реалізацією проєкту. Корисним стане розповсюдження інформації про проєкт: написання статей до місцевих газет, виступ на радіо чи місцевому телебаченні, інформування про хід роботи через соціальні мережі – все це приверне увагу до проблеми, яку намагаються вирішити учні, в громаді з'являться небайдужі люди, які підтримають ініціативу молоді.

Важливою складовою шкільного соціального проєкту є рефлексія. Успішні проєкти допомагають молоді відчувати себе здатним змінювати світ на краще, свою значущість у громаді. Не завжди проєкти закінчуються цілковитим успіхом, а подекуди й провалом. Саме тому необхідно визначити всі позитиви, проаналізувати причини невдач і разом з учнями зясувати що саме дав проєкт кожному з учасників: нові знання, уміння, навички. Ця частина роботи одна з надважливих, адже узагальнює результати, досвід кожного члена команди, робить проєкт логічно завершеним та сприяє утвердженню громадянської відповідальності.

Як показує досвід Мішково-Погорілівської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I–III ступенів Миколаївської обласної ради (участь у міжнародному словацько-українському проєкті «Активний громадян – ефективна влада»), соціальні проєкти набагато результативніші ніж передача теоретичного матеріалу в умовах класно-урочної системи. Кожен крок реалізації проєкту передбачає формування в учнів певного набору умінь та навичок, які на кінцевому етапі сформується в ключові компетентності. Отже, проєктна діяльність сприяє не лише формуванню громадянської компетентності, а й створює підґрунтя для реалізації наскрізної лінії «громадянська відповідальність» через свою надпредметність, інтеграцію різних галузей знань.

Список використаних джерел

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Інститут модернізації змісту освіти : навчальні програми 5–9 класи. Наскрізнi змістові лінії. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalni-prohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>

3. Міністерство освіти і науки України. Наскрізні змістові лінії. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/naskrizni-zmistovi-liniyi>
4. Коберник Г. Формування громадянської компетентності школярів у педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Безлюдний О.І. (гол. ред.) та інші]. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. Вип. 55. С. 200–207.
5. Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–40.
6. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення різних шкільних предметів. 5–9 клас. : посіб. для вчителя / Рафальська М., Боярчук О., Герасим Н. та ін. К., 2017. 136 с.
7. На старт, увага: як запустити соціальний проєкт. URL: <https://platfor.ma/magazine/text-sq/social/how-to-start-social-project/>

УДК 37.06:005.9

Горник Володимир

ПРОГНОЗУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОТРЕБИ У ФАХІВЦЯХ З ВИЩОЮ ОСВІТОЮ

Потребу у фахівцях з вищою освітою можна розглядати як з точки зору суб'єктів господарської діяльності, підприємств, установ, галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць, так і з точки зору населення України. Цей другий напрям підготовки інформації про потребу можна назвати соціальною потребою у здобутті вищої освіти. При формуванні планів надання вищої освіти держава має врахувати як потребу суб'єктів господарської діяльності, так і соціальну потребу населення.

Освітні потреби доцільно вивчати як фактор розвитку соціальної спільноти, умову соціальної диференціації, соціальної мобільності, відновлення та зміни соціальної структури суспільства.

Ключові слова: *соціальні потреби, освітні потреби, механізми регуляції, освітня галузь. The need for specialists with higher education can be considered as with from the point of view of business entities, enterprises, new, branches of economy, administrative-territorial units, and from the point of view of the population of Ukraine. This is the second area of training information about the need can be called a social need to being of higher education. When forming plans for higher education the state must take into account as a need the subjects of economic activity and the social needs of the population.*

Educational needs should be studied as a factor in the development of social community, the condition of social differentiation, social mobility restoration and change of the social structure of society.

Keywords: *social needs, educational needs, regulatory mechanisms, education.*

На жаль, в Україні не існує комплексного підходу до прогнозування потреб виробничої та невиробничої сфер у кваліфікованих спеціалістах з урахуванням структури національної економіки [1, с. 64].

Однією з найсерйозніших проблем є відсутність вірогідної статистики щодо реального співвідношення попиту й пропозиції кадрів на ринку праці України [2, с. 92]. За результатами соціологічних досліджень, які в моніторинговому режимі з 1992 року здійснюються Інститутом соціології НАН України та визначають соціальні зміни в суспільстві, близько 60% українців не можуть знайти роботу за набутою спеціальністю, а 25% готові пожертвувати спеціальністю заради отримання роботи. Участь роботодавців у підготовці кадрів (що раніше становила до 60% від загальних інвестицій) майже припинено.

Розбалансованість ринку праці значною мірою викликана відсутністю системної взаємодії між зацікавленими сторонами: органами державного управління, системою професійної освіти, роботодавцями та працівниками [3, с. 216]. Система вищої та професійної освіти у своїй діяльності орієнтується на ринок освітніх послуг, запит населення щодо освітніх послуг без урахування вимог ринку праці.

Спільними для українських ринку освіти та ринку праці є відсутність аналізу і прогнозу про кількість та кваліфікацію необхідних економіці працівників, відсутність гнучкої системи визначення кваліфікації, а також слабкий зв'язок ЗВО із потенційними роботодавцями для своїх випускників [4, с. 128].

Потребу у фахівцях з вищою освітою можна розглядати як з точки зору суб'єктів господарської діяльності, підприємств, установ, галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць, так і з точки зору населення України. Цей другий напрям підготовки інформації про потребу можна назвати соціальною потребою у здобутті вищої освіти. При формуванні планів надання вищої освіти держава має врахувати як потребу суб'єктів господарської діяльності, так і соціальну потребу населення.

Освітні потреби доцільно вивчати як фактор розвитку соціальної спільноти, умову соціальної диференціації, соціальної мобільності, відновлення та зміни соціальної структури суспільства. Крім того, дослідження освітніх потреб, що є суб'єктивними характеристиками об'єктивних умов життя людини, надає можливість поставити діагноз соціальній ситуації у суспільстві в цілому, у сферах економічного, культурного розвитку країни та становлення ринкових відносин. Не менш значущим є вивчення потреб в освіті як механізму регуляції освітньої галузі, в процесі аналізу ситуації, що склалася в ній, визначення ролі громадської думки в розвитку освіти, динаміці змін її окремих підсистем.

У процесі життєдіяльності людина змушена задовольняти свої фізіологічні та соціальні потреби. У свою чергу, ступінь задоволення останніх залежить від того, наскільки розвинений у суспільстві економічний механізм. Цим і пояснюється інтерес економіки до вивчення потреб.

Потреба – це багатогранна, складна категорія, окремі сторони якої вивчаються природничими та соціальними науками: економікою, філософією, психологією, біологією, медициною та ін. Проте кожна наука в це поняття вкладає свій зміст (згідно зі специфікою свого предмету). Так, для біології потреби важливі з точки зору аналізу розвитку біологічної істоти, для медицини – відновлення затрат енергії в процесі життєдіяльності, для психології – певного стану психіки, для соціальних наук – це форма виявлення суспільної свідомості тощо. [5, с. 28].

Саме через специфіку кожної науки єдиного трактування поняття потреб, придатного для всіх напрямів дослідження, немає. Поряд з іншими науками, потреби є об'єктом вивчення економіки, виступаючи як соціально-економічна категорія. Соціальна потреба завжди більша від потреби економіки, причому величина цього перевищення з розвитком соціуму тільки збільшується. Тому можна стверджувати, що потреба економіки в такому її розумінні постає перед нами як частина соціальної потреби, де перетинаються інтереси особистості й економіки держави. В інших випадках ці інтереси можуть не збігатися або навіть суперечити один одному.

Аналітичний підхід щодо визначення соціальної потреби при всій його обчислювальній простоті має суттєві труднощі в реалізації. Це стосується насамперед підготовки вхідної інформації. До неї відноситься розрахунок частки відсіву учнів протягом навчання з 1-го по 9-й клас, після 9-го класу за період навчання в 10-11-х класах, а також частки охочих вступити до ЗВО III-IV рівня акредитації серед випускників ЗВО I-II рівнів акредитації та професійно-технічних закладів.

Неотримання інформації з будь-якого з перелічених показників зумовлює припинення процесу планування вищої освіти. Для підвищення надійності цього процесу, окрім наведеного аналітичного, може бути запропонований статистичний підхід щодо визначення соціальної потреби населення в одержанні вищої освіти.

Відзначимо, що поміж вхідних показників є такі, що відносяться до детермінованих і їх можна отримати із статистичної інформації. Серед них: кількість учнів, які вступили до школи, випускників 11-х класів, випускників професійно-технічних закладів і ЗВО I–II рівнів акредитації.

Але до вхідної інформації входять також показники, котрі мають імовірнісний характер, не входять до статистичної інформації і потребують прогнозування.

Це такі показники, як частка відсіву учнів за період навчання у школі, частка охочих вступити до ЗВО III-IV рівнів акредитації після закінчення школи, випускників ЗВО I–II рівнів акредитації, професійно-технічних закладів та інші.

Перелічені показники залежать від великої кількості факторів, побудова функції їх залежності від множини незалежних факторів є непростим методичним завданням. Водночас загальний вплив усіх факторів може бути представлений у вигляді функцій часу.

Побудова цих функцій базується на апроксимації відповідних даних за певний період часу (бажано 10–15 років) найадекватнішою функцією, параметри якої визначають методом найменших квадратів.

Визначення загальної соціальної потреби населення України в отриманні повної вищої освіти з використанням лише аналітичного методичного підходу пов'язане із труднощами отримання необхідної для розрахунків інформації. Запропонований статистичний методичний підхід щодо необхідних коефіцієнтів дає змогу подолати проблеми відсутності необхідної інформації шляхом побудови та використання адекватних апроксимуючих функцій щодо оцінювання чисельності абітурієнтів. Прогноз соціальної потреби у вищій освіті. Студентами першого курсу ЗВО III-IV рівня акредитації можуть бути такі категорії населення: випускники повної середньої школи; випускники ПТНЗ; випускники ЗВО I–II рівня акредитації.

Прогнозовані показники потреби використовуються як вхідна інформація для планування фахівців з вищою освітою.

Окрім потреби у фахівцях, найважливішою інформацією для планування підготовки фахівців з вищою освітою є інформація про навчальну потужність, або навчальний потенціал, суб'єктів надання навчальних послуг.

Навчальна потужність ЗВО має вимірюватись не лише кількістю осіб, які вступають до закладу, а й можливостями проведення навчального процесу протягом усього періоду та випуску фахівців.

Можливості студентів щодо вступу одночасно у кілька ЗВО, зміни закладу освіти, спеціальності в процесі навчання ускладнюють визначення та аналіз використання навчальних потужностей. До цих факторів можна додати також невідповідність обсягів ліцензування та акредитації, котрі часто мають місце у підготовці фахівців.

Показники навчальної потужності мають велику кількість ознак, притаманних кожному показникові.

Перед визначенням конкретних показників потужності ЗВО слід зауважити, що система показників має скл одну ієрархічну структуру. Ієрархія властива структурі органу управління суб'єктів системи вищої освіти, спеціалізації фахівців, формам навчання, рівням акредитації та формам власності ЗВО.

Аналіз існуючої системи планування та основних теоретичних розробок у сфері вищої освіти показав, що потреба суб'єктів господарської діяльності по багатьох спеціальностях не задовольняється, тоді як є багато спеціальностей, за якими кількість підготовлених фахівців значно перевищує потребу економіки. При цьому навчальні потужності багатьох закладів вищої освіти використовуються частково. Тобто, основна мета вищої освіти – забезпечення фахівцями суб'єктів господарської діяльності – досягається далеко не повною мірою. Така ситуація ставить перед плануванням системи вищої освіти важливу та складну проблему розроблення таких планів підготовки фахівців, у яких би максимальною мірою задовольнялися потреби національної економіки у відповідних фахівцях.

У нинішніх умовах, навіть при недостатньому фінансуванні вищої освіти, необхідно прагнути до розроблення таких планів, які однаковою мірою задовольняють потреби у фахівцях, тобто максимально підвищити пропорційність забезпечення фахівцями різних спеціальностей.

Для вимірювання ступеня пропорційності (комплектності) підготовки фахівців може розглядатися відношення плану підготовки фахівців до потреба економіки у фахівцях на даний період для всієї множини спеціальностей. Цей вираз визначає ступінь, в якому розроблений план підготовки фахівців задовольняє реальну потребу економіки.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В., Оболенська Т.Є., Жигоцька Н.В. Моделювання рейтингової оцінки вищого навчального закладу. *Економічна кібернетика*. 2000. № 3–4. С. 64.
2. Жигоцька Н.В. Модель рейтингового управління ЗВО. *Економіка: проблеми теорії та практики*: зб. наук. праць. Вип. 150. Дніпропетровськ: ДНУ, 2002. С. 92.
3. Клименюк Н.Н. Автоматизированные системы управления предприятиями сборного железобетона. Київ : Вища шк. Головное изд-во, 1984. 216 с.
4. Ляшенко И.Н., Клименюк Н.Н., Калишук Д.А., Килиевич А.И. Моделирование предплановых решений в управлении производством. Київ : Изд-во при Киев. ун-те ИО «Вища школа», 1984. 128 с.
5. Клименюк М.М., Діденко І.М. Система показників ефективності керування виробництвом. Київ: Манускрипт, 1995. 28 с.

УДК:37.035.7(477)

**Дем'янюк Олексій
Коваль Юрій**

СИСТЕМА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Розглядається концептуальний обрис системи дистанційного навчання у Збройних Силах України, його понятійний апарат, актуальність впровадження дистанційного навчання у ЗСУ та відповідні завдання, які з цього випливають.

Ключові слова: *дистанційне навчання, система дистанційного навчання, інформаційні технології.*

The conceptual outline of the system of distant learning in the Armed Forces of Ukraine, its conceptual apparatus, actuality of if introduction into the Armed Forces of Ukraine and certain tasks which stems from it are analyzed.

Keywords: *distant learning, the system of distant learning, information technologies.*

У системах освіти розвинутих країн мають місце важливі зміни, які зумовлені глибокими процесами науково-технічної революції, які набули глобального характеру. Відповідно, в Україні здійснюються пошуки новітніх форм навчальної діяльності, спрямованих на ефективну адаптацію до нових міжнародних освітніх стандартів. Це вимагає використання у навчальному процесі сучасних інформаційних технологій, які підвищують ефективність процесу навчальної діяльності та контролю знань.

Цей процес зумовлюється також й тим, що за час підготовки фахівців у ВНЗ та ВВНЗ кількість знань у світі практично подвоюється, спостерігається експоненційне зростання науково-технологічних знань, які застарівають протягом 5–10 років. Крім того, інформаційно-технологічні знання та, відповідно, навчальні ресурси сьогодні географічно розгалужені по всій Земній кулі.

У Національній програмі інформатизації України відзначається, що «в області освіти очікується подальше оснащення навчальних установ комп'ютерною технікою і

комп'ютерними технологіями навчання, які революціонізують та інтенсифікують процеси навчання у всіх предметних галузях. Розширяться межі знань і способи доступу до державних і зарубіжних академічних видань, комп'ютерні дидактичні лабораторії для підготовки викладачів нового типу, перспективні технології для формування знань, електронні підручники, довідники, навчальні посібники та інше» [1, с. 376].

У наказі Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 року № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» відзначається, що сучасна освіта має орієнтуватися на випереджувальний характер. Принцип випереджальної освіти вимагає, щоб нові знання надходили в систему професійної підготовки безпосередньо у процесі професійного навчання [2].

Зараз стає зрозумілим, що для досягнення зазначених результатів професійної підготовки необхідно швидкими темпами розвивати дистанційну освіту, запровадження якої в Україні передбачено Концепцією Національної програми інформатизації.

Зазначені обставини позначились на окремих положеннях концепції розвитку військової освіти в Україні, яка передбачає підготовку в системі військової освіти фахівців усіх рівнів та ланок військового управління з творчим мисленням, з високим рівнем професійної компетентності, здатних ефективно керувати особовим складом та бойовою технікою в екстремальних умовах сучасного бою. Це потребує застосування комп'ютерних технологій для проведення дистанційного навчання у військовій освіті, що відкриває майбутньому офіцеру широкий спектр сучасних підходів і технологій набуття знань, умінь і навичок.

За умов інформатизації суспільства застосування комп'ютерних технологій дистанційного навчання у військовій освіті формує у майбутнього офіцера перспективну орієнтацію, відкриває йому широкий спектр сучасних підходів і технологій набуття знань, умінь і навичок, вкрай необхідних у підготовці компетентного військового фахівця.

Відтак, нині в Україні спостерігається потужна тенденція на активне впровадження у ВВВЗ комп'ютерної техніки, що реалізується на рівні певних дослідницьких напрямів. Відповідно, проблеми вивчення специфіки організації військово-професійної, військово-технічної підготовки відбиті в дослідженнях І. Біжана, Г. Кабаковича, А. Каленського, М. Закорина, І. Караваєва, Л. Левченка, С. Яйлаханова та ін. Різні аспекти організації навчального процесу у ЗВО та шляхи його вдосконалення викладені у роботах В. Балашової, О. Барабашикова, Д. Іщенко, М. Козяра, М. Нецадима, В. Ягупова та ін.

Важливим методологічним підґрунтям застосування сучасних інформаційних технологій дистанційної освіти у підготовці військових фахівців є роботи А. Єршова, М. Жалдака, Г. Козлакової, Т. Койчевої, В. Колоса, В. Молочкова, І. Роберта, А. Сіцінського, С. Сисоевої, О. Співаковського та ін., які обґрунтували концептуальні засади процесу інформатизації сучасної системи освіти.

Суттєво, що з використанням сучасних інформаційних технологій нерозривно пов'язане дистанційне навчання, теоретичні та методологічні засади якого обґрунтовані в роботах П. Стефаненка, а підготовка майбутніх учителів для системи дистанційного навчання – М. Кадемії, Т. Койчевої. Достатньо глибоко досліджені такі аспекти дистанційної освіти, як, концептуальні положення про дистанційне навчання (О. Андреев, В. Кухаренко, В. Овсянніков, О. Соловов, П. Стефаненко), сутність нових інформаційних технологій у дистанційному навчанні (Т. Воронін, В. Кашицин), дидактичні властивості комп'ютерних засобів (Є. Полат), педагогічні підходи до комп'ютеризації навчального процесу (Б. Гершунський, Є. Машбиць, І. Підласий), дидактичні функції спілкування в дистанційному навчанні (В. Кухаренко, О. Рибалко), методи творчого навчання за допомогою телекомунікаційних засобів (Г. Андріанова, А. Хуторський).

Відтак, можна говорити про особливу актуальність *впровадження дистанційного навчання* у систему підготовки військових фахівців ЗСУ, що зумовлено низкою причин. Перш за все можна говорити про динамічність змін, які відбуваються у розвитку військової

справи, що потребує постійного удосконалення професійних знань та навичок, якими повинен володіти сучасний військовослужбовець. Це, у свою чергу, зумовлює зростання ролі безперервної освіти. Крім того, сучасне озброєння та військова техніка і, відповідно, тактика їх бойового застосування базується на використанні новітніх інформаційних технологій, а перехід ЗСУ до комплектування армії військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом, потребує якісної та гнучкої системи підготовки висококваліфікованих кадрів. При цьому технології дистанційного навчання спроможні забезпечити своєчасне коригування змісту навчання військових фахівців за рахунок високої швидкості оновлення інформаційних ресурсів інформаційно-освітнього середовища. Суттєво, що впровадження дистанційного навчання дозволяє значно скоротити витрати на організацію та забезпечення процесу навчання. *Головною метою* впровадження, використання та розвитку дистанційного навчання у Збройних Силах України є створення умов для надання якісних сучасних освітніх послуг на основі використання технологій та із дотриманням основних принципів дистанційного навчання усім категоріям користувачів незалежно від місця проходження служби або роботи.

Відповідно, метою нашої статті є розгляд головних концептуальних положень системи дистанційного навчання (ДН) у Збройних Силах України. Зазначимо, що впровадження, використання та розвиток дистанційного навчання у ЗСУ – це один з системних процесів реформування системи військової освіти та підготовки військових фахівців, який потребує *всестороннього забезпечення*. До основних його видів належать: нормативно-правове забезпечення; організаційне забезпечення; науково-методичне забезпечення; інформаційно-телекомунікаційне забезпечення; матеріально-технічне забезпечення; кадрове забезпечення; фінансово-економічне забезпечення.

Суттєво, що впровадження безперервної ступеневої системи навчання військових фахівців «через все життя» у систему ВВНЗ є одним із вирішальних чинників успішної трансформації та модернізації Збройних Сил України на теперішньому етапі їх функціонування у контексті широкомасштабної реформи системи військової освіти, метою якої є її наближення до сучасних вимог до розвитку світової освіти. При цьому, впровадження зазначеного виду навчання військових фахівців має забезпечити як реалізацію принципу індивідуалізації навчальної діяльності через оновлення змісту навчання та методів викладання дисциплін і розповсюдження знань через розширення доступу до навчальних ресурсів, реалізацію можливості навчання без обмежень за просторовою та часовою ознаками, з мінімальним відривом від виконання професійних обов'язків.

Це впливає із сучасних тенденцій розвитку освітніх технологій, основних напрямів державної політики у цій сфері, що потребують спрямування зусиль на розвиток дистанційного навчання у ЗСУ як одного з найбільш дієвих інструментів реалізації моделі безперервного навчання.

Розглянемо понятійний апарат системи ДН. Дистанційне навчання, на думку В. Гудима, Б. Шуневича, – це «організований за певними темами, предметами навчальний процес, який передбачає активний обмін інформацією між розділеними в просторі і часі студентами, викладачами і навчальними матеріалами, за якого максимально використовуються сучасні засоби нових інформаційних технологій і засоби масової комунікації – звичні для нас телефон, факс, радіо, телебачення, в тому числі, кабельне, а також аудіо-, теле- і відеоконференції, засоби мультимедіа і гіпермедіа, комп'ютерні телекомунікації та ін.» [3, с. 41–42]. Перш за все, ДН – це особлива форма цілеспрямованого процесу засвоєння знань, умінь і навичок, відмінною особливістю якого є взаємодія територіально рознесених учасників навчання у специфічному інформаційно-освітньому середовищі, створеному на основі синтезу сучасних педагогічних та інформаційних технологій. ДН є одною з форм навчання у вищих навчальних закладах України поряд з денною (очною), заочною, вечірньою та екстернатною формами. Суттєво, що педагогічні технології дистанційного навчання можуть використовуватись в інших формах навчання

військових фахівців: очній, заочній, екстернатній та у різноманітних комбінаціях з цими формами (змішані форми навчання); у системі перепідготовки та підвищення кваліфікації; у системі професійної (командирської) підготовки при вивченні окремих дисциплін (тем) або блоків дисциплін.

Відзначимо, що *педагогічні технології дистанційного навчання* – це технології створення та використання дидактично та методологічно оформленого структурованого навчального матеріалу, поданого в електронному вигляді; індивідуальної роботи та інтерактивного спілкування між учасниками навчального процесу з використанням *інформаційних та телекомунікаційних технологій*, які передбачають створення, передачу, збереження та використання навчальних матеріалів, а також організацію, супровід та моніторинг навчального процесу за допомогою засобів обчислювальної техніки та телекомунікації, спеціального математичного та програмного забезпечення.

Процес дистанційного навчання, виховання та розвитку особистості реалізується в специфічному *інформаційно-освітньому середовищі* – системно організованій сукупності засобів обчислювальної техніки та передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного та організаційно-методичного забезпечення, що орієнтується на задоволення освітніх потреб користувачів – майбутніх фахівців.

При цьому *ресурсами дистанційного навчання* постають дистанційні навчальні курси, бази та банки даних, бази знань, комп'ютерні навчальні програми та комплекси, електронні підручники, засоби контролю знань, інші навчально-методичні матеріали, призначені для здійснення навчання за дистанційною формою або з використанням технологій дистанційного навчання.

Ресурси дистанційного навчання включають *репозиторій цих ресурсів* – централізоване електронне сховище сертифікованих ресурсів дистанційного навчання. Центральний репозиторій ресурсів дистанційного навчання системи дистанційного навчання Збройних Сил України містить усі сертифіковані ресурси дистанційного навчання, що використовуються у системі підготовки військових фахівців ЗСУ, яка реалізується через *т'юторів* – викладачів, які працює в системі дистанційного навчання та володіють специфічними педагогічними та інформаційними технологіями дистанційного навчання.

Загалом, *дистанційний навчальний процес* – це навчальний процес, який організується та здійснюється за дистанційною або змішаною (очно-дистанційною, заочно-дистанційною) формами навчання або з використанням технологій дистанційного навчання при проведенні окремих занять або при вивченні окремих дисциплін (тем) або блоків дисциплін.

Суттєво, що ДН може використовуватися лише як один із навчальних ресурсів ЗВО, що передбачає актуалізацію *змішаної форми навчання* – навчання за якого технології ДН використані обмежено як засіб оновлення змісту й методів навчання та розширення доступу слухачів очної, заочної форм навчання та екстернату до освітніх ресурсів ЗВО, держави та інших країн.

Виходячи із зазначеного вище, можна визначити *систему дистанційного навчання ЗСУ* як підсистему системи військової освіти, яка являє собою сукупність взаємодіючих між собою з метою організації та здійснення дистанційного навчального процесу в єдиному інформаційно-освітньому середовищі: адміністративного персоналу; підрозділів дистанційного навчання; слухачів, які навчаються з використанням технологій дистанційного навчання; науково-педагогічних працівників. При цьому у ЗВО та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України можуть створюватися власні системи дистанційного навчання, які є складовими загальної системи дистанційного навчання ЗСУ.

Аналіз наукових джерел дозволяє дійти висновку, що система дистанційного навчання Збройних Сил України має базуватися на *наступних принципах*: *гнучкість* (слухачі дистанційної форми, в основному навчаються у зручний для себе час, у зручному місці та у зручному темпі; незначна за часом та обсягом частина дистанційного навчального процесу

може здійснюватись за очною формою); *модульність* (в основу програми дистанційного навчання покладається модульний принцип; кожний окремих курс створює цілісне уявлення про окрему предметну галузь, що дозволяє з набору незалежних курсів-модулів сформувати навчальну програму, яка найкраще задовольняє індивідуальним або груповим потребам навчальної аудиторії); *паралельність* (навчання здійснюється без відриву (або з мінімальним відривом) від виконання службових обов'язків); *економічність* (ефективне використання навчальних площ та технічних засобів, концентроване й уніфіковане подання інформації, використання і розвиток комп'ютерного моделювання знижують витрати на підготовку військових фахівців); *технологічність* (базування навчального процесу на використанні сучасних інформаційних технологій сприяє входженню особи, що навчається до світового інформаційного простору); *інтернаціональність* (можливість навчання у навчальних закладах іноземних держав без виїзду за кордон та надання освітніх послуг іноземним громадянам і військовим фахівцям ЗСУ (інших військових формувань), які проходять службу за межами держави).

Реалізація зазначених вище принципів ДН має спрямовувати *головні напрями та завдання впровадження, використання та розвитку дистанційного навчання у ЗСУ*: формування та забезпечення функціонування нормативно-правового, організаційного, науково-методичного, інформаційно-телекомунікаційного, матеріально-технічного, кадрового та фінансово-економічного забезпечення процесів впровадження, використання та розвитку ДН у ЗСУ; активізація процесу впровадження технологій ДН на всіх рівнях військової освіти та підготовки фахівців для ЗСУ; забезпечення системності та керованості процесів впровадження, використання та розвитку ДН у ЗСУ; перехід від фрагментарного використання технологій ДН за окремими навчальними модулями, темами або розділами навчальних дисциплін до повномасштабного використання як дистанційної, так і змішаної форм навчання; розроблення власних та адаптація існуючих ресурсів дистанційного навчання; удосконалення та подальший розвиток телекомунікаційної інфраструктури вищих військових навчальних закладів та системи військової освіти в цілому для забезпечення використання ДН; забезпечення конфіденційності персональної інформації учасників дистанційного навчального процесу, цілісності та захищеності ресурсів та організаційної інформації дистанційного навчання, дотримання режиму безпеки інформації в процесі дистанційного навчання; координація впровадження та розвитку дистанційного навчання у ЗСУ з розвитком загальнодержавної системи дистанційної освіти в нашій державі.

Відзначимо, що *цільова аудиторія* системи ДН ЗСУ включає такі категорії, як: слухачі заочної (екстернатної) форми навчання ЗВО ЗСУ та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів України; слухачі (курсанти) вищих військових навчальних закладів ЗСУ та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів України очної форми навчання при самостійній роботі та факультативному навчанні; слухачі курсів перепідготовки та підвищення кваліфікації та Вищих академічних курсів; державні службовці органів державної та виконавчої влади, які займаються питаннями національної безпеки та оборони держави; військовослужбовці, які готуються для участі у миротворчих операціях, міжнародних навчаннях та служби в об'єднаних штабах; офіцери органів управління, зайняті в системі професійної підготовки; кандидати на вступ до ЗВО ЗСУ та військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів України при проходженні підготовчих курсів та попередньому конкурсному відборі; студенти вищих навчальних закладів України, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу; військовослужбовці, що звільнюються з лав ЗСУ при перепідготовці за програмою соціальної реабілітації військовослужбовців; громадяни іноземних держав у відповідності до міжнародних угод.

Упровадження дистанційного навчання у систему військової освіти та підготовки військових фахівців Збройних Сил України позитивно вплине на усі компоненти системи навчання: мету, зміст, організаційні форми, методи і засоби навчання тощо, що приведе до

зростанню рівня професійної підготовки й якості освіти військових фахівців за рахунок використання сучасних педагогічних та інформаційних технологій та надання доступу до додаткових інформаційних ресурсів; зростанню професійної мобільності військових кадрів, їх ділової та соціальної активності; формуванню єдиного освітнього простору в рамках безперервної ступеневої системи навчання військових фахівців «через все життя».

Аналіз теорії та практики впровадження ДН в освітні системи дозволяє дійти висновку, що ЗВО, які використовують дистанційне навчання, отримують здатність: оперативніше реагувати на зміни предметної галузі навчання (теорії та практики збройної боротьби); більш ефективно вирішувати складні й актуальні педагогічні завдання з розвитку інтелектуального та творчого потенціалу, аналітичного мислення і самостійності своїх випускників; удосконалювати зміст навчання та інформаційно-методичного забезпечення навчальних дисциплін за рахунок доступу до інформаційних ресурсів, навчально-методичних матеріалів та дидактичних засобів інших навчальних закладів; ефективніше використовувати науково-педагогічний потенціал та матеріально-технічну базу.

Список використаних джерел

1. Концепція Національної програми інформатизації України. *Офіційний вісник України*. 1998. № 10. 376 с.
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 року № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 року за № 703/23235. К., 2013. 14 с.
3. Гудим В.І., Шуневич Б.І. Стан впровадження дистанційного навчання у вищій військовій школі України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. К. : ВПЦ «Київський університет», Вип. 28. 2012. С. 41–44.

УДК 373.3

Іванюк Ірина

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ФІНЛЯНДІЇ

У роботі зроблено огляд основних стратегічних документів освітньої політики Фінляндії, які є підґрунтям сучасного реформування системи початкової та середньої освіти, підготовки майбутніх вчителів і підвищення їх кваліфікації. Звернуто увагу, що для розвитку цифрової компетентності вчителів розроблено відповідні навчальні платформи, електронні освітні ресурси за різними навчальними дисциплінами та онлайн-інструменти з оцінювання рівня цифрової компетентності.

Ключові слова: *цифрова компетентність; інформаційно-комунікаційні технології; електронні освітні ресурси.*

The paper reviews the main strategic documents of Finland's educational policy, which are the basis for modern reform of primary and secondary education, training of future teachers and in-service teacher training. It is noted that for the development of digital competence of teachers, appropriate learning platforms, electronic educational resources for various disciplines and online tools for assessing the level of digital competence have been developed..

Keywords: *digital competence; informational and communicational technology; elearning resources.*

Сучасна освітня реформа Фінляндії (2014–2020) фокусується на трьох напрямках: нова педагогіка, нові навчальні середовища та цифрове навчання. Метою реформ є покращення навчальних досягнень, розвиток професійних компетентностей вчителів, що відповідають вимогам потреб сучасності та майбутнього часу, оновлення педагогіки шляхом

експериментів та перетворення навчання в натхненний процес, який відбувається протягом життя [1]. Відповідальним за розроблення та провадження національного курікулуму є Національне агентство освіти Фінляндії (анг., the Finnish National Agency for Education) [2].

Відповідно до Урядової стратегічної програми та Плану дій ключових проектів та реформ уряду протягом 2016–2018 років [3] передбачена розробка і впровадження програми реформування освіти з підготовки та підвищення кваліфікації вчителів. У документі наголошується, що підтримка за принципом «рівний – рівному» та наставництво (менторство) покращують підготовку вчителів і сприяють співпраці між вчителями.

Розглядаючи питання розвитку цифрової компетентності фінських вчителів, треба зазначити, що наразі не існує на національному рівні ніяких інструментів оцінювання цифрової компетентності вчителя та директора школи. Деякі навчальні організації проводять тренінги з лідерського навчання для адміністрації шкіл, під час яких пропонуються розроблені ними форми оцінювання цифрової компетентності директора школи як керівника. Зміст тренінгів включає в себе такі теми: управління змінами; управління людськими ресурсами, набір персоналу та професійна орієнтація; стратегічне управління, структурні зміни та економічний менеджмент; управління розвитком та інноваційною діяльністю. Ці тренінги фінансується Національним агентством освіти Фінляндії [3].

Підготовка майбутніх вчителів у світі сучасних освітніх реформ розглядається як частина нової комплексної освіти. Під час проведення Форуму з підготовки педагогів (2017) викладачі педагогічних закладів вищої освіти у співпраці з іншими зацікавленими сторонами, підготували Програму розвитку педагогічної освіти. Стратегічні керівні принципи Програми визначають напрямок педагогічної освіти майбутніх вчителів Фінляндії та розвиток ключових компетентностей протягом навчання, до яких включено цифрову компетентність.

У системі підвищення кваліфікації вчителів ІКТ-тренінги для вчителів не є обов'язковими. Такі тренінги пропонують різні навчальні організації (місцеві та регіональні органи влади, навчальні центри університетів тощо). Восени 2016 року Національне агентство освіти Фінляндії розпочало впровадження національної тьюторської програми для вчителя, метою якої є навчання викладача тьютора для кожної школи у Фінляндії. Завдання тьютора для вчителя полягає у підтримці та навчанні своїх колег на місцях, наприклад, як використовувати ІКТ у педагогічній діяльності. Адміністраціям шкіл були надані державні субсидії на навчання тьюторів та їх роботу в закладі освіти [3].

Протягом 2016–2018 років у рамках Національної тьюторської програми для вчителя було підготовлено 2500 тьюторів-викладачів. Вони працювали як тренери «рівний-рівному», навчаючи вчителів використовувати ІКТ під час своєї роботи. Тренінги з підготовки тьюторів здійснювалісь різними навчальними організаціями. Міністерство освіти і культури Фінляндії підготувало для цього відкритий онлайн курс [3].

Розглянемо основні напрями розвитку та електронні ресурси для розвитку цифрової компетентності вчителів, які використовуються у Фінляндії.

Створення нових навчальних просторів. Наприклад, «Oppimaisema» – портал, який демонструє приклади оформлення сучасних навчальних просторів, враховуючи архітектуру будівлі закладу освіти (<https://oppimaisema.fi/>).

Впровадження ініціатив із застосування обчислень, кодування, обчислювального мислення. Наприклад, «Innokas» – національна мережа для просування робототехніки, кодування та використання ІКТ в освіті (<http://www.innokas.fi/en>).

Тести на основі використання ІКТ для вчителів щодо перевірки рівня цифрової компетентності. Асоціація дослідників з соціології освіти розробила Сервіс тестування цифрової компетентності для вчителів (<https://rosa.utu.fi/taivotesti/>). Наприкінці тесту вчителі отримують особисте портфоліо компетентності відповідно до своєї діяльності.

Проведене дослідження свідчить, що документи сучасної освітньої політики Фінляндії пропонують комплексний підхід до вирішення поставлених завдань, включаючи навчання

майбутніх вчителів і підвищення кваліфікації працюючих, а також розроблення для них відповідних навчальних платформ та електронних освітніх ресурсів.

Список використаних джерел

1. Finland. Ongoing Reforms and Policy Developments. (2016). URL: <https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland : Ongoing Reforms and Policy Developments>
2. Teacher Education. Finnish National Agency for Education. (2018). URL: http://oph.fi/english/education_system/teacher_education
3. Action plan for the implementation of the key project and reforms defined in the Strategic Government Programme. (2016). URL: <http://valtioneuvosto.fi/documents/10616/1986338/Action+plan+for+the+implementation+Strategic+Government+Programme+EN.pdf>

УДК 378.018.43:004.73:378.091(045)

Іменинник Іван

ВИКОРИСТАННЯ ВЕБ-СИСТЕМ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядається веб-системи, що можна використати для організації якісного дистанційного навчання.

Ключові слова: навчання, розвиток, неперервна освіта, дистанційне навчання, організація навчання.

The article deals with different web-systems, wich can be used for organization of quality distance education.

Keywords: education, progress, continuing education, distance education, training organization.

Чому люди обирають дистанційне навчання? На це можуть бути досить різні причини, наприклад, економія часу, віддаленість місця проживання від закладів вищої освіти, неможливість відвідування навчання за станом здоров'я або іншими обставинами, підвищення рівня кваліфікація без відриву від робочого процесу. А якщо взяти теперішню ситуацією з пандемією коронавірусу, то тепер кожен, хто бажає навчатись, має опанувати дистанційне навчання. Тема набуває величезної актуальності. Враховуючи наведені вище обставини, постає питання, як краще організувати цей процес, які використати технології щоб максимально якісно і доступно проходив процес здобуття освіти слухачами.

Але для початку доцільно з'ясувати, що таке дистанційне навчання. Відповідно до положення про дистанційне навчання (№ 466 від 25.04.2013 року) під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційне навчання може відбуватись у асинхронному режимі (взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи при цьому електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо) та у синхронному режимі (взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання) [1, с. 1].

У даній статті розглядаються середовища, які найкраще підходять для організації такого навчання, це: Moodle; Zoom; Google Classroom; Cisco WebEx; Classtime.

На даний час дистанційному навчанню вже присвячені не тільки окремі статті, але і вебінари, наприклад, вебінар на тему «Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія», за результатами якого було складено окремий збірник [2, с. 1]. Даний збірник містить як

статті, що описують стан дистанційного навчання в Україні, тенденції його розвитку, так і більш спеціалізоване коло питань, розглядаються окремі системи, за допомогою яких можна організувати подібне навчання. На відмінну від оглянутих статей, дана стаття містить різні шляхи та опис різних систем організації дистанційного навчання.

Перша система, яка заслуговує на увагу, це Moodle. Її можна віднести до асинхронного режиму дистанційного навчання.

Moodle – (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) – це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням (LMS), системою управління курсами (CMS), віртуальним навчальним середовищем (VLE) або просто платформою для навчання, яка надає викладачам, студентам та адміністраторам доволі розгорнутий набір інструментів для комп'ютеризованого навчання, в тому числі дистанційного [3].

Головною перевагою Moodle є те, що ця система, на відміну від багатьох інших, є безкоштовною, проте з великими можливостями. Її можна встановити як на домашньому комп'ютері, так і розмістити у локальній мережі навчального закладу, чи взагалі у мережі інтернет, використовуючи власний веб-сервер або зовнішній хостинг. Робота викладача зі студентами в цій системі відбувається за допомогою двох типів модулів: «Види діяльності» та «Ресурси». Перша група модулів дає можливості для спілкування зі студентами (наприклад, об'єкти «Форум», «Чат», «Зворотній зв'язок»), виконання завдань, в яких передбачено завантаження файлів з результатами виконаної роботи (модулі «завдання» або «семінар»), тестування знань (модуль «Тести»), розміщення елементів для спільної роботи та ін.

Група об'єктів «Ресурс» дозволяє додати до курсу будь-який вміст. Це можуть бути як веб (модуль «URL-веб посилання») та текстові сторінки, написи, так і посилання на файли (модуль «Файл»), каталог із файлами (модуль «Тека»), текстові сторінки у книжковому форматі (модуль «Книга»). Викладач має змогу сам обирати, які із цих об'єктів розміщувати у курсі, виходячи з мети та завдань навчальної дисципліни [4].

Час, що необхідний для розробки навчального курсу в Moodle, залежить від наповненості курсу, від його складності. Для складних повноцінних курсів це може бути від декількох тижнів до місяців при фундаментальному підході і розробці навчальних матеріалів з нуля. У випадку обмеженого часу, як було актуально для більшості викладачів країни із введенням карантину, можна було почати із створення спрощеного варіанту курсу, робота над яким може займати від декількох годин до декількох днів. В такому випадку було не обов'язково одразу задіювати усі модулі, достатньо розмістити найважливіші, необхідні для того, щоб можна було розпочати навчальний процес. З часом кількість модулів можна збільшувати, а їхній вміст – ускладнювати. Крім того, модулі, що на даний на час ще не завершені, завжди можна приховати, як і модулі наступних тем до тих пір, поки студенти не опрацюють і не виконають завдання з попередніх.

Наступною системою, яку можна використати для дистанційного навчання, є Zoom. Вона добре підходить для організації синхронної форми дистанційного навчання, оскільки вона є сервісом для проведення відеоконференцій, онлайн-зустрічей та дистанційного навчання студентів. Організувати зустріч може будь-хто, хто створив собі обліковий запис. Процес створення запису не є складним. Безкоштовний обліковий запис дає змогу проводити відеоконференцію тривалістю 40 хвилин, проте існують різні тарифні плани, які можна підібрати відповідно до своїх можливостей та вимог. Деякі тарифні пакети дають змогу під'єднати до 1000 учасників відеоконференції.

Дана система підходить для індивідуальних і групових занять, студенти можуть заходити як з комп'ютера, так і з планшету або телефону. До відеоконференції може підключитися будь-хто, хто має посилання, або ідентифікатор конференції. Захід можна запланувати заздалегідь, а також зробити повторюване посилання, тобто для постійного заняття в певний час можна зробити одне і те ж посилання для входу [5].

Zoom забезпечує інтегроване HD-відео та аудіо, тобто інформація завжди добре буде сприйматися по іншу сторону екрану, підтримує 49 відео на екрані, дає можливість учасникам спільно використовувати свої екрани та робити замітки. Цікавою функцією є «кімнати обговорення», що дозволяють проводити обговорення в невеликих групах. Для них можуть бути встановлені обмеження за часом і таймер зворотного відліку.

Кожна конференція шифрується, є зали очікування і перевід учасника в режим очікування. Крім того, є можливість запису своїх конференцій на локальний накопичувач або у хмару Zoom підтримує планування або запуск конференцій з використанням Outlook, Gmail чи iCal. У доступі є чат у групах, пошук в історії, обмін файлами та 10-річний архів [6].

Великим плюсом цієї системи є те, що Zoom підтримує інтеграцію з Moodle, Canvas, Desire2Learn, Sakai та Blackboard. Є можливість забезпечити рівні можливості для участі всім, завдяки субтитрам за вимогою та комбінаціям клавіш [7].

Наступним сервісом, що заслуговує на увагу, є Google Classroom. Classroom є безкоштовним сервісом асинхронного дистанційного навчання та є поєднанням різних сервісів Google (Google Disc, Google Docs тощо), адаптованих під освітні задачі. Для роботи з ним потрібно обов'язково мати акаунт Google. Використання сервісу є можливим за допомогою комп'ютера, або за допомогою телефону чи планшету.

У Classroom викладач має можливість створити власний віртуальний клас і курси до нього. Кожному курсу присвоюються унікальні коди, за допомогою яких надається доступ студентам до них. Крім того, можна запросити інших викладачів для спільного ведення курсу. Власники облікових записів Google можуть створювати до 30 курсів на день та приєднатися загалом до 100 курсів, відкрити доступ максимум 200 учасникам (включно з викладачами та студентами). Для реалізації більш масштабних планів, навчальному закладу варто створити акаунт G Suite for Education [8]. Крім того, акаунт G Suite for Education дає змогу користуватися із класу сервісом Meet для проведення відеозустрічей. На сторінці кожного із курсів викладачу доступне розміщення навчальних матеріалів, створення тематичних завдань, тестів. Для кожного завдання можливе створення терміна виконання, встановлення шкали оцінювання, є можливість створювати і завдання без оцінок, можна бачити хто його здав, а хто – ні. При необхідності налаштовується календар публікації завдань, тобто вони ставатимуть доступними студентам у вказаний термін. Також можна продивитись інформацію по кожному із профілів студентів, що зареєстровані у даному курсі.

Стрічка надає можливість викладачу публікувати оголошення для студентів, а студентам – задавати свої запитання. Всі оновлення стрічки, а також завдань за замовченням надходять на вказану поштову адресу у сервісі Gmail.

Студенти мають змогу бачити список завдань курсу – як виконані, так і ті, що потребують виконання та задачі. Є можливість кожному із студентів (груп студентів) встановлювати індивідуальні завдання, які не будуть бачити інші [9].

Наступна система, яку варто розглянути, – це сервіс WebEx компанії Cisco. WebEx добре підходить для організації синхронного дистанційного навчання, є зручним і під час карантину безкоштовним з повним функціоналом до 90 днів користування. Мова інтерфейсу за замовченням англійська, проте у доступі є ще і російська мова. Користування цією платформою з комп'ютера відбувається шляхом веб-інтерфейсу за допомогою будь-якого популярного браузеру, такого як, наприклад, Google Chrome, Mozilla Firefox або Safari, або встановлюються застосунок на мобільний телефон чи планшет.

Даний сервіс складається з декількох модулів, таких як Meetings, Training, Teams, Events та Support. Для організації дистанційного навчання кращим буде поєднання Teams та Training. Ці модулі надають можливість здійснювати повний контроль над заняттям (викладач керує тим, хто і коли говорить, демонструє вміст свого робочого стола, робить примітки під час презентації), початок заняття можна спланувати або розпочати негайно, автоматично ведеться статистика відвідування. Викладачу доступне проведення бліц-опитувань, вмикання тестування, надання слухачам прав доповідача, огляд екранів слухачів,

отримання запитань та надання на них відповідей як за допомогою чату, так і голосом. У студентів є можливість скористуватися віртуальною рукою, щоб звернути на себе увагу, наприклад для того, щоб поставити запитання. А для того, щоб під'єднатися до заняття, слухачу достатньо просто отримати посилання на конференцію від викладача, не потрібно проходити жодної реєстрації.

Окрім того, заняття можна записати, і для цього сервісом надається 10 Гб хмарного простору для зберігання цих записів, є вбудоване редагування записів та можливість ними ділитися. Зручним є і створення віртуального класу та проведення консультацій як у форматі один на один, так і в групах або для всієї аудиторії. Доступні спільна віртуальна дошка та збереження результатів роботи із нею, обмін файлами та пошук людей, проєктів, файлів [10].

Наступна система, з якою варто ознайомитись, – Classtime. На відміну від попередніх систем, Classtime – це платформа для створення інтерактивних застосунків для навчання, яка дозволяє вести аналітику навчального процесу та реалізовувати стратегії індивідуального підходу. При створенні акаунту можна використовувати свій акаунт Google чи Facebook, а задля створення інтерактивних матеріалів достатньо натиснути на вкладку «Бібліотека», вибрати «Нова група питань», задати назву для цієї групи питань і можна починати створювати.

Для кожного питання є можливість додати відео чи картинку, вбудована функція LaTeX дозволяє записувати математичні формули. Технічна частина створення матеріалу з інтерактивними завданнями не викликає жодних складнощів. При створенні навчального матеріалу з певної теми, можна використовувати власні напрацювання або використати вже готові матеріали із бібліотеки. Серед безлічі готових матеріалів ця бібліотека містить велику кількість тестів ЗНО, що дуже зручно для підготовки до його складання.

Коли матеріал вже готовий, до нього можна надати доступ студентам за посиланням, а викладач має змогу у режимі реального часу відслідковувати прогрес кожного слухача, розуміти, який матеріал засвоюється добре, а з яким виникають складнощі.

У Classtime викладач має змогу створювати матеріали різних типів, наприклад, це може бути вікторина, правда/брехня, класифікація, сортування, виділення тексту, відкриті питання тощо. Функцію перевірки делеговано системі, що дає змогу приділяти більше часу для індивідуальної роботи зі студентами.

Всі створенні матеріали розміщуються у розділі «Бібліотека», в якому їх можна розсортувати по текам. Публікація створеного навчального матеріалу у бібліотеці дає змогу поділитись ним із колегами або у соціальних мережах і, звичайно, далі його можливо змінювати чи видалити. Перед наданням доступу до матеріалів студентам при натисканні кнопки «Розпочати сесію» з'являється вікно, в якому встановлюються правила роботи із цим матеріалом. Редагування правил відбувається шляхом включення/відключення певних опцій.

Коли все готово, студенти отримують від вас посилання з кодом сесії, використовуючи, наприклад, мобільні пристрої вводять свої імена і приступають до роботи. У цей же час у вікні викладача будуть з'являтися їхні імена та видно прогрес. При необхідності питання можна ховати по одному або деактивувати всі разом. У кінці, для закриття сесії просто достатньо натиснути кнопку «Закінчити».

Окрім розглянутих вище функцій, існують ще додаткові можливості, якими можна скористатись, оформивши підписку на преміум акаунт. Це дасть змогу викладачу робити експорт відповідей студентів в один клік, використовувати автоматичне оцінювання, запускати командні ігри та пазли, а також отримати технічну підтримку від команди розробників [11]. На час карантину, викликаного Covid-19, преміум функції Classtime можна оформити безкоштовно як для окремого викладача, так і для навчального закладу загалом [12].

Розглянувши популярні веб-системи, що можна використати для організації дистанційного навчання, можна прийти до висновку, що кожна має свої переваги. Наприклад, Moodle є абсолютно безкоштовною, а Google Classroom є, мабуть, найбільш всеохоплюючою, особливо з використанням акаунту G Suite for Education, що дає можливість не тільки

викладати завдання, робити опитування та тести, але ще і організувати відеозустрічі зі студентами. При відсутності великих фінансових можливостей, для організації тимчасового навчання в умовах карантину також зручним буде використання Cisco WebEx, що надає ширину спектру застосування всіх своїх інструментів протягом 90 днів, чи Zoom, яка дає можливість запису своїх конференцій.

Проте, маючи такий вибір, нам не обов'язково зупинятись на якійсь одній веб-системі організації дистанційного навчання. У даному випадку оптимальним виглядає поєднання інструментів, що надають ці системи. Наприклад, Classtime добре поєднується з використанням всіх інших оглянутих у статті систем, а у Zoom одразу передбачена інтеграція із Moodle, що разом робить їх дуже потужним та зручним інструментом.

Список використаних джерел

1. Положення про дистанційне навчання № 466 від 25.04.2013 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>
2. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія : матеріали міжвузівського вебінару. URL: http://www.vtei.com.ua/images/VN/31_03.pdf
3. Moodle в Україні. URL: <https://moodle.org/mod/page/view.php?id=8174>
4. Osvita.ua. URL: https://osvita.ua/vnz/high_school/72285/
5. Skyteach. URL: <https://skyteach.ru/2019/01/14/zoom-platforma-dlya-provedeniya-onlajn-zanyatij/>
6. Zoom. URL: <https://zoom.us/ru-ru/meetings.html>
7. Zoom. URL: <https://zoom.us/ru-ru/education.html>
8. Google справка. URL: <https://support.google.com/a/answer/2856827?hl=ru>
9. BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52094706>
10. Національний центр аерокосмічної освіти молоді імені О.М. Макарова. URL: http://www.unaec.dp.ua/news/cisco_webex.htm
11. Мастерская Марины Курвитс. URL: https://marinakurvits.com/classtime-dlja-uchitela/#Nacalo_raboty_s_Classtime Classtime blog. URL: <https://www.classtime.com/blog/dystantsiyne-navchannya-praktychni-porady>

УДК 004:378:01

Каюмова Вікторія

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПРИВАТНИХ ШКОЛАХ

Стаття спрямована на аналіз досвіду впровадження та використання дистанційної освіти на основі Інтернет-технологій, адаптованих до навчального процесу приватної школи, для систематизації виникаючих проблем та подальшого їх вирішення. Обґрунтовано фактори, що безпосередньо впливають на якість освіти за допомогою системи дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційна освіта, система дистанційного навчання, навчальний процес.

The article is aimed to analyse the experience of implementation and use of distance education based on Internet technologies, adapted to the educational process of the private school to systematize the emerging problems and the further solving them. The factors directly influencing the quality of education by using system of distance learning, have been substantiated.

Keywords: distance education, distance learning system, educational process.

В умовах глобалізації суспільства дистанційний формат навчання з року в рік набуває популярності. Це потребує створення сучасного інформаційно-освітнього середовища

закладу на основі досягнень новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернет-адаптованих програмних продуктів. Цього року через пандемію в короткий термін відбувся різкий вимушений перехід до дистанційної освіти замість звичної класно-урочної системи навчання. Це стало справжнім викликом всім учасникам освітнього процесу: вчителям, учням та їх батькам. Через брак часу кожний загальноосвітній навчальний заклад самотужки, на свій розсуд та наявні технічні можливості обирає інструменти навчання та модель викладання під час карантину.

Для забезпечення повноцінного освітнього навчального процесу на відстані, окрім технічного інструментарію, вчителю необхідно було активізувати низку професійних та особистих компетентностей, щоб зацікавити, організувати учнів на початковому етапі та втримати їхню увагу аж до завершального. Тим більше це стосується приватних навчальних закладів, що існують лише за рахунок фінансових коштів клієнтів і мають не лише надати якісну освітню послугу, а й задовольнити очікування батьків учнів щодо організації безперервного навчального процесу в домашніх умовах з мінімальним задіянням батьківського часу.

Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Дистанційний формат передбачає наявність всіх притаманних очному навчання атрибутів, таких як колективне обговорення пройденого матеріалу, живе спілкування з вчителем, дискусії, об'єктивне оцінювання в реальному часі засвоєних знань тощо.

Навчання за допомогою дистанційних технологій може здійснюватись в двох режимах: синхронному чи асинхронному.

Синхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо) [1].

Асинхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи при цьому електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо [1].

На основі досвіду застосування технологій дистанційного навчання в приватній школі «Просвіта», м. Одеса було виявлено деякі особливості навчального процесу в приватних школах. Зауважимо, що технічні можливості приватних закладів значно кращі за державні та дозволяють використовувати широкий спектр інструментів для організації навчального процесу. Класи обладнані мультимедійними проекторами, інтерактивними дошками, ноутбуками з камерами для вчителів, швидкісною мережею Internet тощо. Була створена шкільна спеціалізована навчальна платформа для організації зворотного зв'язку з учнями та батьками та накопичення електронного навчального контенту. Технічне забезпечення учнів в домашніх умовах теж задовільне. Ці умови, на жаль, далеко не завжди можуть бути виконані в державних закладах освіти.

Якість навчання першу чергу залежить від професійної підготовки вчителів, їх навиків працювати з сучасним обладнанням, вмінню подолати страх камери та подати матеріал без контакту з очима учнів. Комунікувати з учнями на відстані, надихати та мотивувати їх до навчання, допомагати батькам – це необхідні навички кожного вчителя не тільки приватних шкіл.

При виборі синхронного чи асинхронного режиму основну увагу слід приділяти віковому цензу та специфіці навчальної дисципліни. Для учнів початкової школи, з одного боку, треба забезпечити спілкування з своїм вчителем, психо-емоційний контакт. Однак використання сервісів для онлайн-конференцій типу Zoom або Skype може обернутися гаянням академічного часу на виплески дитячих емоцій, на показ своїх «скарбів» та

домашніх тварин. Тому для учнів 1–4-х класів доцільним буде застосування мішаного підходу. Новий матеріал краще записувати у вигляді відео-уроків, а закріплення матеріалу та перевірка рівня його засвоєння слід проводити в синхронному режимі.

Для учнів середньої та профільної школи вибір режиму дистанційного навчання залежатиме від особливостей навчальної дисципліни. Так, точні науки краще вивчати самостійно в режимі офлайн, ознайомившись з навчальним матеріалом до початку заняття, і вже в синхронному форматі відповідати на питання, пояснювати незрозумілий матеріал, закріплювати та перевіряти знання учнів.

Результати семестрового підсумкового контролю з урахуванням дистанційного навчання вразили своїми показниками. Якість знань в середньому по школі зросла на 22%. Це відбулося через низку позитивних та негативних чинників і не є ознакою інтенсивного зростання якості знань:

1. «Повноцінними» учасниками процесу стали непрацюючі під час карантину батьки, що контролювали процес навчання від перегляду класної роботи до одноосібного чи сумісного виконання домашніх завдань чи контрольних вправ.

2. Бойкот працюючих батьків, що абстрагувались від навчального процесу своїх дітей.

3. Оформлення домашніх завдань учнями не в кращій технічній формі (фото зошита), що призводило до перевірки і оцінювання нерозбірливих фрагментів на якість учня.

4. Вимушена необ'єктивність контролюючих заходів через допомогу/втручання батьків.

5. Можливість повторного перегляду відео контенту для кращого засвоєння навчального матеріалу тощо.

Таким чином, дистанційне навчання не може і не має стати заміною очному, однак при розумному застосуванні може бути дієвим інструментом не тільки під час карантину, а дозволятиме не переривати навчальний процес під час хвороби чи мандрівок разом з батьками. Оптимальним форматом навчання може стати змішаний варіант, який дозволить збільшувати чи зменшувати офлайн та онлайн компоненти, обирати потрібні моделі викладання в залежності від зовнішніх умов, технічних можливостей, потреб колективів та викликів сьогодення.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 «Про затвердження положення про дистанційне навчання» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text> (дата звернення: 20.07.2020).

УДК 001.89:005.33

Кільченко Алла

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ «БІБЛІОМЕТРИКА УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ» ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАУКОВИХ І НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Стаття присвячена аналізу проблем використання системи «Бібліометрика української науки» як засобу інформаційно-комунікаційної підтримки наукової діяльності. Визначено зміст, форми, методи і засоби як складові використання сервісів системи «Бібліометрика української науки». Прогнозований результат реалізації спецкурсу спрямований на підвищення рівня інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників завдяки застосуванню системи «Бібліометрика української науки».

Ключові слова: методика, інформаційно-дослідницька компетентність, наукові та науково-педагогічні працівники, наукова діяльність, система «Бібліометрика української

науки», бібліометрія; наукометрія; інформетрія; відкриті електронні науково-освітні системи.

The article is devoted to the analysis of problems of using the system «Bibliometrics of Ukrainian Science» as a means of IR-support of scientific activity. The categories of students of the special course and the task of study are defined. The structure, the concept of training, educational-methodical, technical and resource support are presented. The content, forms, methods and means as components of the use of the services of the system «Bibliometrics of Ukrainian Science» are defined.

Keywords: *methodology, information-research competence, scientific and scientific-pedagogical staff, scientific activity, system «Bibliometrics of Ukrainian science».*

Сьогодні у всьому світі актуальною є проблема розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників відповідно до вимог становлення інноваційної освіти в Україні, що потребує від них постійної самоосвіти, саморозвитку, професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації з метою підтримки високого професійно-педагогічного рівня [3]. Постає завдання набуття вмінь і навичок науковими та науково-педагогічними працівниками щодо використання відкритих електронних науково-освітніх систем та їх сервісів, зокрема, бібліометричних та наукометричних, що надають можливість оцінювання їх професійної діяльності з метою підвищення результативності наукових досліджень. Тому однією з проблем підготовки фахівців галузі освіти та науки є науково-методичне забезпечення використання інформаційно-цифрових технологій.

Мета дослідження: обґрунтувати та розробити методику використання системи «Бібліометрика української науки» для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників.

Під *методикою* використання системи «Бібліометрика української науки» для розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників [2, с. 295] будемо розуміти «теоретично обґрунтовану сукупність методів, способів, прийомів і форм використання цього сервісу, застосування яких у науково-педагогічній діяльності науковими та науково-педагогічними працівниками сприятиме підвищенню рівня їхньої інформаційно-дослідницької компетентності.

Для проведення дослідження важливим є розгляд основних термінів і понять: «бібліометрія» [6], «наукометрія» [5], «вебометрія», «інформетрія» та ін. У 2014 році фахівці НБУ імені В.І. Вернадського розробили вітчизняну інформаційно-аналітичну систему «Бібліометрика української науки» (БУН) [1], використання якої надає суспільству комплексну картину стану вітчизняного наукового середовища, розкриває його галузеву, регіональну та відомчу структуру, здійснює статистичне опрацювання даних для отримання різних аналітичних матеріалів. БУН – це загальнодержавна система моніторингу та відстеження тенденцій розвитку української науки, база для отримання відомостей щодо експертного оцінювання результативності окремих вчених, дослідницьких колективів, наукових періодичних видань, а також тем наукових досліджень. БУН функціонує на основі консолідованих даних наукометричних платформ Google Scholar, Scopus, Web of Science, Ranking Web of Research та РІНЦ [4]. Основним джерелом БУН є система Google Scholar. БУН включає 3 розділи: «Пошук»; «Аналітика»; «Про проект».

Для підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної та вищої освіти й розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників розроблено спецкурс «Використання системи «Бібліометрика української науки»» [3], що містить інструктивні матеріали, структуру залікового кредиту курсу, відомості щодо мети спецкурсу, категорій слухачів, завдань та концепції навчання, змісту, методів, форм, принципів навчання, прогнозованого результату реалізації спецкурсу та ін.

Важливим завданням сьогодення є введення в практику науки та освіти нових технологій навчання щодо використання відкритих науково-освітніх систем у професійній діяльності наукових і науково-педагогічних працівників, аспірантів і докторантів. Враховуючи науково-методичні джерела та нормативно-законодавчі документи, актуальним питанням є застосування сучасних методів об'єктивної оцінки діяльності науковців.

Опанування науковою спільнотою сервісу БУН сприяє отриманню актуальних в реальному часі рейтингових показників щодо наукових напрацювань українських учених, наданню відомостей та якісно новому рівню повноти й оперативності інформування суспільства щодо вітчизняного наукового потенціалу.

Стрімкий розвиток і поширення нових інформаційно-комунікаційних технологій потребує подальших досліджень використання електронних науково-освітніх систем відкритого доступу. Перспективними є дослідження сервісів бібліометричних і наукометричних систем для оцінювання результативності науково-педагогічних досліджень з метою набуття знань та розвитку вмінь і навичок їх використання, моніторингу наукових результатів для впровадження у практику галузі освіти та науки, покращення показників у професійній діяльності. Це надасть можливість одержати загальну базу відомостей з метою визначення пріоритетних напрямів наукових і науково-педагогічних досліджень, оцінювання наукового потенціалу країни тощо.

Список використаних джерел

1. Бібліометрика української науки. URL: <http://www.nbuviar.gov.ua/bpnu> (дата звернення: 18.05.2020).
2. Іванова С.М. Проблема розвитку інформаційно-дослідницької компетентності наукових і науково-педагогічних працівників з використанням відкритих електронних науково-освітніх систем. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. № 6(68). С. 291–305. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713629/> (дата звернення: 19.05.2020).
3. Кільченко А. В. Зміст спецкурсу «Використання системи «Бібліометрика української науки»» для наукових і науково-педагогічних працівників. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць Центральноукраїнського держ. пед. ун-ту ім. Володимира Винниченка, 2019. № 185. С. 210–216.
4. Костенко Л. Й. Бібліометрика української науки. *Дзеркало тижня*, 7 лист. 2014 р. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1750> (дата звернення: 19.05.2020).
5. Налимов В. В., Мульченко З. М. Наукометрия. Изучение науки как информационного процесса : монографія. М. : Наука, 1969, 192 с.
6. Pritchard A. Statistical Bibliography or Bibliometrics. *Journal of Documentation*. 1969. Vol. 24 (4), P. 348–349.

УДК 37.09

Ковтун Ірина

ВИКЛИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Публікація присвячена аналізу викликів організації навчання, із якими стикнулися заклади освіти України, в умовах карантину під час пандемії COVID-19. Наведено особливості психологічних, комунікативних, матеріально-фінансових, нормативно-правових, організаційних викликів, які повинні стати новими можливостями для закладів освіти для удосконалення їхньої роботи та досягнення основної мети діяльності – надання високоякісних освітніх послуг.

Ключові слова: *освіта, заклади освіти, дистанційна освіта, виклики, можливості.*

The publication is devoted to the analysis of the challenges of the organization of education faced by the educational institutions of Ukraine in the conditions of quarantine during the pandemic COVID-19. Peculiarities of psychological, communicative, material-financial, normative-legal, organizational challenges are given, which should become new opportunities for educational institutions to improve their work and achieve the main goal of activity – providing high-quality educational services.

Keywords: *education, educational institutions, distance education, challenges, opportunities.*

Пандемія COVID-19 стала викликом для освітян, перевіркою готовності освітянської спільноти до непередбачуваних подій, екзаменом на професійність та готовність до змін. Із запровадженням жорстких карантинних заходів ми усі у професійному та побутовому житті опинилися в іншій реальності. Надзвичайно швидко у цих умовах довелося адаптуватися саме сфері освіти: від дошкільної та позашкільної до вищої освіти та навчання дорослих. Освітнє середовище та освітній процес були змушені в короткий термін набуті інших форм, зокрема дистанційної. У процесі пошуку оптимального шляху взаємодії усі суб'єкти – органи влади, адміністрація закладів освіти, педагогічні, науково-педагогічні працівники, учні, студенти, батьки – мають навчитися краще відчувати потреби один одного, бути більш гнучкими та толерантними, щоб така напружена обстановка не слугувала причиною породження конфліктів та протистоянь, а сприяла згуртуванню, пошуку компромісів та максимальному врахуванню потреб та інтересів усіх учасників освітнього процесу.

У ході практичної реалізації заходів адаптації до умов карантину було виділено такі аспекти:

- *Психологічний.* У першу чергу це проявлялося у неготовності науково-педагогічних та педагогічних працівників у стислий проміжок часу кардинально змінити методи своєї роботи. Майже в один момент усім педагогам довелося перевести свої заняття на всіх курсах, у класах, групах із навчальної аудиторії у дистанційну форму. Звичайно, це виявилось важким етапом, тим більше без належного підготовчого періоду, як мінімум пів року. Неготовими до таких змін виявилися і самі учні та студенти, які до того ж проявляли різну мотивацію до самостійного навчання. Тому перед здобувачами освіти постало завдання змінити свою часто пасивну позицію отримувача навчальної інформації на позицію активного менеджера свого часу, умілого організатора власного навчального процесу. А перед педагогами як ніколи актуалізувалося завдання знаходження унікальної мотивації для кожного здобувача освіти, щоб навчальний період в умовах карантину не став ні для кого кроком назад.

- *Комунікативний.* Навчальний процес – це в першу чергу комунікація, яка у спрощеному вигляді полягає в передачі знань від педагога до здобувача освіти і у зворотному напрямку – відтворення отриманих знань здобувачем педагогу, в тому числі з метою оцінювання ступеня засвоєння знань. У період карантину важким було якраз встановлення зворотного зв'язку від здобувача освіти до педагога, без чого освітня комунікація не може вважатися ефективною. Так, плануючи дистанційну навчальну комунікацію, педагог повинен пам'ятати про те, що краще засвоюється той матеріал, канали передачі якого зачепили найбільше органів чуття (слух, зір, практична робота). Тобто крім того, щоб скинути на електронну пошту лекцію, варто ще й вийти на відео зв'язок та наголосити на важливих питаннях теми *face to face*. Практика також показала суттєві проблеми комунікації під час систематичного моніторингу якості освітнього процесу – поточного та підсумкового оцінювання знань. Так вчителі часто оцінювали роботу батьків, у кращих випадках – спільну роботу батьків і учнів. Науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти також зіштовхнулися із складністю проконтролювати самостійне виконання завдання студентом, а відтак і об'єктивно його оцінити. І тут знову варто наголосити на необхідності виховання внутрішньої мотивації до навчання учнів та студентів. І ще одним

важливим комунікативним аспектом освітнього процесу, який вартий особливої уваги, є те, що саме у закладах освіти молодь формує важливі для свого гармонійного розвитку та навчання міжособистісні контакти та взаємодію із людьми з різним досвідом (педагогами, однолітками тощо). А вимушена соціальна ізоляція, яка була зумовлена умовами карантину, може призвести до втрати або послаблення цих важливих соціальних зв'язків.

- *Матеріально-фінансовий.* Уся система організації навчання під час карантину виявилася на 100% залежною від наявності у педагогів та здобувачів освіти комп'ютерної техніки, інших гаджетів, а також якості їхнього програмного забезпечення, наявності та швидкості Інтернету тощо. І якщо там, де опинилися викладачі, студенти і учні під час карантину, не було інтернету, навчання зупинилося. Чи в рівних можливостях знаходилися усі здобувачі освіти за таких умов? Відповідно до результатів дослідження *factum group*, станом на третій квартал 2019 року лише 65% опитаних українців мали вдома Інтернет [1]. Чи маємо ми право за нинішнього рівня оплати праці в освіті вимагати такого ж якісного технічного забезпечення домашньої роботи педагогів? На цю проблему звертав увагу освітній омбудсман Сергій Горбачов під час свого виступу на Антикризовому національному онлайн-марафоні *EdCamp 2020* [2]. Дуже поширеною стала ситуація, коли в сім'ї є один комп'ютер, за яким повинні і працювати батьки, і навчатися діти, яких до того ж може бути більше одного. При цьому рівень добробуту більшості із таких сімей не дозволяє швидко придбати додатковий комп'ютер. І ці проблеми лежать вже у площині соціально-економічного розвитку нашої держави.

- *Нормативно-правовий.* Багато дій адміністрацій закладів освіти не були прямо передбаченими чинними загальними та локальними нормативно-правовими актами, тому доводилося спершу самостійно оперативнo унормувувати або чекати офіційної позиції Міністерства освіти і науки України, а потім реалізовувати окремі аспекти діяльності. Це стосувалося зокрема дистанційного проведення підсумкового контролю, заліково-екзаменаційних сесій, атестації випускників тощо. Так, дистанційна форма навчання, відповідно ст. 9 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII є однією із інституційних форм здобуття освіти [3]. Згідно зі ст. 49 Закону України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII дистанційна освіта також виступає інституційною формою здобуття вищої освіти [4]. Єдиним чинним підзаконним нормативно-правовим актом, який визначає основні засади організації та запровадження дистанційного навчання для закладів вищої освіти на сьогодні є Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466 [5]. Заклади загальної середньої освіти керуються у своїй діяльності Положенням про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 23.04.2019 № 536 [6], де дистанційна форма також визначена як одна із інституційних форм здобуття загальної середньої освіти поряд із очною (денною, вечірньою), заочною та мережевою. На офіційному сайті Міністерства освіти і науки України у розділі «Дистанційна освіта» (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>) згадано також про Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджену Постановою МОН України 20.12.2000 [7]. Ті заклади, які провадили і до пандемії діяльність за дистанційною формою мали свої локальні акти про організацію дистанційного навчання. Проте під час карантину ми у переважній більшості мали не дистанційну форму здобуття освіти у чистому вигляді, а тимчасове застосування технологій дистанційного навчання при очній та заочній формах навчання. Тому прямо керуватися вказаними підзаконними та локальними нормативними актами саме в цій ситуації було не до кінця правильним.

- *Організаційний.* Під час карантину необхідно забезпечувати безпеку працівників, які повинні перебувати на робочому місці і не можуть працювати дистанційно (наприклад, бухгалтерія, господарські служби, відділ кадрів та інші), забезпечувати їх засобами дезінфекції тощо. Крім означених питань організації освітнього процесу не варто забувати, що заклади освіти, зокрема й вищої, мають у своїй структурі і так звані «господарські»

підрозділи, діяльність яких не могла бути повністю переведена у дистанційний режим, до прикладу їдальні, гуртожитки, бібліотеки тощо. Тому для таких структур керівництвом кожного закладу приймалися відповідні рішення, в тому числі й непопулярні. Завданням керівництва закладів освіти в таких умовах залишається конструктивна, системна, об'єктивна реакція із урахуванням думки колективу, а не хаотичні рішення прийняті під впливом панічних настроїв.

Наведений перелік не є і не може бути вичерпним, оскільки кожен заклад освіти зіткнувся також і з іншими викликами. Проте, пандемія COVID-19 виявилася тестом для усіх освітянських управлінських систем і колективів на згуртованість, готовність до змін, організованість, взаємну повагу та відповідальність. Впевнені, що більшість вітчизняних закладів освіти скористаються моментом, щоб викристалізувати із цих викликів нові можливості, засвоївши найважливіші уроки і взявши на озброєння цінні практики. І тут важливим є налагодження взаємозв'язків між усіма елементами освітньої системи та обережність з прийняттям різких рішень – коронокриза мине, а неправильна поведінка управлінців може ще довго негативно впливати на сферу освіти.

Список використаних джерел

1. Залежність від людськості. Як школа справляється з викликами карантину та онлайн-освіти. URL: // https://ukr.lb.ua/society/2020/05/01/456533_zalezhnist_vid_lyudskosti_yak_shkola.html
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Положення про дистанційне навчання, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 року № 46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>
5. Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 23.04.2019 року № 536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0547-19>
6. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Постановою МОН України 20.12.2000. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>

УДК 377.22

Крамчанин Вячеслав

ЧИННИКИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Стаття присвячена аналізу чинників підготовки магістрів педагогічної освіти в Україні. Актуальність обраної проблеми обумовлена необхідністю впровадження зарубіжного досвіду для забезпечення якісної підготовки викладачів в Україні. З'ясовано, що підготовка в умовах магістратури має практичну спрямованість.

Ключові слова: *вчитель, заклад вищої освіти, магістр, магістратура, професійна підготовка, чинник.*

The author of the article analyzes the activity of Ukrainian universities in the context of Master of Education training and teacher education of master students in other areas and specialties. The topicality of this problem is conditioned by the necessity to implement the foreign experience for qualitative higher teachers' training in Ukraine. It is proved, that Master's degree the programs have practical directivity and they develop the skills of lifelong learning.

Keywords: *teacher, institution of higher education, magistracy, master's degree, professional training, factor.*

Актуальність обґрунтування підготовки вчителів в Україні, з нашої точки зору, обумовлена такими чинниками: усвідомлення європейською спільнотою ролі професійної підготовки педагогів з огляду на стан ринкової економіки; необхідність удосконалення професійного розвитку вчителів загальноосвітніх шкіл в умовах соціально-економічних трансформацій; доцільність орієнтації професійного розвитку педагогів на гуманізм, загальнолюдські цінності; реалізація потенційних можливостей дорослої людини, що сприятиме її успішній соціальній адаптації; доцільність обґрунтування механізмів державного визнання професійного навчання одним із пріоритетних напрямів, які дають можливість упередити і знизити безробіття за рахунок збільшення державних інвестицій у перепідготовку, спеціалізацію і підвищення кваліфікації кадрів, перенавчання; невідворотність розроблення регіональних стратегій професійного навчання працездатного дорослого населення з урахуванням соціально-економічних, демографічних, національних, культурних чинників та особливостей окремих регіонів в Україні.

У законодавчих та нормативно-правових документах України – законах України «Про вищу освіту» (2014), «Про післядипломну освіту» (2014), «Про професійну освіту» (2015), «Про освіту» (2017); Концепції розвитку освіти дорослих (2011), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 роках (2015); Національній доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016) наголошується на необхідності формування правових та організаційних умов розбудови вітчизняної системи освіти, вагомою складовою якої є професійна освіта. Отже, на нормативно-правовому рівні у нашій державі зазначено необхідність підготовки вчителів, що зможуть працювати в умовах сьогодення.

Наголосимо, що концептуальними ідеями підготовки майбутніх учителів в системі вищої освіти є: відкритість освітніх програм і курсів, їхня модульність і динамічність, партисипативність, забезпечення кваліфікації відповідного рівня, якості освіти, конкурентоспроможності педагогів на ринку праці [1; 2].

Аналіз джерельної бази показав, що упродовж останніх десятиліть українськими науковцями активно здійснювалися порівняльно-педагогічні дослідження з проблем підготовки вчителів. Особливої уваги заслуговують праці українських учених, в яких розкрито особливості професійної підготовки вчителів за магістерськими програмами у зарубіжних країнах (О. Огієнко, К. Годлевська, Ю. Кобюк та ін.) і професійній підготовці дорослих в умовах формальної і неформальної освіти (С. Бабушко, О. Волярська, І. Сагун та ін.).

Акцентуємо увагу, що освітньо-професійні програми підготовки магістрантів розроблені з урахуванням сучасних уявлень в області філософії освіти, андрагогіки, теоретико-методологічних підходів і актуальних напрямів організації освіти дорослих, положень нових нормативних і правових актів в сфері неперервної освіти й врахування специфіки проектування професійної освіти [3]. Програми передбачають надання здобувачам магістерського рівня теоретичних знань та практичних умінь і навичок необхідних для розв'язання комплексних проблем у галузі середньої освіти, оволодіння і реалізації інформаційних технологій, продукування нових ідей.

У результаті засвоєння освітньої програми у магістрантів сформована система загальних і фахових компетентностей, серед яких: знання наукової специфіки освітньої галузі, розуміння сутності основних теорій і концепцій педагогічної освіти; осмислення спектру прикладного потенціалу освіти. Здійснений нами теоретичний аналіз праць українських науковців довів, що тільки за умови вивчення результатів наукового прогнозування змісту професійної освіти, стає можливою побудова оптимального комплексу заходів, від якого залежить результативність і спрямованість підготовки вчителів в умовах магістратури.

Таким чином, підготовка вчителів в умовах магістратури потребує врахування суспільно-політичних, економічних і культурних чинників у контексті загальноосвітніх, загальноєвропейських і національних процесів; організації навчання магістрантів на основі

андрагогічного, аксіологічного та особистісно орієнтованого підходів; фінансування цієї підготовки органами державного, регіонального, місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Лук'янова Л.Б. Провідні особливості навчання дорослих. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. К.; Ніжин : Лисенко М.М., 2009. Вип. 1. С. 72–79.
2. Волярська О.С. Вплив післядипломної педагогічної освіти на професійний розвиток учителів. Педагогіка і психологія, 2016. № 3(92). С. 42–47.
3. Field J. Lifelong learning: education across lifespan. London:Routledge, 2007. 32 p.

УДК 37.016

Куделя Людмила

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Актуальність статті обумовлена модернізацією освіти, де одним з напрямків є якість знань, зв'язана з підвищенням ефективності навчання з географії. Визначена система не забезпечує таку ефективність навчання, у результаті чого губиться інтерес до предмета, знижується рівень знань. Одним зі шляхів рішення цієї проблеми є використання інтерактивних методів навчання, спрямованих на розвиток учнів.

Ключові слова: *компетенції, методи навчання, інтерактивні форми, позакласна, позашкільна робота.*

The relevance of the article is due to the modernization of education, where one of the areas is the quality of knowledge associated with improving the effectiveness of teaching geography. The defined system does not provide such efficiency of training therefore interest in a subject is lost, the level of knowledge decreases. One way to solve this problem is to use interactive teaching methods aimed at student development.

Keywords: *competences, teaching methods, interactive forms, extracurricular, extracurricular work.*

Урок залишається основною формою організації навчання в школі. І, не зважаючи на те, що він займає досить незначний проміжок часу – це найвідповідальніший і, мабуть, найскладніший етап навчального процесу. Адаже від успішності кожного окремого уроку залежить якість шкільної освіти в цілому. Ось чому основні зусилля вчителя спрямовані на вдосконалення саме цього виду занять, на пошук нових форм, методів та прийомів – цікавих, нестандартних та ефективних. Ключовими у розумінні психологічної основи інтерактивних методів є поняття інтеракції, більш відомого в українській психологічній літературі як міжособистісна чи соціальна взаємодія. Теоретичні проблеми міжособистісної взаємодії розглянуті в працях Л. Виготського, В. Місяцева, О. Леонтєва, Б. Ломова, О. Бодальова, М. Обозова та ін. Соціальна взаємодія вважається складовою частиною спілкування та спільної діяльності, які утворюють нерозривну єдність. За допомогою спілкування діяльність організовується і збагачується. У спільній діяльності формується потреба в спілкуванні. Одна людина здатна своєю дією вносити зміни у поведінку і діяльність іншої та водночас і сама змінюється внаслідок дій свого партнера.

Головна риса інтерактивного навчання – використання власного досвіду учнями під час розв'язання проблемних питань. Для цього їм надається максимальна свобода розумової діяльності при побудові логічних ланцюгів.

Актуальність статті обумовлена модернізацією освіти, де одним з напрямків є якість знань, зв'язана з підвищенням ефективності навчання з географії. Визначена система не забезпечує таку ефективність навчання, у результаті чого губиться інтерес до предмета,

знижується рівень знань. Одним зі шляхів рішення цієї проблеми є використання інтерактивних методів навчання, спрямованих на розвиток учнів. Найважливішим завданням сучасної школи є забезпечення у школярів глибини і міцності знань з географії. Формування гармонійно розвиненої, активної, творчої особистості, яка буде здатна навчатися протягом усього життя, вміти застосовувати знання в певних ситуаціях, на практиці є життєвою необхідністю людини. Сучасний період розвитку суспільства потребує якісно нового рівня освіти, який відповідав би міжнародним стандартам. Нова освітня філософія визначила головну стратегію педагогічної діяльності: спрямування навчально-виховного процесу на формування духовного світу особистості, утвердження загальнолюдських цінностей, розкриття потенційних можливостей та здібностей учнів. Навчання географії має розвивати пізнавальний інтерес учнів, сприяти створенню цілісних географічних образів окремих об'єктів. Суспільство, в якому ми живемо, рішуче вимагає не покірних виконавців, не просто фахівців і навіть не слухняних відмінників, а творчих людей з широким кругозором. Вони мають уміти виходити за межі «фахового коридору», самостійно і неординарно мислити, не боятися порушити стереотипи, аналізувати явища у природному і суспільному середовищі. Розв'язання цих актуальних проблем можливо лише на основі широкого запровадження нових педагогічних технологій, спрямованих на всебічний розвиток учня. Найбільш ефективними є підходи, які направлені на те, щоб залучати учнів у активне, спільне і засноване на критичному аналізі навчання. Інтерактивні педагогічні форми і методи включають у себе спільну групову роботу, дебати, моделювання, рольові ігри, дискусії, індивідуальні й групові творчі роботи. Ці методи навчання не тільки підвищують інтерес учнів до предмету, але й забезпечують глибоке засвоєння змісту, вироблення навичок і відданість загальнолюдським цінностям. Учні треба втягувати в дискусії і заохочувати питаннями. Це робить обстановку у класі більш демократичною, творчою та емоційною.

Інтерактивне навчання – це специфічна форма організації пізнавальної діяльності, яка має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Інтерактивний – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання реалізує конкретну мету – створити комфортні умови навчання та виховання, які забезпечать активну взаємодію всіх учнів. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної, позитивної взаємодії всіх учнів. Відбувається колективне, групове, індивідуальне навчання у співпраці, коли вчитель і учні – рівноправні суб'єкти навчання. У результаті організації навчання діяльності за таких умов у класі створюється атмосфера взаємодії, співробітництва, що дає змогу вчителю стати справжнім лідером дитячого колективу. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, створення проблемних ситуацій. У різних країнах світу з успіхом застосовують елементи деяких інтерактивних методик:

- у роботі задіяні всі учні класу;
- учні вчаться працювати у групі (команді);
- формується позитивне ставлення до опонента; кожна дитина має можливість пропонувати свою думку;
- за короткий час опановується багато нового матеріалу;
- формуються навички толерантного спілкування, вміння аргументувати свою точку зору, знаходити альтернативне рішення проблеми.

Під час інтерактивного навчання учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, конструктивно мислити, приймати продумані рішення. Це навчання, занурене у спілкування, діалогове навчання. Призначення такого навчання полягає в тому, щоб передати знання, усвідомити цінність інших людей.

Новітніми підходами до організації навчання у сучасній школі є застосування різноманітних інноваційних технологій. У результаті інтерактивного навчання розвиваються творчі здібності, що забезпечують успіх у будь-якій діяльності. Інтерактивні технології за

формами навчання розподіляються на чотири групи: інтерактивні технології кооперативного навчання, інтерактивні технології колективно-групового навчання, технології ситуативного моделювання, технології опрацювання дискусійних питань.

Найчастіше використовують такі види інтерактивних технологій:

- *Робота в малих групах* дає змогу набуту навичок спілкування та співпраці.
- *Коло ідей* сприяє залученню всіх до обговорення певної проблеми.
- *Акваріум* допоможе вдосконалити навички роботи в малих групах.
- *Мозковий штурм* – це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень,

що спонукає учнів проявляти свою уяву і творчість, який досягається шляхом вільного вираження думок всіх учасників і допомагає знаходити кілька рішень з даної теми.

• *Метод «Прес»* використовують у випадках, коли виникають суперечливі питання і потрібно зайняти й чітко аргументувати визначену позицію з проблеми, що обговорюється, і переконати інших у своїй правоті, метод дає можливість виражати і формувати свою думку і впливати на думку інших співрозмовників.

• *Займи позицію* допоможе з'ясувати, які позиції і думки можуть існувати щодо розгляданого спірного питання, надається можливість висловлюватися кожному, продемонструвати різні думки, обґрунтувати свою позицію, висловлювати аргументи, порівнюючи їх з іншими, можна змінити свою позицію, якщо вас переконали.

- *Навчаючи – учись* спонукає учнів взяти активну участь і передати свої знання іншим.
- *Мікрофон* надає можливість кожному сказати щось швидко, але по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку чи пропозицію.
- *Рольова гра, імітація* імітує реальність шляхом «проживання ситуації» в ролі, яка дісталась учню, та надає можливість діяти «як насправді».

• *Аналіз ситуації, випадку, думки.* Для розбору певної ситуації необхідно звертати увагу на основні моменти: якими є факти? У чому проблема ситуації? Які аргументи? У чому полягає розв'язання ситуації?

- *Ток-шоу* розвиває навички публічного виступу та дискутування.
- *Ажурна пилка* дає можливість працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий час, а також заохочує допомагати один одному вчитися навчаючи.
- *Суд від свого імені* формує уявлення про спрощену процедуру винесення судового рішення та дозволяє провести рольову гру – судовий процес.

Досвід роботи в школі дозволяє на уроках географії створити свою систему навчання і тим самим розвивати допитливість учнів, їх природні здібності. Усі використані мною технології направлені на пізнавальну і творчу діяльність вихованців, вирішують головне завдання – формувати людину з новим рівнем свідомості. Для того, щоб організувати пізнавальну і творчу діяльність учнів на уроках, необхідно застосовувати у своїй роботі *технології інтенсифікації навчання* на основі схемних і знакових моделей навчального матеріалу, де прагну використовувати сигнальні загадки, які можуть привести до складання конспекту у вигляді знаків, схем, складання опорних схем – «шпаргалок».

Розвиток науки і техніки сприяв появі нових форм навчальної комунікації, новітнім методам розв'язання освітніх завдань. З огляду на це роль учителя як авторитарного транслятора готових ідей змінилася на коригування інтелектуального і творчого потенціалу учнів. Педагоги прагнуть до зміни змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до розробок і впровадження новітніх освітніх технологій. Серед них найперспективнішою видається інтерактивна технологія. Адже завдяки їй учень стає активним учасником процесу навчання.

Сутність інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів. Це базується на співпраці, взаємонавчанні вчитель-учень, учень-учень. При цьому вчитель і учень – рівноправні рівнозначні суб'єкти навчання. Організація інтерактивного навчання на уроках географії передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблем на основі аналізу; відповідної навчальної ситуації. Отже, інтерактив сприяє формуванню атмосфери

співробітництва взаємодії, дає змогу вчителю стати справжнім лідером дитячого колективу. Інтерактивна взаємодія виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншими, однієї думки над іншою. Під час такого навчання учні навчаються спілкуватися, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення. Дослідження американських учених довели, що інтерактивне навчання сприяє засвоєнню матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю. Науковці довели, що найменших результатів у навчанні можна досягти за умов пасивного навчання (лекція – 5%, читання – 10%), а найбільших – інтерактивного (дискусійні групи – 50%, практика через дію – 75%, навчання інших чи застосування знань – 90%). Це не означає, що потрібно використовувати тільки інтерактивне навчання, адже для цього важливі всі форми і методи пізнання. Складовими різноманітних інтерактивних технологій обов'язково є так звані пасивні й активні методи навчання. Неможливо одній людині знати все, навіть у вузькій галузі, до того ж великий обсяг інформації запам'ятовують комп'ютери. Учні повинні мати інші навички: мислити, розуміти суть речей, осмислювати ідеї і концепції, шукати потрібну інформацію, інтерпретувати її і застосовувати в конкретних умовах. Саме цьому і сприяють інтерактивні технології. Використання інтерактивних форм навчання допомагає учителю співпрацювати з усім класом, з кожним учнем і учням між собою. Вже після низки тематичних уроків відчутно, як змінилося ставлення учнів до вчителя та самих себе, а також сама атмосфера у класі, що служить додатковим стимулом до роботи з інтерактивними технологіями. Використання інтерактивних технологій навчання – це лише засіб для досягнення тієї атмосфери у класі, яка найкраще сприятиме співробітництву, порозумінню і доброзичливості, дасть змогу реалізовувати особистісно орієнтоване навчання.

Якщо порівняти глибину вивчення навчального змісту, то при інтерактивному навчанні учні засвоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінку), відсоток засвоєння матеріалу високий. У процесі навчання, коли застосовуються інтерактивні методи, учні активно приймають важливі рішення стосовно процесу навчання і це виховує в них почуття відповідальності і значимості власних дій. Учні самі мотивують, оцінюють свою діяльність.

У сучасному світі неможливо одній людині знати все навіть в окремій галузі знання. Учнім потрібні нові навички: думати, розуміти сутність речей, осмислювати ідеї й концепції і вміти шукати потрібну інформацію, тлумачити її і застосовувати за конкретних умов. Саме цьому сприяють інтерактивні технології. Інтерактивне навчання дає можливість збільшити відсоток засвоєння матеріалу, впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю.

Застосування інтерактивних технологій вимагає старанної підготовки вчителя й учнів. Вони повинні навчитися успішно спілкуватися, використовувати навички активного слухання, висловлювати власні думки, переконувати й бути переконливими й толерантними, розуміти інших, ставити запитання й відповідати на них.

Сучасний урок – це продуктивний урок, на якому учень відтворює набуті раніше знання під час опанування нового змісту предмета. Засвоює практичні дії, формує світогляд, самостійність, активність, творче мислення.

Для організації навчання в малих групах учнів використовують групову навчальну діяльність, під час якої стосунки між учителем та учнями набувають характеру співпраці, оскільки педагог безпосередньо втручається в роботу групи тільки в тому разі, якщо в учнів виникають запитання і вони самі звертаються за допомогою до нього. Групова навчальна діяльність, на відміну від фронтальної та індивідуальної, не ізолює учнів один від одного, а навпаки, дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співпраці.

Отже, групова форма навчальної діяльності має кілька значних переваг:

- за той самий проміжок праці обсяг виконаної роботи набагато більший;
- висока результативність у засвоєнні знань і формуванні вмінь;
- формується вміння співпрацювати;

- формуються мотиви навчання, розвиваються гуманні стосунки між дітьми;
- розвивається навчальна діяльність.

Групова навчальна діяльність не потребує додаткового часу, а навпаки, заощаджує його. Так, для вивчення економічної та соціальної географії світу в 10 класі відводиться півтори години на тиждень, а обсяг навчального матеріалу досить значний. У таких умовах організація навчальної діяльності в малих групах є своєрідним виходом із ситуації.

Звичайно, кожний урок – це складна організаційно-методична схема, всі компоненти якої взаємопов'язані і взаємозумовлені. Водночас урок – це завершений, самостійний фрагмент освіти зі своїми задачами і результатами. І кожен урок дає змогу зробити висновки про стиль роботи вчителя, розкриває його методичний почерк. Адже вчитель – це творець уроку, а учні в класі – його асистенти, без яких не відбувається навчальне дійство.

Використання нових інформаційних технологій змушує переглядати зміст навчального предмета «географія». Від вивчення великого обсягу фактичного матеріалу поступово має сенс переходити до навчання прийомам його самостійного пошуку, узагальнення і систематизації, оскільки сучасні технічні засоби дозволяють з постійно зростаючою швидкістю обробляти і надавати доступ до великого обсягу людських знань. Особливо велику роль тут грають бурхливо розвиваються телекомунікаційні мережі типу Інтернету, що стирають просторові бар'єри.

Інтерактивне навчання – це насамперед діалогове спілкування між вчителем і учнем. Спільна діяльність учнів у процесі освоєння навчального матеріалу означає, що кожний вносить свій внесок, йде обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. В умовах доброзичливості, взаємної підтримки мої учні одержують не тільки знання, але йде і розвиток пізнавальної діяльності, що переводить її на більш високі форми кооперації і співробітництва.

Широке впровадження інформаційних технологій, нестандартних уроків, дає можливість досягти дидактичної мети, отримати додаткові можливості для підтримки та спрямування розвитку особистості учня, творчого пошуку й організації спільної роботи вчителя та учня.

Такі уроки покращують інтерес до навчання, викликають у дітей зацікавлення, підвищують результативність навчальної роботи, розвивають здатність творити, працювати в команді, а не осміювати тих, хто висловлює свою думку. Застосування інтерактивних технологій, використання різних форм і методів навчання сприяє вихованню вільних, творчих людей, які не бояться працювати.

Список використаних джерел

1. Вітенко І., Марцинишин В. Практичні роботи з географії України. Тернопіль, 1999.
2. Довгань Г.Д. Інтерактивні технології на уроках географії : навч.-метод. посіб. Х. : Вид. група «Основа», 2005. 126 с.
3. Врублевська М.О. Секрети успішного уроку географії : навч.-метод. посіб. Х. : Вид. група «Основа», 2005. 141 с.
4. Географія та основи економіки в школі. 2002. № 6. С. 2–3 ; 2001. № 4. С. 33–35 ; 2003. № 6. С. 23–25 ; 1997. № 4. С. 20–22.
5. Куделя Л.А. Використання інтерактивних методів навчання на уроках географії. URL: <https://naurok.com.ua/metodichniy-posibnik-vikoristannya-interaktivnih-tehnologiy-na-urokakh-geografi-23148.html>
6. Малая О.І. Інтерактивні та ігрові форми навчання на уроках географії. *Географія, краєзнавство, туризм*. 2002. № 3.
7. Масляк П., Тищенко П. Географія України. К. : Зодіак – Еко, 2000.
8. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. К., 2004. С. 64–66.
9. Яськова А.О. Використання інтерактивних методів у викладанні географії. *Географія*. 2006. – Лют. (№ 3). (Дод.). С. 1–8.

УДК 657.6:001.891:378.22(045)

Лахтіонова Людмила

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ОБЛІКУ, КОНТРОЛЮ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ В ПІДГОТОВЦІ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ

Розкрито основи наукових досліджень з обліку, контролю, аналізу та аудиту в підготовці висококваліфікованих фахівців. Зроблено рекомендації щодо змісту дисципліни за темами. Висвітлено формування у здобувачів вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління і адміністрування» компетентностей та відповідних їм результатів навчання з дисципліни «Основи наукових досліджень».

Ключові слова: наукові дослідження, облік, аналіз, контроль, аудит, компетентності.

The basics of scientific research in accounting, control, analysis and audit in the training of highly qualified specialists are revealed. Recommendations are made on the content of the discipline by topics. The formation of competencies and corresponding learning outcomes in the discipline «Fundamentals of Scientific Research» in the specialty 071 «Accounting and Taxation» of the field of knowledge 07 «Management and Administration» is highlighted.

Keywords: research, accounting, analysis, control, audit, competencies.

У сучасних умовах підготовки висококваліфікованих фахівців в Україні з обліку, контролю, аналізу та аудиту важливими є питання самостійного проведення здобувачами вищої освіти відповідних наукових досліджень.

Концепція навчання обліку, аналізу, контролю та аудиту в сучасних закладах вищої освіти приділяє велику увагу студентській науково-дослідницькій роботі. Саме наукове дослідження формує у студентів вміння та навички до самоаналізу та творчого мислення.

У процесі навчання викладачі мають вказати здобувачам вищої освіти шлях до отримання нових наукових знань, навчити студентів користуватися новітніми методами наукового дослідження. Здобувачі вищої освіти повинні самостійно використати ці поради, щоби відкрити для себе необмежені можливості та передові досягнення науки, набути необхідне в сучасному житті критичне мислення, професійні навички і вміння до розв'язання професійних проблем з обліку, контролю, аналізу та аудиту.

Саме тому науково-дослідницька робота та творчий науковий пошук всього нового, що дуже швидко з'являється в галузі бухгалтерського обліку (фінансового та управлінського обліку), контролю та ревізії, аналізу (фінансового та управлінського аналізу, бізнес-аналізу) та аудиту; творча активність студентів під час підготовки наукових робіт є тими «лакмусовими папірцями», які визначають їхні майбутні професійні компетентності бухгалтерів-аналітиків, фінансових менеджерів, фінансових аналітиків, ревізорів, податківців, аудиторів та інших відповідних до даного профілю фахівців. Тому обрана тема дослідження є актуальною.

Мета статті – розкрити основи наукових досліджень з обліку, контролю, аналізу та аудиту в підготовці висококваліфікованих фахівців.

Важливу роль відіграє розкриття здобувачам вищої освіти основ методології та методики економічних наукових досліджень з бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту.

В Україні в останні роки багато вчених-економістів присвятили своє наукові, навчальні та навчально-методичні праці основам наукових досліджень в закладах вищої освіти: В. Бочелюк, В. Бочелюк [1], В. Романчиков [2], О. Данильян, О. Дзьобань [3], В. Завгородня, М. Плотикова [4], Я. Пономаренко [5], М. Корягін, М. Чік [6], І. Кульчицька [7].

У закладах вищої освіти пропонується викладання спеціальної дисципліни «Основи наукових досліджень». Важливим є визначення місця дисципліни в навчальному процесі підготовки фахівців спеціальності 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління і

адміністрування». Вивчення дисципліни базується на знаннях, отриманих студентами під час вивчення дисциплін бакалаврського рівня: «Вступ до спеціальності», «Основи економічної науки», «Теорія економічного аналізу», «Історія економіки та економічної думки», «Бухгалтерський облік (загальна теорія)», «Системи і моделі бухгалтерського обліку», «Фінансовий облік-1», «Облікова політика підприємства», «Аудит».

Мета та завдання опанування навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень» здобувачами вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» полягають в:

1) ознайомленні студентів з основними поняттями науки «Бухгалтерський облік», «Контроль і ревізія», «Економічний аналіз», «Фінансовий аналіз», «Стратегічний аналіз», «Управлінський аналіз», «Фінансовий облік», «Аудит», «Організація і методика удиту»;

2) засвоєнні студентами основ методології та методики економічних наукових досліджень з бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту;

3) у вихованні у студентів навичок: вирішувати практичні питання дослідницьким шляхом; брати участь у науково-дослідницькій роботі; впроваджувати в практичну діяльність передові досягнення світової науки, техніки і культурного прогресу;

4) вироблення творчих навичок у застосуванні наукових методів для розв'язання виробничих завдань;

5) оволодіння методикою і технікою оформлення результатів наукових досліджень за обраним фахом.

Формування у здобувачів вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» компетентностей та відповідних їм результатів навчання з дисципліни «Основи наукових досліджень» показані в табл. 1.

Було виокремлено шість головних компетентностей: 1) здатність застосовувати знання наукових досліджень при вирішенні конкретних практичних завдань з обліку, контролю, аналізу та аудиту при підготовці курсових робіт, рефератів, есе, дипломних та інших наукових робіт; 2) володіння дослідницькими навичками і уміннями як результат роботи з сучасною науковою літературою за даними напрямками; 3) вміння приймати участь в роботі наукових гуртків, студентських наукових конференціях, олімпіадах, конкурсах наукових робіт; 4) здатність критично мислити і генерувати креативні ідеї та вирішувати важливі проблеми з обліку, контролю, аналізу та аудиту на інноваційній основі; 5) здатність до аналізу наукової думки в сфері економічної діяльності 6) розуміння наукової етики та академічної культури, вміння відтворювати цитований текст та посилалися на використані літературні джерела згідно встановлених вимог та стандартів, здатність до самостійної творчої праці. У процесі формування вказаних компетентностей здобувачі вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» будуть отримувати відповідні їх результати (табл. 1).

Таблиця 1

Формування уздобувачів вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» компетентностей та відповідних їм результатів навчання з дисципліни «Основи наукових досліджень»

Компетентності	Результати навчання
1. Здатність застосовувати знання наукових досліджень при вирішенні конкретних практичних завдань з обліку, контролю, аналізу та аудиту при підготовці курсових робіт, рефератів, есе, дипломних та інших наукових робіт.	1. Володіти знаннями з наукових досліджень при вирішенні конкретних практичних завдань з обліку, контролю, аналізу та аудиту при підготовці курсових робіт, рефератів, есе, дипломних та інших наукових робіт.
2. Володіння дослідницькими навичками і уміннями як результат роботи з сучасною науковою літературою обліку, контролю, аналізу та аудиту.	2. Володіти дослідницькими навичками і уміннями як результат роботи з сучасною науковою літературою обліку, контролю, аналізу та аудиту.
3. Вміння приймати участь в роботі наукового гуртка, студентських наукових конференціях і олімпіадах, конкурсах наукових робіт.	3. Вміти працювати та відповідно приймати участь в роботі наукового гуртка, студентських наукових конференціях і олімпіадах, конкурсах наукових робіт.

Компетентності	Результати навчання
4. Здатність критично мислити і генерувати креативні ідеї та вирішувати важливі проблеми на інноваційній основі, що формуються та реалізуються через проведення комплексного дослідження з урахуванням отриманих результатів науковців різних країн та їх адаптованість до економіки України.	4. Вміти критично мислити і генерувати креативні ідеї та вирішувати важливі проблеми на інноваційній основі, що формуються та реалізуються через проведення комплексного дослідження з урахуванням отриманих результатів науковців різних країн та їх адаптованість до економіки країни.
5. Здатність до аналізу наукової думки в сфері економічної діяльності з обліку, контролю, аналізу, аудиту та синтезу одержаних наукових результатів при виконанні наукових робіт.	5. Обґрунтовувати власну наукову думку в сфері економічної діяльності обліку, контролю, аналізу, аудиту та синтезу одержаних наукових результатів при виконанні наукових робіт.
6. Розуміння наукової етики та академічної культури, вміння відтворювати цитований текст та посилатися на використані літературні джерела згідно встановлених вимог та стандартів, здатність до самостійної творчої праці.	6. Володіння знаннями наукової етики та академічної культури, вміння відтворювати цитований текст та посилатися на використані літературні джерела згідно встановлених вимог та стандартів, здатність до самостійної творчої праці.

Рекомендований зміст навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень» за темами показано в табл. 2.

Таблиця 2

Рекомендований зміст навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень» за темами для здобувачів вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

Теми	Зміст
Тема 1. Основи наукознавства (загальні питання про науку, закономірності її розвитку): предмет і метод	Основи наукознавства: поняття, зміст та функції науки. Еволюція розвитку науки. Наукознавство та закономірності розвитку науки. Класифікація наук та наукових досліджень. Предмет і завдання курсу «Основи наукових досліджень».
Тема 2. Бухгалтерський облік, контроль, аналіз та аудит як єдина система знань – наука та об'єкт дослідження	Роль обліку, контролю, аналізу та аудиту в управлінні економікою. Сутність господарського обліку. Об'єктивна необхідність виникнення бухгалтерського обліку як складової господарського обліку. Сутність контролю. Поняття економічного, фінансового й управлінського аналізу та їх класифікація. Сутність та види аудиту.
Тема 3. Історія розвитку бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту як єдиної системи знань – науки	Формування бухгалтерського обліку як науки на основі єдності бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту. Розвиток бухгалтерського обліку в країнах Європи, Америки та Азії. Історичний аспект розвитку бухгалтерського обліку в Україні. Сучасний розвиток бухгалтерського обліку на основі стандартизації. Історичні аспекти та тенденції розвитку контролю, аналізу та аудиту.
Тема 4. Основні напрямки наукових досліджень бухгалтерського обліку, контролю, аналізу, аудиту та методика вибору теми наукових досліджень	Напрямки вибору наукових досліджень: удосконалення методики та організації фінансового обліку, контролю, аналізу та аудиту; удосконалення методики та організації внутрішньогосподарського обліку, контролю, аналізу та аудиту; удосконалення методики та організації податкового обліку, контролю, аналізу та аудиту. Методика вибору теми наукових досліджень: інформаційна база наукових досліджень з бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту; поняття наукової проблеми та критерії вибору теми дослідження; особливості вибору теми на рівні студентських досліджень; формування теми дослідження та обґрунтування вибору. Інформаційна база наукових досліджень з бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту: поняття інформаційної бази; методика роботи з літературними джерелами; використання автоматизованих джерел інформації.
Тема 5. Методи наукових досліджень (дослідницької роботи)	Основи методології наукових досліджень: теорія пізнання та процес наукового пізнання; поняття терміну «методологія наукових досліджень» та його практичний зміст; проблема як ключовий момент методології наукового дослідження. Загальнонаукові методи наукового дослідження (дослідницької роботи). Специфічні методи дослідження, які застосовуються в бухгалтерській

Теми	Зміст
	<p>науці: монографічний, статистичний, розрахунково-конструктивний, графічний та ін.</p> <p>Сутність поняття «специфічні методи дослідження»: монографічний метод дослідження; статистичний метод дослідження; розрахунково-конструктивний метод дослідження; графічний метод дослідження.</p> <p>Загальноприйняті методи дослідження бухгалтерського обліку, контролю, економічного аналізу (фінансового та управлінського) та аудиту.</p>
<p>Тема 6. Організація дослідницької роботи, праці дослідника та НДРС</p>	<p>Організація дослідницької роботи та праці дослідника у виробничих умовах: особливості творчої праці та принципи її організації; основи методики дослідницької роботи; основи організації праці дослідника; методика і техніка відбору та систематизації матеріалів дослідження; експериментування, оцінка та впровадження наукових досліджень.</p> <p>Особливості організації НДРС під час навчання: основи методики дослідницької роботи студента; основи організації праці студента-дослідника; методика і техніка відбору та систематизації матеріалів дослідження.</p>
<p>Тема 7. Методика і техніка оформлення результатів дослідження</p>	<p>Узагальнення даних дослідження: підходи до узагальнення даних; систематизація результатів наукового дослідження; методика і техніка оформлення результатів дослідження; загальні вимоги до рукописів наукових праць.</p> <p>Літературне опрацювання, ілюстрації та опанування: особливості наукової мови та етики цитування; літературні форми представлення результатів наукових досліджень; етика цитування та використання наукових матеріалів; робота над оформленням основного тексту; оформлення списку використаних джерел.</p> <p>Завершення роботи, відзиви, рецензії, впровадження: оформлення роботи; подання роботи на одержання відзивів та рецензій; методика впровадження результатів дослідження.</p>

Дана дисципліна повинна включати сім запропонованих тем:

- 1) Тема 1 «Основи наукознавства (загальні питання про науку, закономірності її розвитку): предмет і метод»;
- 2) Тема 2 «Бухгалтерський облік, контроль, аналіз та аудит як єдина система знань – наука та об'єкт дослідження»;
- 3) Тема 3 «Історія розвитку бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту як єдиної системи знань – науки»;
- 4) Тема 4 « Основні напрямки наукових досліджень бухгалтерського обліку, контролю, аналізу, аудиту та методика вибору теми наукових досліджень»;
- 5) Тема 5 « Методи наукових досліджень (дослідницької роботи)»;
- 6) Тема 6 «Організація дослідницької роботи, праці дослідника та НДРС»;
- 7) Тема 7 « Методика і техніка оформлення результатів дослідження».

Таким чином, головне призначення дисципліни «Основи наукових досліджень» – розкрити здобувачам вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління і адміністрування» основ методології та методики економічних наукових досліджень з бухгалтерського обліку, контролю, аналізу, аудиту та вироблення в них навиків працювати з законодавчо-правовими актами держави та науковими джерелами, дотримуючись наукової етики та академічної культури.

В умовах інтенсивного зростання обсягів науково-технічної та економічної інформації, швидкозмінності й оновлення системи наукових обліково-аналітичних знань виникає нагальна потреба в якісно новій теоретичній підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних до самостійної творчої роботи, впровадження в діяльність новітніх технологій здійснення обліку, контролю, аналізу та аудиту.

При цьому гіперактивний розвиток сучасного суспільства в інформаційну та цифрову епоху вимагає ухвалення своєчасних і ефективних рішень. Для розробки таких рішень потрібне проведення постійних наукових досліджень, постановка експериментів. Для

успішного вирішення поставлених завдань необхідно опанувати основи та методологію організації наукових досліджень з обліку, контролю, аналізу, аудиту.

Запропоновані зміст основ наукових досліджень допоможе підвищити якість підготовки фахівців спеціальності 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління і адміністрування», посилить міцність та глибину результативності студентської обліково-аналітичної науки, прискорить ефективність її досягнення та вихід за межі України, світове визнання на рівні молодих вчених.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології : навч. посібник. К. : ЦУЛ, 2016. 357 с.
2. Романчиков В.І. Основи наукових досліджень: навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2016. 254 с.
3. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посібник. Харків : Право, 2017. 446 с.
4. Завгородня В.М., Плотикова М.В. Робоча програма навчальної дисципліни «Методологія наукових досліджень». Суми : Сумський державний університет, Навчально-науковий інститут права, 2018. 12 с.
5. Пономаренко Я.С. Програма навчальної дисципліни «Основи наукових досліджень». Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2019. 10 с.
6. Корягін М.В., Чік М.Ю. Основи наукових досліджень: навч. посібник. К. : Алерта, 2019. 490 с.
7. Кульчицька І.А. Робоча програма «Основи наукових досліджень». Вінниця : Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2019. 25 с.

УДК 373.3/.5.016:5]:004

Литвинова Світлана

ЧОТИРИ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Розглядаються підходи до організації дистанційної форми навчання в закладах освіти, запропоновано алгоритми організації дистанційної форми навчання з використанням кореспондентського підходу, використанням системи Інтернет-сервісів, LMS, MOOC та системи вебінарів; висвітлені основні практичні рекомендації щодо використання додаткових ресурсів та підвищення мотивації педагогічних працівників щодо впровадження дистанційної форми навчання.

Ключові слова: *дистанційне навчання; підходи; Інтернет-сервіси; Moodle, комп'ютерне моделювання, організація навчання.*

The approaches to the organization of distance learning in educational institutions are considered, algorithms for organizing distance learning to use the correspondent approach, using the Internet-services system, LMS, MOOC and the webinar system are proposed, the main practical recommendations on the use of additional resources and increasing the motivation of teachers to implement distance learning are described forms of training.

Keywords: *distance learning; approaches; Internet services Moodle, computer modeling, training organization.*

Дистанційна форма навчання може реалізовуватися як з використанням мережі Інтернет – online, так і без неї – offline (рис. 1). Різниця полягає в тому, що у першому варіанті освітній контент знаходиться на сайтах, порталах або в системах дистанційного навчання, а в другому – освітній контент завантажується на комп'ютер користувача/учня і використовується без доступу до мережі Інтернет. Крім того, навчання Online може

здійснюватися синхронно – обов'язкова присутність педагогічного працівника і студентів/учнів або асинхронно – студент/учень може навчатися у зручний для нього час без обов'язкової присутності педагогічного працівника, наприклад, перегляд відео уроків.

Розглянемо чотири підходи до організації дистанційної форми навчання в освітніх установах.

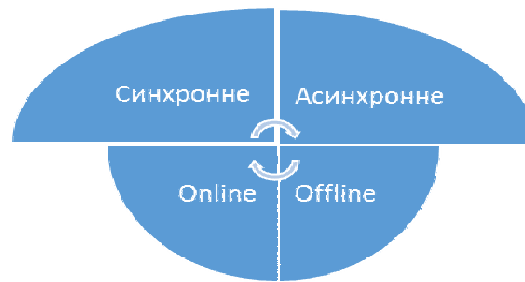

Рис. 1. Режими дистанційного навчання

Перший підхід. Педагогічні працівники й студенти/учні мають обмежений доступ до комп'ютерів або не мають постійного доступу до мережі Інтернет.

Для організації дистанційного навчання Offline педагогічні працівники мають дотримуватися такої послідовності та вимог:

- Створюється графік кореспондентської пересилки завдань і встановлюються терміни для їхнього виконання.
- Надсилаються завдання студентам/учням на електронну пошту, згідно з графіком.
- Виконуються завдання студентами/учнем у зручний для них час.
- Пересилаються виконані завдання педагогу електронною поштою, згідно з визначеним терміном.
- Оцінюються роботи студентів/учня і надсилаються електронні листи/довідки з результатами (рис. 2).

Етапи комунікації педагогічних працівників зі студентами/учнями відбуваються під час переписування електронною поштою.

Таке навчання здійснюється виключно самостійно, без присутності педагогічного працівника і коментування контенту. У разі виявлення освітніх проблем, студент/учень має самостійно шукати додаткові матеріали та ресурси. Системна допомога педагогічного працівника не передбачається.

Рис. 2. Перший підхід: без присутності педагога і коментування контенту (Offline)

Другий підхід. Педагогічні працівники та студенти/учні мають обмежений доступ до комп'ютерів, але мають доступ до мережі Інтернет (наприклад, мобільні телефони).

Для організації навчання студентів/учні Online педагогічні працівники мають дотримуватися такої послідовності та вимог:

- Створюється графік уроків-вебінарів. Він може відповідати розкладу занять закладу освіти.
- Проводить «прямий ефір» зі студентами/учнями згідно розкладу, педагогічний працівник коментує і поясню навчальний матеріал, відповідає на запитання, коментує домашні, індивідуальні завдання і встановлює терміни виконання.
- Студентами/учнями виконуються завдання у зручний для них час.
- Надсилаються виконані завдання, згідно з зазначеним терміном або на електронну пошту педагогічного працівника, або розміщуються у хмарному сховищі (Google Drive, One Drive). Це можуть бути як скріншоти екрану, скановані копії, так і фото виконаних завдань.
- Оцінюються роботи та надсилаються результати електронною поштою (узагальнено за період) або використовуються електронні журнали (рис. 3).

Рис. 3. Другий підхід: з присутністю педагога, візуалізацією і коментуванням контенту (Online)

Таке навчання здійснюється з участю педагогічного працівника, його присутністю під час навчання. У разі виявлення освітніх проблем, студент/учень має можливість надіслати запит електронною поштою.

Третій підхід. Для організації навчання студентів/учнів з використання LMS-Moodle педагогічному працівнику необхідно зробити підготовчу роботу і дотримуватися такої послідовності:

- Розроблюється дистанційний курс з теми або кількох навчальних тем, який має включати як відео контент, так і тексти, графіки, малюнки, схеми.
- Розроблюються контрольні запитання/тести.
- Розроблюється графік, з термінами виконання завдань.
- Надається доступ студентам/учням до дистанційного курсу.
- Оцінювання здійснюється автоматично за результатами проходження тестів.
- Підтримується зворотний зв'язок, засобами, вбудованими в систему Moodle (рис. 4).

Рис. 4. Третій підхід: використання LMS, MOOC

Якщо педагогічний працівник вирішив скористатися готовими відкритими дистанційними курсами для навчання своїх студентів/учнів (Ptometheus, EdEra або Coursera, в основу яких закладено навчання з використанням відеоконтенту) – він має попередньо здійснити їхній добір, перевірити відповідність навчальній програмі, перевірити мову викладу матеріалу, складність подання матеріалу, зібрати скріни екранів про завершення курсу або отримання студентами/учнями сертифікатів.

Таке навчання здійснюється з частковою участю педагогічного працівника, студент/учень має самостійно здобути знання. Підтримка педагога здійснюється у мінімальному обсязі.

Четвертий підхід. Для організації навчання студентів/учнів Online з використанням системи Інтернет-сервісів, зокрема хмаро орієнтованих (рис. 5).

Педагогічні працівники мають дотримуватися такої послідовності та вимог:

- Формується хмаро орієнтоване освітнє середовище для конкретного класу, групи студентів. Студентам/учням надається посилання або код для входу у віртуальний клас (Teams, OneNote Classroom, Google Class).
- Розміщується цифровий освітній контент у віртуальному класі частково (поурочно) або повністю для повсюдного доступу студентів/учнів.
- Створюється графік уроків-вебінарів, лекцій, який може відповідати розкладу занять закладу освіти.
- Проводиться «прямий ефір» зі студентами/учнями згідно з розкладом, педагогічний працівник коментує і поясню навчальний матеріал, відповідає на запитання, коментує домашні й індивідуальні завдання, встановлює вимоги та терміни виконання.
- Виконуються завдання студентами/учнями у зручний для них час з дотриманням термінів виконання.

Рис. 5. Використання системи Інтернет-сервісів

• Розміщуються виконані завдання студентами/учнями, згідно з зазначеними термінами у хмарному сховищі (Google Drive, One Drive). Це можуть бути як скріни екрану, скановані копії, так і фото виконаних завдань.

- Проводиться опитування/тестування за темою/уроком/лекцією.
- Оцінюються роботи студента/учня і виставляються оцінки в електронному журналі.

Таке навчання може здійснюватися як з участю педагогічного працівника, так і без його присутності. У разі виявлення освітніх проблем, студент/учень має можливість надіслати повідомлення, запитання, запит на уточнення.

Цей підхід дає широкі можливості педагогічному працівникові для використання додаткових сервісів, зокрема: LearningApps, Forms, Youtube, комп'ютерного моделювання, контенту AR (доповненої реальності) та сервісів для співпраці.

Розглянуті підходи можна застосовувати в освітніх установах усіх рівнів. Організацію дистанційного навчання потрібно здійснювати з урахуванням технічних можливостей, рівня

підготовки педагогів. Важливим є єдиний підхід на рівні закладу освіти, що забезпечить ефективність процесу навчання.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій має спонукати педагогічних працівників підвищувати свою компетентність з використання сучасних сервісів, що сприятиме удосконаленню форм, методів і підходів у впровадженні дистанційної форми навчання в освітніх установах і сприятиме забезпеченню якості освіти.

Список використаних джерел

1. Биков В.Ю. Дистанційна освіта: актуальність, особливості і принципи побудови, шляхи розвитку та сфера застосування. Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології: колективна монографія. К. : Атіка, 2005. С. 77–92.
2. Буров О.Ю. Технології й інновації в діяльності людини ери інформації: інформація і технології. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2015, № 5(49). С. 16–26.
3. Кухаренко В.М. Про систему дистанційного навчання у відкритому дистанційному курсі. *Інформаційні технології в освіті*, 2012. Вип. 11. С. 32–42.
4. Литвинова С.Г. Інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів загально-освітніх навчальних закладів. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 2011. № 5(93). С. 6–10.
5. Литвинова С.Г. Методика проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу на рівні керівника. *Комп'ютер у школі та сім'ї*, 2015. № 2(122). С. 5–11.
6. Литвинова С.Г. Модель використання системи комп'ютерного моделювання для формування компетентностей учнів з природничо-математичних предметів. *Фізико-математична освіта*. Суми : [СумДПУ ім. А.С. Макаренка], 2019. Том 1(19) С. 108-115. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2019-019-1-017>
7. Теорія і практика змішаного навчання : монографія / В.М. Кухаренко та ін. [за ред. В.М. Кухаренка]. Харків : «Міськдрук», НТУ «ХП», 2016. 284 с.
8. Щодо організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти під час карантину. URL: <https://cutt.ly/dyB9CuF>
9. Lytvynova S., Melnyk O. Professional Development of Teachers Using Cloud Services During Non-formal Education. *Proc. of 1st Workshop 3L-Person'2016*, Kyiv, Ukraine, June 21–24, 2016. Pp.648-655. URL: http://ceur-ws.org/Vol-1614/paper_51.pdf
10. Pinchuk O., Burov O., Lytvynova S. (2020) Learning as a Systemic. *Advances in Human Factors in Training, Education, and Learning Sciences. AHFE 2019. Advances in Intelligent Systems and Computing*, vol 963. pp 335-342. doi: https://doi.org/10.1007/978-3-030-20135-7_33.

УДК 378.046.4::373.58/5.091.2.011.3-051:51]:004

Мар'єнко Майя

ЕТАПИ ПРОЄКТУВАННЯ ХМАРО ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО РОБОТИ В НАУКОВОМУ ЛІЦЕЇ

Розглядаються етапи проектування хмаро орієнтованих систем як педагогічна проблема, проаналізовані дослідження сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених етапів проектування хмаро орієнтованих систем, висвітлені основні практичні рекомендації для визначення основних етапів проектування хмаро орієнтованої системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї.

Ключові слова: *етапи проектування; хмаро орієнтовані системи; вчителі природничо-математичних предметів; наукові ліцеї; підготовка вчителів.*

The stages of designing cloud-oriented systems as a pedagogical problem are considered, the researches of modern domestic and foreign scientific stages of designing cloud-oriented systems

are analyzed, the main practical recommendations for determining the main stages of designing cloud-oriented system of teacher training in science are covered.

Keywords: *design stages; cloud-oriented systems; teachers of natural sciences and mathematics; scientific lyceums; teacher training.*

З появою нових закладів спеціалізованої освіти (наприклад, наукові ліцеї) постає питання щодо готовності вчителів природничо-математичних предметів до роботи в подібних закладах освіти. В зв'язку з цим існує проблема зміни змісту та організації курсів підвищення кваліфікації та перепідготовки вчителів природничо-математичних предметів. Існує необхідність, зокрема, проектування системи підготовки вчителів до роботи в науковому ліцеї.

Науковці вже достатньо дослідили проектування як педагогічну проблему. Було з'ясовано, що педагогічне проектування можна розглядати в широкому та вузькому розумінні. Окрім цього, найбільш вагомими підходами вважаються: проектування, як перспективне планування (розгорнуте) та проектування власне навчального процесу [1]. Проектування ж хмаро орієнтованої системи, буде відрізнитись тим, що попередньо слід детально дослідити еволюцію формування і розвитку хмаро орієнтованих систем, сучасний стан розвитку і використання хмаро орієнтованих систем та концептуальні засади і принципи використання хмаро орієнтованих систем у педагогічних системах навчання.

М. Шишкіна в проведеному дослідженні [2] чітко окреслює етап пілотного проектування та етап широкого впровадження. При цьому, етап пілотного проектування охоплює експериментальну перевірку дослідного зразка, пілотне впровадження та визначається ефективність методик, визначаються складники необхідних ресурсів. При цьому науковець окремо наводить етапи пілотного проектування [2]: цільовий, структурно-функціональний, ресурсний та результативний. Пілотне проектування завершується аналізом результатів, щоб скоригувати окремі складники хмаро орієнтованої системи (дослідного зразка) та розпочинається етап широкого впровадження. Даний етап повністю базується на результатах одержаних на етапі пілотного проектування та враховує усі виявлені закономірності та характеристики хмаро орієнтованої системи. Дані властивості в подальшому узагальнюються під час широкого впровадження.

С. Литвинова в своєму дослідженні [3] наводить сім основних етапів проектування: проблемно-освітній; змістово-цільовий; концептуальний; компонентно-оцінювальний; проектно-моделювальний; експериментально-корекційний; оцінювально-узагальнювальний. При цьому, науковець попередньо аналізує саме поняття дидактичного проектування та зазначає, що наразі не існує єдиного переліку етапів проектування. Кожен науковець, в залежності від поставленої мети проектування визначає свою кількість етапів та уточнює їх зміст.

Процедура проектування хмаро орієнтованого навчального середовища підготовки бакалаврів інформатики представлена Т. Вакалюк [4] складається з семи етапів: аналіз, формулювання проблеми, формулювання вимог до хмаро орієнтованого навчального середовища, моделювання хмаро орієнтованого навчального середовища, розробка хмаро орієнтованого навчального середовища, використання у навчальному процесі, перевірка ефективності, впровадження.

Якщо узагальнити усі проведені дослідження, то можна сказати, що класичними етапами проектування хмаро орієнтованої системи підготовки вчителів природничо-математичних предметів до роботи в науковому ліцеї є: аналіз досліджуваної проблеми, формулювання мети проектування (задач, гіпотези, плану), побудова дослідного зразка, випробування дослідного зразка (хмаро орієнтованої системи), аналіз результатів випробування, коригування складників дослідного зразка в залежності з проведеним аналізом та широке впровадження спроектованої системи.

Список використаних джерел

1. Ярошинська О.О. Проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи як педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2014. № 10 (Ч. 1). С. 110–119.
2. Шишкіна М.П. *Формування і розвиток хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища вищого навчального закладу* : монографія. К. : УкрІНТЕІ, 2015. 256 с.
3. Литвинова С.Г. *Проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу* : монографія. К. : ЦК «Компринт», 2016. 354 с.
4. Вакалюк Т.А. Теоретико-методичні засади проектування і використання хмаро орієнтованого навчального середовища у підготовці бакалаврів інформатики : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.10 / Ін-т інформ. технологій і засобів навчання НАПН України. К., 2019. 614 с.

УДК 377

Матюк Людмила

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Розглянуто розвиток особистості у контексті навчально-виховної роботи. Розкрито психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому процесі. Проаналізовано розвиток особистості.

Ключові слова. *Особистість, розвиток особистості, психолого-педагогічні засади.*

The development of personality in the context of educational work is considered. Psychological and pedagogical principles of personality development in the educational process are revealed. The development of personality is analyzed.

Keywords: *Personality, personality development, psychological and pedagogical principles.*

В умовах прискорених соціально-економічних змін на ринку праці актуалізується потреба у формуванні психологічної готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності в конкурентному середовищі. Розв'язання цієї проблеми можливе через створення оптимальних психолого-педагогічних умов особистісного розвитку майбутніх фахівців, підвищення рівня їхньої професійної майстерності, соціалізації та адаптації до діяльності в трудовому колективі. У зв'язку з цим сучасна освітня система вимагає науково обгрунтованого психолого-педагогічного супроводу особистісного і професійного становлення учнів професійної школи.

Особливості розвитку самосвідомості на ранніх етапах онтогенезу висвітлені досить нерівномірно. Більшість праць присвячених цій проблемі стосуються періоду шкільного дитинства. Дослідженням питань розвитку та підвищення педагогічної майстерності займалися такі педагоги як М. Дьяченко, І. Жерносек, І. Зязюн, Л. Кандибович, О. Касьянова, Л. Крамущенко, І. Кривонос, Н. Кузьміна, І. Маслікова, Г. Наливайко та інші.

Проблема самоосвітньої діяльності особистості привертає увагу багатьох сучасних дослідників. Сутність, структуру та зміст самоосвіти обгрунтовано в працях О. Кочетова, Є. Павлютенкова, П. Пшебельського, Є. Тонконогої, Я. Турбовського й інших. Питання професійної самоосвіти, зокрема застосування психолого-педагогічних знань у самоосвітній діяльності вчителя, самоосвіта молодого вчителя як умова вдосконалення його професійної діяльності й неперервності його освіти, розкриті М. Заборщиковою, І. Зязюном, Д. Казихановою, І. Наумченко та ін. Проблема оптимізації взаємозв'язку післядипломного навчання й самоосвіти вчителів у системі підвищення кваліфікації висвітлена Н. Косенко, Ю. Кричевським, В. Кубинським, В. Новичковим, Т. Симоною, П. Худоминським та ін.

Швидкі зміни в суспільстві, економіці, техніці призвели до суттєвих змін у ціннісній сфері людини. Пріоритетними цінностями інформаційного суспільства стали інформація,

знання, можливість самореалізації. Враховуючи те, що цінності можуть формуватися не лише як індивідуальні, тобто цінності окремої особистості, а й як колективні – ті, що виникають як певна моральна єдність, актуальною проблемою для закладів освіти є створення умов для ціннісної соціалізації особистості у швидкозмінюваному соціумі. Значний потенціал для реалізації цього завдання мають позашкільні навчальні заклади.

Гуманітарна освіта і гуманітаризація самої освіти мають стати напрямами розвитку особистості. Але гуманізм теж має свої вади. Свого часу Ніцше сказав, що «гуманізм – це рівнина, вона не терпить не тільки гір, але й висоти, а добрі і справедливі завжди знищують творців».

Особистість – суб'єкт суспільства, суб'єкт власного розвитку, суб'єкт самопізнання, суб'єкт своєї власної психіки. Враховуючи суб'єктивні і суб'єктні засади, суспільство передає цим суб'єктам накопичений досвід, знання, зокрема і комплекси, і стереотипи, і міфи, і ілюзії, і помилки. І саме суб'єкту потрібно в усьому цьому розібратися, маючи на увазі, що це і є власне зовнішнє і внутрішнє середовище, від яких залежить його життя. Тому зрозуміло бажання української школи психології розглядати психологію не як науку про закономірності психічних процесів, а як науку про людину, яка є суб'єктом психіки і своєї психічної діяльності, розглядати психологію і власне життя через вчинок, визначаючи його як «ствердження через комунікацію». Хоча однією комунікацією тут не обійтись, потрібно розібратися і перетворити все те, що передається суб'єктові у спадщину як умову саморозвитку і розвитку суспільства зокрема.

Особистість – людина, соціальний індивід, що поєднує в собі риси загальнолюдського, суспільне значущого та Індивідуально неповторного.

Індивідуальність – це цілісна характеристика окремої людини, її оригінальність, самотність її психічного складу. Не кожен індивід є індивідуальністю. Для цього треба стати особистістю.

Розвиток людини – процес становлення та формування особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих чинників, серед яких провідну роль відіграють цілеспрямоване виховання та навчання.

Розвиток людини не можна зводити до засвоєння, простого накопичення нею знань, умінь та навичок з різних галузей науки і практичної діяльності. Його не слід розглядати лише з кількісного боку. Розвиток полягає передусім в якісних змінах психічної діяльності, в переходах від її нижчих щаблів до вищих, у виникненні нових рис пам'яті, сприймання, уявлення, мислення, волі, характеру тощо, у формуванні нових якостей особистості.

Формування особистості – становлення людини як соціальної істоти внаслідок впливу середовища і виховання на внутрішні сили розвитку.

Поняття «розвиток особистості» та «формування особистості» дуже близькі, їх нерідко вживають як синоніми. Виділяють три види розвитку і формування особистості: стихійне, цілеспрямоване, саморозвиток і само формування.

Людська особистість розвивається в анатомо-фізіологічному, психічному, соціальному напрямах. Анатомо-фізіологічні зміни – збільшення і розвиток кісткової та м'язової систем, внутрішніх органів, нервової системи. Психічні зміни – передусім розумовий розвиток, формування психічних рис особистості. Набуття соціальних якостей, необхідних для життя в суспільстві – соціальний розвиток особистості.

Розвиток особистості залежить від спадковості, середовища та виховання. Його джерелом і внутрішнім змістом є такі внутрішні і зовнішні суперечності:

- процеси збудження і гальмування;
- в емоційній сфері – задоволення і незадоволення, радість і горе;
- між спадковими даними і потребами виховання (дитина-інвалід завдяки вихованню досягає певного рівня розвитку);
- між рівнем розвитку особистості й ідеалом: оскільки ідеал завжди досконаліший за конкретного вихованця, він спонукає до самовдосконалення особистості;
- між потребами особистості та моральним обов'язком: щоб потреба не вийшла за

межі суспільних норм, вона «стримується» моральним обов'язком людини, сприяючи формуванню здорових матеріальних і духовних потреб особистості;

- між прагненням особистості та її можливостями: коли особистість прагне досягти певних результатів у навчанні, а рівень її пізнавальних можливостей ще не достатній, для вирішення суперечності їй потрібно посилено працювати над собою.

У навчально-виховній діяльності педагогам слід враховувати, що розвиток особистості учня чи студента має наслідувальний характер (на основі цієї закономірності розробляються теоретичні засади використання методу прикладу у вихованні), а людська особистість розвивається в діяльності (природні задатки людини реалізуються тільки в процесі її життєдіяльності, всебічному її розвитку сприяє залучення до різних видів діяльності), під впливом середовища (умови життя, насамперед близьке оточення, засоби масової інформації, вулиця, шкільний колектив справляють відчутний вплив на розвиток особистості школяра).

Цей розвиток відбувається як результат впливу на всі сторони людської психіки (на уроці, на виховному занятті повинні бути задіяні й мислення, і увага, і пам'ять, і уява, й емоційно-почуттєва сфера). Нові риси особистості потребують нового ставлення до неї (врахування у вихованні не тільки вікових особливостей учнів, а й того, що дитина щодня збагачується знаннями, життєвим досвідом, сьогодні є іншою, ніж була вчора).

Особливості фізіологічного та психічного розвитку пов'язані з анатомо-фізіологічним дозріванням організму (його органів, центральної нервової системи, залоз внутрішньої секреції). Увесь процес розвитку людини поділяють на певні вікові періоди.

Психологічний механізм як рефлексія допомагає зосередити увагу дитини на власних цінностях, інтересах, мотивах, усвідомити своє місце у взаємовідносинах з іншими людьми в межах тих комунікативних зв'язків, які виникають під час навчально-творчої діяльності, виявити причини поразок та успіхів.

Звичайно, аналізуючи проблеми, які є в молодіжному середовищі, легше за все сказати, що в нас «неправильна молодь», бо ми не завжди можемо зрозуміти, чого вона хоче і куди вона йде. Але це не відповідь, життя таке, яке воно є. Ми не можемо охрестити його правильним чи неправильним. Проблема в тому, яке життя буде позитивним, як воно буде впливати на існування самого життя в майбутньому, від чого воно буде «хворіти», і чи вистачить у молоді здорового глузду визначити таке суб'єктивне і суб'єктне ставлення, яке спирається на здорових, талановитих і обдарованих, не знищуючи їх самих, бо життя, а не тільки система, має продовжуватись.

Таким чином, суспільство, існуючи об'єктивно, має суб'єктивну основу, розвивається або деградує завдяки конкретним суб'єктам, бо саме суб'єкт визначає напрям, динаміку вітального розвитку суспільства, розвиток не тільки психіки особистості, але й самого життя.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці : Букрек, 2015. Т. 1. 840 с.
2. Мейжис І.А., Почебут Л.Г. Социальная психология общественного развития : учеб. пособ. К. : Миллениум. 2007. Ч. 1. 310 с.

УДК 159.9:37.04

**Мілютіна Катерина
Колодич Дар'я**

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Було впроваджено психолого-психологічний супровід процесу інформальної освіти на курсах іноземної мови у В'єтнамі. На даному етапі дослідження брали участь 200 в'єтнамських школярів, з яких в основну групу складало 96 школярів, контрольну – 104.

В основній групі були проведені заняття протягом навчального року – 10 місяців. В результаті застосування ігрових технологій було виявлено достовірне підвищення самооцінки та емоційного інтелекту підлітків.

Ключові слова: Інформальна освіта, підлітки, крос-культурні дослідження.

Psychological and psychological support of the process of informal education in foreign language courses in Vietnam was introduced. At this stage of the study, 200 Vietnamese students participated, of which 96 were in the main group and 104 in the control group. Classes were held in the main group during the school year - 10 months. As a result of the use of game technologies, a significant increase in self-esteem and emotional intelligence of adolescents was revealed.

Keyword: Informal education, adolescents, cross-cultural research.

Психологічний супровід дітей має бути спрямовано на формування достатнього рівню розвитку емоційного інтелекту, адекватної самооцінки, готовності до вибору професії. Інформальна освіта, у порівнянні з традиційною, надає допоміжні можливості до спілкування з дітьми та підлітками і тому вірно спрямований психологічний вплив сприятиме особистісному розвитку дитини, в той же час, конфлікти, негативне оцінювання тощо, можуть зашкодити з більшою інтенсивністю ніж при традиційній освіті.

Володіння системою психолого-педагогічного супроводу в інформальній освіті передбачає досить серйозну підготовку спеціалістів для його впровадження. Якісним критерієм ефективності супроводу вважається перебування дитини в індивідуально-адаптивній зоні освітніх впливів і динамічний контроль показників адаптації.

Результатом психологічного супроводу дитини в процесі навчання можна визначити такі ознаки як: активне включення в учбовий процес, ефективна соціалізація, комфортне становище у колективі та стосунках з викладачем, інтерес до учнівської діяльності, зацікавленість у навчанні та перебуванні в навчальному закладі.

Отримані дані стали базою для побудови системи соціалізуючого впливу в інформальній освіті в умовах курсів англійської мови в обох країнах. Виявлена категорія надмірно тривожних батьків в Україні яка потребує частішого інформування про успішність навчання дітей. Організація навчання в Україні має носити більш ігровий характер з меншим обсягом формалізованих перевірок знань, тоді як навчання у В'єтнамі має бути побудовано більшою мірою на групових формах занять та знайомстві з культурою Британії та США.

Використання лише кількісних методів дослідження не дає можливості повною мірою виявити зміни емоційного стану та самооцінки підлітків в умовах інформальної освіти. Використання проєктивних методів, зокрема малюнкових тестів, допомогло зібрати більший обсяг інформації.

Школярі у В'єтнамі також потребують психолого-педагогічної підтримки. Діти мають більшу зацікавленість у навчанні в системі інформальної освіти, ніж в загальноосвітній школі. При цьому рівень соціального стресу, страх перевірки знань та страх проявляти себе був достатньо великим у в'єтнамських школярів. Така тривожність перешкоджає успішному навчанню на початкових етапах і може ускладнити взаємодію між організаторами освітніх послуг, батьками та дітьми. Припущенням цього етапу дослідження стало то, що у в'єтнамських школярів організація групової роботи, сумісних проєктів, та більш неформальне спілкування з педагогами, впровадження ігрових технологій у навчальний процес сприятиме підвищенню успішності навчання, самооцінки та емоційного інтелекту.

На даному етапі дослідження брали участь 200 в'єтнамських школярів, з яких в основну групу складало 96 школярів, контрольну – 104. В основній групі були проведені заняття протягом навчального року – 10 місяців, за допомогою запропонованих нами ігрових технологій, спрямованих на розвиток особистості, у контрольній групі навчання проводилося традиційним чином.

Якість та рівень виконання вправ зростали впевнено та поступово, що призвело також до неочікуваного впливу на академічні успіхи та, як наслідок, до того, що більшість

експериментальних груп дістали високі результати на фінальних тестування із мови і були надзвичайно задоволені своїми досягненнями. Це, звісно, призвело до покращення самооцінки, яка у цій країні має достовірні кореляцію із академічними досягненнями. Динаміка емоційного інтелекту відображена на табл. 1.

Таблиця 1.

Динаміка емоційного інтелекту при застосуванні програми психологічного супроводу

Показники	До впровадження програми	Після програми	Достовірність розбіжностей за критерієм Стьюдента	Контрольна група
Міжособистісний емоційний інтелект	33,36+/-0,28	38,31+/-0,55	$p \leq 0,05$	36,66+/-0,41
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	39,05+/-0,43	45,18+/-0,73	$p \leq 0,05$	42,15+/-0,68
Розуміння емоцій	33,82+/-0,37	43,27+/-0,64	$p \leq 0,01$	35,77+/-0,59
Управління емоціями	39,25+/-0,29	42,11+/-0,35	Не достовірно	36,42+/-0,61
Загальний рівень емоційного інтелекту	72,41+/-0,43	84,25+/-1,33	$p \leq 0,05$	76,63+/-0,98

Більшість параметрів емоційного інтелекту достовірно покращилися в основній групі, та залишилися незмінними в контрольній. Рівень емпатії, емоційного інтелекту, усвідомлення емоцій, розрізнення їх у себе та оточуючих зріс значуще.

УДК 372.851

**Moiseeva Natalya
Velko Oksana**

INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A CRITICAL THINKING DEVELOPMENT FACTOR

The article examines the innovative educational environment, analyzes modern educational pedagogical technologies, and also reveals the features of critical thinking.

Keywords: *innovative educational environment, critical thinking, pedagogical technology, innovative educational technologies, reflective component, communicative component, cognitive component, innovative processes in education.*

У статті досліджується інноваційна освітнє середовище, аналізуються сучасні освітні педагогічні технології, а також розкриваються особливості критичного мислення.

Ключові слова: *інноваційна освітнє середовище, критичне мислення, педагогічна технологія, інноваційні освітні технології, рефлексивний компонент, комунікативний компонент, когнітивний компонент, інноваційні процеси в освіті.*

The priority task of the state and society today is recognized as the modernization of the education system in the innovative development of the economy of the Republic of Belarus. «An innovative educational environment is seen as an open system that stimulates the creation and implementation of innovations in the educational process and includes purposefully created value-semantic, informative (informational), process-technological resources» [1]. «The essential characteristic of the innovative educational environment is the synthesis of the fundamental factors of personality development – the environment of life, upbringing, self-education and self-education, aimed at realizing the creative potential of subjects of education» [1].

According to L.S. Podymova and E.A. Alisov [2], the following principles should be based on the design of an innovative educational environment: the principle of openness (life; progressive

theories, concepts and ideas; personality and society); systematic principle; the principle of advancing to growing professional, social and personal needs; the principle of cooperation both inside and outside the educational institution; the principle of co-evolution, providing the innovation system with self-preservation, self-development and self-government; principle of continuing education; the principle of corporate nature of the pedagogical community; the principle of synthesis of traditional and innovative.

The following components of the innovative educational environment are distinguished: value-semantic, substantive, process-technological, spatial, aimed at realizing the innovative potential of the personality of the subjects of education.

The modern education system should be aimed at developing active learning activities of students, and the development of the student's personality should be a priority. In this regard, a problem arises in the organization of the learning process, including in mathematics, so that it contributes to the development of the individual qualities of the student.

From the foregoing, it follows that in order to implement the new generation of higher education [3], it is necessary to develop an innovative educational environment that stimulates the educational process with a focus on the formation of social and personal competencies.

G.N. Krizhanovskaya, relying on the definition of the concepts of «social environment», «environment», considers as an innovative educational environment «the spiritual, moral, cultural and most favorable educational conditions surrounding a person that contribute to the formation and development of the individual in accordance with her inclinations and social needs» [4]. The innovative educational environment is interpreted as a kind of positive atmosphere surrounding the developing personality. This position is shared by most researchers, many of whom regard the innovative educational environment as a factor in self-realization of a person [2], as a condition for self-realization of future professionals [5], as a factor in the introduction of modern teaching technologies [6], and as a factor in self-realization of a person [2].

Despite some differences in the interpretation of the concept of an innovative educational environment, scientists are unanimous that the main evidence of the innovative nature of education is the introduction of innovative technologies into the traditional educational program, aimed at creating a creative approach to professional activity, developing critical thinking, personal creative experience and independently receiving information.

Thinking is the movement of thought, revealing a connection that leads from the individual to the general and from the general to the individual. «Thinking is mediated, based on the disclosure of connections, relationships, and generalized knowledge of objective reality» [7]. Comprehending the surrounding reality through vision and hearing, a person masters the objective content of knowledge, which is the result of rational activity, which is characteristic only of scientific thinking. According to S.L. Rubinstein, «thought divides perception and stands out from it» [7]. At the preliminary stage, thinking can be called «situational», empirical. At a new stage in the systematized, extremely generalized content of knowledge acquired experimentally, a thought, having acquired reference points, begins to move along established links from random coincidences to essential ones. It is this process that influences the person's derivation of inferences and his thinking in general.

According to Leontiev, thinking is always an active process, it begins with a «presentation», that is, an object is presented to consciousness; thinking proceeds at the level of the conscious [8]. Therefore, thinking begins with a problem situation, it is an analytical and synthetic activity.

M. Makhmutov in his article «The Intellectual Potential of Russians» indicates that the following types of thinking are considered the most valuable in pedagogy: logical; Creative critical. They reflect the highest level of intellectual abilities of the individual. It is the development of these types of thinking that is one of the main tasks of pedagogy. Logical thinking is a type of thinking performed according to the rules of mental operations (synthesis, analysis, generalization, comparison, etc.). The second type of thinking – creative thinking – is characterized by the presence of a sudden guess, intuition, insight, the result of which is a new product (invention, thought). The

third type of thinking – critical thinking – is defined as the ability of a person: – to notice a mismatch of the behavior or expression of another person with a generally accepted opinion or norms of behavior, their own idea of them; – to recognize the truth or falsity of the position, theory, inconsistency of expression, the ability to respond to them; – be able to separate the wrong or false from the true, right, as well as analyze, prove, refute, evaluate tasks and objects, show a pattern of behavior or statements, etc. [9]. Critical thinking is an integral component of logical and creative thinking; it cannot exist without communication with them.

In pedagogy and psychology, there are various approaches to the definition of critical thinking: «Critical is analytical, creative, reflective and understanding, able to interpret and evaluate what is hidden in the message, and also take a position with respect to it».

According to E.O. Bozovic, critical thinking is the ability among the abundance of decisions to choose the most optimal, while arguing to refute the wrong, to question effective, but not effective solutions.

According to D. Halpern, critical thinking is directed thinking, characterized by logicity, focus and balance, using cognitive strategies and skills that increase the chance of obtaining the desired result.

According to the work of modern educators and psychologists, critical thinking is defined as «rational, reflective» thinking (J.A. Braus, D. Wood), which allows you to reason reasonably, act logically in accordance with common sense, makes it possible to look at things from different points of view and abandon their own prejudices, come to new opportunities for solving problems.

The American teacher and volunteer of the program «The Development of Critical Thinking through Reading and Writing» David Cluster [10] identified several signs of critical thinking:

1) critical thinking – independent thinking: «critical thinking can only be when it is individual in nature». When a lesson is built on the principles of critical thinking, then:

- everyone formulates his ideas, beliefs and assessments independently of the rest;
- thinking is critical only when it is individual in nature;
- critical thinking does not have to be completely original: we have the right to accept the idea or belief of another person as our own;

2) «information is the starting point, and by no means the final point of critical thinking». Knowledge generates motivation, without which critical thinking of a person is impossible. Teachers, students, scholars and writers in cognitive activity are subjecting all new facts to critical reflection. The traditional process of cognition becomes meaningful, productive, continuous and acquires individuality precisely due to critical thinking;

3) «critical thinking begins with asking questions and understanding the problems that need to be solved»;

4) «critical thinking seeks convincing argumentation». A critically thinking person finds his own solution to the problem and reinforces this solution with reasonable, reasonable arguments;

5) critical thinking – social thinking. «Every thought is tested and honed when it is shared with others ...». Therefore, much attention of teachers working with critical thinking is given to the development of the qualities that are required for a productive exchange of thoughts and opinions with others, namely: listening ability, tolerance, responsibility for one's point of view.

All five points of the definition of critical thinking can be manifested in different types of educational activities, but the best of them, according to teachers, is written work, both for students and teachers. When writing, the thought process becomes visible, accessible to the teacher. A person who writes is always active, always thinks independently, and uses all his knowledge.

In the context of an innovative educational environment, the focus of educational activities of both the teacher and students is not only the generation of new knowledge, methods of action, personal meanings, but the development of critical thinking in an innovative educational environment.

The priority direction of education in the Republic of Belarus is «the creation of the necessary conditions to meet the needs of the individual in education, the needs of society and the state in the formation of personality» [11], which is provided to a greater extent by the use of innovative

educational technologies. Innovative educational technologies are the means of organizing an innovative educational environment for the implementation, manifestation and formation of logical skills of students, the development of critical thinking.

One of the main tasks that should be set for the teacher is the development of the students' ability to think, reason and defend their point of view, to collect and explore information about the phenomena of surrounding reality, and not just to transfer to them the knowledge inherent in the program. This is crucial for their adulthood. Children should learn to ask questions and resolve doubts, and not take things for granted. It is important to teach them not to trust, without thinking, everything that they read, see or hear from the media, from friends, family members and other sources of information.

In order for the student to be able to use his critical thinking, it is important for him to develop a number of qualities, among which D. Halpern highlights:

1) flexibility. To become a generator of one's own thoughts and ideas, a student must first learn how to perceive other people's ideas. Flexibility makes it possible to postpone making judgments until the student has all the necessary information;

2) readiness for planning. As a rule, thoughts arise randomly, it is very important to streamline them, to build a sequence of their presentation. Thought order is a sign of a person's confidence;

3) perseverance. Often faced with a difficult task, we postpone its solution until later. By developing perseverance in tension of the mind, the student will certainly achieve much better learning outcomes;

4) willingness to correct their own mistakes. A person who can think critically will not justify his wrong decisions. He will draw the right conclusions and use the mistake in his further training;

5) awareness. This quality is very important. It involves the ability of a person to observe himself in the process of mental activity, to track the course of reasoning;

6) search for compromise solutions. It is important that the decisions made are perceived by other people, otherwise they will remain at the level of utterances.

The development of critical thinking in the process of teaching mathematics is facilitated by several techniques:

1. Work in groups.

The work environment in the group is ideal for developing cognitive abilities. When students are surrounded by peers and work together, they are exposed to various processes of thinking, get acquainted with other points of view and opinions. So, they learn to understand and analyze how other children think, and come to the realization that their form of thinking is not the only one possible. They also learn to question their own beliefs and respect the opinions of others.

2. Using creativity.

Creativity is a very useful skill that helps us find new ways to solve problems and optimal behaviors. Therefore, his progress in the educational process is so important. Instead of giving precise instructions on the fulfillment of certain tasks, it is necessary to create conditions (innovative educational environment) in which creative abilities can manifest themselves and students will be able to solve the problem creatively. It is necessary to provide an opportunity to independently find various ways to solve the problem, without templates and established plans.

3. Independence.

To help develop critical thinking, give yourself the opportunity to try to solve the problem yourself. For example, when you need to solve a math problem, don't tell him specific steps; instead, ask leading questions that will help him find the solution himself.

4. Classroom brainstorming technique.

Brainstorming before any lesson starts stimulates students' critical thinking. This helps them reflect and see alternatives. Ask them questions of the following nature: «What do you think, what ... ? What new do you learn from this topic?».

5. The method of comparison and juxtaposition.

A good way to develop students' critical thinking is to compare and contrast the various information that we have available. This technique can be applied to any topic. To stimulate critical thinking, suggest comparing two methods for solving the same problem. You can also speculate together about the advantages and disadvantages of one or another aspect.

6. Leading questions.

When a teacher asks questions, this often prompts students to think, makes them more attentive, helps to apply and consolidate the knowledge gained. Ask them: «Do you agree with this statement? Which option do you think will be the best? Explain why this phenomenon is observed?» Avoid questions that lead to a single answer. Try to improve the self-esteem of children.

7. Debate and discussion.

Discussions are a very good way to get children to think and reason on a given topic. This helps them form their own opinions and respect the opinions of others. An effective way to develop critical thinking through discussion is to invite students to defend two opposing positions.

This applies not only to the structure of a single lesson or topic, but also to the course as a whole. The basis of the systematization of techniques and strategies within the framework of the course we are reading, we put three main components of the concept of critical thinking as such: cognitive (development of mental levels), communicative (development of interactions) and reflective (development of pedagogical reflection).

The cognitive component determines the totality of mental operations to identify the essential connections in the studied fact (phenomenon, event). Here we rely on the taxonomy of B. Bloom's cognitive levels: Knowledge – Understanding – Application – Analysis – Synthesis – Evaluation. This sequence can be specified, and then the following stages will be obtained in working with information: Recognition of information – Description of information – Highlighting the main in information (understanding by B. Bloom's taxonomy) – Comparison of the main and secondary in information (context) – Analysis of information – Synthesis of information – Characterization of information – Application of information – Assessment of information – Personal attitude to information. At the same time, the stages of «application», «assessment» and «personal attitude» can follow each stage, but at the same time, the assessment and attitude to information will be superficial. Only a consistent mastery of all stages of working with information guarantees a balanced assessment and relation to the studied (studied) event or object. Therefore, in constructing the course from the first lesson to the last, we sought to take this principle into account.

The communicative component implements a social mechanism for searching for contradictions in the arguments and justifications that help understanding the event or fact being studied; this mechanism involves the involvement of other points of view, arguments and justifications that help to identify these contradictions. In order for this to really take place, it is necessary to consistently introduce interactive methods into the learning process. This sequence was identified and subsequently described by D.N. Kavtaradze: Sensory perception (Acquaintance) – Communication skills (Work in pairs and groups of permanent and shift staff) – Dialogue. Discussion (Discussion forms) – Role-playing games – Imitation games – Life practice.

Innovative pedagogical technologies in the teaching of mathematics include interactive learning (debate, discussion, heuristic conversation, project development). The topics of projects may be different, they should be consistent with the curriculum of the discipline, but at the same time be a significant research and creative task that requires integrated knowledge, research to find its solution.

The reflective component helps to realize the phenomenon being studied by thinking about one's own cognitive process. Therefore, the course pays great attention to the discussion of occupations (from an emotional, substantive and procedural point of view).

A student who is well prepared for the implementation of his activities has the following qualities:

- the ability to study innovative experience;

- the ability to analyze critically;
- the ability to create and justify innovative ideas aimed at improving the creative process;
- the ability to create innovation integration projects;
- the ability to set goals for experimental activity and create plans for it;
- the ability to work as a member of a working group when implementing implementation projects;
- the ability to analyze and evaluate the structure of innovation;
- the ability to evaluate and analyze oneself as a subject of innovative activity;
- the ability to understand the causal relationship between facts and ideas of reality;
- the ability to determine the importance of arguments and ideas;
- the ability to recognize and evaluate other points of view, build valid arguments;
- be able to identify inconsistencies and errors in the course of reasoning;
- tries to solve emerging problems in a consistent and systematic manner;
- reflects on the rationale for his own beliefs, thoughts and values.

Innovative processes in education are objective in nature, corresponding to the essential nature and patterns of development of man and society, which determines their humanistic nature. The main regularity of the development of these processes is their continuity. The more favorable conditions a student receives for his personal, professional development and self-realization, the more successfully a specialist is formed in the interests of society.

The personal meaning of the innovative educational environment is to create the conditions for the development of the student's creative potential and build on this basis the basis for a successful career and self-identification. The social meaning of the innovative educational environment is to create favorable conditions for the training of a competitive specialist.

Summing up the arguments about the innovative educational environment as a factor in the development of critical thinking and the importance of innovative educational technologies in its creation, it is necessary to emphasize the systemic nature of both concepts. If the innovative educational environment is a complex of optimal educational conditions for training a future specialist, then information educational technology acts as «the development and procedural embodiment of the components of the pedagogical process in the form of a system of actions providing a guaranteed result» [12].

Literature

1. Сотникова М.С. Инновационная образовательная среда как фактор развития профессиональных компетенций молодых педагогов. *Инициативы XXI века*. 2017. № 3–4. С. 70–72.
2. Алисов Е.А., Подымова Л.С. Инновационная образовательная среда как фактор самореализации личности. *Среднее профессиональное образование*. 2011. № 1. С. 61–63.
3. ОСВО 1-51 01 01-2013. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/106936>.
4. Крижановская Г.Н. Управление развитием инновационной образовательной среды. URL: <http://www.rane-brf.ru/conference/2012/kriganovskaya2.pdf>.
5. Буренкова С.В. Инновационная образовательная среда как условие самореализации будущих профессионалов. *Вестник Сибирского института бизнеса и информационных технологий*. 2015. № 4(16). С. 134–138.
6. Гостев А.Г., Киприянова Е. В. Инновационная образовательно-профессиональная среда как фактор внедрения современных технологий обучения : монография. Екатеринбург : Уральский центр академического обслуживания, 2008. 290 с.
7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2002. 720 с.
8. Казанцева Д.Б., Христова Н.Ц. Развитие творческого потенциала личности и общества : материалы международной научно-практической конференции. Пенза – Решт : Научно-издательский центр «Социосфера», 2013. 150 с.
9. Линдсей Г. Творческое и критическое мышление [Текст] / Г. Линдсей, Р.Ф. Томпсон,

К.С. Халл. *Хрестоматія по психології: психологія мислення*; сост. Ю.Б. Гиппенрейтер. М. : АСТ, 2008. С. 111–114.

10. Девид Клустер *Что такое критическое мышление? Перемена: Международный журнал о развитии мышления через чтение и письмо.* 2001, № 4, С. 36-40.

11. Кодекс Республики Беларусь об образовании [Электронный ресурс] : 4 января 2014 г., № 126-3 : принят Палатой представителей 2 декабря 2010 г. : одобрен Советом Респ. 22 декабря 2010 г. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 18.07.2014. *ЭТАЛОН. Законодательство Респ. Беларусь* / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. Минск, 2014.

УДК 378.4: 37.018 (045)

Науменко Оксана

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ, РІВНЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МІЖ ОСВІТНИМИ УСТАНОВАМИ ЧЕРЕЗ ЧІТКИЙ РОЗПОДІЛ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОBOB'ЯЗКІВ І ПРАВ

У статті розглядається сукупність взаємодій, які впливають на позитивний результат співпраці між освітніми установами і закладом середньої освіти.

Ключові слова: *функціональні права, освітні установа, заклади, взаємодія.*

The article deals with a set of interactions that influence the positive result of cooperation between educational institutions and secondary education institutions.

Keywords: *functional rights, educational institutions, institutions, interaction.*

Головною метою освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти – є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства.

Вимоги до освітнього рівня школярів та студентів змінюються з кожним роком, проте освітні програми навчальних закладів не завжди відповідають цим потребам. Змінити ситуацію в освіті можна лише спільними зусиллями, що будуть докладати обидві сторони – школи та університети.

Головне питання, яке постає під час цієї співпраці – яким чином налагодити співпрацю вищого навчального закладу із закладом середньої освіти? Адже на сьогоднішній день середньостатистичний учень має досить таки завантажений навчальний день. І обов'язково – додаткові заняття. Адже, за думкою батьків, додаткові заняття дають набагато більше знань, аніж учень їх може отримати на уроці. Далі постає ще одна проблема: недостатньо профорієнтаційних заходів.

Щотижня учні, починаючи з 8 класу, мають виховні години. Але жоден класний керівник не в змозі фізично розповісти про всі вищі навчальні заклади України, а тим паче – закордону.

Взаємодія загальної і вищої освіти в єдиній системі неперервної освіти – важливий педагогічний аспект підготовки молоді до життєдіяльності в умовах ринкової економіки. Сучасна молодь має бути проінформована, забезпечена необхідними даними щодо вищого навчального закладу, а отже, має зробити свій вибір, аби надалі бути конкурентоспроможними на широкому ринку праці. Тому, виходячи із цих завдань, сучасна освіта має бути соціальним інститутом, який надає людині різноманітні освітні послуги, а також можливість навчатися безперервно, здобувати післявузівську і додаткову освіту.

Сучасна молодь чітко встановила і переробила проблему «Освіта на все життя» в «Освіта впродовж життя». Саме тому сучасні заклади освіти мають широкий аспект для зацікавлення не лише сьогоднішніх школярів, але і людей, він яких не підпадає, за застарілими принципами, під вік абітурієнтів.

Повертаючись до нагальної проблеми взаємодії «школа – вищий навчальний заклад», хочу зазначити, що великим кроком до співпраці є підписання угоди про співпрацю. Це надає змогу школярам відвідувати вищий навчальний заклад за інтересами під керівництвом

вчителя. Така взаємодія є позитивною не лише для учні, але й для вчителів є надзвичайна нагода доповнити свій багаж знань. Адже, як відомо, світ не стоїть на місці, а рухається величезними кроками вперед.

З власної практики знаю, що важливу роль щодо вибору подальшої долі дитини відіграють науковці. Тут є маса можливостей і широкий вибір вид співпраці. Починаючи від дистанційного навчання (лекції, семінари, дискусії), до відвідування різноманітних наукових шкіл на базі різних університетів. Для прикладу: на базі Національного авіаційного університету створено і прекрасно функціонують такі школи, як економічна, екологічна, школа туризму та аерокосмічна школа. Для учнів є чудова нагода спілкування з науковцями та однолітками. Також, для покращення своїх знань, для дітей створено «Літню школу», де проводяться різноманітні тренінги та заняття.

Такі школи дають чудову можливість відчути себе майбутнім студентом того чи іншого вищого навчального закладу, сприяє покращенню емоційного та психологічного стану дитину, налаштовує на зміни, які неодмінно прийдуть в життя кожного школяра, не залежно від вибору його професії.

Отже, виділимо три основні шляхи співпраці:

- об'єднання зусиль середньої та вищої школи для розвитку академічної мобільності;
- залучення до школи науковців;
- забезпечення доступу до світових телекомунікацій та комп'ютерних мереж.

Таким чином, відбувається колова структура співпраці: школа використовує кадрові ресурси вищого навчального закладу, а університет, в свою чергу, отримує студентів, які перш за все, вміють навчатися і орієнтовані на отримання конкретного фаху. Як наслідок співпраці – виховуємо цілеспрямовану, успішну особистість з активною життєвою позицією.

Очікуваний результат для вчителя:

- використання і оновлення технологій навчання;
- діалог «вчитель – науковець»;
- широкий спектр використання проєктної діяльності учнів;
- розвиток елементів дослідницьких умінь та навичок, внаслідок чого підвищується рівень самостійності в навчальній діяльності, критичного мислення, що є особливо важливими навичками в навчанні впродовж усього життя.

Очікуваний результат для учня:

- формування творчої самостійності і критичності мислення;
- розвиток дослідницьких умінь та навичок;
- пошук додаткової інформації за власною ініціативою;
- участь у диспутах, можливість висловити своє власне бачення;
- прояв рис ініціативної особистості, що здатна орієнтуватися у життєвих ситуаціях, навчитися самостійно приймати рішення і нести за нього відповідальність, адаптуватися до умов соціуму;
- адаптування до студентського способу життя.

Існують безліч форм співробітництва шкіл з різними факультетами та кафедрами університету. Ось декілька з них:

- відпрацювання практичних частин під час написання дослідницьких робіт;
- участь науковців у викладанні спецкурсів і факультетів (дистанційно, дистанційно-заочно, очно-дистанційно);
- керівництво науковцями науково-дослідницьких робіт, рецензування;
- участь викладачів у науково-методичній роботі педагогічного колективу.

На нашу думку, не існує проблем співпраці школи та університету, це лише організації. У нас є спільна проблема – освіта майбутнього покоління, яку намагаються вирішити усі зацікавлені особи та заклади. Я бачу можливості співпраці не на рівні установ, а на рівні людського капіталу, що є як в школі, так і в університеті.

При цьому запорукою ефективності партнерства шкіл та університетів є готовність педагогічних працівників, членів партнерства, здійснювати спільну діяльність, яка сприяє кращому розумінню специфіки кожного рівня освіти, можливостей реалізації освітніх реформ та різних форм професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Ямшинська Н.В. Співпраця між середньою школою та ВНЗ при вивченні іноземних мов.
2. ITSTEP University зустріч Brainstorm: «Школа – Університет: співпраця і взаємодія».

УДК 37.016:004+37.091.12.046-021.68:004](07)

Овчарук Оксана

ВИКОРИСТАННЯ МІЖНАРОДНИХ РАМКОВИХ ПІДХОДІВ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

Розкрито використання міжнародних рамкових документів у процесі розвитку цифрової компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти. Описано Рамку цифрової компетентності (DigComp 2.1) та п'ять основних цілей/кроків для використання вчителем Рамки цифрової компетентності у процесі навчання цільової групи та для самоосвіти: адаптація та специфікація, оцінка компетентності, навчання тренерів, навчання кінцевих користувачів, визначення та сертифікація. Виокремлено важливість використання рамкових підходів, що створюють можливості та надають методологічний інструментарій вчителям у їхній практичній роботі для організації навчання та самоосвіти в сфері цифрової компетентності.

Ключові слова: цифрова компетентність; рамкові документи; вчителі; післядипломна освіта; DigComp; ICT

The use of international framework documents in the process of development of digital competence of teachers in the system of postgraduate pedagogical education is revealed. The Digital Competence Framework (DigComp 2.1) and five main objectives / steps for the teacher to use the Digital Competence Framework in the target group learning and self-education process are described: adaptation and specification, competence assessment, training of trainers, end-user training, definition and certification. The importance of using framework approaches that create opportunities and provide methodological tools for teachers in their practical work for the organization of training and self-education in the field of digital competence is highlighted.

Keywords: digital competence; framework documents; teachers; postgraduate education; DigComp; ICT

Орієнтація сучасної післядипломної освіти в Україні на міжнародні рамкові стандарти та підходи є невід'ємною складовою сучасних освітніх реформ. Закон України «Про освіту» передбачає, зокрема важливість формування та розвитку ключової інформаційно-комунікаційної компетентності людини (ст. 12) [1]. Це підтверджує й Національна рамка кваліфікацій (НРК), що ґрунтується на європейських і національних стандартах та принципах забезпечення якості освіти. У міжнародних рамкових документах щодо освітніх стандартів та вимог інформаційно-комунікаційна компетентність носить назву «цифрова компетентність», що передбачає впевнене та відповідальне використання цифрових засобів у навчанні, роботі та повсякденному житті.

При постійних змінах та розвитку цифрових технологій, їх ролі у наданні цифрових послуг, цифрову компетентність необхідно постійно розвивати, щоб уникнути чи мінімізувати ризики так званого цифрового виключення. Цифрове виключення, насправді, все більше пов'язане з недостатньо розвинутою цифровою компетентністю, а не з доступом до технологій та послуг. Відсутність цифрових навичок може посилити цифровий розрив між

людьми та ризик бути виключеним із спілкування й соціальної взаємодії, що сьогодні все більше залежать від використання медіа- та цифрових засобів. Адже багато нових навчальних ресурсів та можливостей потребують мінімального рівня цифрової грамотності, щоб людина змогла знайти, отримати доступ та ефективно їх використовувати у навчанні та житті.

Останні роки для підтримки розвитку цифрової компетентності у Європейському Союзі було представлено низку стратегічних рамкових документів, що стали орієнтирами для сучасних освітніх реформ. Рамка цифрової компетентності (DigComp 2.1), що була представлена Європейським дослідницьким центром у 2017 році, а згодом й Рамка цифрової компетентності для освітян (DigCompEdu), була доповнена у 2018 році прикладами щодо її використання [2]. Зокрема, у посібнику для освітян (автори С. Клузер та П. Прієго) «Рамка цифрової компетентності в дії. Посібник з Європейської рамки цифрової компетентності», представлено 38 практичних прикладів використання рамкових підходів у системі освіти та працевлаштуванні [3].

Приклади розподілені за п'ятьма галузями цифрової компетентності людини: інформаційна та цифрова грамотність, комунікація та співпраця, створення цифрового контенту, безпека, розв'язання проблем. Важливою частиною прикладів, поданих експертами, є галузь навчання педагогів щодо використання DigComp, щодо того, як розвивати цифрову компетентність, а також представлення досвіду використання DigComp для підвищення кваліфікації вчителів.

Для сучасного вчителя, який опинився у ситуації необхідності проведення дистанційного навчання, важливо підвищити свою обізнаність щодо того, як організувати та провести дистанційне навчання, які він повинен застосувати інноваційні педагогічні підходи. Ці підходи мають бути спрямовані на використання цифрових засобів, орієнтовані на спільну, автентичну, засновану на проектах роботу, і які є найбільш придатними для формування важливих компонентів цифрової компетентності, таких як критичне усвідомлення та оцінювання цифрових даних, інформації та цифрового контенту, вирішення проблем та творчість.

На рис. 1. подано елементи, що представляють п'ять основних цілей, для яких DigComp зазвичай використовується у прикладах їх реалізації. Вони також є п'ятьма кроками відповідного процесу впровадження DigComp.

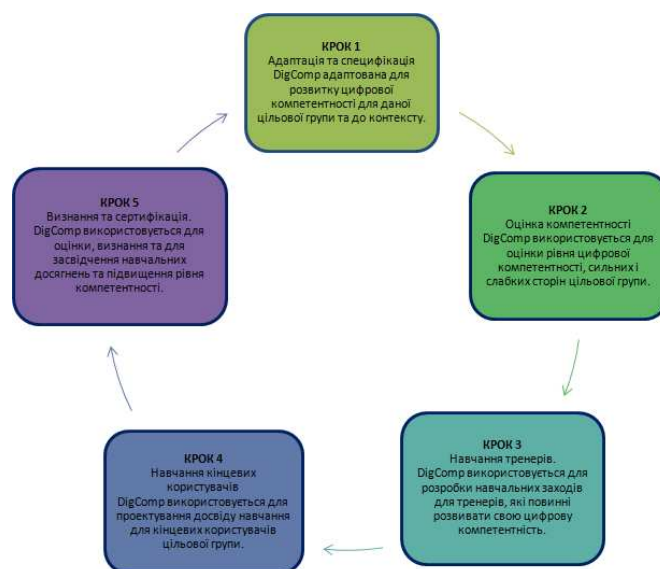

Рис. 1. П'ять основних цілей/кроків для використання вчителем Рамки цифрової компетентності у процесі навчання цільової групи та для самоосвіти [3].

Крок перший – *адаптація та специфікація* – визначається для встановлення відповідних рівнів цифрової компетентності та рівня кваліфікації для певної цільової групи,

або рівня навчання та подальшого стратегічного використання цих рівнів. Цей крок часто ґрунтується на попередній ідентифікації та аналізі потреб та можливостей розвитку цифрової компетентності цільової групи у певному контексті.

Крок другий – *оцінка компетентності* – передбачає застосування рамки DigComp для оцінки рівнів цифрової компетентності, сильних і слабких сторін особи чи цільової групи. Це допомагає зрозуміти, куди слід педагогам потрібно зосередити зусилля, та яким чином вимірювати їхній подальший прогрес.

Крок третій – *навчання тренерів* та крок четвертий – *навчання кінцевих користувачів* – DigComp використовується для розробки навчальних заходів для педагогів (тренерів), які повинні розвивати цифрову компетентність, а також навчати інших щодо досвіду формування цифрової компетентності кінцевих користувачів цільової групи.

Крок п'ятий – *визначення та сертифікація* – Рамка цифрової компетентності DigComp використовується для оцінки, визнання та, засвідчення навчальних досягнень у підвищенні цифрової компетентності цільової групи.

Професійний розвиток вчителів, їхня післядипломна освіта та підвищення кваліфікації передбачають постійну самоосвіту, участь у різних формах професійного зростання, оновлення знань щодо міжнародних підходів до розвитку цифрової компетентності у системі освіти загалом. А отже, міжнародні рамкові підходи, зокрема Рамка цифрової компетентності DigComp є орієнтиром для вчителів, широкого загалу користувачів цифрових засобів, що демонструє можливості людини, яка навчається та спрямовує вчителів на досягнення прогресу у розвитку цифрової компетентності своєї цільової аудиторії. Інструменти, що були розроблені Європейським дослідним центром, та систематизовані у п'ять кроків використання згаданої рамки створюють можливості та надають методологічний інструментарій для вчителів у їхній практичній роботі.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 19.05.2020).
2. Іванюк І.В., Овчарук О.В. Відповідь українських вчителів НА COVID-19: виклики і потреби використання цифрових інструментів дистанційного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Т. 77, № 3(2020). – С. 282–291. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3952//https://lib.iitta.gov.ua/721178/>
3. R. Vuorikari, Y. Punie, S. Carretero Gomez, G. Van den Brande. (2016). DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg Publication Office of the European Union. EUR 27948 EN. doi:10.2791/11517
4. Kluzer S., Priego L.P. DigComp into action. Get inspired. Make it happen. A user guide to the European Digital Competence Framework. JRC.2018, Publications Office of the European Union. URL: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC110624> (дата звернення: 19.05.2020).

УДК 37.013.42

**Остапчук Світлана
Тодавчич Наталія**

ІНТЕГРАТИВНА ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ З УЧНЯМИ У РІЗНОВІКОВИХ КОЛЕКТИВАХ

У статті проаналізовано проблему інтегративної виховної діяльності зі школярами у різновікових колективах. Обґрунтовано інтегративну діяльність як умову роботи у мікросоціумі; висвітлено специфіку роботи з різновіковим колективом (РВК), теоретично обґрунтована і практично реалізована інтегративна соціально-педагогічна діяльність по об'єднанню виховних сил шкільних та позашкільних інституцій.

Ключові слова: *інтегративна виховна діяльність, учні, школа, різновіковий колектив.*

The thesis is dedicated to the search of the problem of the integrative education activity with the collective of the pupils of different age. It also defines the activity as the condition for the work in the microcommunity. The thesis spotlights the specifics of the work with the collective of the pupils of different age. It theoretically proves and practically puts in life the integral activity of the social-pedagogical workers which is aimed to unite the pedagogical forces of the microcommunity and school. It works out methods of work with the pupils and adults for the educationalists, workers in the field of art and health protection and other spheres of the microcommunity.

Keywords: *integrative educational activity, students, school, different age collective.*

В умовах перебігу безперервних процесів трансформації суспільства і середовища увага педагогічної думки до питань удосконалення безперервно організованого (шкільно-позашкільного) освітньо-виховного простору, діяльності школи у системі соціальних зв'язків – явище закономірне. Звідси завдання забезпечення безперервної, педагогічно доцільної організації виховного процесу з врахуванням специфіки соціальної ситуації розвитку особистості та її психологічної позиції на всіх вікових етапах і різних сферах мікросередовища особистості (сім'я, клас, школа, будинок, клуб, неформальна група тощо), з урахуванням усіх суб'єктів виховання (батьки, педагоги різних професійно-педагогічних закладів, громадськість) [7, с. 3].

Продуктивними для розробки поставленої проблеми є результати й висновки дослідників, що стосуються проблем взаємодії шкільного колективу із соціальним середовищем (В. Семенов [19]), соціалізації старшокласників (В. Іванов [8]), педагогічної профілактики застосування наркотичних речовин (О. Пилипенко [17]), соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю (І. Зверева [7], А. Капська [10], С. Харченко [21]).

Зазначимо, що у вищевказаних працях перевага надається індивідуальній соціально-педагогічній, виховній роботі з дітьми та дорослими. Тому особливої актуальності набуває проблема формування особистості школярів на основі інтегративної соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на об'єднання виховних сил, активізацію діяльності колективів школи, мікрорайону як цілісного педагогічного процесу.

У розвитку наук про людину спостерігається дві тенденції – диференціація (поява нових напрямків у дослідженні проблем виховання) та інтеграція наукових знань (процес зближення і зв'язку наук). Соціальна педагогіка, що вирішує проблеми цілісного педагогічного впливу на соціалізацію дитини, по визначенню німецького вченого П. Наторпа, є галузь науки про інтеграцію виховних сил з метою підвищення культури народу [15, с. 27].

Аналіз філософського аспекту виховання у мікросоціумі, який детально розроблений К. Абульхановою-Славською [1] та С. Рубінштейном [18], дозволив визначити провідну позицію учених щодо обґрунтування об'єктивної логіки суспільного розвитку особистості.

Філософія розглядає виховання як серцевину суспільного буття особистості і одночасно як засіб суспільного управління цим буттям. На соціологічному рівні необхідний вияв суспільних передумов виховання, а також протиріч, що пов'язані зі складністю індивідуалізації соціальних виховних програм. Психологічний рівень зумовлює звернення до внутрішньо особистісної детермінації виховання. Центральною психологічною проблемою виховання є формування готовності та здатності індивіда до самовиховання.

Аналіз теоретичного та практичного спадку відомих вітчизняних та зарубіжних педагогів (Б. Бітінас [3], П. Блонський [4], В. Бочарова [5], І. Зверева [7], А. Капська [10], Г. Лактіонова [11], Й. Песталлоці [16] та ін.), переконливо доводить, що вирішення завдань соціалізації особистості можливе при єдності зусиль педагогів, самої особистості, колективу, в якому вона формується, і соціально організованого мікросередовища.

Філософська, соціологічна, психологічна і соціально-педагогічна модель формування особистості в соціумі засновані на пріоритетності інтеграції зусиль всіх учасників цього процесу.

Аналіз принципів цілісного педагогічного процесу (Ю. Бабанський [2], Б. Ліхачов [12] та ін.), принципів соціальної педагогіки (В. Бочарова [5], Л. Міщик [14]), міждисциплінарного характеру соціально-педагогічної діяльності дозволив визначити наступні групи принципів цієї діяльності: загальнофілософські, принцип суспільних наук, соціально-політичні, організаційні, психолого-педагогічні та специфічні.

Теоретичне дослідження принципів цілісного педагогічного процесу на основі діалектичного підходу дало підстави сформулювати їх ієрархічну систему, визначити взаємозв'язок двох груп принципів: організації цілісного педагогічного процесу та формування свідомості особистості, оволодіння знаннями, досвідом суспільства.

Важливим питанням у контексті нашого дослідження є з'ясування сутності поняття «первинний колектив». Для кожної людини основним первинним колективом є сім'я – важливе джерело соціального й економічного розвитку суспільства. Первинним педагогічним колективом мікросоціуму має бути різновіковий колектив, що створюється за місцем проживання і функціонує на основі етапів розвитку колективу від його організації соціально-педагогічним працівником через розвиток активу до нового самоуправління. Система інтегративного виховання в різновіковому колективі мікросоціуму передбачає інтеграцію на рівні напрямів, видів, форм, методів, осередків виховання. На основі аналізу педагогічної літератури власного досвіду та експериментального дослідження вважаємо, що основною формою реалізації цілісного педагогічного процесу є різновіковий первинний осередок – колектив мікрорайону, школи, колектив родини та її оточення.

Різновіковий первинний колектив є «клітинкою» у системі відносин відповідальної залежності мікросоціуму. Первинна відповідальність за виховання, навчання дітей покладається на родину, її оточення (різновікове об'єднання). На основі цієї відповідальності виникає в мікросоціумі (у колективах школи і мікрорайону) система відносин відповідальної залежності. Різновіковий первинний колектив дозволяє об'єднати виховні сили мікрорайону та школи, інтегрувати в єдину систему форми і методи шкільної, народної, соціальної педагогіки.

Відносини у колективі за місцем проживання виникають у учня раніше, ніж відносини з класним колективом. Такий колектив є, насамперед, різновіковим первинним колективом мікросоціуму, який, на наш погляд, є найбільш доцільною формою організації цілісного педагогічного процесу з метою формування особистості, її соціалізації в сучасних умовах.

Дослідно-експериментальна робота дала можливість визначити, що до соціально-педагогічних умов реалізації інтегративної діяльності відносяться: наявність ієрархічної системи принципів організації цілісного педагогічного процесу та її моделі; організація первинного різновікового колективу за місцем проживання; інтеграція зусиль всіх учасників виховного процесу.

Основою творчого пошуку інтегративного підходу у вихованні дітей став досвід А. Макаренка [13], В. Сухомлинського [20], І. Іванова [9], О. Захаренка [6], М. Щетініна [22], його осмислення з позицій сьогодення.

Об'єднання зусиль всіх учасників мікросоціуму та організація функціонування різновікового колективу підвищує ефективність роботи соціального педагога як організатора цілісного педагогічного процесу, спрямованого на формування особистості.

Важливим компонентом системи активізації і спрямування соціальним педагогом соціалізації учня виступає зміст цього процесу, що визначається принципами, завданнями, цінностями соціального виховання суспільства. Соціальні ідеї, що засвоюються, перетворюючись у внутрішню силу, спонукають виховання до поведінки і діяльності у соціумі. Результатом діяльності в суспільстві є зміна навколишнього середовища та зміна самих учасників цієї діяльності.

Ми дослідили: суспільну активність учнів за місцем проживання (суспільно-корисна робота, дозвіллева активність); відношення батьківського та педагогічного колективів до суспільного життя учнів; спектр виконаних справ, відповідальність за їх стан; рівень задоволеності організацією діяльності.

Першим етапом інтегративної виховної діяльності було організація ради мікрорайону та різновікових колективів за місцем проживання. РВК формувались у команди, роботу яких координувала рада мікрорайону. Для активізації діяльності з РВК ми застосовували різноманітні форми та методи роботи. Серед них: змагання, конкурси, вікторини, предметні вечори тощо.

Особливістю експерименту в мікрорайоні є спрямованість на активізацію й згуртування всього мікросоціуму. Діяльність по організації зусиль всіх учасників мікросоціуму починається з планування роботи ради мікрорайону, її секцій. На основі цих планів соціальні педагоги залучали до роботи з РВК працівників дошкільних, позашкільних установ, культури, охорони здоров'я, правоохоронних органів, соціального захисту, інших відомств та організацій. Інноваційним засобом активізації виховної роботи є використання місцевого радіомовлення, яке агітує, пропагує, допомагає в об'єднанні зусиль всіх, хто живе і працює в мікросоціумі.

Формування особистості в мікросоціумі через первинний різновіковий колектив за місцем проживання, є ефективною в навчально-виховному, соціальному, громадському, оздоровчому, екологічному, дозвіллевому та інших напрямках. Результативність цієї роботи обумовлена інтеграцією зусиль всіх учасників мікросоціуму навколо діяльності соціальних педагогів.

Дослідно-експериментальним дослідженням кількісно і якісно доведено наявність низки тенденцій щодо позитивних змін особистого ставлення й участі кожного учня до діяльності в мікросоціумі.

Робота із дітьми у рамках експериментального дослідження будувалась на принципі добровільності, що дозволяло створити такі педагогічні ситуації, які б найбільше достовірно могли показати ставлення дітей до суспільної роботи за місцем проживання, до навчання, до праці тощо.

Порівняльний аналіз моделей виховної роботи до і після експерименту свідчить, що найбільш ефективною є така організація діяльності мікросоціуму, громади, школи, при якій є єдина система відносин відповідальної залежності, що з'являється на основі відповідальності РВК, колективу родини, її оточення за участь їх у вихованні дітей.

Соціальні педагоги, вихователі, поєднуючи зусилля працівників різних відомств, батьків, усього мікросоціуму створювали умови для всебічного розвитку учнів, саморозвитку їхньої особистості, індивідуальних особливостей, здібностей і задатків.

Отже, в умовах реалізації гуманістичної парадигми освіти формування підростаючої особистості доцільно і необхідно здійснювати на основі інтеграції зусиль всіх учасників виховного процесу на рівні класної, позаурочної та позашкільної діяльності в мікросоціумі, де особистість є членом різновікового колективу як педагогічного первинного, а організацію інтегративної виховної діяльності беруть на себе соціально-педагогічні працівники. Таким чином здійсниться інтеграція усіх видів, форм, напрямів, методів та осередків виховання.

Список використаних джерел

1. Альбуханова-Славська К.А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности. Психология формирования и развития личности. М. : Педагогика, 1981. 204 с.
2. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды / АПН СССР. М. : Педагогика, 1989. 560 с.
3. Битинас Б.П., Катаева Л.И. Гражданскому обществу – институт социальных педагогов. Педагогика. 1992. С. 38–44.
4. Блонский П.П. Избранные психологические произведения. М. : Просвещение, 1964. 578 с.
5. Бочарова В.Г. Педагогика социальной работы : учебное пособие. М. : Аргус, 1994. 207 с.
6. Захаренко О.А., Мазурик С.М. Становлення громадянина. К. : Знання, 1976. 29 с.
7. Зверева І.Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні. Дисс....докт. пед. наук. К., 1998.
8. Иванов В.М. Педагогические условия социализации городских старшеклассников. Дисс.... канд. пед. наук. К., 1998.

9. Иванов И.П. Формирование юных общественников и организаторов. Очерки методики воспитательной работы школы. Ленинград : ЛГПИ им. А.И. Герцена, 1969. 119 с.
10. Капська А.Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи (модульний курс дистанційного навчання) Христ. дит. фонд; КНПУ ім. М. Драгоманова : за ред. І. Д. Звереві та Г.М. Лактіонової / А.Й. Капська, О.В. Безпалько, Р.Х. Вайнола. К. : Наук. світ, 2001. 129 с.
11. Лактіонова Г.М. Теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з жіночою молоддю в умовах великого міста. Дис...докт. пед. наук. К., 1999.
12. Лихачев Б.Т. Проблема целостности в воспитании. *Советская педагогика*, 1986. № 5. С. 59–63.
13. Макаренко А.С. Педагогические сочинения в 7-и т. М. : Педагогика, 1957–1958.
14. Міщик Л.І. Теоретико-методичні основи професійної підготовки соціального педагога в закладах вищої освіти. Автореф. Дисс... докт. пед. наук. К., 1997. 32 с.
15. Наторп П. Социальная педагогика. Теория воспитания воли на основе общности. С. Петербург, 1911.
16. Песталоцці Й.Г. Вибрані твори. ; за ред. проф. М.І. Гордієвського та ін. Одеса, 1928. 167 с.
17. Профілактика і терапія засобами мистецтва: науково-методичний посібник ; під заг. ред. О.П. Пилипенка. К. : А.Л.Д., 1996. 56 с.
18. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. С. Петербург : Питер, 1999. 720 с.
19. Семенов В.Д. Взаимодействие школы и социальной среды: опыт исследования. М. : Педагогика, 1986. 112 с.
20. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения в 5-и Т. К. : Ряд.школа, 1979–1981.
21. Харченко С.Я. Социально-педагогические основы подготовки учителя к работе с детскими общественными объединениями: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / РАО; Институт развития личности. М., 1993. 335 с.
22. Щетинин М.П. Объять не объятное: Записки педагога. М. : Педагогика. 1986. 176 с.

УДК378 (495)

Постригач Надія

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ГРЕЦЬКОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розглядаються актуальні аспекти професійної підготовки грецького вчителя в умовах європейських інтеграційних процесів. Вхідження вищої педагогічної школи до європейського освітнього простору є складним та багатограним завданням, що актуалізує вивчення кращого зарубіжного досвіду забезпечення якості професійної підготовки вчителів в умовах поглиблення європейської інтеграції. Всередині системи освіти вчителі мають складну місію щодо продукування та відтворення офіційних та неофіційних шкільних знань.

Аналіз розвитку установ педагогічної освіти та підготовки вчителів, а також останні політичні ініціативи та законодавство свідчать про те, що факультети політики та розвитку педагогічної освіти у Європі знаходяться під впливом різних соціальних та політичних сил. Отже, на будь-які спроби впровадження реформ впливатимуть тиск та можливості, які реалізуються за допомогою ініціатив та практики ЄС та інших наднаціональних структур глобального управління, ініціатив, які швидко поширюються в національному просторі.

Ключові слова: *вчитель, європейська інтеграція, навчання, професійна підготовка, Греція.*

The article deals with the current aspects of Greek teacher training in the context of European integration processes. The entry of a higher pedagogical school into the European educational space is a complex and multifaceted task that requires the study of the best foreign

experience in ensuring the quality of teacher training in the context of deepening European integration. Inside the education system teachers have a complex mission as far as the production and reproduction of official and unofficial school knowledge is concerned.

The analysis of teacher education and training institutions development, and the recent policy initiatives and legislation, suggest that these Departments Teacher Education Policies and Developments in Europe are under the influences of diverse social and political forces. Therefore, any attempts to introduce reforms will be affected by the pressures and possibilities carried by the initiatives and practices of the EU and other supranational entities of global governance, initiatives which are spreading rapidly across national space.

Keywords: *teacher, european integration, learning, professional training, Greece.*

Сучасний етап розвитку людської цивілізації, що визначається як перехід до суспільства знань, характеризується якісно новими вимогами до розвитку освіти. Перетворившись на продуктивну силу, вона дедалі більшою мірою визначає успішність націй та цілих регіонів у конкурентній боротьбі за виживання. Тож не дивно, що на початку ХХІ століття освіта стала предметом пріоритетної уваги національної та міжнародної політики. Проявом такої тенденції став початок нового етапу європейської освітньої політики, що був організаційно оформлений в рамках програми «Освіта та професійна підготовка 2010», затвердженої у травні 2000 р. на засіданні Єврокомісії у Лісабоні [2, с. 7].

Вчителі мають головне значення у навчанні в школі. Необхідність оптимізувати їх внесок для цього природно затверджена на європейському рівні як пріоритет освітньої політики. І Європейська Комісія, і Рада Європейського Союзу наголосили на необхідності вдосконалення педагогічної освіти, безперервного професійного розвитку в галузі викладання та привабливості професії вчителя [5, с. 9].

Щоденний контакт учителя з учнями створює необхідні умови для передачі знань та моделей. Сьогоднішня реальність характеризується повторним узгодженням традиційних термінів на основі самовідчуття суб'єктів як членів соціальної групи (ОЕСР, 2005). Отже, ставлення та погляди вчителів Греції породжують інтерес щодо того, як вони визначають себе через розвиваючу діалектику, що передається у відносинах між національною та європейською ідентичністю, у рамках набутого статусу громадянина Європи [6, с. 47–48].

Дослідження освіти вчителів значно розширилися протягом останнього десятиліття; серед іншого, почали системно вирішуватися питання політики щодо педагогічної освіти. Цьому, безперечно, сприяло поглиблення процесу євроінтеграції. Зважаючи на прогрес, досягнутий у галузі освітніх досліджень, можна стверджувати, що теми освіти вчителів все більше переплітаються з іншими ключовими темами соціальних наук [10, с. 232].

Водночас, дослідження проблем розвитку освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів стає можливим за умов порівняльного аналізу систем освіти різних країн і мегарегіонів, що мають специфічний зміст, структуру й функції, але зорієнтовані на подолання вузьких національних кордонів, диверсифікацію освітніх і наукових програм, інтегрування вищої освіти у світову і європейську. Методологія педагогічної компаративістики стала підґрунтям для дослідження процесів інтернаціоналізації (А. Сбруєва), модернізації вищої освіти (С. Калашнікова), інтеграційних процесів в освіті (Н. Бідюк), ступеневих програм вищої освіти (Н. Авшенюк) [1, с. 46–47].

Висвітленню зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх учителів присвячені порівняльно-педагогічні дослідження щодо тенденцій розвитку шкільної освіти в країнах ЄС (О. Локшина), неперервної освіти в Східній Європі (Т. Десятов), вищої освіти в Західній Європі та Україні (Г. Поберезька); особливостей систем підготовки вчителів в Україні та Польщі (А. Василюк). Низку вітчизняних дисертацій присвячено аналізу педагогічної освіти і професійної підготовки вчителя в Австралії (С. Корешкова), Німеччині (Н. Махия, А. Турчин, Т. Фур'єва, Т. Яркіна), Великій Британії (В. Базуріна, І. Задорожна, Ю. Кіщенко, О. Леонтєва, А. Парінов, Н. Яцишин), Франції (В. Лашихіна), Греції

(Ю. Короткова), Англії та Шотландії (Т. Кошманова, Л. Смально, А. Соколова), Республіці Кіпр (Н. Воевутко, Ю. Короткова, І. Соколова) [1, с. 6].

Педагогічна освіта через свою специфіку є ланкою, яка з'єднує всі рівні і ступені навчання. У сучасному світі педагогічна освіта увійшла у систему складних, часом дуже жорстких, соціально-економічних, культурних і політичних відносин. Тому перед педагогом постає таке завдання: відповідати потребам і запитам особистості і суспільства, бути конкурентоспроможним на ринку освітніх послуг і водночас виконувати свою місію сіяча розумного, доброго, вічного [3, с. 70].

Невід'ємною складовою професійної освіти, на думку Л. Сущенко, є професійна підготовка, яка передбачає формування в особистості професіоналізму, завдяки якому вона стане конкурентоспроможною на ринку праці [4, с. 28].

Загострення конкуренції у різних сферах суспільного життя як результат глобалізаційних процесів викликає потребу в поглибленні розвитку людського потенціалу держав. Реформування вищої освіти в Європі й світі та формування нових підходів щодо забезпечення підготовки фахівців найвищого освітнього рівня стало закономірним наслідком зазначених тенденцій. У розвинених країнах Європи наукові дослідження і вчені, дослідницькі потужності значною мірою зосереджені в університетах, тому розвиток Болонського процесу природно привів до створення та інтеграції європейського простору вищої освіти і європейського дослідницького (наукового) простору [1, с. 47].

Греція належить до тих європейських країн, які з метою поліпшення власних освітніх результатів та професійного статусу вчителів у 1975–1985 роках реформували педагогічну освіту, модернізувавши колишні Педагогічні академії з їхнього статусу коледжу до статусу університету (Cowan, 2002; Zgaga, 2013). Така реформа, де б вона не відбулася, мала дві основні цілі: а) інституційне оновлення педагогічної освіти; б) краща якість змісту за рахунок розширення її академічної бази (Neave, 1992). Дійсно, педагогічна освіта у Греції вступила до університетського сектора на початку 1980-х роках ХХ століття (Закон 1268/1982; Вісник 320/1983). Факультети освіти були поступово інституціоналізовані в центральних та регіональних університетах країни та функціонували поряд зі «старими» Педагогічними академіями та Школами вихователів ясел до 1991 року (Указ Президента 24/1991). З цього часу педагогічна освіта функціонувала в рамках правової бази грецької вищої освіти, під впливом реформ, проведених у цій галузі протягом 1990-х та 2000-х років (Закон 2083/1992; Закон 2188/1994; Закон 3549/2007; Закон 4009/2011). Це офіційне, законодавчо закріплене регулювання запропонувало загальний опис контексту, структур, основних принципів та цілей усіх педагогічних факультетів в країні [8, с. 260-261].

Зазначимо, що в 90-х роках ХХ століття відбулися подальші глибокі зміни після періоду «пошуку та переходу» (за періодизацією Джорджа Флоріса (GeorgeFlouris)). Було проаналізовано відповідні політичні документи, а також 18 навчальних програм для вчителів за два періоди їх розвитку, середину 1990-х роках (період «адаптації та стабільності») та кінець 2000-х (період «модернізації та регулювання»). При цьому особлива увага приділялася впливу модернізації вищої освіти в Європі як від Європейської Комісії, так і від «багатостороннього» Болонського процесу. Грецькі дослідники Саракініоти та Цацароні (Sarakinotiand Tsatsaroni) трактують педагогічну освіту як привілейований пункт вступу до питання про те, як транснаціональна політика вищої освіти впливає на моделі управління, перерозподіл педагогічних засобів та форм освітніх знань. За цих нових умов заклади педагогічної освіти, які традиційно були досить закритими, стають більш відкритими до змін та трансформації. У своєму дослідженні ці автори виявили низку поступових змін, що відбулися протягом другого та третього періоду. Аналізуючи підручники для учнів, вони виявили, з одного боку, збільшення слабо класифікованих модальностей організації знань, орієнтованих на шкільні професійні контексти, такі як інклюзивне навчання, відкритість до громади, інноваційні педагогічні практики, вирішення проблем та пошукового навчання для майбутніх вчителів; з іншого боку, у змістовій організації навчальних програм, які чітко

класифікуються та оформляються, посиляючись на форми «старого професіоналізму», зберігається сильний «педагогічний наголос» у навчальних програмах педагогічної освіти. Автори дійшли також висновку про те, що помітні зрушення в педагогічній освіті можуть ризикувати зниженням рівня знань учителів та депрофесіоналізацією їхньої практики та ідентичностей [10, с. 233–234].

Сьогодні початкове та середнє навчання в Греції наслідують аналогічні моделі, що зустрічаються у Західній Європі. Освіта в Греції є обов'язковою для всіх дітей 6–15 років; вона включає початкову (Dimotiko) та молодшу середню (Gymnasio) освіту. Однак шкільне життя учня може розпочатися вже у віці двох з половиною років (дошкільна освіта) в установах (приватних і державних) – яслах під назвою Vrefonipiakoi Paidikoi Stathmi (crèches). У деяких Vrefonipiakoi Stathmoi є також дитячі класи (Nipiaka Tmimata), які функціонують разом із дитячими садками (Nipiagogeia). Відвідування початкової освіти (Dimotiko) триває шість років, а дітей до початкових шкіл приймають у віці шести років. Поряд із звичайними дитячими садками (Nipiagogeia) та Dimotika діють цілоденні початкові школи із розширеним розкладом та збагаченою навчальною програмою. Післяобов'язкова середня освіта (Postcompulsory secondary education) складається з двох типів шкіл: *об'єднаних вищих середніх шкіл* (Eniaia Lykeia – Unified Upper Secondary Schools) та *професійно-освітніх шкіл* (the Vocational Educational Schools, EPAL) (Pigiaki, 1995). Тривалість навчання в EniaiaLykeia (EL) становить три роки та два роки (a' рівень) або три роки (b' рівень) у професійно-освітніх школах (EPAL) (CEDEFOP, 2014).

До післяобов'язкової середньої освіти належать також Інститути професійної підготовки (Vocational Training Institutes, ІЕК), які забезпечують формальний, але не класифікований рівень освіти. Професійні школи часто більш тісно приєднуються до національного ринку праці, пропонуючи навчання для професій, затребуваних на ринку праці (Paleocrassasetal. 2002). Ці інститути не класифікуються як освітній рівень, оскільки приймають випускників гімназії (молодша середня школа – Gymnasio (lower secondary school) та ліцею (старша середня школа – Lykeio (upper secondary school)). Державна вища освіта поділяється на університети та Інститути технологічної освіти (Technological Education Institutes, ТЕІ). Студенти приймаються до цих інститутів відповідно до їх результатів на іспитах національного рівня, які проходять у другому та третьому класі Lykeio. Крім того, студентів можуть прийняти на навчання до Відкритого університету Греції (університет онлайн/дистанційного навчання) (Koustourakisetal, 2008).

У Греції професія вчителя – це державна служба, заснована на кар'єрі, з конкурентоспроможним вступом та довічним працевлаштуванням. Якість педагогічної професії, таким чином, сильно залежить від якості початкової освіти вчителів, індукції та найму. Дійсно, початкова педагогічна освіта є основою для навчання вчителів упродовж усього життя – тобто їх професійного зростання протягом власної кар'єри. Педагогічна освіта в Греції здійснюється за послідовною моделлю навчання в Греції, а педагогічна практика – після навчання у ЗВО (вивчення педагогіки для вчителів початкових класів та вивчення різних дисциплін для вчителів середніх шкіл). Нові вчителі повинні брати участь у індукційній програмі, яка триває менше року. Усі майбутні вчителі початкової та середньої освіти повинні закінчити ступінь першого циклу (ЮНЕСКО, 2015). Очікується, що шкільні вчителі, які навчаються на педагогічних факультетах, дотримуватимуться переддипломної програми підготовки вчителів до чотирьох років, пройдуть підготовку та кваліфікуватимуться за бакалаврськими програмами навчання, пропонованими відповідними університетськими факультетами та матимуть обов'язковий педагогічний практикум (ОЕСР, 2016). Потенційні вчителі також можуть пройти більш загальні курси вищої освіти та додати сертифікат про здобуття освіти (a Certificate of Educational Attainment) для того, щоб отримати кваліфікацію вчителя [7, с. 159–160].

Зазначимо, що більшість вчителів початкової школи проходять навчання на різних педагогічних факультетах по всій Греції. Варто зазначити, що всі національні програми для

вчителів відповідають стандартам, передбаченим Міністерством освіти Греції. Це означає, що незалежно від того, чи відвідує кандидат на посаду вчителя педагогічний факультет Афінського університету чи педагогічний факультет Арістотельського університету в Салоніках, усі кандидати-вчителі дотримуються однакової суворої національної програми та проходять один і той же процес у досягненні власної акредитації. Навчання для вчителів середніх шкіл здійснюється відповідними університетськими факультетами, тобто класичних студій, фізики, математики, історії, літератури, іноземних мов, філології чи теологічним факультетом (Paraguelli-Voulioris, 1999).

Окрім основних курсів з дисциплін, які прагнуть викладати кандидати-вчителі, вони також закінчують курси з інструктування учителя або курси з методів навчання. Після того як кандидати будуть розміщені на посади в школах, вони повинні дотримуватися Керівних принципів з навчальної програми та інструкції з викладання для початкової та середньої школи, підготовлених грецьким міністерством освіти. У цьому документі зазначається, що головна мета викладання – гуманістична освіта учнів, яка дасть їм змогу:

1. Функціонувати інтелектуально, емоційно та морально.
2. Ознайомитися з діяхронічними цінностями давньогрецької цивілізації.
3. Отримати громадянську освіту та
4. Розвиватися інтелектуально (Kazamias, 1965) [9, с. 352–353].

Програми підготовки вчителів у Греції майже не стосувалися мінливої глобальної спільноти, яка включає такі проблеми, як організація праці, технології та навчання дітей-іммігрантів. На відміну від Греції, багато європейських країн почали готувати вчителів до більш технологічного глобального співтовариства (Steiner, 1996). Такі країни, як Франція, Німеччина, Великобританія та Італія, прив'язали свої програми підготовки вчителів до ринку праці, щоб гарантувати, що вчителі знайдуть роботу після закінчення навчання [10, с. 350].

Аналіз розвитку педагогічної освіти та навчальних закладів, а також останні політичні ініціативи та законодавство свідчать про те, що факультети політики педагогічної освіти та розвитку вчителів (Departments Teacher Education Policies and Developments) у Європі знаходяться під впливом різних соціальних та політичних сил. Отже, на будь-які спроби впровадження реформ впливатимуть тиск і можливості за рахунок ініціатив та практики ЄС та інших наднаціональних утворень (ЮНЕСКО, PISA ОЕСР, TALIS тощо) глобального управління, ініціатив, які швидко поширюються в національних масштабах (Seddon and Levin, 2013). Хоча історичний, інституційний та науковий аспекти є важливими факторами, що формують поточний профіль педагогічних факультетів та їх навчальні програми, «відкриття» освітніх систем у напрямку «наднаціональних» програм про освіту та її внесок в економіку та суспільство є важливою умовою для розуміння сучасних подій в освіті в національних умовах (Zgaga 2013; Maguire, 2014) [8, с. 263–264].

Сьогодні в Греції вчителі отримують кваліфікацію для викладання, проводячи чотирирічне навчання на факультетах дошкільної освіти (Departments of Pre-school Education, DPSE) та початкової освіти (Departments of Primary Education, DPE), що базуються у дев'яти грецьких університетах. Більшість студентів вступають до початкової програми педагогічної освіти у віці 18 років після складання національного вступного іспиту з вищої освіти. Педагогічними факультетами також пропонуються магістерські та докторські програми, спрямовані на подальшу спеціалізацію вчителів та інших фахівців у різних галузях освітніх досліджень та практики. Педагогічні факультети, як і весь грецький університетський сектор, користуються самостійністю в розробці власних навчальних програм. Вони розробляються академічним персоналом факультетів, головним чином згідно їх наукових та дослідницьких профілів, а також спеціальних умов, пов'язаних із відмінностями в місцевому та інституційному контекстах. Комітетом академічних працівників щорічно переглядаються навчальні плани, а запропоновані зміни затверджуються Генеральною асамблеєю факультетів та Деканом школи (Закон 4009/2011).

Окреслюючи картину сучасних профілів знань грецьких педагогічних факультетів, варто згадати, що вони виглядають настільки зануреними у свою історію, що навіть зараз, через 30 років після їх переходу на університетські факультети, ця історія відображена у суміжних дискусіях, особливо з посиланням на диспути про те, що і як слід викладати на бакалаврських курсах для освіти майбутніх учителів. Цей конфлікт гостро виразився на початку 1980-х роках ХХ століття коли коледжі післясередньої підготовки вчителів – педагогічні академії (the post-secondary teacher training colleges – pedagogic academies) почали замінювати новими університетськими факультетами. Контент-аналіз літературних джерел змальовує картину цього етапу, який виявляється у глибокому поділі між (новим) педагогічним академічним персоналом, сформованим навколо спеціальних предметів, та (старшим) викладацьким складом, сформованим на основі загальнонаукового предмету «педагогіка» (Stamelos, 1999; Flouris, 2010).

Дискусія полягала у тому, чи слід навчати студентів спеціалізованих наукових знань, чи як дисциплінувати учнів та передавати знання у класі (Stamelos, 1999). Цей конфлікт навколо орієнтації та акцентування нових навчальних програм виявився в основних питаннях мети, змісту та відносин, які все ще супроводжують розвиток галузі педагогічної освіти (Biesta, 2012) [8, с. 261–262].

Ця боротьба, яку трактували як прояв корпоративістських інтересів (Stamelos, 1999; Flouris, 2010), з початку перешкоджала створенню чітких рамок та принципів інтеграції предметів у навчальну програму. Як стверджує грецький науковець (Stamelos, 1999), ці навчальні програми виявляють постійну тенденцію до розширення шляхом додавання нових предметів. Цей характер навчальних програм педагогічних факультетів відбився в надзвичайних зрушеннях орієнтації курсів, спочатку в бік полюса «педагогіки» («як»), а згодом до «предметних спеціальностей» («що»).

Донедавна конфлікт навколо навчальних програм виражався як «потреба», викладена поступово, але наполегливо, для міждисциплінарності в організації навчальної програми. Тим не менш, залишалося питання про те, чому в навчальній програмі існує така велика кількість предметів, тим більше, що багато з них мало або взагалі не стосуються загальних цілей навчальних програм та вимог шкільної освіти (Stamelos, 1999). У цьому відношенні важливо зазначити, що в оцінюванні факультетів запрошеними експертними комітетами міжнародних експертів з рецензування у період 2012–2014 роках, проведеним Еллінською агенцією забезпечення якості та акредитації вищої освіти, велика кількість предметів, вивчених в рамках навчальних програм було визначено як основну слабкість більшості педагогічних факультетів (HQA, 2014).

Цей давній конфлікт між академічними працівниками через їхню розбіжність в академічній культурі, а також корпоративістські інтереси та необхідність для нових факультетів здобувати визнання та статус в університетському секторі були одними з найбільш значущих факторів, які призвели до співіснування в навчальних програмах двох різних традицій, що переважають в Європі та в усьому світі: «Науки освіти» (Education Sciences), як широкий напрямок знань та досліджень, та «Педагогічна освіта та навчання вчителів» (Teacher Education and Training) (Hofstetter and Schneuwly 2002; CHEPS, 2007; Tuning Project, 2009).

Хофштетер та Шнеулі (Hofstetter and Schneuwly, 2002) проаналізували та задокументували з погляду Історії освіти взаємозв'язки та перекриття між цими двома традиціями. Вони обговорюють надзвичайну різницю між двома, а саме те, що з одного боку навчальні програми в рамках «Наук освіти» визнані як освіченими експертами та дослідниками у галузі освіти і розглядаються як навчальна дисципліна, а навчальні програми в рамках «Педагогічної освіти та навчання вчителів» орієнтовані на підготовку майбутніх учителів та професіоналів до роботи в школах. Для майбутнього розвитку галузі важливим є той факт, що на рівні освітньої політики ЄС Проєкт Тюнінг (the Tuning Project 2003; 2009 pp.) зберіг це розрізнення і реалізував його в описі предметних компетентностей відповідно до Наук освіти та Педагогічної освіти [8, с. 262–263].

У грецькому контексті співіснування двох традицій у навчальних програмах педагогічних факультетів, як можливість чіткої ідентичності таких закладів, що включає як набір предметів, які нібито представляють «Науки освіти», так і іншої, що представляє «Педагогічну освіту», утримує старі конфлікти та обґрунтування, відтворюючи ідеології та традиційні розбіжності між теорією та практикою, знаннями та досвідом, знаннями та діями тощо. Більше того, той факт, що переважна більшість випускників цих факультетів неминуче шукають роботу в якості вихователів у дошкільних закладах і вчителів у початкових школах в державному та приватному секторах значною мірою визначають наукові та професійні орієнтації на знання їх навчальних програм (Biesta, 2012).

Після численних перетворень, що стосуються національних та соціальних потреб грецького суспільства, проєктованих в освіту та професійне становлення вчителів, домінуючим у дискусіях експертних груп та зацікавлених сторін, а також просунутих реформах освіти, є дискурс, сформульований на європейському рівні для нового покоління вчителів. Він зображує європейських вчителів як висококваліфікованих фахівців, здатних працювати з новими технологіями, обробляти знання та ефективно керувати інформацією. Більше того, вчителі повинні брати активну участь у суспільстві, орієнтованому на навчання упродовж усього життя, бути здатними сприяти соціальній інтеграції в місцевих, національних та глобальних спільнотах, що характеризуються високою різноманітністю та мобільністю (Європейська Комісія, 2005). Ця складна «нова місія» є однією із основних рушійних змін у навчальних трансформаціях початкової та середньої освіти у грецькому контексті за останні роки. Вона вписана як у риторику сучасного політичного дискурсу про освіту, так і нещодавно випробувані реформаторські ініціативи «Новій школі – перший учень» (Міністерство освіти 2009) та «Соціальна школа» (Міністерство освіти, 2014). Перша з них була представлена урядом соціалістичної партії, а друга – коаліційним урядом між консервативними та соціалістичними партіями (2012–2014). Більше того, Закон 3848/2010, прийнятий попереднім урядом, має вирішальне значення в розвитку політики, оскільки визначає ключові компетентності вчителів та керівників освіти, а також запроваджує оцінку та забезпечення якості вчителів початкових та середніх шкіл і шкіл [8, с. 263].

Таким чином, дискусія про педагогічну освіту в Європі та в конкретному контексті сучасних процесів євроінтеграції триває вже принаймні два десятиліття, і її інтенсивність не спадає; скоріше навпаки. Однак ні хід дискусії, ні процес євроінтеграції не були лінійними. Були злети і падіння. Тому настав час переосмислити логіку розвитку педагогічної освіти у національному та європейському контексті протягом останнього десятиліття, а також зосередитись на актуальних питаннях та дилемах [10, с. 230].

Здійснений контент-аналіз літературних джерел засвідчив, що Греція приділяє особливу увагу впливу модернізації педагогічної освіти, посиляючись на рекомендації Європейської Комісії та Болонського процесу. Оновлена законодавча база має вирішальне значення в розвитку інтеграційної політики педагогічної освіти, оскільки визначає ключові компетентності вчителів та керівників освіти, а також запроваджує оцінку та забезпечення якості вчителів початкових та середніх шкіл. З'ясовано, що домінуючим в дискусіях експертних груп та зацікавлених сторін, а також просунутих реформах освіти, є дискурс, сформульований на європейському рівні для нового покоління вчителів як висококваліфікованих фахівців, здатних працювати з новими технологіями, обробляти знання та ефективно керувати інформацією, брати активну участь у суспільстві, орієнтованому на навчання упродовж усього життя, бути здатними сприяти соціальній інтеграції в місцевих, національних та глобальних спільнотах, що характеризуються високою різноманітністю та мобільністю.

Список використаних джерел

1. Гриневич Л.М. Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. Педагогічний процес: теорія і практика. 2015. № 1–2. С. 46–47.

2. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія. / за заг. ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16).
3. Сущенко Л.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія. Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2003. 442 с.
4. Сисоєва С.О. Освіта і особистість в умовах постіндустріального світу : монографія. Хмельницький : ХГПА, 2008. 324 с.
5. European Commission/EACEA/Eurydice. The Teaching Profession in Europe: Practices, Perceptions, and Policies. Eurydice Report. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2015. 138 p.
6. National versus European identity: The dimensions of change, defining Greek teachers' European identity / Antonis Papaconomou. *Preschool & Primary Education*. 2014. Vol. 2. Issue 1. pp. 45–58.
URL: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/education/article/viewFile/1825/1805.pdf>
7. OECD. Education for a Bright Future in Greece, Reviews of National Policies for Education. OECD Publishing, Paris, 2018. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264298750-en>
8. Zervas Th. G. How Functional are Greek Teaching Programs? Teacher Training and Job Placement in Greece's Most Struggling Profession. *Athens Journal of Mediterranean Studies*. 2016. Vol. 2. Issue 4. pp. 349-356. DOI: <https://doi.org/10.30958/ajms.2-4-4>
9. Zgaga P. Rethinking Teacher Education in Europe and beyond. Editorial introduction. *Education Inquiry*. 2015. 6:3, 29354, pp. 231–239. DOI: 10.3402/edui.v6.29354

УДК 371. 21: 331. 54

Приходько Оксана

ТЕХНОЛОГІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті проаналізовано технології дистанційного навчання в процесі підготовки старшокласників до складання ЗНО з навчальної дисципліни «Українська мова та література» в Національному авіаційному університеті в умовах глобальної пандемії COVID-19. Продемонстровано можливості викладання на освітній платформі Zoom, а також запропоновано адаптацію офлайн-методик до онлайн-середовища.

Ключові слова: *дистанційне навчання, технології дистанційного навчання, освітня платформа Zoom, ЗНО, «Українська мова та література».*

In the paper, the author has analyzed the technologies of distance learning at the National Aviation University in the process of preparing high school students in the global pandemic COVID-19 lockdown for ZNO exam in «Ukrainian language and literature». Besides, the possibilities of teaching on the educational platform Zoom have been demonstrated, as well as the adaptation of offline methods to the online environment is proposed.

Keywords: *distance learning, distance learning technologies, educational platform Zoom, ZNO, «Ukrainian language and literature».*

Глобальна пандемія COVID-19, що на початку 2020 року охопила увесь світ, зумовила кардинальне переформатування усіх сфер людської життєдіяльності. Реформування зазнала й освіта, що перейшла в онлайн-формат і набула дистанційного характеру. На сайті Міністерства освіти і науки України зазначено, що дистанційна освіта надає «можливість навчатися та отримувати потрібні знання віддалено від навчального закладу в будь-який зручний час» [1]. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року № 211 «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» на всій

території України з 12 березня було запроваджено карантин, який регламентував жорстке обмеження освітнього процесу. В таких умовах дистанційна форма навчання стала єдиною можливою для його здійснення.

Інноваційним процесам, до яких відносимо й дистанційне навчання, що базується на застосуванні ІКТ, присвятили свої праці С. Бараннікова, І. Дичківська, В. Журавльов, І. Зязюн, В. Загвязинский, І. Підласий, В. Сластьонін, С. Сисоєва, А. Хуторской та ін. Окремі аспекти безпосередньо запровадження дистанційної освіти в Україні висвітлили у своїх розвідках П. Дмитренко, В. Кухаренко, В. Олейник, Ю. Пасечник, С. Сазонов, О. Третяк та ін. Їх дослідження стали одними з перших у царині теоретичних і практичних напрацювань забезпечення дистанційного навчання. На сучасному етапі над упровадженням цифрових технологій в освітній процес, що є базовим для реалізації дистанційного навчання, активно працює кафедра відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України: С. Касьян, Л. Ляхоцька, Н. Гущина, С. Антошук, Л. Карташова, Л. Кондратова, М. Андрос, О. Бойченко та ін.

Нормативною базою дослідження є Положення про дистанційну освіту (2013) та Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (2000 р.), що визначають права та обов'язки учасників освітнього процесу та потребують на сучасному етапі кардинального перегляду та доопрацювання; Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 (2018), Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний» – 2020) (2016), що містить концептуальні засади, першочергові сфери, ініціативи, проекти «цифровізації» України до 2020 року. А також документи, які на сьогодні в умовах пандемії COVID-19 стали ключовими й регулюють освітній процес у дистанційному форматі: лист МОН України № 1/9-154 від 11.03.2020 року «Про карантин», наказ МОН України № 406 від 16 березня 2020 «Про організаційні заходи для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19», лист МОН України № 1/9-173 від 23.03.2020 «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантину».

У статті ми поставили за мету окреслити та проаналізувати технології дистанційного навчання в процесі викладання української мови та літератури для слухачів підготовчого відділення громадян України в контексті підготовки до ЗНО в умовах глобальної пандемії COVID-19 в Національному авіаційному університеті.

Реалізація мети передбачає вирішення таких завдань:

- проаналізувати особливості дистанційного навчання в сучасному освітньому просторі;
- окреслити специфіку/можливості викладання за допомогою освітніх платформ Zoom;
- продемонструвати використання освітніх платформ Zoom під час викладання навчальної дисципліни «Українська мова та література» для слухачів підготовчих курсів Національного авіаційного університету у процесі підготовки до складання ЗНО.

Дистанційне навчання – «індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [2].

Права та обов'язки учасників освітнього процесу в дистанційному форматі регулює, насамперед, чинний нормативний документ «Положення про дистанційну освіту» (наказ Міністерства освіти і науки України № 466 від 25 квітня 2013) та «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні». Перед викладачами ЗЗСО та ЗВО постала низка запитань: яким чином організувати дистанційне навчання, якими ресурсами скористатися, як удосконалити свою професійну цифрову компетентність для можливості надання якісної освітньої послуги в дистанційному форматі.

17 січня 2018 року схвалено оновлену редакцію ключових компетентностей для навчання впродовж життя – рекомендація 2018/0008 (NLE) Європейського Парламенту та

Ради (ЄС). Серед восьми ключових компетентностей чільне місце посідає цифрова, без оволодіння якою викладач у сучасних умовах обмеження освітнього процесу є профнепридатним.

З метою підвищення цифрової компетентності для можливості надання якісної освітньої послуги у форматі дистанційного навчання вчителю та викладачеві сьогодні пропонується велика кількість вебінарів, тренінгів, онлайн-курсів підвищення кваліфікації. Мережеві платформи та студії онлайн-освіти, такі як «На Урок», «EdEra», «Prometheus» тощо, сьогодні є дуже популярними.

Провідними науковцями та методистами країни нині інтенсивно розробляється теоретична і практична освітня база, покликана допомогти викладачам в оволодінні інформаційно-комунікаційними технологіями для провадження дистанційного навчання. Сьогодні в епіцентрі обговорення та розробки такі проблеми цифровізації освітнього простору, як роль відкритості у сприянні освітнім інноваціям та трансформації системи освіти України; застосування ІКТ в освітньому процесі в умовах глобального карантину у зв'язку з пандемією COVID-19; новітні небезпеки в Інтернет-просторі; теорія і практика дидактичної системи електронного навчання; досвід впровадження інноваційних форм, інтерактивних технологій, сучасних систем управління освітніми ресурсами в освітній діяльності закладів освіти; практика застосування хмарних технологій в управлінні цифровим закладом освіти. Саме ці надважливі аспекти ІТ-освіти сформуливали проблемне поле Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Організаційно-практичні засади розвитку цифрового освітнього простору закладу освіти», організованої кафедрою відкритих освітніх систем та інформаційно-комунікаційних технологій ДЗВО «Університет менеджменту освіти», що відбулася 5–6 травня 2020 року на віртуальній базі цього університету.

Гостра потреба цифровізації освітнього простору породила потребу екстраполяції педагогічних технологій у цифрове середовище. Таким чином виник термін «е-навчання» (електронне навчання), покладений в основу дистанційного навчання. Професор Лариса Ляхоцька у своїй доповіді «Кореляція дидактики і цифрових технологій», виголошеній на I Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Дистанційна освіта в Україні: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти», що відбулася 16 червня 2020 року у віртуальних стінах Національного авіаційного університету, наголосила на важливості е-навчання в сучасному освітньому просторі. Вона окреслила е-навчання як таку систему навчання, що реалізується за допомогою інтернету та інформаційних і електронних технологій. Послугуючись теоретичними напрацюваннями В. Бикова, викладеними в монографії «Моделі організаційних систем відкритої освіти» [3], науковець сформулювала дефініцію електронного дистанційного навчання. Електронне дистанційне навчання – це різновид дистанційного навчання, за яким учасники й організатори освітнього процесу здійснюють переважно індивідуалізовану взаємодію як асинхронно, так і синхронно в часі, використовуючи електронні транспортні системи доставки засобів навчання та інших інформаційних об'єктів, комп'ютерні мережі інтернет/інтернет, медіа-навчальні засоби та інформаційно-комунікаційні технології. Концепція е-навчання заснована на особистісно орієнтованих підходах та принципах конструктивістської дидактики. Е-дидактика – теоретичний базис е-навчання. Викладач-тьютор, який упроваджує е-навчання має визначити компоненти дидактичної системи е-навчання; проаналізувати можливості використання асинхронних та синхронних інструментів та ресурсів, які дозволяють організовувати індивідуальні та групові види робіт у процесі навчання.

Від початку карантину, у березні, Міністерство цифрової трансформації підготувало добірку сервісів для дистанційного навчання. До колекції увійшли інструменти для підготовки до ЗНО, ресурси для створення презентацій, відкриті ресурси з електронними підручниками та розробками уроків. (описати) Рубрика «Де готуватися до ЗНО?» містить добірку корисних посилань, таких як <https://ilearn.org.ua>; гейміфікована платформа з безкоштовними курсами з української мови та літератури, біології, математики, історії

України, англійської мови, щотижневі вебінари; <https://www.ed-era.com/zno>; <https://prometheus.org.ua/zno>; <https://gioschool.com>

Звернімося до е-ресурсів, які допоможуть організувати дистанційне навчання. Це, насамперед, набір таких сервісів, як Google Classroom, Microsoft Teams, Moodle, Cisco Webex, Zoom, Class Dojo, Classtime, Viber та інші. Організувати віртуальний навчальний процес допомагають різноманітні освітні платформи, найпопулярнішими з яких є Google Classroom, Moodle та Zoom.

Для організації освітнього процесу нами було обрано платформи Zoom та Moodle саме завдяки їх зручності, можливості зворотного зв'язку, живому спілкуванню зі студентами та учнями, а також можливості викладати й демонструвати онлайн різні відеоматеріали, тести, мультимедійні презентації.

Zoom – це сервіс для проведення онлайн-конференцій, продукт однойменної американської компанії. Він був створений і з'явився у віртуальному середовищі ще в 2011 році [4]. Сервіс має безкоштовну версію, що дозволяє організувати 40-хвилинні відеоконференції (хронометраж одного уроку або півпари). Для того, щоб користуватися Zoom, потрібно завантажити повноцінний додаток. Розробники Zoom створили різні версії програми для користувачів Windows, MacOS, Android та iOS.

Для того щоб розпочати працювати на Zoom, потрібно завантажити додаток, установити його та зареєструватися. Проведення уроку або пари відбувається в режимі онлайн-конференції.

Функції-інструменти Zoom, які доцільно використовувати під час проведення онлайн-занять.

1. Демонстрація екрану (виводить на екран відеопрезентації, тести, вправи та будь-який інший відеоматеріал).
2. Інтерактивна дошка (дозволяє учасникам обирати колір олівця й робити відповідні позначки, підкреслення, правки, а також за допомогою гумки витирати написане).
3. Чат (дає можливість учасникам спілкуватися через повідомлення як колективно, так і індивідуально).
4. Запис (активація цієї опції дає можливість записати відеозаняття та викласти його для тих студентів, що з якихось причин не мали можливості вийти на відеозв'язок).

Платформа Zoom дає можливість проводити лекції інтерактивно, сприяє живому спілкуванню з учнями та студентами. Zoom має властивість – виводити на екран того, хто говорить у відповідний момент. Це одна з переваг цієї платформи.

12 березня 2020 року після офіційного оголошення в Україні карантину в умовах глобальної пандемії COVID-19 дистанційне навчання стало єдиною можливою формою організації навчального процесу для слухачів підготовчого відділення громадян України Національного авіаційного університету. Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 27.03.2020 року №1/9-178 «Щодо завершення 2019/2020 навчального року» та розпорядження ректора НАУ № 18/роз від 01.04.2020 року директором Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій професором Н. Мурановою та викладачами кафедри базових і спеціальних дисциплін було організоване дистанційне навчання з підготовки до ЗНО з усіх навчальних дисциплін в умовах обмеження освітнього процесу. Для організації дистанційного навчання було обрано платформи Zoom та Moodle і, відповідно, було сформовано розклад онлайн-занять.

Заняття з навчальної дисципліни «Українська мова та література» відбувалися у вигляді відеоконференцій тричі на тиждень, згідно розкладу та навчального навантаження викладача. Для найбільш оптимального та ефективного проведення занять було обрано платформу Zoom. Для цього після скачування та встановлення додатку Zoom було проведено реєстрацію за допомогою опції «Зареєструйтесь безкоштовно», що дало можливість створити свій профіль, отримати ID ідентифікатор (рис. 1) та запросити учасників (слухачів) до відеоконференції.

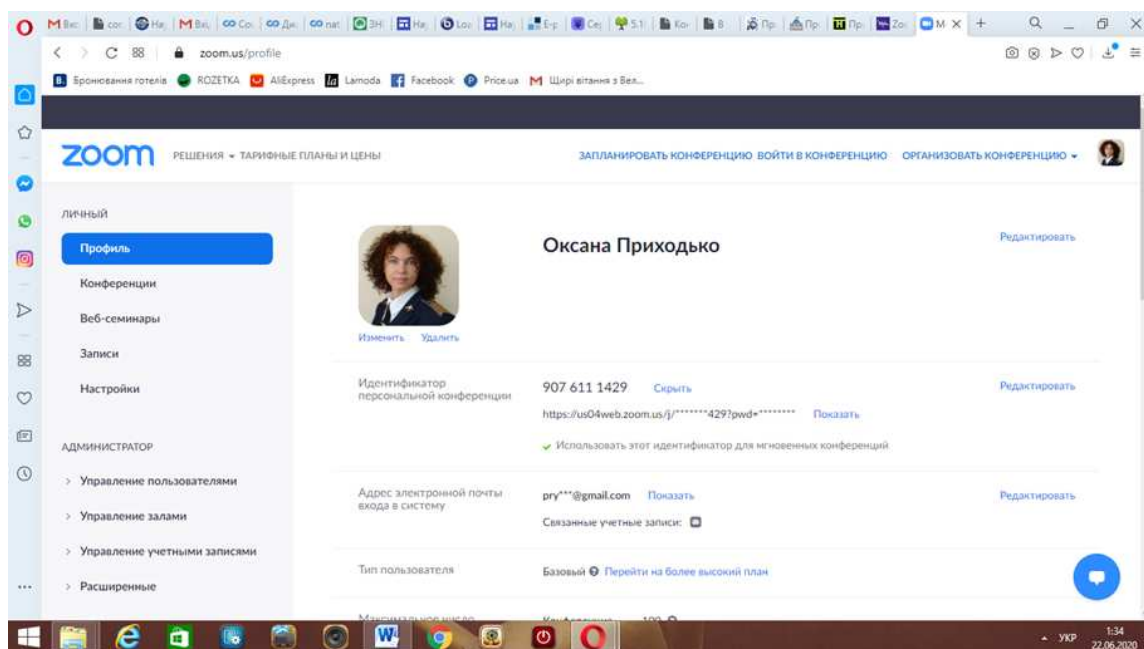

Рис. 1. Особистий профіль викладача на платформі Zoom

Найпоширенішою функцією, яка використовувалася під час онлайн-занять на платформі Zoom, була «демонстрація екрану». Для цього викладач-тьютор, який є організатором конференції, на панелі інструментів, що розташована внизу додатку Zoom, обирав кнопку зеленого кольору з відповідною назвою. Ця опція візуалізує виучуваний матеріал, одночасно виконуючи й функцію дошки, зокрема під час виконання вправ, які виводяться на екран. «Демонстрація екрану» також дає можливість працювати з мультимедійними презентаціями. Протягом карантину нами було розроблено 24 тематичні мультимедійні презентації (12 з української мови та 12 з української літератури) (рис. 2, 3).

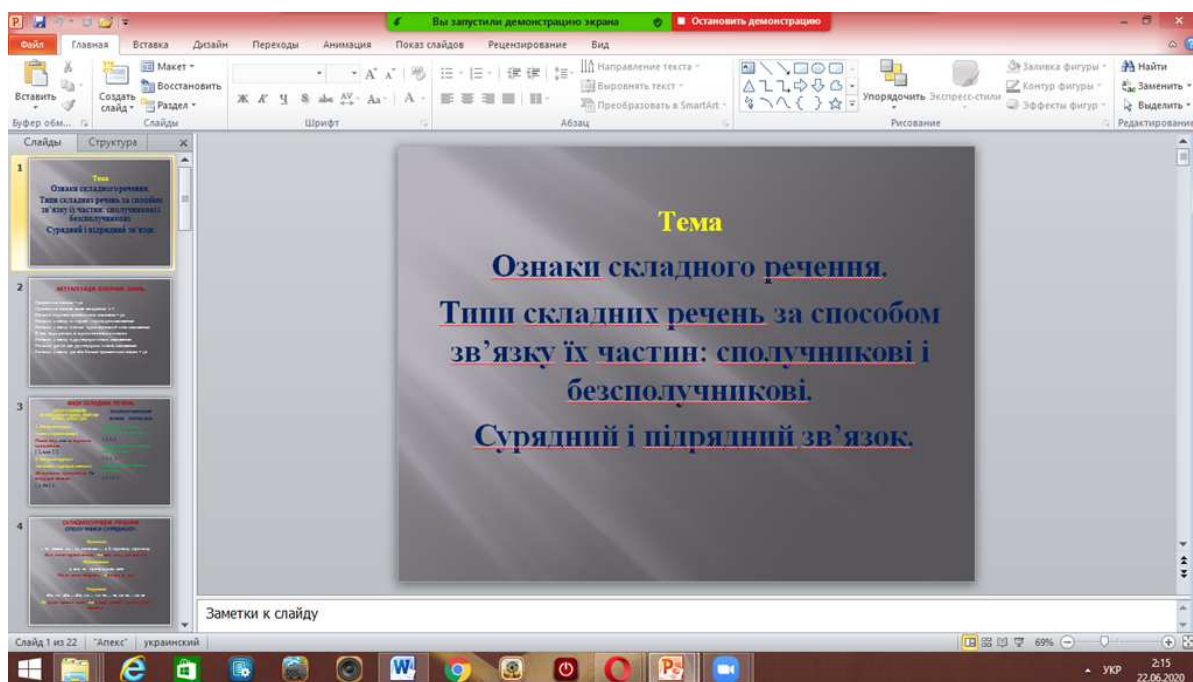

Рис. 2. Мультимедійна презентація з української мови на платформі Zoom

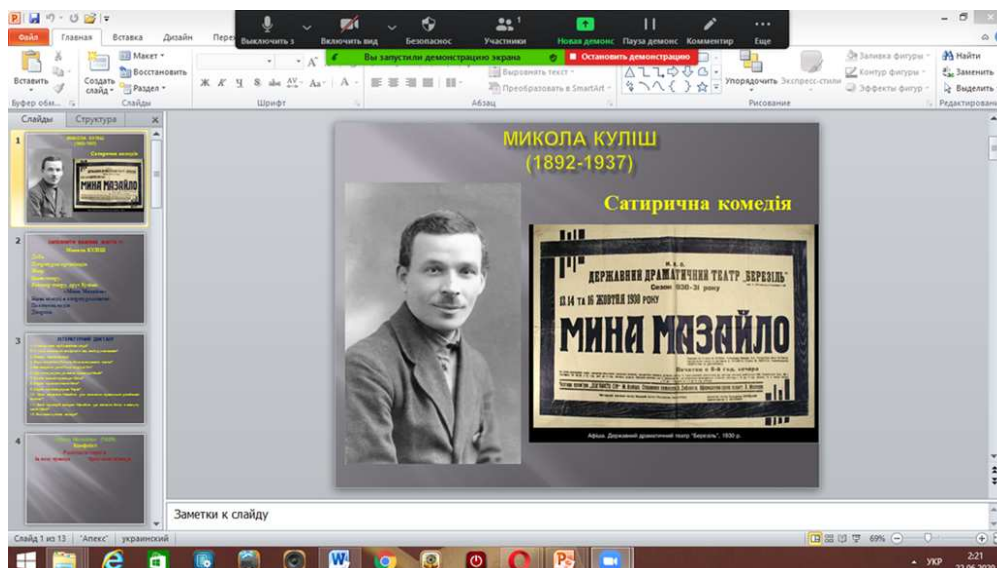

Рис. 3. Мультимедійна презентація з української літератури на платформі Zoom

Кожна з презентацій містить комплексний матеріал за конкретною темою, яка включає такі авторські блоки «Актуалізація опорних знань», «Нестрашна теорія», «Тренувальні вправи», «Тести у форматі ЗНО». Також «демонстрація екрану» дає можливість виводити на екран, аналізувати та коректувати, виправляючи помилки за допомогою інструменту «Малювати», що розташований на верхній панелі під час демонстрації екрану, домашні завдання слухачів. Так звана інтерактивна дошка дає можливість викладачеві і слухачу завдяки інструментам «Коментир» та, відповідно, «Малювати», розташованим на горішній панелі, обирати колір олівця й робити відповідні позначки, підкреслення, правки, а також за допомогою інструменту «Гумка» прибирати написане (рис. 4).

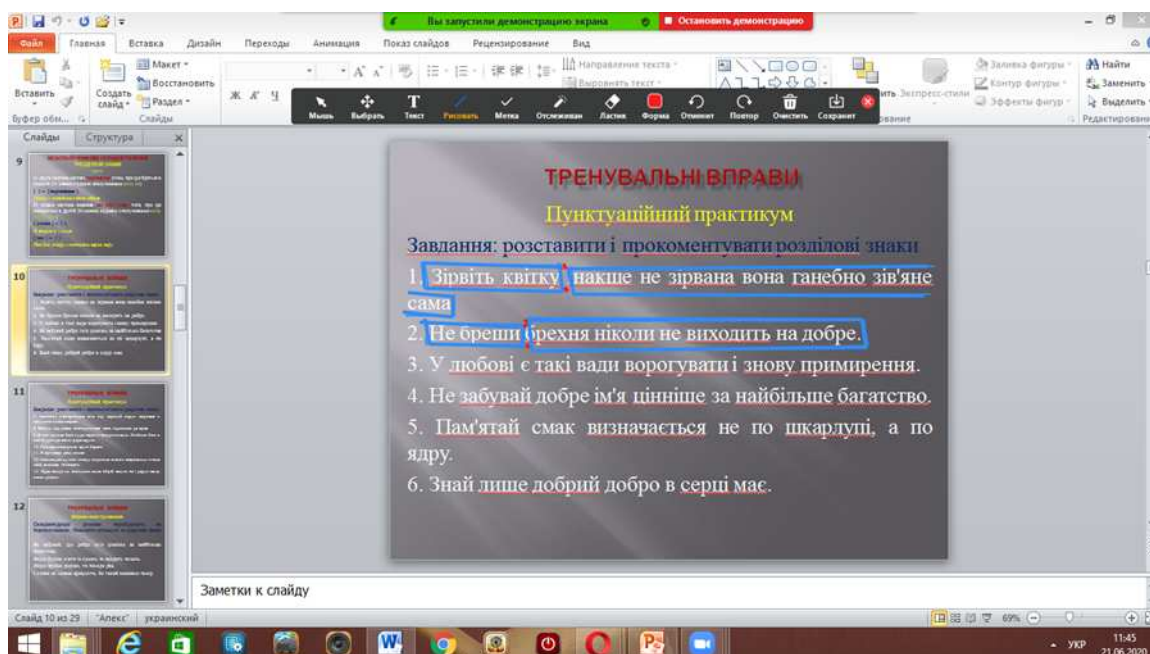

Рис. 4. Використання інструменту «Малювати» на платформі Zoom

Також за допомогою «демонстрації екрану» можна виводити зображення зошитів сертифікаційних робіт ЗНО з української мови та літератури Українського центру оцінювання якості освіти, що дає можливість безпосередньо працювати з тестами та темами власних висловлень (рис. 5, 6).

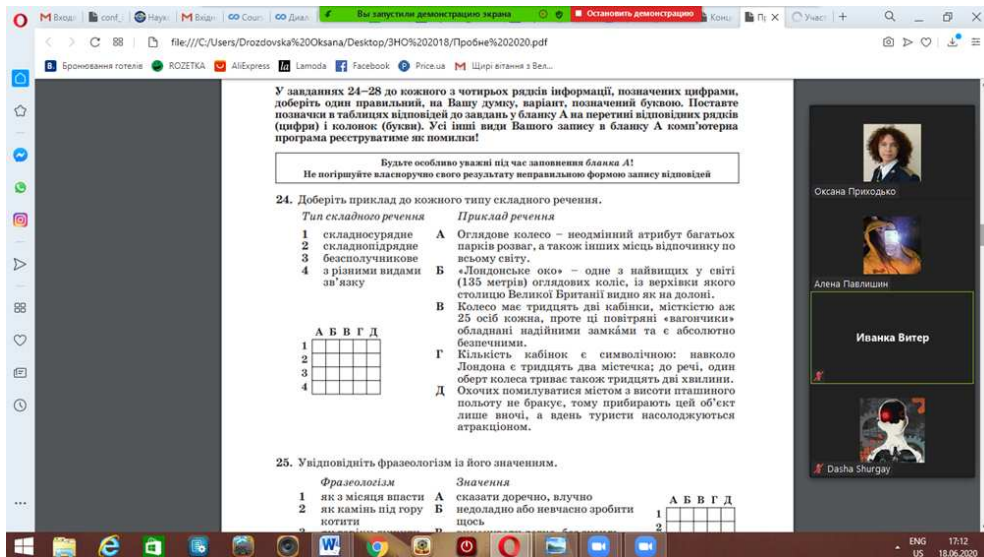

Рис. 5. Зошит сертифікаційної роботи ЗНО з української мови та літератури УЦОЯО на платформі Zoom

На початку відеозаняття завжди активували інструмент «Запис», для того щоб, за потреби, можна було переглянути урок, а також розмістити його на платформі Moodle, де слухачі, котрі з тих чи інших причин не змогли бути на занятті, мали можливість переглянути та опрацювати матеріал самостійно. Середнє арифметичне присутніх на занятті слухачів становило 10–15 осіб.

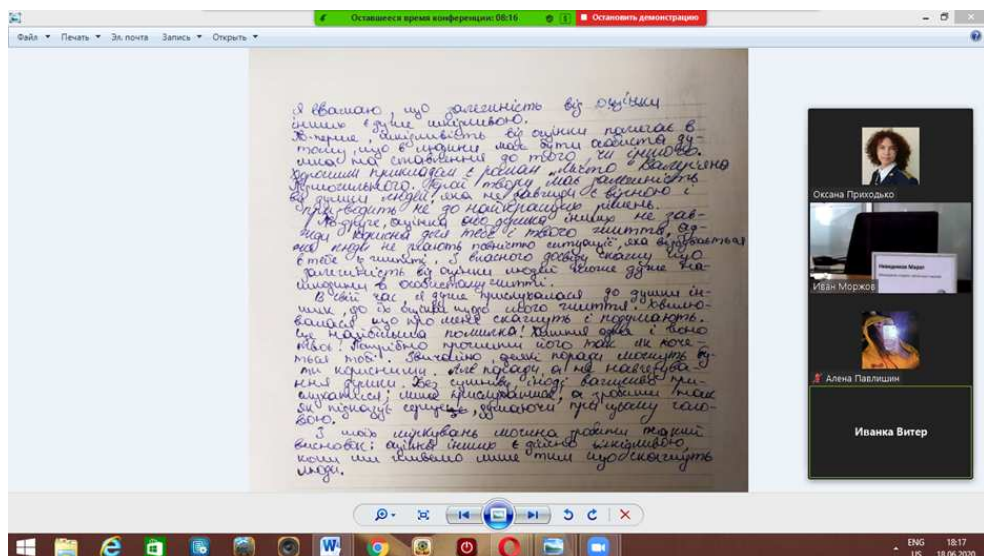

Рис. 6. Письмова робота (власне висловлення) слухачки ПВ громадян України на платформі Zoom

Якщо платформа Zoom під час дистанційного навчання у процесі підготовки до ЗНО використовувалася, здебільшого, для проведення відеозанять, то платформа Moodle стала потужною технологією для самостійної роботи та оцінювання слухачів.

Окрім інтенсивної роботи на платформах Zoom та Moodle, для спілкування зі слухачами було створено групи в соціальних мережах Telegram, Viber, Instagram, Messenger, що дало можливість обмінюватися важливою інформацією, давати посилання на відеоуроки, корисні сайти, одержувати від слухачів виконані завдання.

У результаті проведеного дослідження ми прийшли до таких висновків:

- в основу дистанційного навчання покладене е-навчання (електронне навчання), що реалізується за допомогою інтернету та інформаційних і електронних технологій;
- цифрова компетентність є ключовою в оволодінні технологіями дистанційного навчання;
- серед широкого спектру е-ресурсів, які допоможуть організувати дистанційне навчання, найбільш зручні та ефективні, на нашу думку, є освітні платформи Zoom та Moodle;
- основними видами і формами навчання підготовки до ЗНО з навчальної дисципліни «Українська мова та література» у дистанційному форматі, реалізованими через інструментарій Zoom та Moodle, стали інтерактивні відеолекції та практичні заняття, відеоконсультації, онлайн-тестування тощо;
- використання освітніх платформ Zoom та Moodle забезпечують оптимізацію навчального процесу в режимі онлайн і мають широкі можливості одночасного застосування офлайн методик (інтерактивні форми і прийоми засвоєння та візуалізація навчального матеріалу, контроль і перевірка знань тощо) для ефективного здійснення освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Дистанційна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/distancijna-osvita>
2. Положення про дистанційне навчання / наказ Міністерства освіти і науки України № 466 від 25.04.2013 року (із змінами згідно з наказами Міністерства освіти і науки № 660 від 01.06.2013 року, № 761 від 14.07.2015 року). URL: https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/
3. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. К. : Атіка, 2008. 684 с.
4. Все про Zoom: як почати відеорозмову та не стати потім зіркою інтернету URL: <https://happymonday.ua/vse-pro-zoom>

УДК 629.113

Рудик Олександр
Посполіта Віталій

ПІДГОТОВКА ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНИХ ФАХІВЦІВ АВТОМОБІЛЕБУДУВАННЯ НА БАЗІ ЗАСТОСУВАННЯ SOLIDWORKS

Розглядається застосування SolidWorks Simulation для міцнісного вал-шестерні заднього моста автомобіля УАЗ-31512: При аналізі результатів моделювання встановлено, що мінімальний коефіцієнт запасу міцності вал-шестерні, виготовленої зі сталі 18ХГТ, більше допустимого. Тому метою роботи ставилось можливість заміни даного матеріалу на доступніший у ремонтних майстернях – сталь 15. Повторними розрахунками встановлено, що заміна матеріалу є можливою. Для зміцнення місць вал-шестерні з концентрацією напружень використано їх зондування у критичних точках.

Ключові слова: *SolidWorks Simulation, задній міст автомобіля, вал-шестерня, заміна матеріалу, зондування.*

The application of SolidWorks Simulation is considered for the UAZ-31512 back bridge shaft-gear: In the analysis of the simulation results it is found that the minimum safety factor of the shaft-gear made of 18XGT steel is more permissible. Therefore, the purpose of the work was to replace this material with more available in repair shops – steel 15. Repeated calculations found that the replacement of the material is possible. For strengthening of places of cog-wheel of billow with the concentration of tensions their probing is used in critical points.

Keywords: *SolidWorks Simulation, durability, back bridge, shaft-gear, replacement of the material, tensions.*

Підготовка кваліфікованих кадрів, які повною мірою володіють професійними компетенціями, є визначальною умовою соціально-культурного розвитку країни. Автомобілебудування є однією з основних галузей будь-якої країни, так як воно забезпечує виробництво автомобільної техніки, а населення – предметами вжитку. Сьогодні неможливо уявити собі сферу людського життя, в якій не використовувалася б продукція автомобілебудування.

На сучасному ринку праці в умовах безперервної модернізації виробництва найважливішими якостями спеціаліста стають ініціативність, здатність творчо мислити та знаходити правильні рішення у нестандартних ситуаціях. Роботодавці зацікавлені не тільки у професійній компетентності випускників, але і в їх комунікативності та рівні технічної культури. Крім того, сучасний кваліфікований спеціаліст повинен не тільки володіти певним набором знань і навичок, але й уміти орієнтуватися у нестандартних виробничих ситуаціях і знаходити нові, нетипові виробничі рішення [1].

Однією з найважливіших задач сучасного суспільства в області прикладної науки є створення умов для проведення досліджень, які мають практичну спрямованість і забезпечують умови для якнайшвидшої комерціалізації отриманих результатів, що призводить в остаточному підсумку до розширення й насиченню ринку новими та якісними продуктами й послугами. Цим пояснюється інтерес до комп'ютерних технологій, які розглядаються як інструмент, що сприяє підйому й розвитку промисловості й економіки, підвищенню конкурентоспроможності продукції.

Комп'ютерні технології (КТ – або їх ще називають «Cals-Технології» – Continuous Acquisition and Life cycle Support) – поняття, що розбудовується, яке визначає сучасну методологію, побудовану на основі новітніх інформаційних технологій і строгого проходження міжнародним стандартам в області спільного використання й обміну інформацією. Новизна підходу полягає в комплексному охопті задач інформаційної інтеграції процесів на всіх стадіях та етапах життєвого циклу продукції, включаючи наукові дослідження, проектування, логістику, поставку продукції споживачеві та її післяпродажне обслуговування.

Передумови розвитку КТ – розвиток програмного забезпечення й швидкодія засобів обчислювальної техніки. Подальший розвиток КТ характеризується децентралізацією обчислювальних потужностей. При цьому за центральним пристроєм зберігаються тільки певні функції, пов'язані з контролем роботи системи, з розмежуванням функцій, зі зберіганням даних.

Така архітектура систем вимагає швидкодіючих пристроїв для передачі даних. З погляду використання програмного забезпечення (ПО) зберігається тенденція до використання більш складних структур (системи твердотілого й поверхневого моделювання). Основні переваги використання комп'ютерного моделювання у виробництві: швидше виконання креслень і підвищення точності та якості їх виконання; можливість багаторазового використання креслення; використання спеціальних креслярських засобів; прискорення розрахунків і високий рівень проектування. Потужні математичні засоби комп'ютерного моделювання (метод скінченних елементів – МСЕ) дозволяють з більшою точністю моделювати складні геометричні форми й хід технологічних процесів.

Вирішення проблем автоматизації проектування за допомогою електронно-обчислювальних машин ґрунтується на системному підході, тобто на створенні й впровадженні САПР – систем автоматизованого проектування технічних об'єктів, які вирішують увесь комплекс задач від аналізу завдання до розробки повного обсягу конструкторської й технологічної документації.

Терміном САПР ТП позначають проектування технологічних процесів, використовуючи засоби машинної графіки, з установленням спеціального ПО, необхідного для розв'язку аналітичних, кваліфікаційних, економічних, ергономічних, проектних задач.

Потужні засоби комп'ютерного моделювання (МСЕ) звільняє конструктора від

використання традиційних формул і дозволяє проєктувати нестандартні геометричні форми. Ці форми можна швидко модифікувати й оптимізувати, що дозволяє знизити загальні витрати на проєктування.

В останні десятиліття в автомобілебудуванні визначальними вимогами стали висока якість та оперативне відновлення номенклатури виробів, виконання яких було б неможливо без впровадження CAD/CAM/CAE технологій (Computer Aided Design/Computer Aided Manufacturing/Computer Aided Engineerin) – систем автоматизованого проєктування виробів, технологій їх обробки та інженерного аналізу.

Один з оптимальних різновидів САПР – SolidWorks [2], що базується на параметричній об'єктно-орієнтованій методології й дозволяє отримати 3D-модель з 2D-ескізу. Одним з САЕ-додатків цієї САПР є SolidWorks Simulation [3], який дозволяє проводити розрахунки на міцність деталей і складань, критичних сил і форм втрати стійкості, складань з використанням контактних елементів; лінійний статичний, частотний, тепловий, спільний термостатичний аналізи; визначення власних форм і частот; нелінійні розрахунки; оптимізацію конструкції тощо. Так, досвід використання САПР в автомобільній промисловості дозволив скоротити витрати часу на розробку нових моделей автомобілів на 50% [4].

Як приклад, за допомогою SolidWorks Simulation в [5] проведений статичний аналіз вал-шестерні заднього моста автомобіля УАЗ-31512. З бібліотеки SolidWorks вибрано сталь DIN 1.7147 (20MnCr5 – аналог сталі 18ХГТ ГОСТ 4543-71, з якої виготовлена вал-шестерня). При аналізі результатів моделювання встановлено, що мінімальний коефіцієнт запасу міцності вал-шестерні знаходиться у вузлі 26085 і становить $n_{\min} = 3.02082$, що більше допустимого $[n] = 1.5$. Тому метою роботи ставилось можливість заміни даного матеріалу на доступніший у ремонтних майстернях – сталь 15 (DIN 1.0401 – рис. 1).

Свойства Таблицы и кривые Внешний вид Штриховка Настройка Данные программы

Свойства материала
Материалы в библиотеке по умолчанию не могут редактироваться. Необходимо скопировать материал в настроенную пользователем библиотеку и затем его отредактировать.

Тип модели: **Линейный упругий изотр** Сохранить тип в библиотеке

Единицы измерения: **Метрическая (MKS)**

Категория: **DIN Сталь (Легированная)**

Имя: **1.7147 (20MnCr5)**

Критерий разрушения по умолчанию: **Максимальное напряжение**

Описание: **20MnCr 5**

Источник: **Предел текучести и предел прочности для t<=1**

Sustainability: **Определено**

Свойство	Значение	Единицы измерения
Модуль упругости	2141391.032	кгс/см ²
Коэффициент Пуассона	0.28	Не применимо
Модуль сдвига	805570.9	кгс/см ²
Массовая плотность	0.0078	кг/см ³
Предел прочности при растяжении	11225.23264	кгс/см ²
Предел прочности при сжатии		кгс/см ²
Предел текучести	7647.825	кгс/см ²
Коэффициент теплового расширения	1.1e-05	/°C
Теплопроводность	0.0334608	калория/(см·сек·°C)

Свойства Таблицы и кривые Внешний вид Штриховка Настройка Данные программы

Свойства материала
Материалы в библиотеке по умолчанию не могут редактироваться. Необходимо скопировать материал в настроенную пользователем библиотеку и затем его отредактировать.

Тип модели: **Линейный упругий изотр** Сохранить тип в библиотеке

Единицы измерения: **Метрическая (MKS)**

Категория: **DIN Сталь (Нелегированная)**

Имя: **1.0401 (C15)**

Критерий разрушения по умолчанию: **Максимальное напряжение**

Описание: **C15**

Источник: **Предел текучести и предел прочности для 5<t<**

Sustainability: **Определено**

Свойство	Значение	Единицы измерения
Модуль упругости	2141391	кгс/см ²
Коэффициент Пуассона	0.28	Не применимо
Модуль сдвига	805570.9	кгс/см ²
Массовая плотность	0.00785	кг/см ³
Предел прочности при растяжении	5098.55	кгс/см ²
Предел прочности при сжатии		кгс/см ²
Предел текучести	3874.898	кгс/см ²
Коэффициент теплового расширения	1.1e-05	/°C
Теплопроводность	0.0334608	калория/(см·сек·°C)

а б

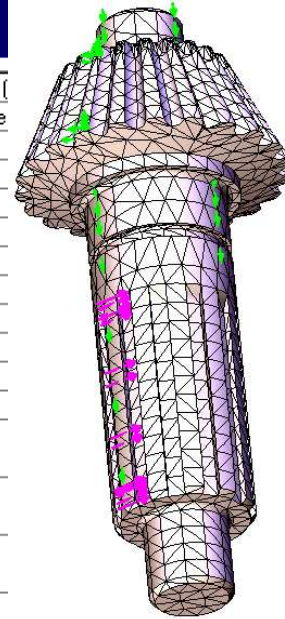
Рис. 1. Властивості сталей 18ХГТ (а) і 15 (б)

Повторними розрахунками у SolidWorks Simulation проведено розділення моделі вал-шестерні на скінченні елементи, побудовано матрицю жорсткості; здійснено синтез скінченно-елементної моделі з урахуванням умов її закріплення у вузлових точках (рис. 2); розв'язано одержану систему алгебраїчних рівнянь; визначено компоненти напружено-деформованого стану (рис. 3).

Таким чином, встановлено напруження, яке виникає у вал-шестерні, $\sigma_{\max} = 241,099$ МПа (вузол 26083 – рис. 3, а); результуюче переміщення $h_{\max} = 2.814e-02$ mm (вузол 21921 – рис. 3,

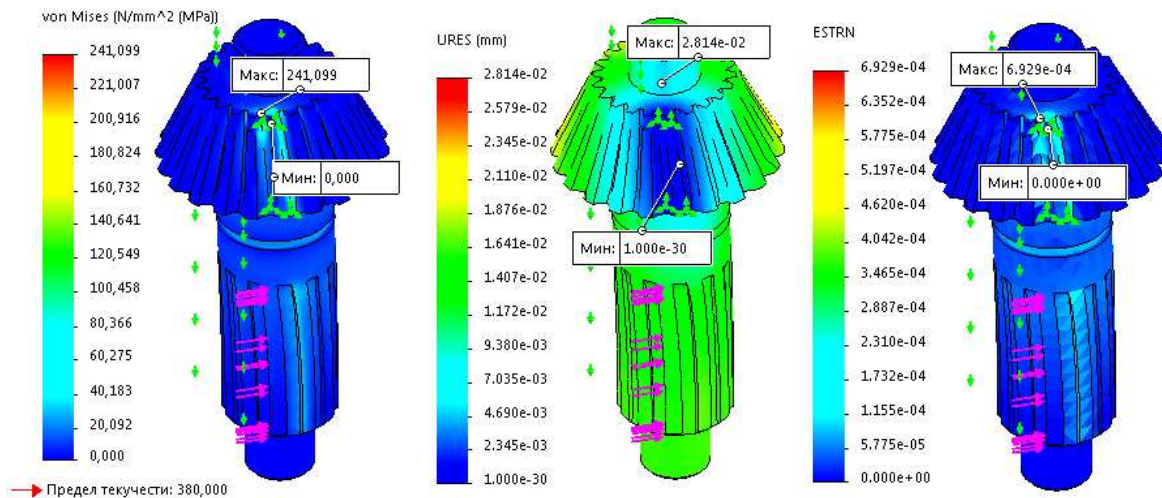
б); еквівалентна деформація $\delta_{\max} = 6.929e-04$ (елемент 15488). При цьому мінімальний запас міцності $n_{\min} = 1.576$ (вузол – 984), що більше допустимого $[n]$.

Сетка Детализация	
Имя исследования	Статический анализ 1 (
Тип сетки	Сетка на твердом теле
Используемое разбиение	Стандартная сетка
Автоматическое уплотнение сетки	Выкл
Включить автоциклы сетки	Выкл
Точки Якобиана	4 точек
Размер элемента	7.83556 mm
Допуск	0.391778 mm
Качество сетки	Высокая
Всего узлов	26373
Всего элементов	16386
Максимальное соотношение сторон	191.39
Процент элементов с соотношением сторон < 3	82.8
Процент элементов с соотношением сторон > 10	0.507
%% искаженных элементов (якобиан)	0
Время для завершения сетки (hh:mm:ss)	00:00:21

а б

Рис. 2. Параметры сітки (а) та її відображення на твердому тілі (б)

а б в

Рис. 3. Контурні графіки сумарних напружень von Mises (а), сумарних переміщень URES (б), еквівалентних деформацій ESTRN (в) вал-шестерні

На епюрі VonMises, видно місця з найменшою міцністю і концентрацією напружень. Для наступного їх зміцнення потрібно визначити точні величини напружень та їх розташування. Для цього використовуємо їх зондування у критичних точках: функція «Зонд» SolidWorks Simulation дозволяє запросити епюру й переглянути значення накреслених величин у певних вузлах або центрах елементів.

Коли зондується епюра сітки, програмне забезпечення відображає номер вузла й глобальні координати вузла. Коли зондується епюра результатів, програмне забезпечення відображає номер вузла або елемента, значення побудованого результату й глобальні координати вузла або центру елемента (рис. 4). Залежність напружень від номера вузла у місці максимальних напружень вал-шестерні відображається на кривій відгуку (рис. 5).

Отже, отримані результати підтверджують актуальність проведеного дослідження з

використанням SolidWorks та її додатку SolidWorksSimulation: з точки зору забезпечення міцності для виготовлення вал-шестерні заміна її матеріалу є можливою. Але, враховуючи умови роботи цієї деталі, для підвищення її зносостійкості рекомендується хіміко-термічна обробка.

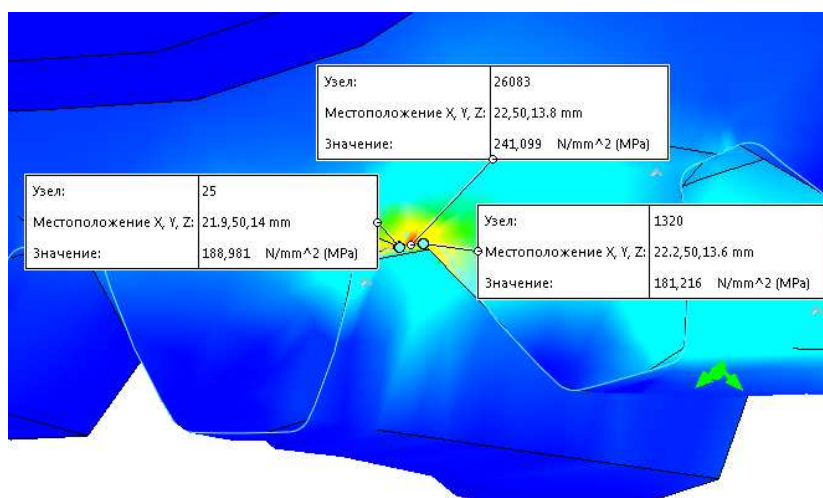

Рис. 4. Зондування напружень у небезпечному перерізі поблизу їх максимальних значень

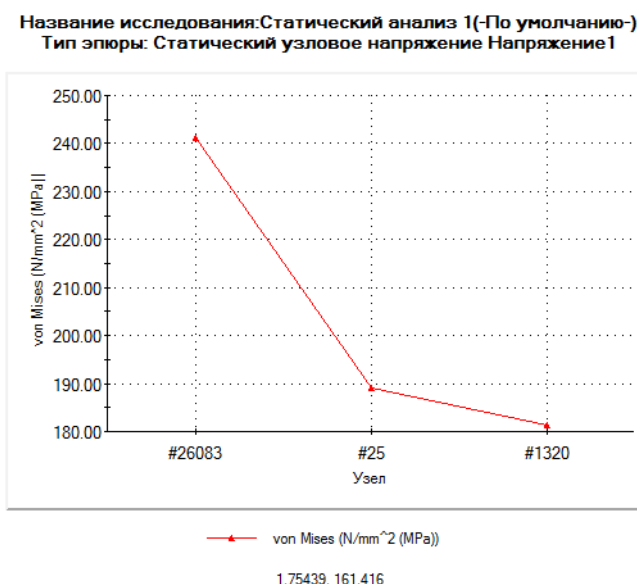

Рис. 5. Крива відгуку у місці максимальних напружень вал-шестерні

Таким чином, впровадження й широке застосування комп'ютерних технологій в автомобілебудуванні дозволяє створювати високоякісні вироби в найкоротший термін. Подальший розвиток галузі буде визначатися приходом у науку й виробництво кваліфікованих кадрів нового покоління, які володіють не тільки знаннями в області професійної спеціалізації, але й навичками науково-дослідної роботи.

Список використаних джерел

1. Рудик О.Ю., Коротков О.В. Професійна компетенція – основа якості підготовки кваліфікованих спеціалістів : матеріали II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці», 28 лютого 2017 р. м. Вінниця. С. 202-205. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/6441>
2. Рудик О.Ю., Каплун П.В. SolidWorks – CAD/CAE-система технічних вузів. *Science, society, education: topical issues and development prospects*. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Kharkiv, Ukraine, 2020. Pp. 249-253.

URL: <http://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferenciya-science-society-education-topical-issues-and-development-prospects-20-21-yanvarya-2020-goda-harkov-ukraina-arhiv/>

3. Rudyk O.Yu., Gonchar V.A. The impact of the SolidWorks Simulation network quality on the accuracy of the calculations. *Eurasian scientific congress. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference.* Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain, 2020. Pp. 185–188. URL: <http://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferenciya-eurasian-scientific-congress-27-28-yanvarya-2020-goda-barselona-ispaniya-arhiv/>

4. Калівода Я., Недужа Л., Очкасов О., Черняєв Д. Використання автоматизованих систем при проектуванні та випробуванні рухомого складу : матеріали 78 Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи розвитку залізничного транспорту» 17.05-18.05.2018 р., Днепр, 2018. С. 17–19.

5. Рудик О.Ю., Першко Д.Л. Застосування інформаційних технологій при дослідженні транспортних засобів : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Ресурсно-орієнтоване навчання у вищій школі: проблеми, досвід, перспективи» / укл. Н.В. Кононець, В.О. Балюк. Полтава : АКУП ПДАА, 2016. С. 126–130. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/8559>

УДК 65.016.7(075.8)

Скібіцька Ліана

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ГРУПОВОЇ ДИНАМІКИ В АНТИКРИЗОВОМУ УПРАВЛІННІ АВІАПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Криза, переживана економікою України, проявляється не тільки в падінні виробництва, але й у деградації накопиченого економічного і науково-технічного потенціалу. Економічна криза торкнулася й високотехнологічних, наукомістких і соціально-орієнтованих галузей, в яких були зайняті найбільш високо-кваліфіковані кадри. В зв'язку із цим останнім часом загострилася проблема зайнятості висококваліфікованих фахівців, накопичений потенціал яких не знаходить досить повного застосування.

Ключові слова: антикризове управління, авіапромислове підприємство, групова динаміка, організаційна структура, зовнішнє середовище.

The crisis experienced by the Ukrainian economy is manifested not only in the decline in production, but also in the degradation of the accumulated economic and scientific and technological potential. The economic crisis also affected high-tech, knowledge-intensive and socially-oriented industries, which employed the most highly qualified personnel. Due to this, the problem of employment of highly qualified specialists, whose accumulated potential is not fully used, has recently become more acute.

Keywords: anti-crisis management, aviation industry, group dynamics, organizational structure, external environment.

Негативні тенденції на авіаційному ринку проявляються у вигляді знецінювання і непродуктивного використання людського капіталу України, а також у вигляді «відпливу умів».

Антикризове управління діяльністю авіапромислових підприємств повинно враховувати складність горизонтальних та вертикальних зв'язків таких підприємств, наявність значної кількості різноманітних комунікацій, багатогранність інформаційних потоків. Внаслідок цього, керувати такими підприємствами складніше, особливо за наявності потенційної загрози чи фактичного виникненні кризових явищ в їхній діяльності.

У таких умовах персонал, усіх структурних підрозділів має ймовірність зіткнення з недоліками, нечіткістю або суперечністю інформації, що обумовлено складнощами формалізації і дослідження психології споживачів, постачальників і конкурентів. Це може

вносити ситуацію «невизначеності», коли спостерігається незавершеність при сприйнятті або пізнанні, а також різноманіття сенсу чого-небудь.

В умовах невизначеності взаємодія між персоналом різних структурних підрозділів підприємства може мати неузгоджений характер. При здійсненні антикризового управління можливі варіанти неадекватного сприйняття не лише контрагентів (споживачів, постачальників), фінансових інституцій (стратхових компаній та банків), вітчизняних і закордонних конкурентів, але і перетворень у внутрішньому середовищі підприємства: наприклад, появи нових функцій і структурних підрозділів, необхідності навчання (перенавчання) персоналу. Це викликає зміни у груповій динаміці колективів структурних підрозділів підприємства і авіавиробника в цілому.

Групова динаміка, як сукупність процесів у малій групі, характеризують її функціонування та розвиток, а саме: владу, зміну влади, реагування на інші групи, групову згуртованість, прийняття рішення, тощо.

Властивості групової динаміки такі:

1. Ціле домінує над частинами. Кожен член групи визнає свою залежність від інших індивідів групи.

2. Складові елементи об'єднуються у ціле, приєднуючись до груп, з якими себе ототожнюють, а не до тих, від яких залежать.

3. Група надає більш високого статусу тим своїм членам, які зробили більш вагомий внесок в її функціонування.

4. У своїй поведінці лідерам, що зробили значний внесок у життєдіяльність групи, дозволено відхилятися від групових норм.

5. Участь індивідів у досягненні групової мети «обмінюється» на високий груповий статус.

У процесі здійснення антикризового управління діяльністю авіапромислових підприємств у ряді ситуацій взаємодії декількох осіб, окрім орієнтації в умовах ситуації, необхідна імітація і прогнозування результатів розумової діяльності партнерів і супротивників, що, у свою чергу, імітують розумову діяльність того, хто приймає рішення.

С. Кара-Мурза підкреслює, що в умовах кризи, коли динаміка всіх процесів різко змінюється і виникають «розриви» неперервності функціонування, рефлексивний аспект управління має критичне значення [1, с. 18]. У таких умовах вищий управлінський персонал авіапромислових підприємств повинен вміти передати рішення щодо цілей, принципів та механізмів управління так, аби забезпечити максимально ефективну та швидку розробку програми антикризових дій та дій з організації рефлексивних впливів по відношенню до суб'єктів-учасників кризових процесів.

До того ж, ефективність взаємодії структурних підрозділів у системі антикризового управління підприємством безпосередньо залежить від бажання персоналу виконувати нові функціональні обов'язки, що подекуди вимагає перенавчання, або підвищення кваліфікації працівників. Закономірним явищем у поведінці персоналу може стати його опір нововведенням (луддизм), що пояснюється психологічними особливостями людей та їхньої поведінки. Особливо важлива для запобігання опору персоналу щодо впровадження механізму антикризового управління позиція з даного питання керівника підрозділу чи всього підприємства.

Успішний керівник повинен поєднувати в собі чотири управлінські ролі: виробника, адміністратора, підприємця та інтегратора. Це означає, що він не лише повинен орієнтуватися на виробництво, на кількісні показники діяльності, дотримуватися правил, норм, стандартів але і генерувати нові ідеї, згладжувати конфліктні ситуації, займати позицію «співпраці з персоналом». Адже при прогнозуванні і ухваленні персональних рішень в ситуації з неповною інформацією люди схильні орієнтуватися на особисті погляди своїх авторитетів.

Так, при оцінці керівника, на перший план виступають такі якості, як наявність лідерських рис, харизма. Активність особи в ситуації невизначеності визначається не стільки лідерськими рисами і упевненістю, скільки внутрішнім локусом контролю (інтернальністю).

Неврахування в прогнозуванні останнього показника автоматично знижує можливість надавати узгоджені рішення.

Професійна діяльність співробітників підрозділів, безпосередньо задіяних для здійснення антикризового управління, реалізується не лише згідно сформованої програми антикризових дій, а й містить елементи, що вимагають прийняття рішень і відповідної поведінки в умовах обмеженості інформації про зовнішнє середовище (конкурентів, постачальників, споживачів). Ефективність діяльності в таких умовах значним чином залежить від індивідуальних особливостей персоналу. Важливим аспектом при цьому є вивчення особово-мотиваційного профілю персоналу, професійно пов'язаного з необхідністю приймати рішення і діяти в умовах неповної інформованості, або навмисного, чи несвідомого перекручення інформації під час бізнесових і операційних комунікацій [2, с. 174].

Важливим є врахування економічної ефективності організаційних змін, що потребує дотримання принципів доцільності, своєчасності, компетентності, плановості, постійного контролю. Це, в свою чергу, вимагає одночасного вирішення комплексу важливих завдань, а саме: оцінки зміни рівня підтримки рішень на індивідуальному та колективному щабелях, ідентифікації суб'єктів, схильних до опору, формалізації завдань організації рефлексивних впливів, визначення рівня підтримки тощо. Дотримання окреслених принципів може бути досягнуте за умов одночасного застосування комплексу положень різних науково-методологічних підходів: теорії менеджменту організацій, рефлексивного управління, теорії стадної поведінки, теорії мотивації, принципів гуманістичного та проактивного підходів [3, с. 123].

Таким чином, застосування рефлексивних інструментів управління персоналом в системі антикризового менеджменту промислових підприємств є ефективним способом реформування існуючої системи його функціонування, адже врахування психологічних факторів поведінки суб'єктів є важливим чинником прийняття якісних управлінських рішень та організаційних змін в цілому, особливо у кризових умовах, в яких перебуває вітчизняна авіабудівельна галузь.

Наразі факторами ефективності роботи авіапромислових підприємства України стають не тільки передова техніка, професійна підготовка людей і високий рівень організації та управління, але і рівень соціальної зрілості, мікроклімат всередині колективу.

Неадекватна оцінка авіапромисловим підприємством потреби у навчанні і розвитку персоналу негативно позначається на ефективності інвестування освіти кадрів (підготовки і перепідготовки). Прогнозування ситуації на ринку праці необхідне і галузі і державі для запобігання структурного безробіття і фінансово-економічної кризи.

Список використаних джерел

1. Кара-Мурза С.Г. Подрыв рационального мышления и рефлексивное управление. *Рефлексивные процессы и управление*. Том 3. 2003. № 2. С. 16–34.
2. Мальчик М.В. Рефлексивне управління конкурентоспроможністю промислових підприємств : монографія. Донецьк-Рівне : ПП Лапсюк В. А., 2010. 216 с.
3. Свідоме і несвідоме у груповій взаємодії : монографія. / [П.П. Горностай, О.Л. Коробанова, О.Т. Плетка, Г. В. Циганенко, Л. Г. Чорна] ; за наук. ред. П.П. Горностая. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 244 с.

УДК 316.472.47:65.012.412(045)

Скібіцький Олександр

ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ

Глобальні зміни людини та її розвиток значно відстають від змін у технічній та економічній сферах. Подолання цього відставання та створення сучасної системи, яка створює та розвиває людину, а отже збільшує людський капітал, потребують глобальних

процесів. Наразі нагальним є вивчення формування людського потенціалу та капіталу та їх інвестицій, визначення ролі людського капіталу в інноваційному управлінні підприємством.

Ключові слова: інновація, освітні інновації, людський капітал, кадровий потенціал, ефективність інвестицій, освітні технології.

Global human change and human development lag far behind technical and economic changes. Bridging this gap and creating a modern system that creates and develops people, and thus increases human capital, require global processes. Currently, it is urgent to study the formation of human potential and capital and their investments, determining the role of human capital in innovative enterprise management.

Keywords: innovation, educational innovations, human capital, human resources, investment efficiency, educational technologies.

Поширення нових технологій поглиблює диференціацію між різними верствами населення – ті, хто має доступ до технологій, здатні примножувати власне виробництво, професійні навички, знання, досвід тощо. Натомість ті, хто позбавлений цього доступу, фактично опиняються за межами цивілізаційного прогресу, позбавляються ефективних інструментів для розвитку, професійного зростання і самореалізації.

Специфіка формування людського капіталу в постіндустріальній економіці та завдання його використання визначали роль людського капіталу в управлінні інноваціями підприємства.

Упровадження інноваційної освіти може проводитися тоді, коли викладачі та студенти самі активно займаються інноваційною діяльністю, маючи при цьому мотиваційне підкріплення.

У наукових публікаціях це поняття визначається як «активізація людського фактору». Людські ресурси та їх розвиток визначаються сукупністю якостей людини (здоров'я, освіта, професіоналізм), які впливають на результати її діяльності.

Оскільки людський капітал займає провідне місце серед конкурентних переваг підприємства, поки що аналіз та оцінка персоналу є важливою умовою успішного керівництва будь-якою організацією. Без інвестицій в персонал неможливо забезпечити конкурентні переваги. Тому вимірювання ефективності співробітників компанії важливо для утримання конкурентних позицій на ринку. Однак слід враховувати, що в даний час не існує універсального підходу до визначення вартості людського капіталу комерційних підприємств.

Нами проаналізовано теоретичні основи та досліджено процедури формування людського потенціалу і капіталу компанії та їх використання, організаційно-економічні відносини, що виникають при використанні людського капіталу організації.

Узагальнення проблем найважливішої передумови підвищення ефективності інвестицій в людський капітал підприємств за рахунок фінансування освітніх інновацій полягає в аналізі та прогнозуванні потреб ринку праці.

Розглянуто специфіку формування людського капіталу в постіндустріальній економіці та проблему його використання, визначено роль людського капіталу в інноваційному управлінні підприємством.

Можна зробити висновок, що всі недоліки в економічній освіті України ґрунтуються на недостатньому формуванні дидактичних методів, які є первинним елементом освіти та розвитку людського капіталу підприємств за рахунок фінансування освітніх інновацій у сучасних мінливих економічних умовах.

Проаналізовано теоретичні основи та досліджено порядок формування людського потенціалу та капіталу компанії та їх використання.

Вивчення методологічних підходів та рекомендацій з питань розвитку людського капіталу підприємств за рахунок фінансування освітніх інновацій показало, що людський потенціал стає головним фактором виробництва товарів та послуг в умовах переходу до інформаційного суспільства та розвитку інтелектуальної економіки. На цій основі визначені

організаційні та економічні відносини, що виникають внаслідок використання людського капіталу організації та опрацьовані напрямки їх вдосконалення.

Необхідність інвестицій в освіту та розвиток персоналу розуміють як уряди, так і роботодавці та працівники, які прагнуть отримати певний соціальний та матеріальний статус.

Одним із напрямків системи реформування освіти є демократизація, гуманізація, впровадження особисто-орієнтованого підходу до процесів управління, інформатизація навчання, оновлення функцій контролю, удосконалення соціально-психологічних факторів взаємодії процесів адміністрування, застосування інноваційних технологій в управлінні.

Список використаних джерел

1. Беззубко Л.В., Гончарова Л.О., Беззубко Б.І. Трудовий і кадровий потенціали : монографія. Донецьк : Норд-прес, 2008. 201 с.
2. Білорус Т.В. Стратегічне управління кадровим потенціалом підприємства : монографія. Ірпінь : Національна академія Державної податкової служби України, 2007. 174 с.
3. Близнюк В.В. Людський капітал як фактор економічного розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2005. № 2. С. 64–74.

УДК 331.101.3:37.091.12:005.963:377

**Скібіцький Олександр
Скібіцька Ліана**

МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГІВ В УПРАВЛІННІ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Поширення нових технологій поглиблює диференціацію між різними верствами населення – ті, хто має доступ до технологій, здатні примножувати власне виробництво, професійні навички, знання, досвід тощо.; натомість ті, хто позбавлений цього доступу, фактично опиняються за межами цивілізаційного прогресу, позбавляються ефективних інструментів для розвитку, професійного зростання і самореалізації.

Впровадження інноваційної освіти може проводитися тоді, коли викладачі та студенти самі активно займаються інноваційною діяльністю, маючи при цьому мотиваційне підкріплення.

Ключові слова: *освіта, інформатизація освіти, освітня організація, мотивація педагогічного персоналу, мотивація керівника навчального закладу.*

The spread of new technologies deepens the differentiation between different segments of the population – those who have access to technology, able to increase their own production, professional skills, knowledge, experience, etc.; on the other hand, those who are deprived of this access actually find themselves outside the progress of civilization, deprived of effective tools for development, professional growth and self-realization.

The introduction of innovative education can be carried out when teachers and students themselves are actively engaged in innovative activities, while having motivational reinforcement.

Keywords: *education, informatization of education, educational organization, motivation of pedagogical staff, motivation of the head of the educational institution.*

Теоретики освітніх реформ критикують однобічне застосування примусу для удосконалення роботи закладу освіти і шкільництва в цілому: необхідно дати навчальному закладу засоби для цього, сформувані його готовність і спроможність до здійснення глибоких змін, що стосуються навчального процесу і його організаційної культури [7].

Очільник забезпечує навантаження працівників і учнів з урахуванням їхніх психофізіологічних можливостей, забезпечує оптимальний режим праці та відпочинку. Тут велику роль відіграє ступінь кваліфікованості керівника, оскільки саме правильне розподілення навантаження сприяє ефективній роботі вчителів [5].

Щоб ефективно здійснювати вплив на педагогів задля їх ефективнішої роботи, керівник повинен орієнтуватися в їхніх правах та обов'язках. Міністерство освіти та науки України розробило інструкцію прав та обов'язків для вчителя. Отже, з усіх вищеназваних тез про права та обов'язки керівника освітнього закладу та вчителя можна зробити кілька висновків.

По-перше, стає зрозумілим нерозривний зв'язок керівника та вчителя, як фактору ефективної роботи обох та відповідно якісного навчання учнів.

По-друге, виправданим є суворе нормативно-правове регулювання відносин, адже воно дозволяє набагато ефективніше управляти процесом керівнику закладу з однієї сторони, та розуміти рамки свої повноважень та відповідальності педагога з іншого боку.

Таким чином, питання неформального контакту є достатнього важливим, проте регулювання відносин на нормативному рівні відіграє роль стримуючого фактору для обох суб'єктів та унеможливорює серйозне відхилення від навчального чи іншого процесу, передбаченого в документах. Це дозволяє в простішій та ефективнішій формі досягати поставленої мети діяльності навчального закладу [6].

Виявлені найбільш типові мотиватори, що стосуються трьох сфер відносин (до життя, до людей і до себе) і які показують, заради чого людина може прагнути до самовдосконалення.

Установки, пов'язані зіставленням до життя, зустрічаються частіше, ніж установки, що характеризують ставлення до себе.

Існують статеві і вікові особливості у визначенні ваги тих або інших мотиваційних установок. Установки на матеріальне благополуччя і на самореалізацію мають більше важливе значення для студентів. Дівчата більшою мірою проявляють зацікавленість у матеріальному благополуччі, ніж юнаки. Проте в останніх установка на альтруїзм вища, ніж у дівчат. У дівчат вища потреба в спілкуванні, але нижчій, ніж у юнаків, показник моральної мотивації [4].

Стійкість мотивації саморозвитку залежить від стійкості ідеалу (образів ідеальних особистостей, ідеального «Я» і незмінності самооцінки).

З метою визначення чинників, що сприяють росту мотивації педагогів у школі необхідно, виявити ці мотиватори в результаті безпосереднього спілкування із учителями, запропонувавши їм завдання на визначення факторів, що впливають на незадоволеність своєю працею, та доповнити їх тими, які, на їхній погляд, не зазначені [3].

Фактори, що виступають демотиваторами ефективної педагогічної діяльності:

- низький розмір заробітної плати;
- відсутність різного роду пільг;
- незручний розклад занять;
- низький рівень комфортності робочих місць;
- погані взаємини в колективі;
- відсутність або недостатнє визнання з боку колег;
- відсутність або недостатнє визнання праці з боку керівників;
- неможливість досягти успіхів у роботі, що підвищують статус педагога в школі чи ЗВО;
- відсутність можливості одержати підвищення по роботі (вищі категорії);
- відсутність можливості брати участь у розробці і впровадженні інновацій;
- побоювання втратити роботу через невисокий статус у своїй школі;
- відсутність можливості вчитися, підвищувати кваліфікацію;
- відсутність інтересу до роботи в даній школі (низький статус школи);
- відсутність або крайня нестача технічних засобів, що сприяють ефективній роботі;
- відсутність можливості уникнути критики з боку керівників і колег;
- несвоєчасна виплата заробітної плати;
- відсутність безкоштовного доступу в Інтернет тощо.

Наразі серед педагогів поширена думка, що підвищення зарплати – найбільш дієвий засіб заохочення їхньої діяльності. Але це не зовсім вірно.

По-перше, ті, хто вище всього ставить рівень доходу, в освіті давно не працюють.

По-друге, економічні способи стимулювання мотивації взагалі мають обмежену ефективність. Тому керівництву частіше необхідно замислюватися про інші, нематеріальні стимули (творчі, ресурсні, статусні) [2].

Творчі стимули – це способи мотивації педагогічних кадрів, що сприяють їх освітньому й професійному росту, у тому числі кар'єрному. Дані підходи необхідні в роботі з активними професіоналами, креативними особистостями. Навіть разове використання такої мотивації може бути корисне. Воно необхідне обдарованому педагогові для подальшого саморозвитку.

Ресурсні стимули – сюди відносять способи мотивації, що дозволяють заощаджувати час фахівця або розподіляти його більш ефективно. Дані способи, насамперед, пов'язані з родиною (побудова сімейного гнізда, виховання дітей, догляд за хворими родичами), а також можуть бути спричинені зайнятістю на іншій роботі, суспільною діяльністю, наявністю улюбленого захоплення тощо.

Серед таких способів виділяють:

- додаткові відгули (протягом року або до відпустки);
- зручний графік відпустки, а також його безперервність;
- більш компактний (без «вікон») графік роботи;
- методичні («бібліотечні») години і дні.

До ресурсних способів стимулювання педагогів відносять такі інструменти керівника, як надання постійного кабінету, додаткового устаткування або нових меблів, створення комфортної робочої обстановки у класі (штори, жалюзі, стенди, картини тощо) [1].

Статусні стимули – дані методи покликані підвищувати роль педагога в колективі. Вони особливо цінні для хранителів традицій освітньої установи. В їхнє число входять:

- публічна похвала на нараді або педраді;
- винесення подяки в наказі;
- подання на грамоту або звання;
- занесення фотографії на стенд «Лідери в освіті»;
- визнання успіхів дітей класу (організація виставки робіт учнів, концерту творчого колективу, виступу спортивної команди тощо).

Одним із напрямків системи реформування освіти є демократизація, гуманізація, впровадження особисто-орієнтованого підходу до процесів управління, оновлення функцій контролю, удосконалення соціально-психологічних факторів взаємодії процесів адміністрування, застосування інноваційних технологій в управлінні

Мотивація як психологічний чинник, покликана підвищувати якість роботи, результативність, рівень наданих освітніх послуг, поліпшувати мікроклімат в установі, а також допомагати в досягненні професійних цілей, давати позитивну перспективу, здійснювати підготовку педагогічних кадрів до інновацій, підвищувати самоповагу і, в остаточному підсумку, запобігати відтоку фахівців із навчальних закладів .

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Державно-громадський характер управління освітою. *Вища освіта України*. 2011. № 3. С. 5–8.
2. Барліт О.О., Елькін М. В., Окса М.М. Основи стратегічного менеджменту в освіті : навч. посіб. Мелітополь : ММД, 2009. 256 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. СПб. : Питер, 2009. 352 с.
4. Олійник О. Проблеми формування економічної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2011. № 6. С. 92–67.
5. Островерхова Н. Методологія формування технологічної культури керівника ВНЗ. *Рідна школа*. 2012. № 6. С. 27–32.
6. Іванова Н. Мотивація фахівця до професійної діяльності: поняття, зміст та функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2016. Вип. 1. С. 21–24.

УДК 378.046.4

Струк Жанна

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА

Проаналізовано роль удосконалення педагогічної майстерності у професійному розвитку викладачів та шляхи оптимізації навчально-виховного процесу в системі педагогічної освіти. У статті розкрито питання мотиваційної сфери самоосвітньої діяльності педагогів; охарактеризовано властивості самоосвіти, представлено складові індивідуальної програми самоосвіти педагогів для забезпечення реалізації засад безперервної освіти. Досліджено самоосвітню діяльність педагогів як пріоритетний напрям особистого професійного вдосконалення в системі педагогічної освіти.

Ключові слова. самоосвіта, самовдосконалення, професійна освіта, індивідуальна програма самоосвіти, мотиваційна складова.

The role of self-education in the professional development of teachers as well as the ways to optimize the educational process in the system of pedagogical postgraduate education are analyzed. The article deals with the question of the motivational sphere of self-education of teachers; it also describes the properties of self-education. The components of an individual program of self-education is represented to implement the principles of lifelong learning.

Keywords: self-education, professional education, individual program of self-education, motivational component.

Удосконалення педагогічної майстерності викладача є важливою умовою освітнього процесу. Від педагогічної діяльності викладачів навчальних закладів залежить розвиток інтелектуального потенціалу держави, її конкурентоспроможність на світовому рівні. Тільки кваліфіковані кадри можуть надати конкурентні переваги в сучасному складному середовищі. Отже, роль освіти як системи, призначенням якої виступає передача і поширення знань, формування фахівців, конкурентних на ринку праці, зростає і водночас потребує удосконалення. Для забезпечення поставлених завдань необхідна перебудова традиційної системи навчання, впровадження дієвих форм підвищення педагогічної майстерності, використання в навчальному процесі ефективних педагогічних технологій.

Таким чином, проблеми підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників є актуальними.

Дослідженням питань розвитку та підвищення педагогічної майстерності займалися такі педагоги як М. Дьяченко, І. Жерносек, І. Зязюн, Л. Кандибович, О. Касьянова, Л. Крамущенко, І. Кривонос, Н. Кузьміна, І. Маслікова, Г. Наливайко та інші.

Проблема самоосвітньої діяльності особистості привертає увагу багатьох сучасних дослідників. Сутність, структуру та зміст самоосвіти обґрунтовано в працях О. Кочетова, Є. Павлютенкова, П. Пшебильського, Є. Тонконогої, Я. Турбовського й інших. Питання професійної самоосвіти, зокрема застосування психолого-педагогічних знань у самоосвітній діяльності вчителя, самоосвіта молодого вчителя як умова вдосконалення його професійної діяльності й неперервності його освіти, розкриті М. Заборщиковою, І. Зязюном, Д. Казихановою, І. Наумченко та ін. Проблема оптимізації взаємозв'язку післядипломного навчання й самоосвіти вчителів у системі підвищення кваліфікації висвітлена Н. Косенко, Ю. Кричевським, В. Кубинським, В. Новичковим, Т. Симоною, П. Худоминським та ін.

У психолого-педагогічній літературі в даний час існують різні характеристики поняття «педагогічна майстерність», але немає єдиного визначення, яке точно і повно розкриває його зміст і сутність. Так, наприклад, М. Дьяченко і Л. Кандибович пишуть: «Педагогічна майстерність – це високий рівень професійної діяльності викладача. Зовні воно виявляється в успішному творчому рішенні найрізноманітніших педагогічних задач, в ефективному

досягненні способів і цілей навчально-виховної роботи. З внутрішньої сторони майстерність – це функціонуюча система знань, умінь, навичок, психічних процесів, властивостей особистості, що забезпечує виконання педагогічних задач» [1, с. 169–170].

Високої якості освітніх послуг можна досягти тільки за наявності висококласних педагогів, які постійно вдосконалюють свою майстерність, мобільно реагують на зміни, що відбуваються в освітньому просторі. Професійна майстерність викладача є однією із актуальних проблем в освіті. Положенням про навчальний заклад чітко визначені обов'язки педагогічних працівників, зокрема, необхідність постійно підвищувати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру. А це можливо лише завдяки процесу самоосвіти, який є важливою формою підвищення кваліфікації викладачів.

Сучасні навчальні заклади потребують викладача нового типу, який володіє високою фаховою кваліфікацією та професійною культурою, здатний об'єктивно осмислювати психолого-педагогічні явища й факти, критично оцінювати та творчо перетворювати освітню дійсність. Це пов'язано, насамперед, із проблемами саморозвитку особистості та творчою самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами модернізації системи педагогічної освіти.

Майстерність викладача проявляється перш за все в умінні організувати освітній процес, по особливому підійти до учня чи студента, запалити його думку, схвилювати його, донести до нього набуті знання.

Підвищення професійної майстерності – необхідна умова ефективної педагогічної діяльності. Фахівець повинен уявляти, що самовдосконалення – це особистий процес, який не припускає шаблонів, стереотипів, жорстких рамок і директивних вказівок. Самовдосконалення передбачає не просте пристосування поведінки людини, її вчинків до зовнішніх вимог, а й активний розвиток якостей особистості в процесі професійної роботи.

На ефективність педагогічної діяльності впливають наступні фактори:

- гарне знання дисципліни;
- здатність до постійного безперервного навчання;
- потреба отримати нові досягнення, тобто перевершити досягнутий рівень.

Проблема підвищення професійної майстерності охоплює широкий спектр питань. Для її розв'язання неабияке значення має вивчення, теоретичний аналіз і творче використання історії становлення й розвитку самоосвітньої діяльності педагога в системі вищої педагогічної освіти в Україні з урахуванням специфічних регіональних та конкретних історичних умов. Удосконалення якості навчання й виховання в сучасному навчальному закладі безпосередньо залежить від рівня фахової підготовки педагога. Суспільство завжди висувало й буде висувати до викладача найвищі вимоги.

Для того, щоб навчати інших, потрібно знати більше. Педагог повинен знати не тільки свій предмет чи дисципліну і володіти методикою його викладання, а й бути обізнаним з іншими науками, різними сферами суспільного життя.

Загальні вимоги до викладача вищої школи можна сформулювати наступним чином:

- професійна компетентність;
- загальнокультурна компетентність;
- Креативність;
- комунікативна компетентність;
- соціально-економічна компетентність.

Особливо важливе місце займає удосконалення педагогічної майстерності, знайомство з новітніми даними відповідної науки, розвиток педагогічних, психологічних і методичних знань і вмінь, що можливо лише в разі ознайомлення з відповідною літературою й регулярного вивчення періодичних видань. Конкретний зміст і форми самоосвіти викладачів залежать від багатьох обставин: віку, педагогічного стажу, місця проживання, предмету чи дисципліни, що він викладає, індивідуальних інтересів і захоплень, рівня підготовленості учнів чи студентів, з якими фахівець працює, атмосфери педагогічного колективу та ін.

Структура педагогічної майстерності сучасного викладача вищого навчального закладу включає: професійну компетентність як систему необхідних знань, умінь і навичок, володіння сучасними технологіями і стратегіями розв'язання дидактичних проблем, презентабельність особистого досвіду, здатність до одержання і трансформації необхідної інформації тощо; готовність до творчої професійної діяльності: вмотивоване професійне самовизначення, здатність до рефлексії, досвід педагогічної роботи, професійна мобільність, наявність програми самовдосконалення тощо; педагогічні здібності: креативні, комунікативні, регулятивні; особистісні якості, які проявляються в цілеспрямованості, толерантності, чесності, оптимізмі тощо; педагогічна техніка: мовлення, міміка, театралізація, організація педагогічної взаємодії, адекватне спілкування тощо. Таким чином, стверджує В. Орлов педагогічна майстерність викладача – це синтез особистісно-ділових якостей і властивостей особистості, що визначає високу ефективність педагогічного процесу [2, с. 12].

Підвищення професійної майстерності педагога – потреба, яка захищає особистість від інтелектуального зубожіння, це усвідомлений процес пізнавальної діяльності, це вдосконалення будь-яких якостей людини або її навичок. Однак процес самоосвіти викладача на практиці часто проходить стихійно і безсистемно, або ж під тиском адміністрації чи методиста. Ні той, ні інший варіант не дає ефективного результату. Здатність до самоосвіти не можна сформуванати в педагога за наказом. Недаремно кажуть, що справжній педагог вчиться все життя. Дієвою формою підвищення кваліфікації викладача, його педагогічної майстерності є курси підвищення кваліфікації, які проводять різні ЗВО чи освітні портали. Педагоги мають змогу збагатитися новими педагогічними й методичними ідеями, ознайомитися з передовим педагогічним досвідом країни чи світу.

Одним із обов'язків педагогічних працівників є постійне підвищення професійного рівня, педагогічної майстерності, загальної і політичної культури. Цьому значною мірою допомагає організація методичної роботи з учителями, що сприяє розв'язанню актуальних проблем навчально-виховного процесу. У діяльності методичних об'єднань, творчих груп використовуються як теоретичні, так і практичні форми роботи.

Метою постійного підвищення професійної майстерності викладача є:

- формування професійних умінь і навичок, які відповідають сьогodнішнім вимогам педагогічної науки і практики, підготовка молодих спеціалістів до засвоєння прийомів і методів педагогічного дослідження і методів перспективного педагогічного досвіду;
- сприяння підвищенню фахового рівня, розвитку творчого потенціалу, удосконаленню майстерності, озброєнню новітніми знаннями, методикою та технологією навчання, полегшити роботу вчителя і закохати його в нашу справу.

Успіх та досягнення педагогічних працівників та їх вихованців багато в чому залежить від прийняття правильних, вчасних та відповідних управлінських рішень, правильного стилю керівництва та творчої співпраці у колективі, його орієнтації на налагодження міжособистісних стосунків у колективі, врахування індивідуально-психологічних особливостей працівників і соціально-психологічних характеристик колективу, розвитку творчого потенціалу педагогів та учнів [3, с. 12].

Отже, щоб стати майстром, творцем, викладачу необхідно опанувати закономірностями і механізмами педагогічного процесу. Це дозволить йому педагогічно мислити і діяти, тобто самостійно аналізувати педагогічні явища, розчленовувати їх на складені елементи, осмислювати кожну частину в зв'язку з цілим, знаходити в теорії навчання і виховання ідеї, висновки, принципи, адекватні логіці розглянутого явища; правильно діагностувати явище – визначати, до якої категорії психолого-педагогічних понять воно відноситься; знаходити основну педагогічну задачу (проблему) і способи її оптимального рішення.

Список використаних джерел

1. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. Минск : Изд-во БГУ, 1978. – 203 с.

2. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні основи розвитку педагогічної майстерності викладача мистецьких дисциплін. *Педагогічна майстерність викладача мистецьких дисциплін* : навч.-метод. посіб. / [В.Ф. Орлов, О.О. Фурса, О.В. Баніт]. К. : Едельвейс, 2012. С. 7–71.

3. Жерносек І.П. Удосконалення науково-методичної роботи в сучасних загальноосвітніх школах, ліцеях і гімназіях : монографія. / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України, Ін-т педагогіки АПН України. К. : Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України, 2001. 202 с.

УДК 377.35

Струк Жанна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПІДГОТОВЦІ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ

Розглянуто використання інноваційних технологій у підготовці кваліфікованих робітників.

Ключові слова: *інновація, інноваційні технології, кваліфікований робітник, освіта.*

The use of innovative technologies in the training of skilled workers is considered.

Keywords: *innovation, innovative technologies, operative, education.*

Використання інноваційних технологій у підготовці кваліфікованих робітників є важливою умовою освітнього процесу.

Навчання висококваліфікованих фахівців своєї справи є клопітким процесом, який потребує певних знань, вмінь та здібностей. Для того, щоб краще засвоювались матеріали на уроці чи на парі необхідною умовою є використання інноваційних технологій викладачем. Це призводить до кращого розуміння предмету чи дисципліни, швидшого засвоєння знань учнем чи студентом.

Питання педагогічної інноватики широко досліджуються вітчизняними та зарубіжними науковцями (І. Дичківська, М. Кларін, В. Слатьонін та ін.). Проблемам запровадження інноваційних технологій у професійній освіті присвячені публікації О. Курбатова, В. Паржницького, В. Радкевич, С. Сисоєвої та ін. Співробітниками Інституту професійно-технічної освіти НАПН України підготовлено монографію «Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників», в якій здійснено теоретичний аналіз проблеми впровадження інноваційних технологій навчання у професійнотехнічну освіту, проаналізовано сучасну практику впровадження означених технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників, визначено й охарактеризовано методичні засади застосування інноваційних технологій у професійно-технічній освіті [1].

Найважливіша риса сучасного навчання – його спрямованість на те, щоб навчити учнів не лише пристосовуватися, а й активно діяти в ситуаціях, які зазнали соціальних змін.

Мета впровадження інновацій:

- побудова навчального процесу на основі закономірностей і принципів навчання, осмислення, наукове обґрунтування вибору найкращого для конкретних умов варіанту побудови уроку і навчального процесу в цілому;
- підвищення якості підготовки мулярів, монтажників, молодших спеціалістів, їх адаптація до сучасних умов виробництва;
- поліпшення матеріально-технічного і навчально-методичного забезпечення професії (предмету).

Інноваційність у навчанні має також соціально-філософський аспект, який за останні роки привернув до себе пильну увагу соціологів і соціальних філософів.

«Інноваційне навчання» – процес і результат такої навчальної та освітньої діяльності, яка заохочує введення інноваційних змін в існуючу культуру, соціальне середовище.

Інноваційне навчання стимулює активну участь у проблемних ситуаціях, які виникають як перед окремою людиною, так і перед цілим суспільством. Усвідомлення його потреби розширює обрії дидактичних пошуків. Таке навчання пов'язане з творчим пошуком на основі наявного досвіду, тобто з його збагаченням.

Процес професійного виховання учнів починається з першого ж дня їхнього навчання в навчальному закладі ПТО. Професійна спрямованість викладання основ галузевої економіки та підприємництва, фізики, хімії, математики, української мови і літератури формує нові уявлення учнів про ці предмети і про майбутню професію в цілому. Але сформована уява – це тільки заохочувальний стимул до оволодіння нею.

Як відомо, процес оволодіння обраною професією розпочинається з вивчення загально-технічних дисциплін, з поступовим переходом до професійної підготовки. Професійна ж підготовка конкурентоспроможного робітника значною мірою залежить від професійної і педагогічної майстерності викладача та майстра виробничого навчання.

Головними ознаками професійної майстерності педагогічного працівника є: оволодіння ефективними засобами передачі учням знань і умінь; уміння планувати й здійснювати педагогічний вплив; уміння встановлювати правильні взаємовідносини з учнями, організувати і спрямовувати їхню діяльність; уміння переконувати; глибоке знання свого предмета, широка ерудиція тощо. Отже, набуття високого рівня педагогічної майстерності – процес тривалий і складний. З огляду на це, неабияке значення має відмова від традиційних методів навчання.

Інноваційна діяльність педагога пов'язана з проектуванням і реалізацією інноваційних технологій. Вона буде ефективною за умови наявності у нього системи прогностичних, проектувальних, конструктивних, організаційних, комунікативних, рефлексивних, аналітичних та інших умінь.

Зважаючи на те, що до інноваційної технології входить система умінь, що забезпечує проектування і реалізацію навчально-виховного процесу, педагог професійної школи має оволодіти вміннями організації кожного етапу професійної педагогічної діяльності на основі врахування низки чинників: пріоритетності цілей професійної освіти, специфіки змісту навчання, вікового і освітнього рівня учнів, фізичного стану, рівня навчально-методичного та матеріально-технічного забезпечення.

Найбільш популярними у педагогів професійно-технічної освіти є такі педагогічні технології:

1. Інформаційно-розвивальні, які передбачають виклад педагогом теоретичних відомостей під час проведення лекції або семінарського заняття; організацію самостійної роботи учнів з вивчення нових знань з теоретичних джерел, інструкцій, комп'ютерних засобів навчання.

2. Діяльнісні, спрямовані на підготовку професіонала, здатного кваліфіковано розв'язувати виробничі завдання. Ці технології передбачають проведення аналізу виробничих ситуацій, розв'язання ситуативних виробничих завдань, ділові ігри, моделювання професійної діяльності в навчальному процесі, організацію професійної спрямованої дослідницько-пошукової роботи тощо.

3. Розвивальні, спрямовані на професійний розвиток майбутнього фахівця, здатного творчо працювати, самостійно визначати способи і засоби вирішення проблемних виробничих ситуацій тощо. До цих технологій входять " – проблемне навчання, проблемні лекції, семінари, навчальні дискусії, лабораторно-практичні роботи з елементами дослідництва, діяльності, ігри.

4. Особистісно орієнтовані, метою яких є формування активної, творчої особистості майбутнього фахівця, здатного самостійно будувати і коригувати свою навчально-пізнавальну діяльність. До цих технологій входить аудиторна (незначна) і позааудиторна

самостійна діяльність учнів, робота за індивідуальним планом, дослідницька робота, метод проєктів тощо.

Значна кількість основних методичних інновацій пов'язана сьогодні із застосуванням інтерактивних методів навчання.

Інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія викладача і учня. Суть його полягає в тому, що навчальний процес організований таким чином, що практично всі учні беруть участь у процесі пізнання, вони мають змогу розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають.

Різноманітність інноваційних технологій робить процес навчання дійсно творчим, збуджує зацікавленість учнів, поліпшує розуміння і засвоєння матеріалу.

У сучасному світі здійснюється потужна діяльність із запровадження інноваційних технологій навчання у професійно-технічну освіту. Водночас, існує потреба в консолідації зусиль науковців та освітян у розробленні та впровадженні інноваційних технологій професійної освіти і навчання.

Для покращення впровадження інноваційних технологій у професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників доцільно:

- створювати інфраструктуру інноваційної діяльності, що включає інтегровані освітньо-професійні системи, технопарки, освітні комплекси багаторівневого типу, освітньо-професійні округи, консорціуми, кластери тощо;

- удосконалити механізми бюджетних витрат на підтримку інноваційних процесів в системі професійної освіти України, забезпечувати додаткову фінансову та матеріально-технічну підтримку інноваційним навчальним закладам та науковим установам, розробити систему податкових та фінансово-кредитних інструментів для залучення державою коштів роботодавців, приватного сектора інвестування в розвиток професійно-технічної освіти та реалізацію наукової й інноваційної діяльності в освіті;

- формувати і реалізовувати державні, галузеві, регіональні і місцеві інноваційні програми в сфері професійної освіти, спрямовані на розробку інноваційних освітніх продуктів та їх впровадження з використанням наукового потенціалу науково-дослідних установ Національної академії педагогічних наук України;

- створювати інформаційно-комунікаційні мережі професійної освіти, що передбачає розроблення сучасного програмного забезпечення, створення на базі ПТНЗ, навчально(науково)-методичних центрів ПТО, наукових установ ПТО інформаційних веб-порталів з інформаційного забезпечення професійно-технічної освіти, банків інноваційних технологій для системи ПТО, контентбібліотек;

- продовжити проведення всеукраїнських, регіональних та місцевих конкурсів закладів професійної освіти, учнів і педагогів ПТНЗ за кошти державного та місцевих бюджетів, роботодавців, спеціальних фондів;

- здійснювати підтримку творчих учнів, винахідництва через надання грантів та стипендій обдарованій молоді;

- заохочувати педагогічних працівників до впровадження у професійно-технічну освіту інноваційних педагогічних технологій, розроблення електронних підручників і навчальних посібників, проведення дослідницької, експериментальної роботи для реалізації інноваційної педагогічної діяльності; оволодіння інноваційними педагогічними та виробничими технологіями.

Список використаних джерел

1. Теорія і практика впровадження інноваційних технологій навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників : монографія. / [Лузан П.Г. , Манько В.М., Нестерова Л.В, Романова Г.М.] ; за заг. ред. Г.М. Романової. К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. 216 с.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА

У статті головну увагу звернено на використання педагогічного інструментарію естетичного виховання підлітків, вплив особистісно орієнтованого виховання на формування естетичних почуттів підлітка; обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних технологій естетичного виховання у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи; вказано на подальше вдосконалення змісту, форм, методів естетичного виховання підлітків.

Ключові слова: педагогічний інструментарій, естетичне виховання, підлітки, зміст, форми, методи естетичного виховання.

This article is about the pedagogical tool of aesthetically beautiful education of teenagers. An author talks about influence of the personality oriented education on forming of aesthetically beautiful senses of teenager; grounds the necessity of introduction of innovative technologies of aesthetically beautiful education for school; specifies on perfection of maintenance, forms, methods of aesthetically beautiful education of teenagers.

Keywords: pedagogical tool, aesthetically beautiful education, teenagers, maintenance, forms, methods of aesthetically beautiful education.

Перед сучасним освітнім простором України ставляться важливі завдання гуманізації освіти та виховання підростаючого покоління, які потребують здійснення наукових досліджень та пошуку інноваційних підходів до проблеми естетичного виховання дітей та молоді. Актуальності набуває потреба визначення місця естетичного виховання у навчально-виховному процесі сучасної школи.

Проблема естетичного виховання підлітків і підготовка вчителя до його здійснення завжди була актуальною для суспільства. Історія розвитку вітчизняної школи засвідчує постійну увагу наукового суспільства до технологій та систем виховання і навчання підростаючих поколінь, що вимагає постійного зростання професійної компетентності педагогів.

На сьогодні ще недостатньо опрацьовані і не набули поширення на практиці інноваційні технології естетичного виховання підлітка. Як відомо підлітковий вік – це етап самоствердження і визнання. Це період різкого піднесенням життєдіяльності і глибокої перебудови організму. У цей час відбуваються не лише інтенсивні і зміни в організмі дитини, а й інтенсивне формування особистості, інтенсивне естетичне виховання.

Саме тому успішності процесу естетичного розвитку дітейсприяють: готовність школяра сприймати й засвоювати нове, бажання проявити себе у художньо-творчій діяльності; свідоме прагнення до розширення комунікативних зв'язків.

Впровадження інновацій у педагогічну практику естетичного виховання, удосконалення процесу естетичного розвитку школярів потребує вивчення особливостей впливу різноманітних факторів на формування естетичних смаків, виникає необхідність опрацювання питань взаємодії різних факторів естетичного виховання, а також обґрунтування варіативності форм і методів естетичного виховання. Вкрай важливим є питання поліаспектності естетичного виховання:

- мотиваційний компонент – активізація інтересів школярів до художньо-творчої діяльності;
- емоційно-чуттєвий – розвиток естетичних переживань; когнітивний – усвідомлення законів розвитку мистецтва;
- аксіологічний – формування спроможності дітей до адекватної оцінки естетичних вражень і мистецьких діянь;

- комунікативний – спілкування з творами мистецтва й колективна художньо-творча діяльність; гедоністичний – одержання естетичної насолоди від сприймання художніх образів і творчості в галузі мистецтва [6].

Як зазначає Вікіпедія естетичне виховання – це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; здатність до творчого самовиявлення, притаманна людині. Однак ця здатність вимагає свідомого, цілеспрямованого, планомірного і естетичного розвитку [3].

На думку О. Сапожнік, процес естетичного виховання є одним з найдемократичніших способів духовного розвитку особистості, що реалізується в різних сферах життя суспільства. Цей феномен є системою, етапний результат якої – це формування естетичних смаків; ставлень, діяльності, культури, ідеалів; а кінцевий – розвиток творчої, самоцінної й соціально цінної особистості, яка володіє високою естетичною культурою.

Для того, щоб знання стали особистісними поглядами та переконаннями. Потрібно їх глибоко пережити, відчути, співвіднести зі своїм світосприйняттям. Проникаючи у погляди і переконання, естетичні почуття стають одним із структурних компонентів світогляду, який є основою естетичної свідомості особистості [5, с. 12].

Завданням естетичного виховання є не художнє сприймання, читання книг, слухання музичних творів, а й організація людських почуттів, духовного росту особистості, регуляція і корекція поведінки.

Одним з основних завдань школи на сучасному розвитку естетичного виховання є створення системи естетичного виховання, тобто живого, цілеспрямованого, організованого і контрольованого процесу художньо-естетичної освіти, розвитку, виховання дітей, побудований на основі сукупності методологічних принципів, психолого-педагогічного обґрунтування методичних документів, які забезпечують здійснення у нерозривному зв'язку з естетичним вихованням особистості, її моральний і трудовий розвиток [3].

Серед інноваційних технологій естетичного виховання є включення підлітків у виховуючу ситуацію. Підліток, опинившись у певній ситуації має шукати сенс життя, приймати самостійні рішення у відповідності до власного розуміння естетики, нести за них відповідальність, уміти критично оцінювати свої дії. При створенні виховуючих ситуацій з метою естетичного виховання підлітків важливо аби учням не нав'язували чужі ідеї, а створювали умови для усвідомлення їх необхідності у власному житті, стимулювали дітей до вільного вибору дій.

Як показали наші спостереження, ситуації успіху, позитивні переживання школярів додають впевненості у власних силах, позитивно впливають на розумінням підлітком прекрасного.

Головною ж перевагою ситуацій успіху є те, що суб'єктивне засвоєння певних норм поведінки спирається на особливості індивідуального досвіду дитини, що дозволяє організувати педагогічний процес більш цілеспрямовано.

За змістом та спрямованістю виховних дій виховні ситуації успіху авторка поділяє на такі групи: пізнавальні ситуації; оцінні ситуації; альтернативні ситуації; ситуації абсурду.

Виховні педагогічні ситуації абсурду побудовані за принципом моральної суперечності, тобто вчинок, якого вимагає ситуація, має свої переваги і недоліки. Вихованцеві в ході ситуації належать вирішити, що саме в цьому вчинку більше – плюсів чи мінусів. Ці виховні педагогічні ситуації висувають перед школярем низку проблем: чи здійснити цей вчинок, чи відмовитись від нього, якщо здійснити, то як саме? Перевагами ситуації абсурду є самостійне подолання труднощів, усунення внутрішнього опору, готовність відмовитись від моральної задоволеності, зручності, піти на подолання конфлікту з оточуючим середовищем [2, с. 107].

На противагу ситуаціям успіху певне місце мають і негативні переживання, які також мають певний вплив.

Саме тому у сучасній педагогіці практикуються ситуації невдачі. Вони сприяють створенню емоційних стресових ситуацій. Невдача стимулює багатьох підлітків до

самопокращення і самоудосконалення, духовного загартування, створення життєвого багажу і уміння долати труднощі та протистояти невдачам.

У той же час мистецтво виховання, на думку І. Беха, передбачає формування в дитини здатності ставати в позицію відстороненості щодо певних своїх прагнень, які не схвалює суспільне оточення. Цей прийом надзвичайно ефективний у вихованні [1, с. 4].

Однак вчений радить пам'ятати, що при порушенні гармонії успіху й невдачі можна пригнітити особистість дитини, її активність.

Актуальним у естетичному вихованні підлітків є використання проектних технологій, в основі якого лежить розвиток естетичних смаків, вироблення уміння орієнтуватися у життєвому просторі на основі моральних цінностей. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учасників, передбачає використання різноманітних засобів виховання, які б задовольняли провідним умовам реалізації особистісно орієнтованого підходу у вихованні і забезпечували б свободу вибору, довільне прийняття рішень, активність у виробленні особистісних цінностей, формування умінь самостійно регулювати свою поведінку і обмежувати свою свободу.

Ефективність виховного процесу залежить від відповідності його змісту потребам і вимогам; удосконалення засобів впливу, виховних методик і технологій; врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців. У цьому сенсі неабиякої популярності набувають особистісно орієнтовані технології.

У цьому контексті ми розглядатимемо особистісний підхід як важливий психолого-педагогічний принцип, основу якого становить сукупність вихідних концептуальних уявлень, цільових настанов, методико-діагностичних засобів, які забезпечують більш глибоке цілісне розуміння, пізнання особистості дитини і на цій основі – її гармонійний розвиток в умовах існуючої освітньої системи [4, с. 30].

В основу особистісно орієнтованих технологій в організації виховної роботи з естетичного виховання покладено діалогічний підхід в основні якого особистісний аспект їх спілкування і взаємодії.

Ефективність естетичного виховання підростаючого покоління залежить і від професійної підготовки вчителя, який повинен володіти необхідними якостями та вміннями і навичками, а також мати можливість отримувати додаткові знання.

Практичне втілення особистісно орієнтованого підходу стало можливим за рахунок оволодіння вихователями технікою суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яка сприяє єднанню і упорядкуванню зусиль усіх учасників спільної діяльності. Показником суб'єкт-суб'єктної взаємодії є висока охопленість школярів позакласною роботою, включеність педагогів і дітей у спільну діяльність, довіра один до одного, творчий доробок усіх учасників виховного процесу, налаштованість на високий результат, бажання підтримувати творчі контакти.

Навчальний процес загальноосвітньої школи містить як складові так звані класну й позакласну роботу. Ці складові взаємопов'язані, але кожна з них має свою специфіку. Так, організація дозвілля школярів, як одна з форм позакласної роботи, має вибудовуватись на закономірностях дозвілєвої діяльності.

Функціонування складових естетичного виховання ефективно здійснюється тоді, коли вони діють не ізольовано, а включаються у комплекс усієї навчально-виховної роботи і здійснюється з допомогою цілеспрямованого педагогічного керівництва.

Сучасний педагогічний інструментарій естетичного виховання підлітків сприяє не лише формуванню естетичної свідомості, культури, а й розширенню виховного потенціалу. Це складний процес, що охоплює емоційно насичену працю як вихователя, так і учня. Саме інноваційні технології естетичного виховання, його складові сприяють загальному розвитку особистості підлітка. Дана проблематика не є вичерпною. Додаткового аналізу та подальшого вивчення потребують питання порівняльного аналізу різноманітних підходів до розуміння естетичного виховання підлітків у вітчизняній та зарубіжній педагогіці, сутність естетичного виховання учнів середнього та старшого шкільного віку, особливості естетичного виховання молоді тощо.

Список використаних джерел

1. Бех І. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 3. С. 3–12.
2. Вайнола Р. Формування творчої особистості школяра в системі виховної роботи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ренате Вайнола. К., 1998. 182 с.
3. Вікіпедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>.
4. Освітні технології : навч.-метод. посіб / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О.М. Пехоти. К. : А.С.К., 2002. 255 с.
5. Сапожник О. Музично-естетичне виховання старшокласників у системі середніх загальноосвітніх шкіл різного типу. *Рідна школа*. 2001. № 4. С. 12–15.
6. Швейда О. Федорова Л. Комплексне естетичне виховання дітей – пріоритетний напрямок діяльності центрів естетичного виховання школярів. URL: <http://conference.mdpu.org.ua/viewtopic.php?p=823&sid=ad8646f74ad93a996f47de95c6f3e7d6>

УДК 159.922.73:37.013(045)

Федорченко Світлана

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗВО

Розглянуто специфіку дистанційної освіти у ЗВО, психологічні особливості взаємодії учасників освітнього середовища, проаналізовані дослідження сучасних вітчизняних і зарубіжних вчених з цих питань, висвітлені основні практичні рекомендації для успішної комунікативної взаємодії учасників освітнього процесу у дистанційному навчанні.

Ключові слова: *асиміляція, віртуальне освітнє середовище, дистанційна освіта, дистанційне навчання, інформаційно-освітнє середовище, фрустрація.*

The specifics of distance education in higher education, psychological features of interaction of participants of educational environment, analyzes of researches of modern domestic and foreign scientists on these questions, the basic practical recommendations for successful communicative interaction of participants of educational process in distance learning are considered.

Keywords: *assimilation, virtual educational environment, distance education, distance learning, information and educational environment, frustration.*

Сучасна освіта України зазнала суттєвих змін в якості освіти, способах, формах викладання та ін. Саме дистанційне навчання є найбільш актуальним та значимим в системі вищої освіти. Навіть затяті прихильники традиційного навчання змушені переборювати свої страхи та засвоювати новітні технології веб-середовища і впроваджувати їх в освітній процес. Нажаль такий стрімкий розвиток дистанційної освіти (ДО) відбувається за умов ПАНДЕМІЇ – змушеної самоізоляції, але набуття зарубіжного досвіду та впровадження його в освітній процес ВНЗ України сприяє підвищенню якості і рівня доступності вищої освіти, інтеграції національної системи освіти в наукову, виробничу, соціально-суспільну та культурну інформаційну інфраструктуру світового співтовариства.

Специфіка інформаційно-освітнього середовища (ІОС) кардинальним чином впливає на всі компоненти навчальної діяльності: мотивацію, ситуацію, контроль та оцінку знань слухачів, а опосередкована взаємодія всіх учасників освітнього процесу свідчить про наявність певної психологічної специфіки та проблем організації віртуального освітнього середовища та взаємодії в ньому, яка багато в чому визначає ефективність навчання. Це, в свою чергу, визначає актуальність дослідження психологічних особливостей такої взаємодії та їх урахування в освітньому процесі ЗВО.

Метою даної роботи є теоретичне дослідження психологічних особливостей взаємодії учасників ДН, що навчаються на заочній формі навчання з використанням дистанційних

технологій в освітньому процесі Національного авіаційного університету (НАУ) та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення.

Слід зазначити, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Більшість з них відзначають певне різноманіття принципів побудови, організації та реалізації ДН (В. Биков, Д. Богоявленська, А. Іванніков, Н. Клокар); основні вимоги до ДО (М. Карпенко, Є. Рибалко, А. Хуторской); дослідження освітнього простору як умови становлення й розвитку особистості (Н. Бастун, Л. Велитченко, В. Давидов, О. Данилюк, С. Максименко, О. Мещерякова, В. Панов, Т. Ткач, І. Шендрик та ін.). Інформація стає одним із основних джерел здобуття освіти в сучасному суспільстві, і саме обмін нею є основою освітньої взаємодії (С. Братченко, І. Зимня, Є. Коротаєва, М. Шевандрін) між суб'єктами освітнього процесу; умовою розвитку, збереження або руйнації особистості (О. Коренева, Є. Коротаєва, М. Шевандрін та ін.). А. Мінаков аналізує соціально-психологічні аспекти ДО, О. Малінко – організаційну структуру та психолого-педагогічні основи; С. Сисоєва досліджувала психолого-педагогічні проблеми ДН та інші [1, с. 2].

Ми зупинимося на теоретичному дослідженні окремих психологічних особливостей взаємодії учасників освітнього процесу за умов ДН, позитивних та негативних впливах на особистість слухача та ефективність навчального процесу.

Взаємодія учасників віртуального середовища, у якому відбувається освітній процес набуває специфічних рис в силу особливостей як самого процесу навчання, так і його суб'єктів з одного боку, і специфіки віртуального освітнього середовища, з іншого.

Так, особливості взаємодії учасників у віртуальному освітньому середовищі визначаються низкою психологічних особливостей в порівнянні з традиційними формами навчання, а саме:

- особливостями контингенту осіб, які навчаються (дорослі люди, фахівці, які спираються на власний досвід, мають професійні знання; усталені соціальні ролі, відрізняються інерційністю системи смислів, цінностей, оцінних критеріїв та ін.);

- специфікою надання освітніх послуг (асиміляція (злиття) нових знань у структуру особистісних смислів, досвіду керівників, зміна професійних установок);

- специфікою діяльності викладачів у системі ДО (підвищені вимоги до рівня професіоналізму й ерудованості викладачів, установка на власний професійний і особистісний розвиток, володіння методами активного соціально-психологічного навчання);

- образ-Я характеризується менш позитивним ставленням до себе;

- фрустрованістю(безперспектива очікування) освітніх потреб [2, с. 52].

Треба враховувати також певні комунікаційні обмеження, а саме:

- певна ізольованість студента в віртуальній академічній групі;

- обмеження, що перешкоджають розвитку групової комунікації, групової єдності;

- технічні засоби групової комунікаційної діяльності викладача і слухача, що створюють штучний і неповноцінний, в традиційному розумінні, комунікативний простір;

- невміння точно й зрозуміло висловити свої думки, особливо в чатах і коротких повідомленнях;

- труднощі короткого формулювання та стислого аргументування своєї позиції під час навчального процесу, особливо в чатах та відео конференціях [2, с. 53].

Специфіка віртуального освітнього простору як середовища, через яке відбувається взаємодія учасників – безпосередньо сама віртуальність; виникнення нових, віртуальних продуктів; нелінійний засіб організації; гіпертекстова організація, можливість різноманітних зв'язків, непрограмованість, альтернативність.

Ефективність ВОС залежить від ефективності взаємодії її компонентів: викладач – середовище ДН – слухач. При цьому для забезпечення такої ефективної взаємодії висувається ряд вимог до кожного компоненту.

Викладач ДО, крім свого предмету, повинен повною мірою володіти:

- засобами інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) для ефективної роботи в віртуальному середовищі;

- методичними прийомами, що дозволяють правильно організувати в дистанційному навчальному процесі подачу матеріалу, взаємодія зі слухачем, контроль засвоєння матеріалу, дозволяючи слухачу самостійно вибудовувати свою освітню траєкторію з урахуванням його потреб і можливостей;

- психологічними прийомами, що дозволяють організувати спілкування і комфортне навчання в дистанційному навчальному процесі, максимально знизивши психологічний бар'єр, який незмінно виникає при ДН [3, с. 239].

Актуалізується проблема управління взаємодією у віртуальному середовищі. Однією з її особливостей є необхідність організації ефективної взаємодії учасників освітнього процесу, що зумовлена потребами в спільній діяльності і включає в себе обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, прийняття і розуміння іншої людини [4, с. 180]. Саме психічний контакт характеризує спілкування як двосторонню діяльність, яка передбачає не тільки взаємозв'язок і взаємодію для вирішення різних завдань, а й взаємний обмін емоціями, співпереживаннями, співчуттями і співрадістю.

Платформа Moodle запроваджена в освітній процес НАУ за умов ДН з 2016 року. Програмне забезпечення платформи написано мовою PHP з використанням безкоштовних загальнодоступних баз даних (MySQL, PostgreSQL). Платформу Moodle можна встановити на будь-яку операційну систему (MS Windows, Unix, Linux).

Система управління навчальним контентом Moodle надає можливість університету:

- реалізувати модульну організацію навчального процесу за вимогами Болонської декларації;

- реалізувати повнокомплектне науково-методичне забезпечення дисциплін;

- інтегруватися ЗВО до європейського науково-освітнього простору;

- включити ЗВО до світового реєстру власників електронних форм організації навчально-методичного процесу;

- створити Internet-середовище для електронних форм навчання;

- створити центр дистанційної освіти;

- забезпечити оперативний контроль навчального процесу [5, с. 7–11].

Можливості та переваги, що надає застосування системи Moodle у навчальному процесі учасникам цього процесу:

викладачу:

- мати у структурованій формі навчально-методичне забезпечення дисципліни;

- мати зручний інструмент для обліку та контролю навчальної діяльності слухачів;

- встановлювати потрібні терміни виконання слухачами завдань;

- мати програмне забезпечення, що задовольняє європейські стандарти з організації навчального процесу за модульною системою відповідно до Болонської декларації;

- використовувати текстові, графічні, аудіо- та відео-матеріали при організації навчального процесу;

- бути включеним до Європейського реєстру власників авторських курсів;

- швидко і зручно змінювати, розширювати, доповнювати та корегувати навчально-методичні матеріали дисципліни;

- організовувати комп'ютерне тестування контролю знань слухачів, застосовуючи різні за типом запитання;

- мати автоматизовану систему рейтингового оцінювання самостійної роботи слухачів;

- залучати слухачів до формування навчально-методичних матеріалів з дисципліни;

- мати програмне забезпечення, що захищене від несанкціонованого доступу, змін та пошкодження (знищення);

- мати програмне забезпечення для виконання науково-методичних розробок за власним вибором, послідовністю та темпом;

слухачу:

- мати доступ до логічно структурованого та укомплектованого навчально-методичного матеріалу, що покращує умови для самостійного опанування змістом дисципліни;
- мати засоби для самотестування і виконання завдань та їх оцінювання незалежно від людського фактору (викладача);
- особиста участь та допомога викладачу з комп'ютерного забезпечення навчального процесу;
- брати реальну участь у науково-методичній роботі кафедр;
- розширений доступ до Internet-ресурсів;
- можливість дистанційно опанувати навчальний матеріал;
- достроково складати заліково-екзаменаційну сесію.

Система Moodle включає набір модулів, використання яких надає можливість співпрацювати на рівнях «слухач – слухач» і «слухач – викладач», «викладач – слухач» зокрема це такі модулі: анкета; опитування; глосарій; урок; семінар; робочий зошит; чат; форум; тест; тест у HotPotatoes; Wiki; завдання.

Платформу Zoom ми стали застосовувати з моменту карантину, а отже з березня 2020 року. До переваг цієї платформи також відноситься:

- доступність и легкість у встановленні як на ПК, так і на смартфон чи планшет;
- можливість організовувати спільні чати для переписки і обміну матеріалами – як загальні, так і приватні;
- проводити онлайн-конференції з відео високої якості і запрошувати до 100 учасників (у безкоштовній версії, платна дозволяє збільшувати кількість учасників і спікерів);
- записувати як свої звернення, так і спільні розмови;
- під час конференцій та семінарів можна демонструвати матеріали на робочому столі свого ПК, смартфона чи планшета;
- можна проводити необмежену кількість конференцій, та в безкоштовній версії кожна з них може тривати не довше 40 хвилин;
- конференції можна планувати і заздалегідь запрошувати учасників.

Оскільки будь-яка взаємодія відбувається за наявності її учасників (суб'єктів), треба висвітлити організацію навчального процесу за умов ДН на платформах, що описані вище:

- *організацію навчального процесу* очолює безпосередньо директор Навчально-науково інституту інноваційних освітніх технологій (ННІОТ), його заступник та завідувач кафедрою інформаційних і комунікативних технологій бізнес освіти (ІКТБО);
- *підготовку навчально-методичного матеріалу для онлайн-курсів*, моделювання спілкування викладачів та слухачів у рамках курсів або платформ, завдання щодо вимог до доопрацювання функціоналу платформи виконують викладачі (тьютери);
- *завантаження навчально-методичних матеріалів* за відповідними курсами та групами слухачів та графіків навчального процесу, реєстрацію слухачів на платформі Moodle та надання їм особистого доступу до входу на сторінку користувача (присвоєння логіну та паролю), ведення сайту ННІОТ та кафедри та ін. рекламну інформацію виконує Лабораторія електронних засобів (ЛЕЗ) ДН;
- *оформлення навчально-методичного супроводу* (прийом, поновлення та відрахування слухачів, інструктування щодо специфіки навчання у даному Веб-середовищі, надання слухачам потрібної інформації щодо навчального процесу, організаційних питань та ін. особистих питань) покладено на провідних фахівців Центру ДН;
- *слухачами* курсів виступають студенти заочної форми з використанням дистанційних технологій.

Якщо умовно об'єднати за групами всіх учасників освітнього процесу за умов ДН, то їх взаємодію можна схематично зобразити так, як це показано на рис. 1.

У спеціально створеному Веб-середовищі, що базується на платформі Moodle передбачені наступні види діяльності слухачів:

- самостійна робота слухачів по вдосконаленню професійної компетентності, в тому числі, через виконання домашніх завдань (контрольні, курсові роботи), тестові завдання, модульний та екзаменаційний контроль;
- чат-конференції (в режимі он-лайн – Zoom) з обговоренням проблем навчальної діяльності;
- консультації (в режимі он-лайн – Zoom);
- дистанційні спецкурси тренінгової форми (в режимі он-лайн), спрямовані на вдосконалення окремих складових, професійної компетентності слухачів та ін.

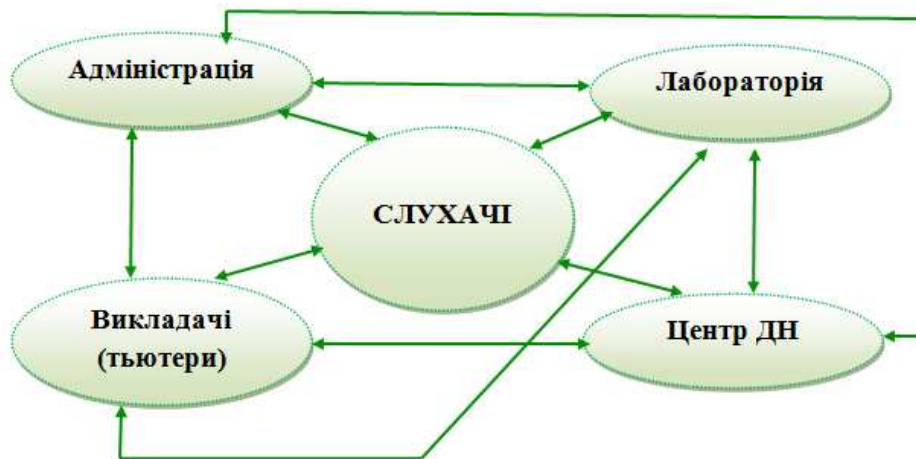

Рис. 1. Взаємодія всіх учасників освітнього процесу за умов ДН

Тим самим з'являється можливість варіювати як асинхронну, так і синхронну взаємодію з усіма учасниками віртуального освітнього простору. Зрозуміло, такий підхід висуває підвищені вимоги до викладачів – суб'єктів соціального впливу, адже дійсний авторитет у віртуальному просторі, за даними С. Бондаренка, підтримується завдяки високому інтелекту, наданню регулярної допомоги іншим, емоційному позитиву, турботі про збереження власної репутації, здійснення інтегруючих дій тощо [4, с. 179].

Треба відзначити, що викладач ДН може виконувати у ВОС як роль слухача, так і роль розробника електронного курсу, тьютора, адміністратора і т. ін. Виконання цих ролей визначається його здібностями до здійснення певного виду діяльності. Однак, незважаючи на низку переваг віртуальної форми мобільності, які забезпечуються засобами сучасних інформаційних технологій, існують проблеми, які викликані обмеженими технічними можливостями НАУ та відсутністю або низьким рівнем віртуальної мобільності самого викладача (тьютора) – суб'єкта ВОС [6, с. 37–70].

Таким чином, ефективність освітнього процесу за умов ДН значною мірою залежить від можливості організації цього процесу з урахуванням індивідуальних особливостей слухачів (їх інтересів, творчих здібностей, навченості, здатності до навчання, індивідуального темпу, працездатності, особливостей індивідуального сприйняття інформації і т. ін.), а також від можливості зміни освітньої траєкторії з урахуванням цих особистісних якостей та інтересів [3, с. 240].

Тому визначення психологічної специфіки освітнього процесу у спеціально створеному веб-середовищі, в тому числі психологічно обґрунтованого балансу синхронності-асинхронності спілкування, потребує наступних рекомендацій задля підвищення якості надання освітніх послуг:

- коректно вибудувати діалогову взаємодію тощо;
- розробити критерії якості та ефективності віртуальної взаємодії залежно від специфіки її суб'єктів та цілей їхньої діяльності;

- підготувати викладачів системи освіти до забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- розробити психологічно обгрунтоване навчально-методичне забезпечення процесу взаємодії;
- визначити специфіку психологічного супроводу процесу ДО в процесі взаємодії у віртуальному освітньому середовищі.

Розроблені рекомендації підвищують якість надання освітніх послуг здобувачам вищої освіти з урахуванням психологічних особливостей взаємодії учасників дистанційного навчання в освітньому процесі ЗВО.

Список використаних джерел

1. Ткачук Л.В. Психологічні особливості дистанційного навчання як перспективної освітньої технології URL: http://www.zippo.net.ua/data/files/KafPsihol/NavchRobota/Ivtkachuk_02.pdf.
2. Федорченко С.В. Дистанційна освіта та місце психологічного забезпечення в ній. *Молодий вчений*. Психологічні науки. 2019. № 9(73). С. 51–54.
3. Чернець І.В., Данышева С.О. Віртуальне освітнє середовище як фактор конкурентоспроможності вищої освіти URL: http://lib.iitta.gov.ua/716737/1/234-241_ChernetsDansheva.pdf.
4. Бондарчук О.І. Психологічні особливості взаємодії керівників освітніх організацій у віртуальному освітньому середовищі в процесі підвищення кваліфікації. *Вісник післядипломної освіти* : зб. наук. праць / ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти НАПН України» ; редкол. : О.Л. Ануфрієва [та ін.]. К., 2005. Вип. 10(23) ; голов. ред. В.В. Олійник. К., 2014. С. 176–185.
5. Система електронного навчання ВНЗ на базі MOODLE : методичний посібник / Ю.В. Триус, І.В. Герасименко, В.М. Франчук ; за ред. Ю.В. Триуса. Черкаси : ЧДТУ. 2012. 220 с.
6. Стрюк М.І. Мобільність: системний підхід [Електронний ресурс] / Стрюк Микола Іванович, Семеріков Сергій Олексійович, Стрюк Андрій Миколайович. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 49, № 5. С. 37–70. URL: <https://doi.org/10.33407/itlt.v49i5.1263>. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1263/955>.

УДК 378.091.12:005.966.5:811.111

Халемендик Юлія

АНГЛОМОВНА ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті досліджена проблема діяльності викладачів закладів вищої освіти з розвитку англomовної професійної компетентності майбутніх фахівців на прикладі студентів спеціальності «Психологія» Запорізького національного університету. Доведено, що в Україні англomовна підготовка студентів-психологів спирається на концепцію іношomовної освіти, яка базується на інтегрованому навчанні мови та культури відповідних країн, на діалозі рідної та іноземної культур.

Ключові слова: англomовна професійна компетентність, викладач, заклад вищої освіти, розвиток, студенти.

The article examines the problem of teachers of higher education institutions for the development of English-speaking professional competence of future professionals on the example of students majoring in «Psychology» at Zaporizhzhia National University. It is proved that in Ukraine English-language training of students-psychologists is based on the concept of foreign language education, which is based on integrated teaching of language and culture of the respective countries, on the dialogue of native and foreign cultures.

Keywords: *English professional competence, teacher, higher education institution, development; students.*

Процес модернізації освіти в Україні в умовах інтенсивного розвитку її соціально-економічної співпраці з іншими країнами зумовлює актуалізацію проблем підвищення якості освіти, що передбачає здатність фахівців до виконання професійної діяльності в умовах іншомовного середовища. Оновлення змісту освіти фахівців в нашій країні відповідає вимогам Угоди про асоціацію між Україною та Європейського Союзу (2014), європейським Стратегіям модернізації вищої освіти (2010), висновкам Ради ЄС щодо інтернаціоналізації вищої освіти (2010), документам Ради Європи «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» (2001) і «Європейський мовний портфель» (2002). Педагогічна наука та практика доводять необхідність підсилення викладання англійської мови в закладах вищої освіти майбутнім фахівцям. Активізувались останніми роками наукові пошуки в галузі професійної академічної мобільності студентів.

Українські викладачі вищої школи не можуть нехтувати політичним і культурним значенням цих документів та стояти осторонь від загальних інтеграційних тенденцій у європейській системі освіти і науки. Вища освіта нашої країни зазнає змін відповідно до процесів європейської інтеграції, що підтримуються урядом України та Міністерством освіти і науки. Навчання іноземній мові було й залишається невід'ємною складовою процесу формування сучасного фахівця. Отже, оновлення змісту освіти населення на тлі процесів глобалізації та інтеграції України у світовий освітній простір підвищує вимоги до формування професійно компетентнісних і професійно мобільних викладачів і студентів.

Аналіз зарубіжних джерел доводить, що англійська мова в Європі набуває все більшого поширення, зростає її вплив на інші мови. Учені відзначають домінування англійської мови в сфері торгівлі, міжнародних зв'язків, освіти, науки, медицини, тощо. У таких країнах як Австрія, Іспанія, Нідерланди, Фінляндія, Швеція все більше дисертацій захищається англійською мовою, тому англійська компетентність європейських викладачів і науковців є складовою професійної компетентності і забезпечує їхню конкурентоспроможність в умовах ринку праці.

Серед численних праць зарубіжних науковців з проблем розвитку англійської компетентності як складової професійної компетентності сучасних фахівців варто акцентувати увагу на публікації Л. Ортона [6] з інтернаціоналізації освіти. Л. Ортон пише, що в Канаді, яка є полікультурною країною, функціонує система навчальних закладів, освітніх просвітницьких та громадських організацій і центрів, які надають повний спектр освітніх послуг відповідно до потреб та запитів дорослих. Ці заклади класифікуються за принципом відповідності напряму діяльності: мовна, базова освіта та вивчення другої мови, професійна освіта, освіта дорослих, освіта корінного населення, дистанційна освіта тощо [6].

Проблемі підготовки майбутніх фахівців до професійного іншомовного спілкування присвячено праці дослідників О. Тарнопольського, О. Нітенко, О. Хоменка та ін. Міжкультурна компетентність в контексті професійної компетентності фахівців у сучасній вітчизняній педагогічній науці досліджується з позицій світових освітніх тенденцій (Н. Авшенюк, О. Аніщенко [1]), окремих складових професійної підготовки майбутніх фахівців (О. Баніт [2], О. Волярська [3]).

Водночас нами не виявлено праць, в яких досліджувалася та дістала розв'язання проблема ролі викладача в процесі розвитку англійської професійної компетентності майбутніх психологів в умовах університету. Актуальність зазначеної проблеми посилюється виявленою в процесі дослідження суперечністю між вимогами суспільства до професіоналізму викладачів закладів вищої освіти, які володіють достатнім рівнем англійської професійної компетентності через зближення європейської професійної освіти, і практикою, що склалася щодо іншомовної професійної підготовки майбутніх фахівців у цих закладах України.

Мета статті – проаналізувати діяльність викладачів закладів вищої освіти з розвитку англomовної професійної компетентності майбутніх фахівців на прикладі студентів спеціальності «Психологія» Запорізького національного університету.

Для досягнення мети статті, використовувались такі теоретичні методи як: аналіз наукової, філософської, психолого-педагогічної літератури з метою систематизації та узагальнення різних підходів досліджуваної проблеми; вивчення законодавчої та навчально-методичної документації щодо організації навчального процесу у закладах вищої освіти; систематизація теоретичних здобутків з проблеми розвитку англomовної компетентності викладачів і студентів; емпіричні: тестування студентів; методи обробки даних: кількісний та якісний аналіз результатів експерименту методами математичної статистики.

У дослідженнях зарубіжних науковців на основі компаративного аналізу встановлено, що володіння академічною англійською мовою фахівцями, для яких вона не є рідною, включає не лише розуміння змістової лексики, а й певні розумові операції (класифікація, порівняння, синтез, узагальнення). Науковці стверджують, що знання та поняття, які люди набувають у межах рідної мови, автоматично переносяться при навчанні в іноземну. Наприклад, більшість висококваліфікованих та освічених іммігрантів, які вивчають англійську мову, мають тенденцію до швидкого й досконалого оволодіння. Наголосимо, що базових навичок міжособистісної професійної комунікації, які формуються паралельно з соціолінгвістичною, стратегічною та дискурсивною компетенціями, не вистачає дорослим для успішного оволодіння англійською мовою. Такі компетенції мають формуватися безпосередньо в процесі викладання в умовах професійної підготовки.

Встановлено, що в Україні англomовна підготовка студентів-психологів спирається на концепцію іншомовної освіти, яка базується на інтегрованому навчанні мови та культури відповідних країн, на діалозі рідної та іноземної культур. Англomовна підготовка студентів-психологів передбачає володіння випускниками університету сформованою мовною, мовленнєвою, соціокультурною та дискурсивною компетенціями на рівні B2–C1. Визначені компетенції передбачені Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, в яких визначено, що «лише шляхом кращого оволодіння сучасними європейськими мовами можна полегшити спілкування та взаємодію між європейцями з різними рідними мовами заради підтримки європейської мобільності, взаєморозуміння і співпраці, та подолати упередження й дискримінацію» [4, с. 17].

Відповідно до цих Рекомендацій з мовної освіти щодо рівня володіння англійською мовою студенти, спеціальності «Психологія» повинні «володіти уміннями вільно висловлюватися без суттєвої витрати часу на пошук адекватних мовних засобів у процесі досягнення ними соціальних, академічних і професійних цілей» [4, с. 24].

Формування англomовної компетентності майбутніх фахівців, створення умов для особистісного розвитку студентів та їх підготовки до виконання певних соціальних ролей у суспільстві є пріоритетними напрямками професійної діяльності викладачів закладів вищої освіти. Компетентний викладач англійської мови не лише ґрунтовно знає мову, а й володіє високим ступенем розвиненості мотивів та творчих умінь, що сприяють його успішній професійно-педагогічній діяльності й організації конструктивної взаємодії зі студентами. Викладач повинен постійно самовдосконалюватися, набувати знань, умінь і навичок професійної діяльності та оволодівати вміннями щодо формування особистості студента в сучасних умовах вищої освіти. Вищезазначене характеризує професійно компетентного викладача англійської мови. Виходячи із цього, структура змісту занять з англійської мови детермінована такими цілями: гуманітаризацією змісту освіти відповідно до структури діяльності, рівнем кваліфікації викладацького персоналу, структурою об'єкта вивчення. Практична спрямованість змісту навчання студентів англійської мови передбачає розвиток практичного мислення, удосконалення механізмів психіки, розвиток професійних якостей, формування необхідних умінь та навичок для здійснення майбутньої професійної діяльності, сприяння набуттю майбутнім фахівцем нового досвіду.

Теоретичний аналіз наукових джерел дозволяє сформувати визначення англомовної професійної компетентності викладачів і студентів закладів вищої освіти як інтегративної професійної якості науково-педагогічних працівників і студентів, яка має складну структуру й виступає як взаємодія лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетентностей, рівень сформованості яких дозволяє ефективно здійснювати англомовну, міжкультурну та міжособистісну професійну комунікацію. Водночас, *розвиток* англомовної професійної компетентності студентів, на нашу думку, залежить від соціолінгвістичних, соціокультурних і комунікативних умінь і навичок, які забезпечують входження майбутніх фахівців у міжнародне освітнє середовище і сприяють їхньої професійної мобільності.

Реальний стан володіння випускниками українських університетів англійською мовою свідчить, що рівень знань мови та сформованості мовленнєвих навичок студентів-психологів не відповідає вимогам сьогодення. Тому в центрі уваги педагогів постали питання пошуку причин невідповідності рівня іншомовної підготовки студентів запитам суспільства. Проте проблема підготовки студентів-психологів до навчання англійської мови є мало вивченою. Немає, зокрема, повної ясності в питаннях концепції, структури та змісту навчання. Освітній процес здійснюється з використанням підручників, які не відповідають завданням фахової підготовки майбутнього психолога-практика.

У контексті професійної підготовки майбутніх психологів одним із завдань, що стоїть перед викладачем, є ознайомлення студентів з теорією сучасного навчання англійської мови, із сучасними тенденціями в навчанні іноземних мов та спрямування студентів на творчий пошук під час практичної діяльності. Зауважимо, щов підручниках подано лише традиційні форми роботи.Таким чином, існує необхідність ознайомлення студентів з новітніми підходами й методами вивчення англійської мови.

У ході експериментального дослідження (2019–2020) з визначення рівнів розвитку англомовної професійної компетентності майбутніх психологів нами було розроблено й проведено комплекс занять з англійської мови зі студентами-психологами II курсу факультету соціальної педагогіки та психології Запорізького національного університету. Пропоновані нами заняття мали на меті формування в студентів англомовної професійної компетентності.

Змістовна складова англомовної професійної компетентності спрямована, насамперед, на збільшення в планах навчальних занять частки інтерактивних форм викладання – тематичних дискусій, практичних занять, у тому числі в інтерактивних. Як нами встановлено, високій якості навчального процесу сприяло широке використання під час занять сучасних мультимедійних та інформаційних технологій, комп'ютерних програм для тестування знань студентів, проведення тематичних дискусій у режимі відеоконференцій. З нашої точки зору, важливо, щоб викладач англійської мови при підготовці до занять пам'ятав, що перед ним стоїть завдання не просто повідомити матеріал та перевірити знання студентів, а виявити напрям їх розвитку в обраній професійній сфері.

Педагогічний досвід довів, що найбільш ефективними методами навчання англійської мови є інтерактивні методи навчання (робота в парах, тріадах, невеликих групах), проєктні технології (створення колажів, PowerPoint-презентацій, інтерв'ю, створення мініфільмів, розігрування різноманітних професійно спрямованих ситуацій), комунікативно-ігрові методики (фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні, рольові та ділові ігри). Визначені інтерактивні методи й технології навчання сприяють розвитку таких якостей майбутніх психологів, як самостійність, ініціативність, вихованню почуття колективізму, а саме ці якості є ключовими у формуванні особистості. Отже, застосування розробленого комплексу занять з вивчення англійської мови для майбутніх психологів дає змогу розвивати в них здібності самостійно знаходити нестандартні рішення навчальних та позанавчальних завдань, навчають їх створювати нове, орієнтують на самовизначення та самоактуалізацію, іншими словами, формують їх особистість і розвивають професійну компетентність.

Після проведення комплексу занять за результатами констатації рівня англомовної професійної компетентності в групах студентів-психологів денної форми навчання в

кількості 75 осіб були отримані результати тестування, що зведено в таблиці 1. Найбільший результат – 20 балів (відповідно до модульного оцінювання навчальних досягнень студентів). Загальне значення середнього показника англомовної компетентності респондентів становить – 9,13 балів.

Відзначимо, що використання інтерактивних форм викладання англійської мови на спеціальності «Психологія» формує в студентів відповідний рівень англомовної професійної компетентності. Так, у 36,00% студентів-психологів встановлено високий рівень, у 21,33% – середній, а у 42,67% – низький. Отже, в більшості студентів-психологів визначено високий і середній рівні англомовної професійної компетентності. Проте, вивчення курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» у вищій школі набуває особливої мотивації за умов урахування професійних інтересів студентів як майбутніх фахівців. Через взаємозв'язок навчальних дисциплін на засадах міжпредметної координації англійська мова дає можливість сформувати в студентів цілісну картину світосприйняття та майбутньої професійної діяльності.

Таблиця 1

Результати рівня англомовної професійної компетентності студентів-психологів

Рівень	Кількість студентів	Відносна частота (у %)	Середній показник англомовної професійної компетентності (бали)
Високий	27	36,00	15,38
Середній	16	21,33	8,87
Низький	32	42,67	3,14
Разом	75	100	9,13

За результатами дослідної роботи нами складено науково-практичні рекомендації з розвитку англомовної професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах закладів вищої освіти: 1) розроблення програм з підвищення складових англомовної професійної компетентності (англомовної, соціокультурної, комунікативної), які мають містити інваріантну та варіативну складові для якомога більшого урахування індивідуальних особливостей студентів. Відзначимо, що така побудова навчальної програми дасть змогу спланувати індивідуальні траєкторії розвитку кожного майбутнього фахівця згідно з його професійними і особистісними інтересами і потребами; 2) вивчення навчальних курсів з удосконалення англомовної професійної компетентності через: читання інноваційних типів лекцій (наприклад, лекція-візуалізація; лекція-практикум; лекція-консультація; лекція-дискусія; лекція-прес-конференція; лекція-діалог; проблемна лекція; лекція з розглядом професійних ситуацій; кіно лекція тощо) для демонстрації кращих зразків використання інноваційних технологій навчання студентів; проведення практичних занять згідно з програмою курсу; участь майбутніх фахівців у різних формах іншомовного професійного спілкування (психолого-педагогічні інтернет-конференції з зарубіжними партнерами; науково-методичні практикуми з обміну досвідом із зарубіжними викладачами вишів; майстер-класи досвідчених вітчизняних і зарубіжних фахівців; вивчення міжнародного досвіду науково-педагогічної діяльності тощо); 3) рекомендуємо застосовувати такі форми роботи зі студентами, як тренінги, практикуми, ситуативні вправи, а також застосування вправ з формування мотивації у професійному саморозвитку.

Таким чином, у відповідь на підвищення вимог суспільства до рівня володіння англійською мовою випускниками закладів вищої освіти, зростання конкуренції на європейському ринку праці, глобальні кризові явища в педагогічній науці, відбуваються процеси інтенсивного пошуку таких підходів і методик навчання англійської мови студентів, які б забезпечили процес формування особистості майбутніх фахівців в умовах конкуренції на європейському ринку праці.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в моделюванні процесу професійного та особистісного розвитку студентів закладів вищої освіти засобами англійської мови.

Список використаних джерел

1. Аніщенко О.В. (2015). Методика організації і проведення тренінгів з розвитку особистісних і професійних якостей дорослих. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Вип. 2. С. 1–20.
2. Баніт О.І. (2015). Професійний розвиток персоналу в системі неперервної освіти дорослих. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогіка. № 2. С. 169–176.
3. Волярська О.С. (2016). Напрями вдосконалення професійного розвитку педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти. Естетика і етика педагогічної дії. Вип. 14. С. 143–152.
4. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання ; наук. ред. укр. вид. С.Ю. Ніколаєва (2003). К. : Ленвіт. 273 с.
5. Le processus de Copenhague: coopération européenne renforcée en matière d'enseignement et de formation professionnels (EFP). URL: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/vocational_training/ef0018_fr.htm.
6. Orton L. (2009). Statistics Canada's Definition and Classification of Postsecondary and Adult Education Providers in Canada. Ottawa : Statistics Canada, Human Resources and Skills Development Canada: Culture, Tourism and the Centre for Education Statistics Division. 50 p.

УДК 378.147:35.08

Чечель Анна

ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

В сучасних умовах демократичного розвитку України, розбудови правової держави та становлення інформаційного суспільства гостро постає проблема відповідного кадрового забезпечення фахівців для державної служби, здатних активізувати процеси розбудови держави при прийнятті та реалізації управлінських рішень. Дистанційне навчання - прогресивна освітня технологія, яка відрізняється від традиційних істотними ознаками, зокрема: доступністю та комфортністю; особистісною орієнтованістю; свободою вибору змісту, часу, темпу, форм та методів навчання; модульною структурою змісту та організації навчального процесу; застосуванням сучасних освітніх технологій, інформаційних та телекомунікаційних мереж; якісною зміненою функцій учасників навчального процесу. У результаті співпраці з кадровими службами центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів судової влади, органів місцевого самоврядування щодо вивчення кількісних та якісних потреб у підвищенні кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, було визначено актуальні питання, розгляду яких потребують слухачі під час підвищення кваліфікації.

Ключові слова: дистанційне навчання, державні службовці, підвищення кваліфікації.

In the current conditions of democratic development of Ukraine, building the rule of law and the formation of the information society, the problem of appropriate staffing of specialists for the civil service, able to intensify the processes of state building in making and implementing management decisions. Distance learning - advanced educational technology that differs from traditional essential features, in particular: accessibility and comfort; personal orientation; freedom to choose the content, time, pace, forms and methods of teaching; modular structure of the content and organization of the educational process; application of modern educational technologies, information and telecommunication networks; qualitatively changed the functions of participants in the learning process. As a result of cooperation with the personnel services of central and local executive bodies, judicial authorities, local governments to study the quantitative and qualitative training needs of civil servants and local government officials, topical issues were identified that need to be addressed by students during training.

Keywords: distance learning, civil servants, advanced training.

У сучасних умовах демократичного розвитку України, розбудови правової держави та становлення інформаційного суспільства гостро постає проблема відповідного кадрового забезпечення фахівців для державної служби, здатних активізувати процеси розбудови держави при прийнятті та реалізації управлінських рішень. Отже в регіонах України назріла потреба в удосконаленні кадрового ресурсу органів публічного управління та місцевого самоврядування шляхом навчання та підвищення кваліфікації. Впровадження дистанційного навчання в систему підвищення кваліфікації державних службовців дає додаткові можливості не тільки підвищити ефективність діяльності керівних управлінських кадрів, а й створити належні умови для формування сучасної, орієнтованої на потреби громадянського суспільства системи професійного розвитку кадрового потенціалу державного управління і місцевого самоврядування.

Дистанційне навчання – прогресивна освітня технологія, яка відрізняється від традиційних істотними ознаками, зокрема: доступністю та комфортністю; особистісною орієнтованістю; свободою вибору змісту, часу, темпу, форм та методів навчання; модульною структурою змісту та організації навчального процесу; застосуванням сучасних освітніх технологій, інформаційних та телекомунікаційних мереж; якісною зміненою функцій учасників навчального процесу. Зокрема, слухачі підвищують свій професійний рівень без відриву від роботи, отримуючи в режимі онлайн методичні матеріали, завдання для самостійного опрацювання, контрольні завдання, використовуючи при цьому інформаційно-технічні засоби (мережу Інтернет, інші інформаційні і телекомунікаційні системи); викладачі дистанційних навчальних курсів виступають у ролі помічників, наставників, радників [1].

Дистанційне навчання можна охарактеризувати як:

- гнучке поєднання самостійної пізнавальної діяльності слухачів з різними джерелами інформації, навчальними матеріалами спеціально розробленими з даного курсу;
- оперативну та систематичну взаємодію з викладачем курсу, консультантами-координаторами;
- здатність брати участь у спільних телекомунікаційних проектах учасників курсу із зарубіжними партнерами (міжнародні проекти), організувати обговорення, презентації груп та індивідуальні презентації проміжних і підсумкових результатів в ході електронних телеконференцій, обмін думками, інформацією з учасниками курсів [2].

Упровадження дистанційного навчання в програми підвищення кваліфікації, дозволяє сформуванню досить гнучку і індивідуалізовану систему навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Комбінація очної та дистанційної форм організації навчання сприяє конструюванню власної лінії професійного розвитку фахівця [3].

Державні службовців та посадові особи місцевого самоврядування отримують можливість підвищувати кваліфікацію за професійними програмами, варіативну складову яких можуть складати дистанційні курси.

Отже, дистанційне навчання дає можливість забезпечити безперервність професійного розвитку державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. В результаті співпраці з кадровими службами центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів судової влади, органів місцевого самоврядування щодо вивчення кількісних та якісних потреб у підвищенні кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування, було визначено актуальні питання, розгляду яких потребують слухачі під час підвищення кваліфікації.

Список використаних джерел

1. Антропова Т. Дистанционное образование: взвесим «за» и «против». URL: http://www.job-today.ru/nnovgorod/issue/s34_05_8.htm.
2. Бойко А., Чечель А. Дистанційне навчання в системі підвищення кваліфікації державних службовців. *Схід*. 2015 № 4 (136) URL: <http://skhid.kubg.edu.ua/article/view/51680>.
3. Варзар Т.М. Дистанційна освіта в сучасній освітній діяльності. URL: <http://rius.kiev.ua/institute.html>.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті досліджена проблема формування національної еліти України та роль закладів освіти у даному процесі. Проведено дослідження поняття еліти та історичних етапів її становлення в Україні, викладено результати опитування студентів на тему дослідження. У статті висловлено думки авторів щодо сучасного історичного етапу та перспектив формування національної еліти в Україні.

Ключові слова: *нація, національна еліта, базові цінності, умови навчального закладу, державо устрій, лідерство, суспільний розвиток, рішення, відповідальність.*

The article examines the problem of formation of the national elite of Ukraine and the role of educational institutions in this process. There were presented the concept of elite and historical stages of its formation in Ukraine, the results of a survey of students on the research topic. The article expresses the opinions of the authors on the current historical stage and prospects for the formation of the national elite in Ukraine.

Keywords: *nation, national elite, basic values, conditions of educational institution, state system, leadership, social development, decisions, responsibility.*

В історичних архівах давнини зберіглися згадки про формування еліти Стародавніх Греції, Риму та Китаю, де еліта розглядалася як панівний клас або як служителі церкви.

Історію української еліти вчені поділили на кілька етапів.

Фундаторами родової еліти вважають князів Острозьких, Корецьких, Збарацьких, Вишневецьких, Заславських, Чарторійських та інших.

У 1775 році після руйнування Запорізької Січі відбулася денационалізація еліти як наслідок масового ополячування та русифікації нації.

Третій етап української еліти (народницький) формується в XIX столітті в умовах відродження української національної культури.

Найбільш трагічними для української еліти були 1922–1991 роки тоталітарного режиму Союзу, коли була майже знищена інтелігенція України. Сучасний етап української еліти почався з дня набуття незалежності Україною з 1991 року.

Вивченню ролі національної еліти в державному процесі присвячували своїй праці українські дослідники: Д. Дроков, В. Ліпінський, Є. Маланюк, Ю. Русов. Питання формування сучасної управлінської еліти опрацьовують в своїх роботах В. Андрющенко, О. Барвенко, А. Бичко, І. Белебега, Є. Воробйов, М. Головатий, І. Дзюба, Б. Кухта, М. Пірен та інші.

Розширення пошуку шляхів, форм та методів роботи з студентами в напрямку розвитку їх лідерської здатності, організація заходів в навчально-виховному процесі, що сприяють розвитку у молоді компетенції ціннісної орієнтації управлінської еліти, міра відповідальності навчальних закладів перед суспільством як ознака якості підготовки фахівців.

Сучасний і подальший розвиток суспільства XXI століття – це перш за все розвинутий інформаційний сектор, що формує загальнопланетарний простір світового фонду, в якому представлені цінності кожного народу, соціального ладу, кожної цивілізації. Бурхливий розвиток інформаційних технологій стає додатком соціальної стратифікації та мобільності.

У таких умовах управлінські процеси вимагають додаткових нових знань і розуміння мегапроцесів, що відбуваються в суспільстві. Для управління такими процесами потрібно формувати нову управлінську еліту, яка розумітиме потенційне майбутнє держави в оточенні економічно розвинутих держав з тим, щоб не стати «розмінною монетою» у геополітичних іграх наших сусідів і периферійним додатком світового тіньового бізнесу.

Тож, проведемо дослідження поняття еліти та історичних етапів її становлення в Україні.

Елітна особистість – це особа, що має високий рівень інтелекту, природно наділена талантом, має здатність до прийняття рішень та нести відповідальність, значні широкі компетентності, толерантна, компромісна за характером, здатна до роботи в групі.

Елітна група, на думку В. Карлової, це – провідна національно свідомо верства суспільства, яка метою своєї діяльності визначає побудову національної держави та реалізацію національних інтересів, несе особливу відповідальність і найголовнішим своїм обов'язком визнає служіння народу і батьківщині.

Х. Ортега-і-Гассет вважав, що «еліта – це частина суспільства, яка здатна виміряти себе особливою мірою, яка може взяти на себе історичну відповідальність за долю суспільства в цілому»!

На думку Є. Воробйова та О. Барвенко під елітою слід розуміти сукупність людей, що демонструють найвищі досягнення у своїй галузі [3, с. 80]. Серед критеріїв відбору до еліти вони виділяють: визнання успіху, досягнення, яке стає зразком для наслідування, відтворення, тиражування, розвитку.

За висновками вчених формування правничої еліти в Україні відбувалося в важкі історичні періоди. Свій практичний і теоретичний шлях еліта України почала з часів князів Острозьких, а розвиток отримала у часи занепаду Війська Запорозького XVII столітті, «народницького» XIX століття та найбільш трагічних 1922–1991 років тоталітарного правління Союзу – аж до проголошення Україною незалежності.

У 1991 році наша країна шляхом референдуму народів України вийшла зі складу Союзу Радянських Соціалістичних республік і визначила новий курс управління в державі – демократичний. Україна обрала шлях самостійного, незалежного політико-економічного розвитку.

Після проголошення (здобуття) Україною незалежності починається сучасний етап в історії української еліти, що сформувалася на давній номенклатурній базі: елітою стали вважатися колишні урядовці, представники правничого класу, господарники, підприємці, гуманітарна інтелігенція, лідери багатьох партій.

Комуністична партія Союзу залишила Україні тоталітарну структуру управління державою за принципом «ти не думай, за тебе думає і приймає рішення партія, – ти виконуй!». Узурпована влада тоді відкидала будь-які інакомислення і саморозвиток.

Перші парламентські вибори в Україні відбулися під впливом, в більшості, ще незабутих комуністичних закликів – сформованих комуністичною елітою за часи Союзу.

Управлінська еліта нової держави після перших виборів була на роздоріжжі – з невизначеністю, в якому напрямку буде розвиватися політика України, які ідеологічні принципи і гасла будуть головними, хто і як буде визначати розвиток духовного світу українців, яким буде визначатися зміст внутрішньої і зовнішньої політики держави, в якому напрямку і як буде розвиватися економіка України. Взагалі, управлінська еліта, сформована комуністичною партією, була неспроможною працювати в нових демократичних умовах.

У 1994 році на зміну управлінської еліти з комуністичною ідеологією управління державою очолили представники оборонно-промислової еліти.

Особливістю промисловості Союзу була в її направленості на продукцію оборонного призначення, потреба в якій «рухнула» разом з Союзом. Більша частина тих підприємств призупинила свою діяльність з відомих причин.

Наступна формація державної управлінської еліти була сформована з учасників «помаранчевої» революції, в результаті діяльності яких в Україні відбувся значний спад у промисловості.

У подальшому державний елітний осередок України формували «вчителі» по «поняттям» та масштабного розвитку корупції та кумівства. Тільки за що ж поклала свої голови патріотична еліта України – «небесна сотня»?

Безкровна зміна влади в Україні 2019 року демонструє всьому світу наполегливе бажання українців будувати управління в державі в демократичному руслі. Українці втомилися жити в злиднях в оточені мільярдерів корумпованої влади.

Автори позначили етапи зміни влади в Україні з метою показати, що поки що кожний парламент і керівництво державою формували еліту управління «під себе», схилиючи її політичну волю в потрібному владі напрямку.

Досліджуючи проблеми «елітарності», автори монографії [3], пропонують звернути увагу на «джерело» можливих якісних змін в державі: ті сили, групи, системи, ідеї, уявлення яких може підтримувати реформи, задавати їх такт і ритм, а також впливати на репродуктивні механізми, які задають їх характер, програми та переводять їх в режим повсякденності.

Використовуючи перелічені поради, можна через порівняльний аналіз зробити висновки, що в системі освіти в Україні протягом останніх 25 років не існувало джерел, які б спонукали якість змін.

Якість підготовки фахівців за попередні роки не змінилась настільки, щоб світова освітня громадськість рекомендувала систему освіти України як еталон для інших держав. Чи здатна сьогоднішня система освіти України готувати фахівців з якимись ідеями на майбутнє, з почуттям відповідальності за те, що відбувається сьогодні й за те, що буде з нашою державою завтра, не вказуючи на промахи попередників? Певно, що майже ні! Насамперед через те, що на фоні здобуття освіти майбутні фахівці спостерігають постійне зубожіння держави, зниження якості життя населення та боротьбу «еліти» за владу.

У житті людини багато років відведено на виховання та навчання: школа, ліцей, коледж, університет. Вважаю, що цей час відповідно до років зростання молода особа має ознайомитися з азами теоретичної бази з науками, що пояснюють основи формування лідера, керівника, елітної особи.

Незначні дослідження з студентами першого курсу показали, що тільки 15% мали в школі інформацію, що являє собою лідер та елітна особа.

Риси елітної особи формуються майже з дитинства. Тут присутні фактори генності що «мали» попередні покоління, як розвивалися покоління пращурів, чи наділив їх Господь Бог знаннями елементів колективного життя, якими проблемами опікувалася людина на протязі років самоформування, її здатність до самонавчання протягом життя, шляхи набуття досвіду управління, керівника, лідера. Особа виховується і набуває освіту не лише під впливом обов'язкових програм сім'ї та навчальних закладів, а також і в оточенні, в якому живе і працює.

Найбільш впливовим періодом виховання і набуття освіти в житті молодої особи є період навчання в навчальному закладі – коледжі чи університеті, в якому студент навчаючись пізнає (отримує) інформацію щодо елітності з багатьох дисциплін, які формують його як фахівця з обраної професії.

Як наголошував Джон Рокфеллер, «тільки той, хто зрозуміє, який він – сучасний керівник, зможе зробити чудову кар'єру».

Багаторічний процес навчання надає можливості студенту бути учасником всіх позааудиторних заходів: перевірити свої знання, здатність до організаційної роботи, переконатися в своїй впливовості на друзів та своєму лідерстві. «Керівниками не народжуються – ними стають», говорить народна мудрість.

Близько 60% студентів на третьому курсі і 70% на четвертому курсі вважають, що треба вводити в програми підготовки фахівців дисципліни напрямку державотворення та національного виховання, що буде позитивно впливати на розвиток загальної та особистої культури молоді.

Опитування студентів виявило їх зацікавленість щодо питань пов'язаних з формуванням еліти в навчальному закладі.

На питання «Чи достатньо освіти та фаху коледжійної програми, щоб сформуватись як елітна особа?» всі опитані відповіли – ні. Студенти вважають: щоб приймати рішення і

відповідальність за справу крім загальної і професійної освіти треба мати природний хист, харизму, бути цілеспрямованим і комунікативним за характером, бути здатним до самонавчання, мати соціально-психологічні переваги, бути культурно розвинутим, вміти працювати в групі. Звертаючись до молодих фахівців Д. Рокфеллер наголошував: «...з усіх людських вмінь найбільш високу оцінку я дам за уміння працювати з людьми».

Визначити шляхи індивідуального формування елітної особи в студентському колективі, скажімо, майже неможливо. Навпаки, в колективному процесі, в роботі гуртків, спортивних секцій, художньої самодіяльності, в роботі клубів за фахом – молодь вчиться організаційним навичкам – формують свої лідерські якості. Розробляючи сценарії, режисуру заходів вони перевіряють на собі принципи та методи колективної праці – роботи в групі. Поступово формуються їх організаторські навички, особистий досвід.

49% старшокурсників вважають, що напрямки державотворення, державоуправління, політико-економічний, соціально-психологічний – це дуже відповідальні напрями і для участі в їх діяльності потребують компетенції широкого діапазону і достатнього життєвого досвіду. 85% опитуваних випускників зазначили, що знайомі з характеристикою елітної особи, знають які риси характеру потрібні особі, щоб її вважали елітною. Одночасно вони радять, що викладачам бажано проводити бесіди з студентами про елітні здібності молоді, надавати їм рекомендації про шляхи та форми самоосвіти, саморозвитку, про самовиховання лідерських якостей.

Виховання фахівців з навичками лідерства здатних в майбутньому до участі в процесах державотворення та управлінні має бути невід'ємною складовою програми підготовки фахівців в навчальному закладі.

Є впевненість в тому, що кожний навчальний заклад розглядає, цю проблему відповідно до сучасних вимог змісту освітянської діяльності.

Студенти з перших днів навчання в університеті повинні відчувати свою відповідальність за майбутнє України, розуміти розвиток особистих компетентностей майбутнього фахівця, на якого сподівається держава.

На питання: чи плануєте Ви по життю бути лідером, стати в майбутньому елітною особою – 82% студентів четвертого курсу відповіли – так! В співбесіді «молодь» пояснила, що після лекцій, де пояснювали, хто такий лідер та елітна особа, їм стало цікаво в майбутньому спробувати себе в напрямі державотворення.

Вони також розуміють, що не існує окремої спеціальності, яка б сформувала елітну особу – потрібен час і робота над цією проблемою.

Українське суспільство відчуває, що за роки незалежності в державі відбуваються деякі позитивні тенденції, простежується приплив сил молоді еліти в процесі державотворення. Але водночас політичний та економічний стан держави демонструє, що управлінська еліта, в більшості, залишається на тому ж низькому рівні національної самосвідомості, знаходиться в корупційному перенавантаженні – у молоді майже повністю загублені почуття патріотизму та високі моральні принципи.

Формування молоді національної еліти – це загальнодержавний процес, що вимагає великих витрат часу та комплексного підходу. Сучасні умови розвитку молоді, навчання, соціальний стан, праця в Україні вимагають від держави негайних програмних дій, створення системи національного виховання молоді.

Національне виховання молоді України мало стати фундаментом світогляду молоді людини ще у далекому 1991 році. Але всі постанови про затвердження різних «молодіжних програм» залишаються не профінансованими, невиконаними.

За період 2009–2019 років про таку категорію як молодь в державних установах майже не згадували. Тільки події Майдану і на Сході України нагадали керівництву держави, що є ще патріотична молодь і її енергію можна направити на захист і формування майбутнього держави.

Процес формування сучасної еліти ще не завершений і, на нашу думку, цей процес не має завершення. Головний руйнівник – час, буде завжди вносити свої корективи.

Залишаються глибокі суперечливі ідеологічні незгоди між різними верствами і не менш значущі регіональні відмінності.

З цього приводу професор С.Вовканич виділяє специфічні функції та роль, які повинна виконувати українська національна еліта на сучасному етапі, а саме: вирівнювати рівні окремих регіонів України щодо державницьких і духовних цінностей.

Активізація інтелектуального і духовного потенціалу, формування національних і загальнолюдських цінностей, входження молоді особистості в сучасне складне політичне, економічне, соціальне життя потребує від молоді духовної стійкості та професійної компетентності.

Проте слід зауважити, що Україна неодноразово потрапляла в складні умови нестабільності життя народу, але завжди демонструвала світові свою неабияку здатність до виживання і розвитку.

Який шлях та які форми, принципи і методи управління в державі будуть головними в «планах виховної роботи» з сучасною молодією елітою в наступні роки, які цінності будуть обрані, які будуть обрані пріоритети – покаже життя.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В.П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу. К. : ТОВ «Атлант ЮЕмСі», 2005. 498 с.
2. Брюховецький В. Ключ до формування Євроцентричної еліти–освіта. *Дзеркало тижня*. 2003. № 44(469). С. 15–21.
3. Воробьев Е.М., Барвенко Е. Ю. Экономическая модернизация и хозяйственная элита : монография. Х. : ХНЭУ имени В.Н. Каразина, 2012. 164 с.
4. Карлова В. Національна еліта як суб'єкт державотворення: український досвід. *Вісник національної академії державного управління*, 2012. С. 98–106.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Абисова Марія Анатоліївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ

Абрамян Олександр Вагаршакевич, науковий співробітник науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Т. Шевченка, м. Київ

Аніщенко Олена Валеріївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ

Анненков Віктор Петрович, кандидат педагогічних наук, професор Національного авіаційного університету, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, м. Київ

Баніт Ольга Василівна, доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ

Безносьок Олександр Олексійович, кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, м. Кременець Тернопільської області

Бондаренко Галина Богданівна, кандидат історичних наук, методист з науково-дослідної роботи КЗ ФМР «Центр інноваційних освітніх технологій», вчитель історії, права та громадянської освіти ОЗЗСО «Ковалівський ліцей», м. Фастів Київської області

Бруяка Ольга Олегівна, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ

Бугайов Олександр Євгенович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ

Веліховська Алла Борисівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв

Velko Oksana Aleksandrovna, Senior Lecturer Belarusian State University, Faculty of Mechanics and Mathematics, Belarus, Minsk

Волярська Олена Станіславівна, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ

Гінкул Ганна Сергіївна, вчитель історії та правознавства Мішково-Погорілівської загальноосвітньої санаторної школи-інтернат І–ІІІ ступенів Миколаївської обласної ради, с. М-Погорілове Миколаївської області

Горник Володимир Гнатович, доктор наук з державного управління, доцент, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського, м. Київ

Дем'янюк Олексій Степанович, кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри тактики та загальновійськової підготовки Військового інституту, Київський національний університет імені Т. Шевченка, м. Київ

Дубінченко Юрій Миколайович, молодший науковий співробітник науково-дослідного центру Військового інституту, Київський національний університет імені Т. Шевченка, м. Київ

Іванюк Ірина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу компаративістики інформаційно-освітніх інновацій, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ

Іменинник Іван Володимирович, завідувач навчальної лабораторії Коледжу інженерії та управління Національного авіаційного університету, м. Київ

- Каюмова Вікторія Володимирівна**, в.о. директора Одеського приватного навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів-ліцей «Просвіта», м. Одеса
- Кільченко Алла Віленівна**, науковий співробітник Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ
- Коваль Юрій Веніамінович**, доцент, старший науковий співробітник науково-організаційного відділу Військового інституту, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
- Ковтун Ірина Броніславівна**, кандидат наук з державного управління, доцент, проректор з нормативного та науково-методичного забезпечення, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький
- Колодич Дар'я Михайлівна**, аспірант кафедри психології розвитку, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
- Крамчанин Вячеслав Михайлович**, заступник директора з навчально-виховної роботи Запорізької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 4 Запорізької міської ради Запорізької області, м. Запоріжжя
- Куделя Людмила Анатоліївна**, директор Центру обдарованої учнівської молоді Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ
- Курепін Вячеслав Миколайович**, старший викладач кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв
- Лахтіонова Людмила Анатоліївна**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних і комунікативних технологій бізнес освіти Начально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ
- Литвинова Світлана Григорівна**, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, в.о. заступника директора з наукової роботи, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ
- Літвінчук Світлана Борисівна**, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики професійного навчання, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв
- Мар'єнко Майя Володимирівна**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу хмаро орієнтованих систем інформатизації освіти, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ
- Матюк Людмила Василівна**, викладач вищої категорії, Любешівський технічний коледж Луцького НТУ, смт. Любешів Волинської області
- Мілютіна Катерина Леонідівна**, доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології розвитку, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ
- Моїсєва Наталія Олександрівна**, старший лектор, Білоруський державний університет, м. Мінськ, Білорусь
- Муранова Наталія Петрівна**, доктор педагогічних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ
- Науменко Оксана Вікторівна**, провідний фахівець Центру обдарованої учнівської молоді Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ
- Овчарук Оксана Василівна**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділом компаративістики інформаційно-освітніх інновацій, Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, м. Київ
- Остапчук Світлана Володимирівна**, заступник директора з навчально-виховної роботи Петропавлівсько-Борщагівської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів, с. Петропавлівська Борщагівка Київської області
- Посполіта Віталій Валерійович**, студент групи АТ-16-1, Факультет інженерної механіки Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

Постригач Надія Олегівна, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ

Приходько Оксана Юріївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри базових і спеціальних дисциплін Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ

Рудик Олександр Юхимович, кандидат технічних наук, доцент кафедри зносостійкості і надійності машин, Хмельницький національний університет, м. Хмельницький

Скібіцька Ліана Іванівна, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту та маркетингу, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ

Скібіцький Олександр Миколайович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри методології науки та міжнародної освіти, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ

Струк Жанна Миколаївна, викладач, Любешівський технічний коледж Луцького НТУ, смт. Любешів Волинської області

Тодавчич Наталія Вікторівна, заступник директора з навчально-виховної роботи, Петропавлівсько-Борщагівська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів, с. Петропавлівська Борщагівка Київської області

Федорченко Світлана Володимирівна, викладач кафедри інформаційних і комунікативних технологій бізнес освіти Навчально-наукового інституту інноваційних освітніх технологій, Національний авіаційний університет, м. Київ

Халемендик Юлія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

Чечель Анна Олександрівна, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, Донецький державний університет управління, м. Маріуполь Запорізької області

Шелудченко Микола Вікторович, викладач Коледжу інженерії та управління Національного авіаційного університету, м. Київ